

Κακοποίηση - Παραμέληση ατόμων τρίτης ηλικίας - Κοινωνική
διερεύνηση του φαινομένου στην Πόλι, της Πάτρας

Μετέχοντες Σπουδαστές :

Μπαβέλλα Δήμητρα

Τάτσης Παναγιώτης

Ζέρβας Κωνσταντίνος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

Γαϊτάνη Ρεγγίνα

Καθηγήτρια Εφαρμογών

Πτυχιακή εργασία για την λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τ Ε Ι Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1995

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής

Γαϊτάνη Ρεγγίνα

Καθηγήτρια εφαρμογών του τμήματος
Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ

Πάτρας

Γιαβάση Κική

Καθηγήτρια Εφαρμογών του τμήματος
Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Πάτρας

Νομικού Αντωνία

Καθηγήτρια Εφαρμογών του τμήματος
Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Πάτρας

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

1258

Αναγνώριση:

Σ' αυτό το σημείο θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους με την συνεργασία τους τους μας βοήθησαν στην ολοκλήρωση της εργασίας αυτής.

Πρώτα από όλους την υπεύθυνη εκπαιδευτικό κα Γαϊτάνη Ρεγγίνα για τις κατευθύνσεις και τα σωστά ερεθίσματα που μας έδωσε για να εργαστούμε πάνω στο θέμα αυτό.

Στη συνέχεια τις Κοινωνικές Υπηρεσίες του ΚΑΠΗ δήμου Πάτρας, του γενικού νοσοκομείου Πατρών ' Άγιος Ανδρέας ', του γενικού περιφεριακού πανεπιστημιακού νοσοκομείου του Ρίου, καθώς και το γραφείο κοινωνικών λειτουργών της Δ/νσης Υγείας Πρόνοιας του νομού Αχαΐας για την πολύτιμη συμμετοχή τους στο ερευνητικό τμήμα αυτής της εργασίας.

Επίσης τους συμφοιτητές και μελλοντικούς συναδέλφους μας: Ματθαιάκη Δημούλα, Αθανασίου Λίλα, Γιακουμίδου Ευτυχία και Αδραχτά Σούλα για την πολύτιμη συνεργασία

Ειδική μνεία και θερμές ευχαριστίες στην Κα Θεοδοσίου Ιωάννα για την ηθική της συμπαράσταση και υπομονή !

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
Αναγνώριση	III
Περίληψη μελέτης	IV
Πίνακες υπολογισμών	VI
Κεφάλιο I	
1. Εισαγωγή	1
α. Το πρόβλημα	4
β. Σκοπός μελέτης	7
γ. Ορισμοί όρων	8
Κεφάλαιο II	
1α. Η θέση των ηλικιωμένων στις πρόγονες και ιστορικές κοινωνίες	14
β. Η θέση των ηλικιωμένων στη σύγχρονη κοινωνία	23
2α. Στερεότυπες αντιλήψεις για τη τρίτη ηλικία	30
β. Σκιαγράφηση της πραγματικότητας των ηλικιωμένων	35
3α. Μεθολογικά προβλήματα στην έρευνα της τρίτης ηλικίας	39
β. Σημαντικές διαχρονικές έρευνες για την τρίτη ηλικία.	42

Πίνακας Περιεχομένων

Σελίδα

	Σελίδα
4α Φυσιολογική γήρανση	45
β Υγεία και ασθένεια στην τρίτη ηλικία	49
Κεφάλαιο III	55
1α Γενική άποψη της θέσης των ηλικιωμένων στην Ελληνική κοινωνία	56
β Ηλικιωμένοι και Υγεία στην Ελλάδα	57
γ Ηλικιωμένοι κατοικία και περιβάλλον	59
δ Κοινωνική πρόνοια για άτομα γ' ηλικίας	62
ε Ηλικιωμένοι και εκπαίδευση	66
στ Ηλικιωμένοι και απασχόληση	68
ζ Εξασφάλιση εισοδήματος για άτομα γ' ηλικίας	69
η Αναπτυξιακά ζητήματα και επιρροή τους στα άτομα γ' ηλικίας	70
2α Αρχές και στόχοι μιας κοινωνικής Πολιτικής με στόχο την ευημερία των ατόμων γ' ηλικίας	72
β Κρατικές και διοικητικές δομές που ασχολούνται με τους ηλικιωμένους .	74
3 Προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής για τους ηλικιωμένους	77
4 Μελλοντικές προτάσεις κοινωνικής πολιτικής για τους ηλικιωμένους στην Ελλάδα	84
5α Στόχοι της Κοινωνικής εργασίας και ο ρόλος του Κ.Λ.σε σχέση με τους ηλικιωμένους	92

Πίνακας Περιεχομένων

Σελίδα

	Σελίδα
β. Αξιολόγηση αναγκών των ηλικιωμένων από τους Ελληνες κοινωνικούς λειτουργούς.	94
Κεφάλαιο IV	101
✓ 1α. Κοινωνία και άτομα τρίτης ηλικίας δυνάμεις από κλεισμού.	101
✓ β. Ηλικιωμένα άτομα σε συνθήκες κοινωνικής απομόνωσης	109
2α. Η μορφή της οικογένειας σήμερα.	115
β. Οικογενιακή φροντίδα και ηλικιωμένοι	117
• 3 . Ενδοοικογενειακή βία και τρίτη ηλικία	122
Κεφάλαιο V	124
• 1α. Το κοινωνικό πρόβλημα της θυματοποίησης των ηλικιωμένων	125
• β. Προκαταρκτικές διερευνήσεις για την πραγμα- τικότητα της θυματοποίησης των ηλικιωμένων.	126
• γ. Νομικό πλαίσιο για την προστασία των ηλικιωμέ- νων θυμάτων βίας	132
Κεφάλαιο VI	142
1α. Μεθολογία	143
β. Κυριότερα ευρήματα της έρευνας.	145
γ. Συμπεράσματα	147
Κεφάλαιο VII	159
1. Συμπληρωματικές σκέψεις	160

2. Προτάσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση του προβλήματος	164
Βιβλιογραφία	172
Παράρτημα Α'	
Παράρτημα Β'	
Παράρτημα Γ'	

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Χρόνιες παθήσεις που προσβάλλουν τα άτομα γ ηλικίας

<i>α/α</i>	<i>ΠΑΘΗΣΗ</i>	<i>ΕΠΙΠΤΩΣΗ</i>
<i>1</i>	<i>Οστεοαρθρίτιδα-οστεοπόρωση</i>	<i>48%</i>
<i>2</i>	<i>Υπέρταση</i>	<i>39%</i>
<i>3</i>	<i>Ακουστικές βλάβες</i>	<i>29%</i>
<i>4</i>	<i>Καρδιαγγειακές διαταραχές</i>	<i>30%</i>
<i>5</i>	<i>Αναπνευστικές διαταραχές</i>	<i>28%</i>
<i>6</i>	<i>Ορθοπαιδικές βλάβες</i>	<i>17%</i>
<i>7</i>	<i>Καταρακτης</i>	<i>14%</i>
<i>8</i>	<i>Διαβήτης</i>	<i>19%</i>

*Πηγή: Άννα Αβεντσιάν Παγοροπούλου «Ψυχολογία της τρίτης ηλικίας»
Αθήνα 1993*

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Σχεδιασμός έρευνας

<i>Αριθμ. Ερωτ/γιου</i>	<i>Χώρος έρευνας</i>	<i>Δείγμα</i>
<i>30</i>	<i>ΚΑΠΗ Δήμου Πάτρας</i>	<i>Τυχαίο</i>
<i>30</i>	<i>Περ/κο Παν/κο Νοσοκομείο Πάτρας</i>	<i>Τυχαίο</i>
<i>25</i>	<i>Γ.Ν.ΠΑΤΡΩΝ Ο Άγιος Ανδρέας</i>	<i>Τυχαίο</i>
<i>15</i>	<i>Δ/υση Υγείας-Πρόνοιας</i>	<i>Τυχαίο</i>

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1

ΦΥΛΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ανδρες	47%
Γυναίκες	63%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Χήροι-ες	42%
Εγγαμοι	34%
Αγαμοι	14%
Διαζευγμένοι	4%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3

ΜΟΝΙΜΗ ΔΙΑΜΟΝΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Χωριό	12%
Μικρή πόλη	6%
Πόλη	9%
Μεγάλη πόλη	12%
Αστικό κέντρο	60%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4

ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Χωριό	44%
Μικρή πολη	15%
Πόλη	9%
Μεγάλη πόλη	30%
Αστικό κέντρο	2%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
Γενικές συνθήκες ζωής
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1

Ο ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΣ ΖΕΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Μόνος	44%
Με άλλα πρόσωπα	56%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

MENEI MAZI	ΠΟΣΟΣΤΟ
Σύζυγο	52%
Παιδιά	31%
Άλλους συγγενείς	10%
Άλλα πρόσωπα	7%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

ΦΥΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Μονοκατοικία	50%
Διαμέρισμα	46%
Γηροκομείο	0%
Όικο ευγηρίας	2%
Άλλού	2%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4

ΜΕΛΟΣ ΚΑΠΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	34%
ΟΧΙ	66%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ-ΔΙΑΣΚΕΛΑΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ποτέ	18%
Λιγότερο 1 φορά/μήνα	7%
1-2 φορές/μήνα	19%
1 φορά τη βδομάδα	25%
Κάθε μέρα	36%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6

ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΚΑΠΗ	31%
Καφενείο	11%
Επισκέψεις	27%
Βόλτες- Περιπάτους	25%
Αλλού	6%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7

ΤΗΛ/ΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ποτέ	18%
Λιγότερο 1 φορά/μήνα	6%
1-3 φορές/μήνα	19%
1 φορά/εβδομάδα	28%
Κάθε μέρα	29%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Τηλεόραση	41%
Ραδιόφωνο	15%
Εφημερίδες- Περιοδικά	13%
Βιβλία	4%
Κέντημα	20%
Άλλο	7%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Οικονομικό μορφωτικό επίπεδο

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Αναλφάβητος	23%
Μερικές τάξεις Δημοτικού	30%
Δημοτικό	30%
Εξατάξιο Γυμνάσιο	13%
Ανώτερη εκπαίδευση	1%
Ανώτατη εκπαίδευση	3%
Άλλο	0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Σύνταξη	79%
Ενοίκια	9%
Οικ.βοήθεια από παιδιά	6%
Άλλα εισοδήματα	5%
Δεν έχω	1%
Δεν απαντώ	0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Εκταση κακοποίησης
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1

ΠΕΡ.ΠΡΟΣ/ΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
<i>Λίγες ημέρες πριν τη συνέντευξη</i>	<i>19%</i>
<i>τους τελευταίους 12 μήνες</i>	<i>32%</i>

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2

ΦΥΣΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
<i>Κλοπή</i>	<i>5%</i>
<i>Εξύβριση</i>	<i>12%</i>
<i>Σεξουαλική κακοποίηση</i>	<i>1%</i>
<i>Ευλοδαρμός</i>	<i>14%</i>
<i>Ελλειψη τροφής</i>	<i>5%</i>
<i>Ελλειψη φροντίδας</i>	<i>35%</i>
<i>Ελλειψη θέρμανσης</i>	<i>4%</i>
<i>Καθίλωση</i>	<i>8%</i>
<i>Ελλειψη ιατρικής φροντίδας</i>	<i>10%</i>

* Η Πρόνοια του Θεού μας οδηγεί με τόση καλοσύνη μέσα απο τα διάφορα στάδια της ζωής μας,ώστε δεν τα νιώθουμε σχεδόν καθόλου . Η πλαγιά κατηφορίζει απαλά, ανεπέσθητα, χωρίς να βλέπουμε το χέρι που μετακινεί τον δείκτη. Αν στην ηλικία των είκοσι, μας έδειχναν τον εαυτόν μας στα εξήντα, θα ξαφναιαζόμασταν και θατρομάζαμε. Ομως μέρα με την ημέρα προχωράμε μπροστά , Σήμερα είμαστε όπως χθές και αύριο θα είμαστε όπως σήμερα. Κι έτσι προχωράμε χωρίς να το καταλαβαίνουμε... *

Σιμόν Ντέ Μπωβουάρ

Κεφάλαιο Ι

" Τις μελιχρές λαμπράδες του Δεκέμ-
βρη και τις φεγγαροσκέπαστες του
Γεναριού ομορφιές μήτε στίς τρέλλες
τ' Απριλιού κανένας θα τις εύρει μήτε
στις μονότονες του Μάη καλοκαιριές "

Μ.ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

1. Εισαγωγή.

Οι ηλικιωμένοι σήμερα είναι ένα σπουδαίο και σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας μας. Η ενεργητική τους επίδραση γίνεται φανερή αν ληφθεί υπόψη η πείρα που κατέχουν, η νηφαλιότητα με την οποία αντιμετωπίζουν τα περισσότερα ζητήματα της ζωής, αλλά και ο καθοριστικός τους ρόλος στην αλληλεπίδραση με τα ενήλικα παιδιά και εγγόνια τους.

Απο ψυχολογική άποψη ειδικότερα, οι ηλικιωμένοι που εντάσσονται στον κύκλο ζωής της οικογένειας κατέχουν μια πολύτιμη θέση ως εκπροσωποι της μάς απο τις τρεις γενεές που αλληλεπιδρούν αντιμετωπίζοντας κάθε πρόβλημα της καθημερινής ζωής. Εξαίρεση αποτελούν οι ηλικιωμένοι εκείνοι που βαρύνονται ιδιαίτερα απο κάποιας μορφής ψυχικό ή σωματικό νόσημα και χρειάζονται συνεχή φροντίδα απο την οικογένεια. Το ποσοστό αυτό είναι πολύ μικρό σε σχέση με το σύνολο των ατόμων της τρίτης ηλικίας και δεν ξεπερνά το 5% (Παγοροπούλου, 1993)

Είναι αξιοσημείωτο ότι τα άτομα που φθοίνουν και ξεπερνούν το 63ο έτος της ηλικίας γίνονται διαρκώς περισσότερα σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Απο την άποψη αυτή οι ηλικιωμένοι θα αυξηθούν διαρκώς κατέχοντας ενα σημαντικό ποσοστό στον πληθυσμό κάθε χώρας.

Οι τεχνολογικές πρόοδοι της Ιατρικής και τα προγράμματα Κοινωνικών ασφαλίσεων παρέχουν ολοένα και σε περισσότερους ανθρώπους τη δυνατότητα της μακροβιότητας. Σύμφωνα με ορισμέ-

νους υπολογισμούς ένα παιδί το οποίο γεννήθηκε το 1984 έχει κερδίσει κατά μέσο όρο 1/4 το αιώνα περισσότερη ζωή σε σχέση με ένα παιδί που γεννήθηκε το 1900.

Θέμα εντόνου προβληματισμού στη χώρα μας είναι η γήρανση του πληθυσμού, η αύξηση δηλαδή της αναλογίας του ειδικού βάρους των ηλικιωμένων στον πληθυσμό, εμφανίζεται την τελευταία δεκαετία .

Όπως είπαμε δημογραφική γήρανση είναι η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό στη μεταπολεμική περίοδο στην Ελλάδα η αναλογία των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω διπλασιάστηκε από 6.8% το 1951 σε 13,6% το 1988.

Το 1988 ένα στα πέντε άτομα ήταν άνω των 60 ετών, ένα στα επτά άτομα άνω των 65 ετών και ένα στα δεκαέξι άνω των 75. Το 2000 αναμένεται ένα στα τέσσερα να είναι άνω των 60, ένα στα δεκατρία άνω των 70 και η τάση αυτή είναι διεθνής όχι μόνο Ελληνική. (ΕΣΥΕ, μηνιαίο στατιστικό δελτίο 11, Νοεμβρίου 1990).

Αυτό που θα πρέπει ιδιαίτερα να προβληματίσει την κοινωνία μας είναι κυρίως ο κοινωνικός στιγματισμός και αποκλεισμός της ομάδας αυτής σαν επακόλουθο της απάισιας "συλογικής χρησιμότητας" καθώς και ο μονοσήμαντος προσδιορισμός της γήρανσης με βάση κριτήρια όπως η βιολογική ηλικία.

Τα άτομα τρίτης ηλικίας, όπως και τα παιδιά διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να γίνουν θύματα παραμέλησης η οποία συνεπάγεται κυρίως διαβίωση σε ακατάλληλες συνθήκες και ενδέχεται να καταλήξει στην ανάπτυξη παθολογικών καταστάσεων ή και σε θάνατο.

Επίσης οι ηλικιωμένοι μπορεί να γίνουν, όχι με παράλειψη αλλά με πράξη, θύματα βίας ή κακοποίησης σωματικής, ψυχολογικής ή ακόμα και σεξουαλικής.

Αν και όλες οι μορφές συμπεριφοράς που προαναφέρθηκαν δεν στοιχειοθετούν αξιόποινες πράξεις δηλαδή πράξεις που διώκονται από το ποινικό δίκαιο, όπως π.χ. η ψυχολογική κακοποίηση, ίσως επειδή αποτελούν θέματα "ταμπού" παρουσιάζουν ενδιαφέρον για μια προσέγγιση του θέματος. Άλλωστε το εάν η κακομεταχείριση ηλικιωμένων αποτελεί νομικό πρόβλημα, έγκλημα, ή σύμπτωμα των κοινωνιών που δεν έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα για την φροντίδα των ηλικιωμένων μελών τους είναι ένα από τα κεντρικά ζητήματα του κοινωνικού αυτού φαινομένου.

α. Το πρόβλημα

Στις χώρες της Βόρειας Αμερικής αλλά και σε ορισμένα Ευρωπαϊκά κράτη την τελευταία δεκαπενταετία άρχισε να αναπτύσσεται η επιστήμη της γεροντολογίας. Στα πλαίσια των σύγχρονων αυτών αναζητήσεων θα μπορούσε να εντάξει κανείς και τις ερευνητικές εργασίες μεμονωμένων επιστημόνων καθώς και τις προσπάθειες διεθνών οργανισμών όπως του ΟΗΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης οι οποίες αναφέρονται στα ηλικιωμένα άτομα, θύματα συνήθως ενδο-οικογενειακής βίας ή παραμέλησης και στις δυνατότητες αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου.

Στην παρούσα εργασία μελετάται το φαινόμενο της κακοποίησης των ατόμων τρίτης ηλικίας τα αίτια, οι συνέπειες του και γίνεται μια προσπάθεια να προταθούν κάποια μέτρα για την πρόληψη και

την αντιμετώπισή του.]

Για να κατανοηθεί καλύτερα το πρόβλημα της κακοποίησης - παραμέλησης των υπερηλίκων από την οικογένεια και το περιβάλλον σκόπιμη είναι η ένταξή του στην λεγόμενη "φυσική ιστορία των κοινωνικών προβλημάτων. Κατ' αυτή τα κοινωνικά προβλήματα γενικά και επομένως και το πρόβλημα των ηλικιωμένων θυμάτων παραμέλησης ή βίας ακολουθεί ορισμένα εξελικτικά στάδια (FINKELHOR D/R.J. GELLES /GT. HOTALING / M.A. STRAUS 1983)

Πρώτα έρχεται το στάδιο της άρνησης ή της ελαχιστοποίησης του προβλήματος. Σ' αυτή τη φάση, οι πολίτες στην πλειοψηφία τους πιστεύουν ότι το συγκεκριμένο πρόβλημα δεν αφορά τη δική τους κοινωνία ή ότι όσες σποραδικές περιπτώσεις γίνονται γνωστές από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι οι εξερέσεις. Ίσως και στη χώρα μας η πλειοψηφία πιστεύει ότι δεν υπάρχουν ηλικιωμένοι που να μην περιβάλλονται με σεβασμό και φροντίδα στην Ελληνική κοινωνία.

Έπεται το στάδιο της εν μέρει παραδοχής του προβλήματος, κυριαρχεί η εντύπωση δηλαδή ότι και αν υπάρχει μια τέτοια κατάσταση αυτή είναι ασήμαντη και οι δράστες που την δημιουργούν είναι ελάχιστοι και πιθανόν ψυχικά ασθενείς.

Επακολουθεί το στάδιο της ενοχοποίησης του θύματος. Κατά την φάση αυτή δεν επικρατεί πλέον η άρνηση των διαστάσεων του προβλήματος, αλλά η αντίληψη ότι η βία σε βάρος των ηλικιωμένων ή η παραμέληση τους ξεκινά από τους ίδιους, οι οποί-

οι είτε προκαλούν με τη στάση τους είτε με την αναπηρία τους, την παραμέληση τους ή την κακοποίηση τους, είτε απλώς την επινοούν, την φαντάζονται ή μεγαλοποιούν τα παράπονα που έχουν για τα παιδιά τους.

Τέλος, το κοινωνικό πρόβλημα βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο εξέλιξης του όταν δημιουργούνται ομάδες πίεσης. Όταν δηλαδή ορισμένα άτομα αναπτύσουν κοινωνικές ή επιστημονικές ή επιστημονικές δραστηριότητες στον τομέα αυτό και κινητοποιούν κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς στην επίλυσή του. }

Στην δεκαετία του '80 η βία στην οικογένεια και μια μορφή της, η παραμέληση και κακοποίηση των ηλικιωμένων μέσα και έξω από την οικογένεια έρχισε να απασχολεί σε πρακτικό και θεωρητικό επίπεδο διαφόρων ειδικοτήτων επιστήμονες όπως κοινωνιολόγους, ψυχιάτρους, ορθοπαιδικούς, γεροντολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς εγκληματολόγους κλπ.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν το κοινωνικό αυτό πρόβλημα είναι πλέον ώριμο για συστηματική μελέτη. Μια απόπειρα για μελέτη του κοινωνικού αυτού προβλήματος είναι και η παρούσα εργασία που εξετάζει τα προβλήματα και τις ανάγκες των ηλικιωμένων προσπαθώντας να αναζητήσει τα αίτια στην κακοποίηση και παραμέληση των ηλικιωμένων.

β. Σκοπός μελέτης

Η προκατάληψη, ότι τα γηρατιά είναι μία ανάξια, αξιοθρήνητη κατάσταση, δηλητηριάζει τους ανθρώπους σ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Τί αξία έχει τότε η ενήλικη ζωή μας, αν είναι να παραχωρήσει τη θέση της σε μιά τόσο άσχημη κατάσταση. Είναι απαραίτητο ν' αποκτήσουμε μια θετικότερη άποψη πάνω στο " γέρασμα" και τα γηρατιά, για να μη περάσουμε το μεγαλύτερο μέρος της νεότητάς μας κάτω από το φάσμα του φόβου.

Εκτός αυτού, μόνο με το να δούμε τα γηρατιά σαν επιστέγασμα της ολοκλήρωσης που αγωνίστηκε κανείς να επιτύχει σ' όλη τη ζωή του, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε, την ψυχολογική κατάσταση των ηλικιωμένων καθώς και την στάση τους απέναντι στη ζωή.

(Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστούν οι ηλικιωμένοι μέσα στο χρόνο καθώς και η θέση που είχαν στην κοινωνία, επίσης να δούμε ποια είναι σήμερα η θέση των ηλικιωμένων στην Ελλάδα καθώς και ποια προγράμματα εφαρμόζονται για τα άτομα της τρίτης ηλικίας .

Βασικός κορμός της μελέτης αποτελείται από την ανάλυση του κοινωνικού προβλήματος της θυματοποίησης των ηλικιωμένων από άτομα της οικογενείας τους δηλαδή από την προσπάθεια να διερευνηθούν τα αίτια και η πραγματικότητα της παραμέλησης των ηλικιωμένων.

Στο τέλος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας, που έγινε στην Πάτρα με σκοπό να γίνει γνωστός ο βαθμός κακοποίησης των ηλικιωμένων στην περιοχή της Πάτρας και να εξαχθούν κάποια

συμπεράσματα ώστε να διαμορφοθούν ανάλογες προτάσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος.)

γ.ορισμοί όρων

Κ α κ ο π ο ί η σ η: Σύμφωνα με τον Π. Σταθόπουλο, περιοδικό Εποχή Νο /μβριος, 1978 αναφέρεται σε άτομα τα οποία έχουν υποστεί σωματική, ψυχολογική, υλική ή ιατρική κακοποίηση, έχουν κακοποιηθεί επανειλημμένα και είναι τουλάχιστον 65 χρόνων. Γενικά σύμφωνα με τον Π. Σταθόπουλο υπάρχουν δύο κατηγορίες κακοποίησης Η αυτοκακοποίηση όπου το ηλικιωμένο άτομο για λόγους κυρίως ψυχολογικούς υιοθετεί συμπεριφορά και τροπο ζωής που κάνει κακό στον εαυτό του. Μορφές αυτοκακοποίησης εκδηλώνονται με υπερβολική χρήση φαρμάκων, ποτών, κακή διατροφή, άρνηση ιατρικής περίθαλψης.

Κυρίως όμως το σύνδρομο της κακοποίησης αναφέρεται στην παρατεταμένη χρονικά και επαναλαμβανόμενη χρήση βίας προς τον υπερήλικα από κάποιο άλλο άτομο. Στο σύνδρομο κακοποίησης ηλικιωμένων περιλαμβάνονται διάφορες μορφές οι οποίες δεν απαντώνται με την ίδια συχνότητα και δεν έχουν τα ίδια αποτελέσματα. Αναλυτικά μπορούμε να ταξινομήσουμε τις μορφές κακοποίησης σε επτά τύπους.

1. Οικονομική κακοποίηση. Συμπεριλαμβάνει κλοπή χρημάτων, χρυσαφικών και γενικά αντικειμένων οικονομικής αξίας, κακή χρήση της περιουσίας και των εισοδημάτων των ηλικιωμένων από τους οικείους ή το περιβάλλον τους. Η μορφή αυτής της κακοποίη-

σης μπορεί να θεωρηθεί " ελαφρότερη " απο τις άλλες δεν παύει όμως να είναι κακοποίηση αφού στερεί απο τον ηλικιωμένο πόρους που θα μπορούσε να διαθέσει για την ευημερία του.

2. Στέρηση ατομικών - κοινωνικών δικαιωμάτων . Σ' αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται περιπτώσεις ελέγχου της αλληλογραφίας, βίαιη έξωση απο την κοινωνία και εγκλεισμό σε ίδρυμα παρά τη θέλησή του. Επίσης περιλαμβάνονται περιπτώσεις στέρησης εξόδου απο το ίδρυμα ή το σπίτι και άρνηση του δικαιώματος να δέχεται επισκέψεις. Μά άλλη μορφή τέτοις κακοποίησης είναι η παραβίαση του εκλογικού δικαιώματος με την υπεξαίρεση ψήφου είτε με την μη παροχή δυνατότητας να ασκήσουν οι υπερήλικες το εκλογικό τους δικαίωμα. Αυτή η μορφή συναντάται σε μικρό βαθμό και δεν έχει σημαντικές επιπτώσεις για το θύμα.

3. Παραμέληση - εγκατάλειψη του φυσικού περιβάλλοντος. Σ' αυτή την περίπτωση περικλείεται η ακαθαρσία του σπιτιού και γενικότερα του χώρου που ζει ο ηλικιωμένος. Μέσα σ' ένα παραμελημένο οίκημα εκτός απο την αισθητική διάσταση υπάρχει ο κίνδυνος μόλυνσης ή ασθeneίας.

4. Εγκατάλειψη - παραμέληση του ηλικιωμένου. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται καταστάσεις χρόνιας αδιαφορίας των οικείων του θύματος. Εκδηλώνεται αδιαφορία για την υγεία του θύματος, την καλή διαίτα και τις ιδιαίτερες ανάγκες για την περιποίησή του.

5. Ψυχολογική κακοποίηση. Αυτή η κατηγορία περικλείει την γελοιοποίηση και τον σαρκασμό, την έντονη συνεχή προσβολή και ε-

πίθεση με λόγια και απειλές, τον εκφοβισμό μέχρι τρομοκράτηση και την εξουθενωση του θύματος. Σε ακραίες περιπτώσεις οι απειλές αναφέρονται στον εγκλεισμό σε ίδρυμα, στη στέρηση φαγητού ή και στον ξυλοδαρμό. Άλλη μορφή ψυχολογικής κακοποίησης όταν φέρονται στον ηλικιωμένο σαν να είναι μωρό χωρίς βούληση.

6. Σωματική κακοποίηση. Είναι η ποιά συνήθης μορφή κακοποίησης είναι ορατή και μπορεί να γίνει ορατή από τρίτους. Ιδιαίτερα όταν είναι σε μορφή που χρειάζεται νοσηλεία, το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό μπορεί να το αντιληφθεί περικλείει τον τακτικό ξυλοδαρμό, χτυπήματα, κατάγματα, μώλωπες, εξάρθρωση, σχίσσιμο δέρματος και απότομα σπρωξίματα. Επίσης η σωματική κακοποίηση περιλαμβάνει το δέσιμο στο κρεβάτι ή την καρέκλα και σε σπάνιες περιπτώσεις υπάρχει σεξουαλική κακοποίηση βιασμός ή ασελγεία.

7. Ιατρική κακοποίηση. Αυτή η μορφή είναι επικίνδυνη γιατί μπορεί να οδηγήσει ακόμα και στον θάνατο του θύματος. Συνίσταται κυρίως στην υπερβολική χρήση φαρμάκων που άλλοτε αδρανοποιούν το θύμα και περιορίζουν τις απαιτήσεις για φροντίδα και άλλοτε χρησιμοποιούνται για να ελέγχεται η συμπεριφορά των υπερηλίκων.)

Τέλος θα πρέπει να τονισθεί ότι στην πραγματικότητα οι επτά αυτές μορφές κακοποίησης είναι συνδεδεμένες. Μάλιστα τις περισσότερες φορές συναντούμε δύο ή τρεις μορφές κακοποίησης στο ίδιο θύμα

Γ η ρ α τ ε ι ά Όσον αφορά το ανθρώπινο είδος δεν είναι εύκολο να δοθεί ένας ορισμός των γηρατειών. Αποτελούν βέβαια ένα βιολογικό φαινόμενο, εφόσον ο οργανισμός του ηλικιωμένου εκδηλώνει ορισμένες ιδιορρυθμίες. Ταυτόχρονα όμως παρουσιάζονται και ψυχολογικές συνέπειες. Επίσης, όπως κάθε ανθρώπινη κατάσταση, τα γηρατεία έχουν μια υπαρξιακή διάσταση αλλάζουν τη σχέση του ανθρώπου με το χρόνο, επομένως και τη σχέση του με τον κόσμο και με την δική του ιστορία. Από την άλλη, ο άνθρωπος δε ζει ποτέ σε φυσική κατάσταση. Στα γηρατεία όπως και σε κάθε άλλη περίοδο της ζωής η θέση του ανθρώπου πειβάλλεται από την κοινωνία όπου ανήκει { Σιμόν ντε Μπωβουάρ ΓΗΡΑΤΕΙΑ ΑΘΗΝΑ 1980 }

✓ Αν θα θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό του γήρατος θα καταφεύγαμε κυρίως στην βιολογία σύμφωνα με την οποία γήρας είναι το βιολογικό φαινόμενο κατά το οποίο οι ζώντες οργανισμοί παρουσιάζουν προοδευτική κάμψη των φυσιολογικών λειτουργιών τους, μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου ζωής, και άγονται έτσι βαθμιαία στο θάνατο. Αναλυτικότερα, κατά το γήρας μειώνεται βαθμιαία η δύναμη, η ευελιξία και η αυθεντικότητα του νευρομυϊκού συστήματος. Παράλληλα, αρχίζουν να εμφανίζονται μακροχρόνιες ασθένειες όπως καρδιοπάθειες ή τα αθριτικά. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η μείωση της δραστηριότητας του ατόμου, η ελάτωση του αποθέματος ενέργειας του, καθώς και μια ποικιλία άλλων εξωτερικών (φυσιολογικών και αισθητικών) αλλαγών [Λοίζου ' Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΗΡΑΤΟΣ " σελ 42]

Εκτός όμως από την Βιολογία, και άλλες επιστήμες όπως η Ψυ-

χολογία και η Κοινωνιολογία μελετούν τα χαρακτηριστικά του γήρατος. Η Ψυχολογία για παράδειγμα υπογραμμίζει τις μεταβολές του κεντρικού νευρικού συστήματος που έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση της ικανότητας της αντίληψης, την άβλυση των αισθήσεων καθώς και τη μείωση της ικανότητας για τη σωστή χρήση πληροφοριών.

Η Κοινωνιολογία επιμένει στις κοινωνικές αλλαγές που υφίσταται η κοινωνική ομάδα των ηλικιωμένων και τις σχέσεις της με τις άλλες κοινωνικές ομάδες και την ίδια την κοινωνία. Ειδικότερα παρατηρεί ότι αλλάζει ο ρόλος των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια και την εργασία από την οποία, μετά την συνταξιοδότηση αποχωρούν και ζούν στο περιθώριο. Επίσης αλλάζει η συμπεριφορά της κοινωνίας απέναντι στους ηλικιωμένους και αυτών απέναντι στην κοινωνία πράγμα που οφείλεται κυρίως στο περιορισμό της δραστηριότητας τους.

Βασιζόμενοι στα δεδομένα της Ιατρικής, της Ψυχολογίας και της Κοινωνιολογίας θα μπορέσουμε να τοποθετήσουμε την έναρξη του γήρατος σήμερα, και τουλάχιστον για τις αναπτυγμένες χώρες στην ηλικία των 65 ετών που συμπίπτει και για τα περισσότερα κράτη με την ηλικία της συνταξιοδότησεως. Ενώ οι επιστήμονες έχουν καθιερώσει τον όρο *τρίτη ηλικία* μερικοί πρόσθεσαν και τον όρο *τέταρτη ηλικία*. Το βασικό κριτήριο διακρίσεως μεταξύ των δύο αυτών ηλικιών είναι η δυνατότητα του ατόμου για αυτοεξυπηρέτηση. Υπολογίζεται ότι μεταξύ 65 και 75 ετών ο ηλικιωμένος δεν συμμετέχει πια στην ενεργό εργασιακή ζωή αλλά μπορεί

να αυτοεξυπηρετηθεί. Αντίθετα μετά τα 75 χρόνια ο ηλικιωμένος έχει συνήθως ανάγκη ενός δευτέρου προσώπου για την εξυπηρέτηση του, πράγμα που σε συνολικό επίπεδο θέτει σοβαρότατα προβλήματα στην οργάνωση της κοινωνικής πρόνοιας και των κοινωνικών υπηρεσιών προς τους ηλικιωμένους γεγονός που γίνεται πιο περίπλοκο καθώς ο αριθμός των ηλικιωμένων συνεχώς αυξάνεται όπως άλλωστε αναφέραμε πιο πάνω. (Λοΐζου . Η ψυχολογία του γήρατος σ. 42)

Ομως τα χρόνια δεν βαραίνουν με το ίδιο φορτίο τους ώμους όλων των ανθρώπων " Τα γηρατιά " λέει ο Αμερικανός γεροντολόγος Χόουελ " δεν είναι μια συνηθισμένη πλαγιά όπου κυλάει ο καθένας με την ίδια ταχύτητα. Είναι μία κλίμακα με ακανόνιστες βαθμίδες από τις οποίες μερικοί κατεβαίνουν γρηγορότερα από άλλους".

Κεφάλαιο II

" Τα νιάτα θέλουν πολλά να ζήσουν χρόνια
Τα γηρατιά τα έχουν ζήσει
Εκείνο που για τον ένα είναι επιθυμία
ο άλλος το έχει κιόλας αποκτήσει....."

Κικέρων

Κεφάλαιο II

1.α Η Θέση των ηλικιωμένων στις πρωτόγονες και ιστορικές κοινωνίες

Δεν υπάρχει ανθρώπινη κοινωνία χωρίς κάποιο πολιτισμό, όσο και πρωτόγονος κι αν είναι, θα είναι μάλλον δύσκολο να δούμε κατ'ευθείαν τι θα σήμαιναν για τον πολιτισμό οι λέξεις "φυσιολογικά γεράματα". Μπορούμε όμως να παρατηρήσουμε τι συμβαίνει στα ζώα. σε πολλά είδη, βλέπουμε πως τα πιο γέρικα, έμπειρα ζώα, προκαλούν το σεβασμό των υπολοίπων και μεταδίδουν στα νεώτερα τις γνώσεις που απέκτησαν στη διάρκεια της ζωής τους. Η ιεραρχική θέση του καθένα μέσα στην ομάδα έχει άμεση σχέση με την ηλικία του.

Οι ζωολόγοι δίνουν διάφορα ενδιαφέροντα παραδείγματα . Εάν μιά νεαρή καλιακούδα δείξει φόβο, κανένας δεν θα της δώσει σημασία. Όταν όμως ένα γέρικο πουλί σημάνει συναγερμό, όλοι τα άλλα πετούν μακριά.

Βλέπουμε ότι στις ανθρώπινες κοινωνίες, όπως και σε πολλά άλλα είδη ζωϊκού βασιλείου, η πείρα και οι γνώσεις αποτελούν πρόνομο για το ηλικιωμένο άτομο. Όμως ο ηλικιωμένος αποβάλλεται λίγο πολύ βίαια από την κοινωνία . Ο ηλικιωμένος δεν είναι εκείνος που έχει χάσει την ικανότητα να μάχεται μα εκείνος που δεν μπορεί πια να εργαστεί κι έχει γίνει ένα άχρηστο, στόμα για να θρέψουν οι άλλοι . Η κατάσταση ενός ηλικιωμένου δεν εξαρτάται μόνο από βιολογικούς παράγοντες αλλά και από πολιτιστικούς, έτσι τα γηρατιά αποτελούν ένα αναπόσπαστο τμήμα του πολιτισμού, ο οποί

ος έχει πάντα ένα χαρακτήρα νατίθετο με την φύση και κατά συνέπεια μπορεί να αλλάξει ως ένα σημείο το νόημα των γηρατειών.

﴿ Κάθε κοινωνία έχει την τάση να ζεί και να συνεχίζει την ζωή. Εγκωμιάζει την δύναμη και την γονιμότητα και φοβάται την αδυναμία, την φθορά, τη στειρότητα που συνδέονται με τα γηρατειά. Αυτό εμφανές παο μελέτες που έχουν γίνει τόσο στις πρωτόγονες όσο και στις ιστορικές κοινωνίες.

Οι πρακτικές λύσεις που υιοθέτησαν οι πρωτόγονοι λαοί για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι ηλικιωμένοι χαρακτηρίζονται απο μεγάλη ποικιλία . αλλού τούς σκοτώνουν, αλλού τους αφήνουν να πεθάνουν, αλλού τους έδιναν το ελάχιστο ποσό τροφής για να ζήσουν και αλλού τους εξασφάλιζαν μια αξιοπρεπή ζωή στις τελευατίες τους μέρες. και αλλού τους σεβονταν και τους συμπεριφέρονταν με στοργή και αγάπη. Και οι πολιτισμένοι λαοί εφάρμοζαν και εφαρμόζουν σήμερα παρόμοιες μεθόδους. Από όλες αυτές η μόνη που παγορεύεται είναι η γεροντοκτονία, εκτός αν είναι καλυμμένη (Σ.ΝΤ.ΜΠΩΒΟΥΑΡ ΤΑ ΓΗΡΑΤΕΙΑ ΑΘΗΝΑ 1980)

Απο την άλλη πλευρά δεν είναι εύκολο να μελετηθεί η θέση των ηλικιωμένων δια μέσου των αιώνων. Στα γραπτά μνημεία υπάρχουν ελάχιστες σχετικές αναφορές γιατί οι ηλικιωμένοι περιλαμβάνονται στην κατηγορία των ενηλίκων. Η μυθολογία, η λογοτεχνία και οι εικαστικές τέχνες μας δίνουν βέβαια μια εικόνα των γηρατειών που ποικίλλει νάλογα με τον τόπο και την εποχή. Είναι όμως δύσκολο να πούμε πόσο αντιπροσωπευτική μπορεί να είναι η εικό-

να αυτή γιατί εμφανίζεται συχνά συγκεχυμένη, αβέβαιη και αντιφατική.

Στη λέξη " γηρατειά " αποδίδονται δύο εντελώς διαφορετικές έννοιες αν κρίνουμε από τις διάφορες μαρτυρίες. Είτε μια ορισμένη κοινωνική ομάδα με μικρότερη ή μεγαλύτερη αξία, ιδιαίτερη μοίρα κάθε ανθρώπου ξεχωριστά (ΤΡΙΤΗ ΗΛΙΚΙΑ Ρ. ΚΑΣΤΙΝΑ-ΠΑΟΥΜ ΑΘΗΝΑ 1982)

Οι ηλικιωμένοι σαν κοινωνική ομάδα δεν επιρέασαν ποτέ την πρόοδο του κόσμου. Όμως για όσο καιρό το ηλικιωμένο άτομο είναι παραγωγικό δεν διαχωρίζεται η θέση του, όταν όμως χάσει τις ικανότητες του, παίρνει την μορφή ενός άλλου, γίνεται αντικείμενο . Όπως είπαμε η κοινωνική του θέση έχει καθοριστεί και δεν υπόκειται σε καμία εξέλιξη. Λένε πως το γυναικείο πρόβλημα είναι ανδρικό και πως το πρόβλημα των νέγων είναι βασικά των λευκών. Παρ' όλα αυτά οι γυναίκες αγωνίζονται για την ισότητα και οι μαύροι για να απαλλαγούν από την καταπίεση. Οι ηλικιωμένοι όμως δεν έχουν κανένα απολύτως όπλο και το πρόβλημα τους ανήκει αποκλειστικά στους ενεργούς ενήλικους . γιατί αυτοί αποφασίζουν για το ρόλο που θα δώσουν στους ηλικιωμένους.

(Οι πληροφορίες για τη θέση των ηλικιωμένων στους λαούς της αρχαιότητας είναι πολύ λίγες για αυτό βασική πηγή μας θα είναι η μυθολογία.

Ο χαρακτηριστικός μύθος της Γαίας και του Ουρανού, συναντάται με παραλλαγές και σε άλλους λαούς. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η γενική ιδέα όπου καθώς γερνάνε οι αρχαίοι θεοί γίνονται συνεχώς

πιό αφόρητοι και στο τέλος προκαλούν μια εξέγερση που οδηγεί στην εκθρόνισή τους.

Ποία μπορεί όμως να είναι η πραγματικότητα για την κατάσταση των ηλικιωμένων στην αρχαία Ελλάδα. Γνωρίζουμε πως τα κακασχηματισμένα ή ανάπηρα παιδιά σκοτώνονταν στην Αρχαία Σπάρτη αλλά δεν έχουμε ανάλογες πληροφορίες για τους ηλικιωμένους. Στον Όμηρο βλέπουμε πως τα γηρατειά είχαν άμεση σχέση με τη σοφία όμως παρουσιάζονται σε κατάσταση σωματικής φθοράς και ανίκανα για να προστατεύσουν θεσμούς.

Κατά τον έβδομο π.Χ. αιώνα ήταν χαρακτηριστικό το ολιγαρχικό καθεστώς όπου το συμβούλιο είχε χαρακτήρα γερουσίας Γίνονταν κανείς μέλος της σε μεγάλη ηλικία μέχρι τον θάνατόν του. Οι ολιγαρχίες εμπόδιζαν τους νέους να καταλάβουν σημαντικές δημόσιες θέσεις επειδή φοβούνταν την φιλοδοξία τους.

Σε πολλές από τις αρχαίες πόλεις η μεγάλη ηλικία αποτελούσε πλεονέκτημα αλλά τα γηρατειά σαν προσωπική εμπειρία δεν ήταν καθόλου αρεστά.

Γνωρίζουμε πως στην αρχαία Σπάρτη τιμούσαν τα γηρατειά. Η στρατιωτική κλάση συντηρούσε ένα πλήθος από άτομα που δεν ήταν πολίτες όπως οι εἰλωτες και οι περίοικοι. Όλη η Σπάρτη ήταν ένα τεράστιο στρατόπεδο όπου οι άνδρες ζούσαν στρατιωτικά μέχρι τα εξήντα τους.

Μετά από αυτή την ηλικία ελευθερωνονταν αλλά ήταν υποχρεωμένοι να συντηρούν το σύστημα κάτω από το οποίο είχαν ζήσει. Στην Αθήνα από την άλλη μεριά, οι νόμοι του Σόλωνα έδιναν όλη

την εξουσία στους ηλικιωμένους. Τα προνόμια αυτά χάθηκαν όταν ο Κλεισθένης καθιέρωσε την δημοκρατία. Μέσα από την αρχαία Ελληνική λογοτεχνία και ποίηση βλέπουμε να δίνεται στους ηλικιωμένους η εικόνα του σοφού συμβουλάτορα, συχνότερα όμως εμφανίζονται σαν γελοία όντα που προσπαθούν να σταματήσουν το χρόνο και νεάζουν. Η ζωγραφική και γλυπτική συμφωνεί με την λογοτεχνία. Τα αγγεία από τον 5ο αιώνα και μετά δείχνουν τον Ηρακλή να πολεμά τα γηρατειά, που αντιπροσωπεύονται από έναν ρυτιδωμένο νάνο, αστείο και φαλακρό ή κάποιες φορές από ένα γενειοφόρο, μακρυμάλλη άντρα που γονατιστός ζητά έλεος (ΤΑ ΓΗΡΑΤΕΙΑ Σ.ΝΤ.ΜΠΩΒΟΥΑΡ ΑΘΗΝΑ 1980)

Μελετώντας την ιστορία της Ρώμης διακρίνουμε μία στενή σχέση ανάμεσα στην κατάσταση των ηλικιωμένων και την κοινωνική σταθερότητα. Στη Ρώμη όπως και σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες υπήρξε ριζική διαφορά στην κατάσταση των γέρων που αποτελούσαν μέλη της προνομιούχας τάξης και εκείνων που ανήκαν στις μάζες.

Όμως η προνομιούχα θέση των ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια ήταν δεδομένη. Η εξουσία του "πάτερ φαμίλια" ήταν σχεδόν απεριόριστη. Είχε τα ίδια διακρίματα πάνω σε πρόσωπα και πράγματα. Αυτή η εξουσία σταματούσε μόνο με τον θάνατο. Όταν ένας γιός χτυπούσε τον πατέρα του τον αποκαλούσαν "τέρας" και δεν ανήκε στην ανθρώπινη κοινωνία. Όταν ένας νέος ήθελε να παντρευτεί, δε χρειαζόταν μόνο η έγκριση του πατέρα, αλλά και του παππού του, αν ζούσε, πράγμα που μαρτυρεί πως ο πατριάρχης διατηρούσε την εξουσία του ως το τέλος.

Ένα γεγονός που υπογράμμισε το τέλος του αρχαίου κόσμου ήταν η εξάπλωση του Χριστιανισμού. Ένα από τα θετικά σημεία του και το ότι θεωρούσε την ελεημοσύνη καθήκον και τόνιζε την σημασία της.

Μπορούμε να πούμε πως οι ηλικιωμένοι επωφλήθηκαν από την φιλανθρωπία αλλά πουθενά δεν έγινε ειδική μνεία γι' αυτούς.

Στα πρώτα χρόνια του μεσαίωνα οι ηλικιωμένοι ήταν σχεδόν αποκλισμένοι από την δημόσια ζωή και τον κόσμο κυβερνούσαν οι νέοι. Χαρακτηριστικό γεγονός ότι για το αξίωμα του πάπα επιλέγονταν ενάρετοι νέοι οι οποίοι όμως δεν είχαν χρήματα και ήταν ορφανοί. Στα επόμενα χρόνια όταν οι πάπες άρχισαν να απαιτούν υλικά αγαθά και δύναμη οι ευγενείς λαρχισαν να προφθαλμούν τον παπικό θρόνο. Η ανωτερότητα της νιότης και η μεταβίαση της εξουσίας από τον πατέρα στον γιο είχε βαθιές ρίζες τον Μεσαίωνα.

Προς το τέλος της σκοτεινής αυτής περιόδου οι βιοτικές συνθήκες εξακολουθούσαν να είναι επισφαλείς και η μακροζωία αποτελούσε σπάνιο φαινόμενο. Ας τον 13ο αιώνα και μετά, όμως, ο μέσος όρος ζωής είχε ανοδική πορεία.

Όσο αφορά τα ηλικιωμένα άτομα δεν αντιμετωπίζονται κατά την διάρκεια της Αναγέννησης με περισσότερη συμπάθεια από ότι το Μεσαίωνα. Η περίοδος αυτή όπως άλλωστε είναι γνωστό εξήρε την ομορφιά του σώματος και την νεότητα και εξώμνησε την γυναικεία χάρη. Μέχρι την αναγέννηση το θέμα των γηρατειών παρουσιάζεται μ' έναν αρκετά στερεότυπο.

Πάντα βρίσκουμε τις ίδιες συγκρίσεις και τα ίδια επίθετα. Είναι

ο χειμώνας της ζωής, λευά μαλλιά, γενιάδες που θυμίζουν χιόνι. Αυτά λέγονται γιατί ο ηλικιωμένος δεν είχε ενεργό μέρος στην διαμόρφωση της ιστορίας και κανείς δεν έμπαινε στον κόπο να τον μελετήσει, αντίθετα υπήρχε η σιωπηρή επιταγή της αγνόησης. Σε αντιπαράθεση με τον νέο ή τον ώριμο, το ηλικιωμένο άτομο δεν θεωρείται άνθρωπος αλλά το περιφεριακό όριο της ανθρώπινης ύπαρξης.

Στην Αγγλία του 17ου αιώνα η βασίλισσα Ελισάβετ προσπάθησε να αντιμετωπίσει τη φτώχεια με ένα νόμο με τον οποίον η κυβέρνηση αναλάμβανε ευθύνες για τους φτωχούς δραστηριοποιώντας τις ενορίες και φορολογώντας τους πολίτες για να ενισχυθούν οι οικονομικά ασθενείς και οι ηλικιωμένοι (ΤΡΙΤΗ ΗΛΙΚΙΑ Ρ.ΚΑΣΤΕΝ-ΜΠΑΟΥΜ ΑΘΗΝΑ 1982)

Οι καλύτερες συνθήκες υγιεινής του 18ου αιώνα προκάλεσαν αύξηση του πληθυσμού σε όλη την Ευρώπη. Ταυτόχρονα με την αύξηση των γεννήσεων η υλική πρόοδος ευνόησε την μακροζωία. Στις προνομιούχες ιδιαίτερα τάξεις οι ηλικιωμένοι ωφελήθηκαν από την βελτίωση του τρόπου ζωής. Η κοινωνία εκείνη την εποχή δεν έβλεπε με ξεχωριστή έκπληξη τους ηλικιωμένους που παντρεύονταν νεώτερες γυναίκες ενώ η ανερχόμενη μεσαία τάξη δημιούργησε μια ιδεολογία που έδινε μεγαλύτερη αξία στα γηρατειά (Τον 19ο αιώνα, η Ευρώπη μεταμορφώθηκε και οι μεγάλες αλλαγές επηρέασαν σημαντικά τους ηλικιωμένους και τη γνώμη της κοινωνίας για τα γηρατειά. Μετά την πληθυσμιακή έκρηξη ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξήθηκε, η αύξηση αυτή μαζί με την προοδο

της επιστήμης οδήγησαν σε μύθους περι αντικατάστασης των γηρατειών με την πραγματική γνώση. Ο αιώνας αυτός ρίχνει κάποιο φώς στην μοίρα των φτωχών ηλικιωμένων η αντίθεση με τις προνομιούχες τάξεις μοιάζει πιο εντυπωσιακή απο κάθε άλλη περίοδο. Οι φτωχοί ηλικιωμένοι υφίστανται κτηνώδη μεταχείρηση, βρισκονται στην κατώτατη βαθμίδα της κοινωνικής κλίμακας, στην κορυφή της οποίας συναντάμε τους ηλικιωμένους ανωτέρων τάξεων (ΤΑ ΓΗΡΑΤΕΙΑ Σ.ΝΤ.ΜΠΩΒΟΥΑΡ ΑΘΗΝΑ 1980)

B. Η θέση των ηλικιωμένων στη σύγχρονη κοινωνία

Όλοι ξέρουμε πως η σημερινή κατάσταση των ηλικιωμένων αποτελεί σκάνδαλο και πριν την εξετάσουμε με πιο πολλές λεπτομέρειες θα ήταν σκόπιμο να σκεφτούμε γιατί την ανέχεται τόσο εύκολα η κοινωνία, εθελουφλώντας στις καταχρήσεις, τα σκάνδαλα και τις τραγωδίες αρκεί μόνο να μην ανατρέπεται η ισοροπία της.

Η αλήθεια είναι πως η ίδια η κοινωνία δεν φαίνεται να ανησυχεί περισσότερο για την τύχη των παιδιών στα ορφανοτροφεία, των νεαρών εγκληματιών, ή των ανηήρων, αλλά προκαλεί ιδιαίτερη έκπληξη η αδιαφορία για τα προβλήματα των ατόμων τρίτης ηλικίας, διότι το θέμα αυτό αφορά μελλοντικά το κάθε μέλος της. Βέβαια, η διοικούσα τάξη είναι εκείνη που προσδιορίζει την κοινωνική θέση των ηλικιωμένων μα, όλος ο ενεργός πληθυσμός φαίνεται να την κρίνει και να αποδέχεται σιωπηρά. Στην ιδιωτική ζωή, τα παιδιά ή τα εγγόνια σπάνια κάνουν κάτι για να βελτιωθεί η ζωή των γερων.

Όπως γνωρίζουμε το σύνολο της κοινωνίας αποτελείται από ξεχωριστά άτομα που τα συνδέει η ανάγκη αμοιβαίων σχέσεων. Για να επιτύχουμε την αμοιβαιότητα βασιζόμαστε στην δική μας τελεολογική διάσταση, προσπαθώντας να καταλάβουμε τους άλλους. Στη σχέση ενηλίκου - ηλικιωμένου δεν μπορούμε να πούμε πως ισχύει η αμοιβαιότητα. Εκτός ορισμένων εξαιρέσεων ο ηλικιωμένος δεν πράττει, απλώς υπάρχει. Ο χρόνος τον προωθεί προς ένα στόχο, τον θάνατο, που δεν τον διάλεξε ο ίδιος. Ως ένα τουλάχιστον σημείο, η σχέση αυτή αναλογή με την σχέση ενηλίκου - παιδιού.

Δεν είναι τυχαίο ότι , για το παιδί, όπως και για τον ηλικιωμένο, χρησιμοποιούμε την έκφραση " ασυνήθιστο για την ηλικία του " πράγμα που σημαίνει πως αμφότεροι, συμπεριφέρονται σαν κανονικοί άνθρωποι όταν δεν έχουν γίνει, ή όταν έπαψαν να είναι πια. Υπάρχει όμως και η σημαντική διαφορά . Η κοινωνία εξασφαλίζει το μέλλον της επενδύοντας στο παιδί, ενώ το ηλικιωμένο άτομο θεωρείται ότι είναι πια " ξεφλημένο " (ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ Γ' ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΗΝΑ 1993).

Έντονο χαρακτηριστικό της στάσης των ενηλίκων απέναντι στους ηλικιωμένους είναι η υποκρισία. Ως ένα σημείο, όλοι φέρονται με σεβασμό στους μεγαλύτερους μα το συμφέρον του κάθε ενήλικου είναι να συμπεριφέρεται στον ηλικιωμένο σαν να είναι κατώτερος, και να τον πείσει ότι έχει ξεφλήσει. Κάνει ότι μπορεί για να του υποδείξει τα λάθη του ή τις προλείψεις του ώστε αυτός με τη σειρά του να περιοριστεί σε έναν παθητικό ρόλο. Αποφεύγοντας την κατα μέτωπο επίθεση ο ενήλικος μεταχειρίζεται τον ηλικιωμένο με ειρωνική καλοσύνη, σαν να μιλά σε μικρό παιδί. Έτσι θα καταφέρει π.χ. τον οίκο ευγηρίας " δοκιμαστικά " και ύστερα πιθανά να τον εγκαταλείψουν εκεί. Η οικογένεια σήμερα θεωρεί τον ηλικιωμένο σαν ένα άχρηστο αντικείμενο και του φέρεται στην καλύτερη περίπτωση, σαν αμελητέα ποσότητα.

Η σύγκριση ενήλικου - ηλικιωμένου έχει την ηθική εκτός από την πρακτική της πλευρά. Υπάρχει η απαίτηση να συμμορφθούν οι ηλικιωμένοι με την εικόνα που σχημάτισε γι' αυτούς η κοινωνία. Πρέπει να ντύνονται σύμφωνα με ένα ορισμένο τρόπο και να σε-

βονται τους εξωτερικούς τύπους. Ο περιορισμός αυτός φαίνεται εντονότερος στο σεξουαλικό τομέα.

Η σχέση των νέων και των εφήβων με τους ηλικιωμένους αντανακλά περισσότερο τη σχέση με τον παππού παρά με τον πατέρα. Απο τον περασμένο αιώνα, συναντάμε αμοιβαία στοργή ναάμεσα σε παπούδες κι εγγόνια, ίσως σαν μια συμμαχία ενάντια στους ενήλικες. Πολλά παιδιά αγαπάνε τον παππού και την γιαγιά τους και όλα διδάσκονται το σεβασμό προς τους ηλικιωμένους. Κάποιες φορές όμως, συνηθίζουν να τους κοροϊδεύουν, σαν μια μορφή εκδίκησης στην καταπίεση που υφίστανται απο τους ενήλικους.

Σε παλιότερους καιρούς, η κοινωνία δεν είχε λόγο να ανησυχεί για τα ηλικιωμένα μέλη της. το μεγαλύτερο μέρος τους το αποτελούσαν οι αγρότες και οι τεχνίτες που ζούσαν στο χώρο της εργασίας τους κι όταν γερνούσαν και δεν μπορούσαν πια να δουλέψουν έμεναν στο σπίτι όπως πρίν και τους συντηρούσε η οικογένειά τους.

Σήμερα ο μέσος εργάτης ζεί σ'έναν τόπο και εργάζεται σε έναν άλλο. Η οικογένεια δεν έχει καμία σχεδόν σχέση με την παραγωγική του εργασία. Η οικογένεια αποτελείται απο ένα ζευγάρι με τα παιδιά ανίκανα να κερδίσουν τη ζωή τους, οπότε δεν έχει τους οικονομικούς πόρους για να συντηρήσει τους ηλικιωμένους γονείς. Απο την αλλη η ειδικότητα του εργάτη παραμένει ίδια σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, και δεν προσαρμόζεται στα ηλικιακά δεδομένα , γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα να καταδικάζεται σε απραξία απο πολύ νωρίτερα σε σύγκριση με παλιότερα.

Η αλήθεια είναι πως το κράτος ορίζει την ηλικία απο την οποία διακινείται ο εργαζόμενος να πάρει σύνταξη. Είναι η ηλικία στην οποία δημόσιοι και ιδιωτικοί εργοδότες απολύουν τους υπαλλήλους τους και αυτοί περνούν απο την κατηγορία του ενεργού στην κατηγορία του μή ενεργού πληθυσμού. Πότε όμως θα γίνει η μετάβαση αυτή. Για να αποφασίσει στο σημείο αυτό το κράτος θα πρέπει να υπολογίσει δύο παράγοντες, το δικό του συμφέρον και το συμφέρον των συνταξιούχων.

Δυστυχώς το σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος ενδιαφέρεται μόνο για το συμφέρον της οικονομίας και όχι των Πολιτών. Οι συνταξιούχοι απομακρύνονται νωρίς απο την αγορά εργασίας και αποτελούν " φορτίο " για την κοινωνία με την " στενόκέφαλη " νοοτροπία τους. Θα ήταν όμως εφικτό να δουλεύουν οι εργάτες όσο καιρό μπορούν και μετά να τους εξασφαλίζεται μία αξιοπρεπής σύνταξη. Ομως με τον τρόπο που λειτουργούν σήμερα οι αστικές δημοκρατίες, αφαιρώντας απο τους εργαζόμενους τη δυνατότητα εργασίας καταδικάζουν μια μεγάλη τους μερίδα στη φτώχεια. Η πολιτική τους στο θέμα της τρίτης ηλικίας είναι σκανδαλώδης. Χαρακτηριστικό γεγονός ότι μετά τον πόλεμο, διατέθηκαν μεγάλα κονδύλια για να αυξηθεί ο ρυθμός των γεννήσεων μα παραμελήθηκαν εντελώς οι ηλικιωμένοι .

Αυτά που σημειώθηκαν παραπάνω αρκούν για να συμπεράνουμε ότι η απραγία των ηλικιωμένων δεν είναι απαραίτητα φυσική συνέπεια των γηρατειών, αλλά μάλλον μια σκόπιμη κοινωνική επιλογή. Αλλωστε η τεχνολογική πρόοδος αχρηστεύει τον ηλικιωμένο εργά-

τη και σίγουρα τα όσα είχε μάθει πριν σαράντα χρόνια δεν επαρκούν, αν και θα μπορούσαν να βελτιωθούν με ένα κατάλληλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ένας υγιής 65 χρόνων, θα μπορούσε να ασχοληθεί με κάποια πράγματα που ένας κουρασμένος οργανισμός ενός 40άρη θα τα θεωρούσε κοπιαστικά.

Βέβαια μπορούμε να φανταστούμε μια κοινωνία που θα απαιτούσε από τα μέλη της λιγότερη προσπάθεια και λιγότερες ώρες εργασίας στα μεσαία τους χρόνια, ώστε να είναι χρήσιμα στην ηλικία μετά τα 65. Κάτι ανάλογο συμβαίνει στη Νορβηγία και τη Σουηδία. Όμως στη δική μας κοινωνία που σκέφθηκε μόνο το κέρδος, οι εργοδότες προτιμούν να εκμεταλεύονται εντατικά τους εργαζόμενους, και όταν αυτοί φθαρούν τους αντικαθιστά με άλλους και αφήνει το κράτος να εκφράσει τα φιλόφθωρα συναισθήματα του ! (ΧΑΡΟΥΜΕΝΗ ΔΥΣΗ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΘΗΝΑ 1981) .

Δεν υπήρχε λόγος να συζητάμε αν ο συνταξιούχος έπαιρνε ικανοποιητική σύνταξη. Αλλά εφόσον στην πραγματικότητα είναι καταδικασμένοι σε πενία, η απόλυση του μοιάζει σαν στέρηση του δικαιώματος εργασίας. Και έτσι αντί να αναπαυθεί αναγκάζεται να ασχοληθεί με δυσάρεστες και κακοπληρωμένες εργασίες.

Είναι και αυτός ένας παράγοντας (η μή εργασία) που συντελεί στο να αναπτυχθούν συναισθηματικά προβλήματα στους ηλικιωμένους, ένας άλλος πολύ σημαντικός παράγοντας είναι ο κοινωνικός εξοστρακισμός στον οποίο υποβάλλονται, από την ελάττωση του κύκλου των φίλων, την μοναξιά, τη μείωση ή και την απώλεια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Μέσα στην κατάσταση που προαναφέρθηκε οι ηλικιωμένοι σήμερα δεν μπορούν να τα καταφέρουν μόνοι τους τόσο βιολογικά και οικονομικά όσο και συναισθηματικά. Η μοναδική λύση φαίνεται να είναι το ίδρυμα που τις περισσότερες φορές είναι ένας απάνθρωπος, τελευταίος σταθμός. Κι είναι αλήθεια ότι ο τρόφιμος του ιδρύματος υποφέρει από αυστηρούς κανονισμούς, αποκόβεται από τους φίλους του και μετατρέπεται σε ένα απρόσωπο νούμερο θεωρητικά τουλάχιστον οι επισκέψεις επιτρέπονται κάθε μέρα όμως οι συγγενείς τους επισκέπτονται σπάνια ή και καθόλου. Έτσι όλες οι παθολογικές καταστάσεις που " παραμονεύουν " τον άνθρωπο όταν γεράσει, εκτείνονται με την ζωή στο ίδρυμα.

Φυσικά η μοίρα των ηλικιωμένων δε θα ήταν τέτοια αν τα χρήματα που αναλογούσαν στον καθένα δεν ήταν τόσο ανεπαρκή. Αξιοπρεπής σύνταξη και στέγαση θα τον απάλλασαν από την ταπείνωση που υπονομεύει την δύναμη του, και θα του επέτρεπαν να κάνει έστω μία ελάχιστη κοινωνική ζωή. Ωστόσο και οι εύποροι ηλικιωμένοι υποφέρουν από ένα αίσθημα αχρηστίας. Το καλό ή το άσχημο της εποχής μας είναι πως οι ηλικιωμένοι έχουν καλύτερη υγεία απ' ότι παλιότερα και παραμένουν νέοι για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Κι αυτό κάνει την απραξία τους ακόμη πιο ανυπόφορη.

Οι περισσότεροι γεροντολόγοι συμφωνούν πως είναι ψυχολογικά και κοινωνικά αδύνατο να ζεις τα τελευταία χρόνια της ζωής σου υγιής χωρίς κάποια χρήσιμη δραστηριότητα. Οσοι φτάνουν σε προχωρημένη ηλικία πρέπει να έχουν κάποιο λόγο ύπαρξης. Η απλή ε-

πιβίωση υποστηρίζουν πως είναι χειρότερα από τον θάνατο.

Η σταδιακή αποχώρηση από την εργασία θα ήταν σίγουρα λιγότερο οδυνηρή από την απότομη διακοπή της.

Μία από τις χειρότερες πλευρές των γηρατειών σήμερα, μπορούμε να πούμε είναι η αδυναμία μας να αλλάξει η κατάσταση και οι ίδιοι οι ηλικιωμένοι διασκορπισμένοι στον Ελλαδικό χώρο από τα διαμερίσματα - κλουβιά των μεγάλων πόλεων ως τα χωριά - γηροκομεία της Ελληνικής υπαίθρου, χωρίς καμία ενότητα είναι ανίκανα να ασκήσουν οποιαδήποτε πίεση.

Φυσικά όταν μιλάμε για άσκηση πιέσεως εννοούμε την άμεση πίεση στο κράτος να ασκήσει κοινωνική πολιτική και να μεριμνήσει για την προστασία των ηλικιωμένων, αυτή η άμεση πίεση θα πραγματοποιηθεί με την συναίνεση και συμπόνοια των ηλικιωμένων και την προσπάθεια της να δραστηριοποιηθούν ώστε να αλλάξει η κατάσταση παρά να περιμένουν υπομονετικά και στωικά την μοίρα τους. (Γ΄ ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Σ.ΔΟΝΤΗ ΑΘΗΝΑ 1981)

2α. Στερεότυπες αντιλήψεις για την τρίτη ηλικία.

Η ιδέα που περισσότεροι άνθρωποι έχουν για την τρίτη ηλικία μπορεί να παραλληλιστεί με την ακόλουθη χαρακτηριστική περιγραφή που έδωσε ένας ερευνητής της γεροντολογικής ψυχολογίας (Bulder, 1974). "Οι μεγάλοι άνθρωποι κινούνται και σκέπτονται αργά. Μένουν κλεισμένοι στον εαυτό τους και στο παρελθόν και δεν μπορούν πια να αλλάξουν ή να εξελιχθούν. Η ικανότητα τους για μάθηση έχει καταπέσει, δεν τους διακρίνει καμία ευελιξία πνεύματος, αλλά ακόμη και αν μπορούσαν να συμπεριφερθούν αλλιώς, δεν θα το επιθυμούσαν. Δεμένοι στην ατομική παράδοση και τον διαρκώς αυξανόμενο συντηρισμό τους, απεχθάνονται τις καινοτομίες και τους νεωτερισμούς και δεν είναι προθυμοί να καλωσορίσουν καινούριες ιδέες. Όχι μόνο είναι ανίκανοι να κινηθούν προς τα εμπρός αλλά συχνά είναι επιρρεπείς στο να κινηθούν προς τα πίσω. Η συμπεριφορά τους θυμίζει την παιδική ηλικία, με τον αυξημένο εγωκεντρισμό που τους διακρίνει και τη διάθεση τους να διεκδικήσουν περισσότερα από όσα είναι πρόθυμοι να δώσουν. Γίνονται ευερέθιστοι και δύστροποι, αλλά και ρηχοί και εξασθενημένοι. Ζούν με το παρελθόν τους. Το μυαλό τους είναι άδειο από στόχους συνήθως αναπολούν παλιές εμπειρίες. Οι νοητικές ικανότητες τους κάμτονται ενώ οι φυσικές τους δυνάμεις φθίνουν διαρκώς. Έχουν χάσει τους περισσότερους φίλους τους, και δεν μπορούν να τους αναπληρώσουν με καινούριους. Όπως δεν μπορούν να αναπληρώσουν την δουλειά τους, τον σύζυγό τους, τη δύναμη, τη θέση τους, την επιρροή τους. Συχνά τους ταλαιπωρούν ασθέ-

νειες που περιορίζουν τις κινήσεις τους, την απόλαυση του φαγητού, τις καθημερινές μικρές χαρές. Το ενδιαφέρον τους για σέξ και η συναφής δραστηριότητα μειώνονται. Το σώμα συρρικνώνεται. Μειώνεται η ροή του αίματος στον εγκέφαλο, και το αίμα δεν οξυγονοποιείται επαρκώς. Τρεμάμενοι, χωρίς ενδιαφέροντα, ένα βάρος στην κοινωνία, στην οικογένεια, και στους εαυτούς τους."

Η περιγραφή αυτή φαίνεται να ανταποκρίνεται, στην κοινή αντίληψη που έχουν οι άνθρωποι σε όλες τις κοινωνίες. Οι ηλικιωμένοι θεωρούνται ότι είναι λιγότερο ικανοί σε σχέση με τους νεώτερους, εκτός και αν η συμπεριφορά τους αποδεικνύει το αντίθετο. Αρκετά διαδεδομένη και η αντίληψη ότι οι ηλικιωμένοι είναι λιγότερο ευφυείς και πιο εύθραστοι σωματικά. Παρά την γενική τάση των μαζικών μέσων ενημέρωσης να προβάλλουν την εικόνα του ευεργετικού και δημιουργικού υπερήλικα, η αντίληψη που έχει ο μέσος άνθρωπος δεν δείχνει να μεταβάλλεται (Παγοροπούλου 1993)

Η αρνητική ή ακόμη και η απωθητική στάση απέναντι στα γηρατειά μειώνεται μεταξύ των ατόμων που αγγίζουν και ξεπερνούν τα 65 χρόνια. Τα άτομα της ηλικίας αυτής τείνουν να βλέπουν πιο θετικά τον εαυτό τους και αποφεύγουν να αυτοχαρακτηρίζονται " γερά ".

Φαίνεται ότι οι περισσότεροι άνθρωποι διστάζουν να αποδώσουν στον εαυτό τους τον χαρακτηρισμό του γέρου. Σε μια έρευνα μεταξύ ατόμων ηλικίας 60 ετών και άνω, οι ερευνητές ζήτησαν από τα υποκείμενα της έρευνας να ευτάζουν τον εαυτό τους σε μία από τις εξής κατηγορίες. μεσήλικας, ηλικιωμένος, γέρος.

Τα αποτελέσματα έδειξαν οτι το 75% των ερωτηθέντων διάλεξαν να ανταχθούν στην πρώτη κατηγορία και μόνο ενα 10% στην τελευταία (Bultena Powers, 1978).

Βλέπουμε λοιπόν οτι είναι πολύ δύσκολο για τους ανθρώπους όλων των ηλικιών να αποδώσουν στον εαυτό τους τις αρνητικές ιδιότητες που αποδίδουν στους γέρους. Εκτός των άλλων όμως, οι υπερλήλικες που αυτοχαρακτηρίζονται ως μεσήλικες διακρίνονται δια την καλή κατάσταση της υγείας τους και ως εκ τούτου δεν μπορούν να ταυτίσουν με το κοινωνικό στερότυπο του ανήμπορου γέρου. Θα πρέπει όμως να λάβουμε υπ' όψη μας και την πολίτιμη πραγματικότητα της κοινωνίας όπου διενεργείται μια έρευνα. Υπαρχουν κοινωνίες οπου η ηλικίωση γενικά, και η ένταξη στην ομάδα των ηλικιωμένων ειδικότερα, αποτελεί τιμή και έπαινο για τα μέλη. Στον δυτικό κόσμο ωστόσο, οι περισσότερες κοινωνίες είναι προσανατολισμένες προς τους νέους, τους ενεργητικούς, τους όμορφους και τους εμπλεγμένους στη ζωή ανθρώπους. Παρά το γεγονός οτι στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες η πολιτική και κοινωνική ηγεσία βρίσκεται στα χέρια των μεσήλικων έως και υπερήλικων , ωστόσο το πρότυπο που προβάλλεται ως ελκυστικό έχει σχέση με τη νεότητα είναι επόμενο οτι ο χαρακτηρισμός του γέρου βαρύνεται με τόσες πρακαταλήψεις όσες περίπου ο ρατσισμός ή ο σεξισμός.

Ειναι προφανές απο τα παραπάνω οτι η έννοια της ηλικίωσης είναι φωτισμένη αρνητικά και αυτό επιδρά καταλυτικά στον τρόπο με τον οποίο μεταχειριζόμαστε τους ηλικιωμένους. Μία σειρά απο

αποφθέγματα και ρητά που αφορούν την τρίτη ηλικία φαίνεται οτι μπορούν να βραθούν σε όλους τους πολιτισμούς. Αλλά είναι επαινετικά και τονίζουν τη σοφία της ζωής που χαρακτηρίζει τους ηλικιωμένους. Υπάρχουν όμως και άλλα που δεν παραλείπουν να επισημάνουν την αναπόφευκτη φθορά που επέρχεται σταδιακά με την ηλικία.

Το στερεότυπο λοιπόν που οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν για τους ηλικιωμένους δεν είναι άκαμπτο. Η αρνητική περιγραφή, ακόμη και όταν ισχύει δια μερικούς είναι αδύνατο να γενικευτεί σε όλους τους ηλικιωμένους. Απο την άλλη πλευρά, οποιαδήποτε καλή επίδοση πετυχαίνουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας γνωρίζουμε ότι οφείλεται στην ικανότητα που κατέχουν και ποτέ στην τύχη. Θα είμαστε πιο κοντά στην πραγματικότητα εάν υποστηρίζαμε ότι οι αντιλήψεις μας για την τρίτη ηλικία είναι ένα σύνθετο και μη ξεκάθαρο αμάλγαμα ιδεών. Οι ηλικιωμένοι θεωρούνται όχι μόνο εύθραυστοι και ανήμποροι, αλλά επίσης πιο αυθεντικοί στις δυσκολίες, ακόμα και σκληροί! Περιγράφονται ως γκρινιάρηδες, ξεροκέφαλοι και διεκδικητικοί, αλλά και γενναιόδωροι, αξιαγάπητοι και σοφοί. Είναι αξιοσημείωτο και έχει τονισθεί από διάφορους ερευνητές, πόσες αντιθετικές ιδιότητες είναι δυνατό να χαρακτηρίσουν τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας. Πολλοί από αυτούς είναι ενεργητικοί και ικανοί, άλλοι είναι άρρωστοι και αποτραβηγμένοι. Μερικοί βρίσκονται στο απόγειο της δύναμής τους ενώ άλλοι είναι η προσωποποίηση της απογοήτευσης (Παγοροπούλου, 1993).

Έχει τονισθεί ότι σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη εποχή στο παρελθόν, η διαφοροποίηση, με την έννοια των διατομικών διαφορών χαρακτηρίζει τους ηλικιωμένους και αποτελεί το ορόσημο της τρίτης ηλικίας αυτό σημαίνει μια μεγάλη ποικιλία, συναισθημάτων τάσεων και στάσεων των ηλικιωμένων που συναντά όποιος μελετά την τρίτη ηλικία από οποιαδήποτε πλευρά.

2β. Σκιαγράφηση της πραγματικότητας των ηλικιωμένων.

Εάν αυτά που αναφέραμε είναι τα δεδομένα των νέων για τους ηλικιωμένους, πιστεύουμε και θεωρούμε σκόπιμο να δούμε τι έχουν να μας πουν οι ίδιοι οι ηλικιωμένοι για τον εαυτόν τους. Με άλλα λόγια ποιές είναι οι στάσεις και οι αντιλήψεις τους, οι φόβοι και τα συναισθήματα τους αντλώντας στοιχεία από μια έρευνα που έγινε από το " Εθνικό Συμβούλιο για την Ηλικίωση" των Η.Π.Α. το 1981, από τον LOUIS HARRIS και τους συνεργάτες του θα έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την πραγματικότητα της τρίτης ηλικίας.

Το κύριο μέλημα των ηλικιωμένων όπως προκύπτει από την έρευνα αυτή ήταν ο πληθωρισμός, το υψηλό κόστος ζωής, οι υψηλές τιμές των αγαθών. Σε σχέση με την φυσιολογική μείωση του εισοδήματος τους, η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων φαίνεται να είναι το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν. Εάν όμως δούμε τους ηλικιωμένους σε σύγκριση με άλλες νεώτερες ηλικίες, το οικονομικό πρόβλημα δε φαίνεται να τους απασχολεί τόσο ζωτικά. Στη συγκεκριμένη έρευνα μόνο 2 στους 5 ηλικιωμένους θεωρούν ότι το οικονομικό έχει τη σπουδαιότερη σημασία για την ζωή τους, παρ όλο που το κατέτασσαν πρώτο.

Ο φόβος για εγκληματική ενέργεια ήταν το δεύτερο σημαντικό θέμα το οποίο όμως απασχολεί και τους ανθρώπους κάθε ηλικίας. Όμως υπάρχουν σημαντικές διαφορές, οι ηλικιωμένοι κατά 25% θεωρούν τις εγκληματικές ενέργειες ως πολύ σημαντικό θέμα έναντι ενός ποσοστού 20% για τις άλλες ηλικίες. Παρατηρείται δηλαδή ότι με την αύξηση της ηλικίας αυξάνεται η επιφυλακτικότητα

καθώς και ο φόβος των ανθρώπων, γι αυτό και σημειώνεται μια τάση να κλείνονται στο σπίτι και γενικότερα να αποφεύγουν τους χώρους υψηλού κινδύνου. Το αξιοσημείωτο είναι ότι όπως έδειξαν άλλες έρευνες οι ηλικιωμένοι κινδυνεύουν λιγότερο να υποστούν κάποια εγκληματική ενέργεια, σε σχέση με τις άλλες ηλικίες.

Αλλά το πρόβλημα που απασχολεί πιο ζωτικά από όλα τα άλλα τους ηλικιωμένους είναι η κατάσταση της υγείας τους. Για τα άτομα που ξεπερνούν την ηλικία των 65 ετών το θέμα της υγείας κατάχθηκε από λίγο έως πολύ σοβαρό. Ένα ποσοστό 21% των ηλικιωμένων ανέφεραν μάλιστα ότι αισθάνονται "πολύ σοβαρό" το θέμα της υγείας τους έναντι του ποσοστού 8% των άλλων ηλικιών που κυμαίνονται από 18 ως 54 ετών. Οι ηλικιωμένοι συνδέουν στις περισσότερες περιπτώσεις το θέμα της υγείας τους με το υψηλό κόστος της φροντίδας που θα χρειαστούν περίθαλψη. Επίσης τους απασχολεί το θέμα της μετακίνησης προς τα νοσοκομεία και τις ιατρικές υπηρεσίες και σε μικρότερο ποσοστό το θέμα της ποιότητας της ιατρικής φροντίδας.

Το γεγονός ότι οι ηλικιωμένοι ασχολούνται με την υγεία τους είναι βέβαια αναμενόμενο, ακόμη και φυσιολογικό. Εκείνο που προκαλεί έκπληξη είναι το ακόλουθο εύρημα! Σύμφωνα με μια πλατιά διαδεδομένη άποψη, τα γεράματα είναι η χειρότερη περίοδος της ζωής, η πιο αποκρουστική. Τούτο όμως αποδείχθηκε ότι είναι τελείως αναληθές σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσαν οι ίδιοι οι ηλικιωμένοι. Οι τελευταίοι απέρριψαν την ιδέα ότι, για τους ίδιους προσωπικά το παρόν είναι η χειρότερη περίοδος στη ζωή τους.

Δε συμφώνησαν με την άποψη ότι η ζωή τους είναι ζοφερή και μονότονη. Δε δέχθηκαν ούτε την άποψη ότι, στην ηλικία τους, το παρελθόν γίνεται κυρίαρχο έναντι του παρόντος και ότι τα ενδιαφέροντά τους διαβρώνονται.

Αντίθετα οι ηλικιωμένοι ανέφεραν ότι είναι ικανοποιημένοι με τους εαυτούς τους, με το ποιοί υπήρξαν στο παρελθόν και ποιοί είναι τώρα. Περίπου οι μισοί από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι σ' αυτό το υποτιθέμενο "χειρότερο στάδιο της ζωής τους" οι ίδιοι είναι το ίδιο ευτυχείς όσο ήταν και στο παρελθόν. Απομένουν όμως οι άλλοι μισοί, οι οποίοι έδωσαν ποικίλες απαντήσεις για το πως αισθάνονται τώρα σε σχέση με το παρελθόν. Η ικανοποίηση από ζωή διαφέρει από άτομο σε άτομο. Γενικά τα άτομα που χαρακτηρίζονται από κακή υγεία είναι πιθανό ότι θα έχουν πεσμένο το ηθικό τους (LARSON 1978)

Υπήρξε όμως και ένα σημαντικό ποσοστό στην έρευνα που προαναφέραμε όπου οι ηλικιωμένοι (περίπου το 1/3) δήλωσαν ότι τα χρόνια που διανύουν τώρα είναι τα καλύτερα της ζωής τους. Δε γνωρίζουμε βέβαια εάν ενέχεται κάποια δόση υπερβολής στη δήλωση αυτή, σίγουρα όμως θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψη. Αν μη τι άλλο η δήλωση αυτή ανατρέπει τον άκαμπτο και μονοδιάστατο τρόπο με τον οποίο κατηγοριοποιούμε τον πληθυσμό των ηλικιωμένων. Η μεγάλη ηλικία δεν είναι πάντα μία περίοδος αναπόδραστης μελαγχολίας, όπως συχνά την φανταζόμαστε.

Τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν κυριολεκτικά ανατρέπουν την γενικευμένη και θολή εικόνα που έχουμε για τους ηλικιωμένους με

βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των στατιστικών υπηρεσιών. Μας βοηθούν να αναθεωρήσουμε τα αρνητικά στερεότυπα που έχουμε για τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας ή τουλάχιστον να τα υιοθετούμε με κάποια επιφύλαξη. Οι ηλικιωμένοι αποτελούν ένα ζωντανό κομμάτι του γενικού πληθυσμού και υπάγονται στους ίδιους νόμους της ποικιλομορφίας, ακόμη και μέχρι του σημείου των αντιθετικών καταστάσεων, που υπάγονται και οι νεώτερες ηλικίες.

3α Μεθολογικά προβλήματα στην έρευνα της τρίτης ηλικίας

θα πρέπει να επισημάνουμε εκ προοιμίου, ότι τα προβλήματα στη μεθολογία της έρευνας είναι κατα κύριο λόγο υπεύθυνα που οι πρόοδοι στην έρευνα για ηλικιωμένους είναι τόσο σπάνιες και τόσο δύσκολο να επιτευχθούν. Επιπρόσθετα, η περικοπή των κονδυλίων στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, επιρέασε δραστικά τα ερευνητικά προγράμματα που τέθηκαν σε εφαρμογή, διεθνώς, στη μελέτη των ηλικιωμένων. Το κόστος που συνεπάγεται μια έρευνα με υποκείμενα τους γέροντες που είναι διεσπαρμένοι στο γενικό πληθυσμό (όχι αυτούς που κατοικούν σε ιδρύματα ή σε οίκους ευγηρίας) είναι πράγματι πολύ υψηλό. Κατά συνέπεια οι μεθολογικές δυσχέρειες στην έρευνα και το υψηλό κόστος είναι οι δύο κυριες αιτίες για τις οποίες οι πρόοδοι στην γερωντολογία σημειώνονται τόσο αργά.

Στο χώρο της γερωντολογίας όπως είπαμε οι έρευνες αντιμετωπίζουν ένα πλήθος από μεθολογικά προβλήματα, τα οποία υφίστανται αντικείμενα. Τα προβλήματα αυτά απασχολούν ακόμη και τους πιο έμπειρους μεθοδικούς ερευνητές οι οποίοι αναζητούν τις κατάλληλες λύσεις σε κάθε περίπτωση.

Το πιο βασικό από αυτά τα προβλήματα αφορά τα μεθοδολογικά μέσα που έχει στη διάθεση του ένας ερευνητής. Η στάθμιση των ψυχολογικών τεστ και άλλων μετρητικών εργαλείων είναι ένα μεγάλο πρόβλημα. Ο κυριότερος λόγος έγκειται στο ότι οι άνθρωποι της τρίτης ηλικίας δεν είναι εύκολο να βρεθούν συγκεντρωμένοι έτσι ώστε να τους χορηγηθούν τα τεστ με συστηματικό τρόπο.

Μετρήσεις που παίρνονται με σχετική ευχέρεια από ομάδες παιδιών, εφήβων ή νέων ενηλίκων και οι οποίες ξεχωρίζουν για τον υψηλό βαθμό αξιοπιστίας και εγκυρότητας που τις διακρίνει, έχει αποδειχθεί ότι δεν μπορούν να συγκριθούν με τις αντίστοιχες μετρήσεις που είναι δυνατό να πάρουμε από άτομα τρίτης ηλικίας. Ως εκ τούτου τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις σχετικές μετρήσεις των ψυχολόγων και ψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών των ηλικιωμένων, δεν μπορούν να γίνουν ανεπιφύλακτα δεκτά, διότι θεωρούνται λιγότερο εξακριβωμένα από ότι θα μπορούσαμε να δεχθούμε.

Ένα άλλο σοβαρό μεθοδολογικό πρόβλημα αφορά την αντιπροσωπευτικότητα των δειγμάτων. Πράγματι, όπως συμβαίνει σε κάθε έρευνα, ένα μικρό δείγμα του ευρύτερου πληθυσμού εξετάζεται μετά από αυστηρή επιλογή. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από καλά σχεδιασμένες έρευνες θεωρείται ότι έχουν εφαρμογή στον ευρύτερο πληθυσμό, από τον οποίο προήλθε το δείγμα. Πως όμως μπορεί να διασφαλιστεί η αντιπροσωπευτική εκπροσώπηση των ηλικιωμένων. Οι πιο κοινωνικοί και ενταγμένοι στη ζωή τυχάνει να είναι και οι πιο ευφυείς ή οι ανήκοντες στις ανώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις.

Τα δείγματα που προέρχονται από ιδρυματικούς ηλικιωμένους, είναι τα πιο ακατάλληλα για έρευνες όπως στο θέμα της προσωπικότητας ή των ψυχοκοινωνικών αλλαγών για τον απλό λόγο, ότι δεν αντιπροσωπεύουν το μέσο ηλικιωμένο.

Από την άλλη πλευρά, το πλήθος των ερευνητικών τεχνικών που

χρησιμοποιούνται στη γεροντολογική έρευνα είναι εντυπωσιακό. Οι ψυχολόγοι όμως ενδιαφέρονται για όλες τις πλευρές της συμπεριφοράς των ηλικιωμένων, καθώς και για τις διαδικασίες της γήρανσης όπως επηρεάζουν όλες τις επιμέρους ψυχολογικές λειτουργίες. Για τους λόγους αυτούς πολύ διαφορετικές τεχνικές έρευνας έχουν χρησιμοποιηθεί και χρησιμοποιούνται στην γεροντική έρευνα.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που υπόκειται στις γεροντολογικές έρευνες είναι, τι παραμένει σταθερό και τι αλλάζει στους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας, σε σχέση με τις προηγούμενες ηλικίες, σε ποιόν επιμέρους τομέα της ζωής των ηλικιωμένων σημειώνεται αλλαγή και ποιά η φύση και η μορφή της αλλαγής.

Το ερώτημα αυτό έχει σχέση με την εξελικτική έρευνα της τρίτης ηλικίας. Η μεγάλη πλειονότητα των ερευνών της τρίτης ηλικίας, υπάγεται στην κατηγορία της εξελικτικής έρευνας. Με άλλα λόγια, τα μεθοδολογικά ερωτήματα που τίθενται ζητούν απαντήσεις που έχουν σχέση με την χρονολογική ηλικία αφ' ενός και με κάποιο άλλο παράγοντα που μας ενδιαφέρει όπως μνήμη, προσωπικότητα, ψυχικές διαταραχές κλπ. Όμως δεν θα πρέπει να επισκιάζεται το ουδέτερο είδος μεθοδολογικών ερωτημάτων από εξελικτικής φύσης ερωτήματα. Υπάρχουν πράγματι, αρκετές περιπτώσεις όπου η γεροντολογική έρευνα δεν ασχολείται με εξελικτικές αλλαγές.

3β. Σημαντικές διαχρονικές έρευνες για την τρίτη ηλικία.

Δύο σημαντικά παραδείγματα διαχρονικών ερευνών που αξίζει να βρουν μιμητές και σε άλλες χώρες στο μέλλον, θα περιγραφούν σε κάποια έκταση στο σημείο αυτό. Οι διαχρονικές έρευνες είναι αποδεδειγμένα ο καλύτερος τρόπος για να κατανοήσουμε τις διεργασίες της ηλικίωσης και της γήρανσης. Ενώ οι συγχρονικές έρευνες είναι σε θέση να μας δώσουν πολύτιμες πληροφορίες, οι διαχρονικές θεωρούνται ο ακρογωνιαίος λίθος της γεροντολογίας.

Η χρονικά αρχαιότερη διαχρονική έρευνα άρχισε στη μέση της δεκαετίας του 1950 στο Παν/μιο DUKE των ΗΠΑ από μία διεπιστημονική ομάδα ερευνητών. Ως στόχος της ομάδας αυτής τέθηκε η εξερεύνηση μίας απάτητης μέχρι τότε περιοχής, της διαδικασίας γήρανσης των φυσιολογικών ενήλικων της τρίτης ηλικίας.

Η μελέτη των ηλικιωμένων στη διαχρονική έρευνα του DUKE περιλάμβανε εκτεταμένες μετρήσεις πάνω σε ιατρικά, ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα. Η επιλογή των υποκειμένων έγινε με κριτήρια αναλογικής εκπροσώπησης κατά το φύλλο, την ηλικία, την εθνικότητα και την κοινωνικοοικονομική κατανομή των ηλικιωμένων ανθρώπων της περιοχής. Κανένας από τους μετέχοντες στην έρευνα δεν είχε εισαχθεί σε ίδρυμα. Όλοι οι εθελοντές ανέλαβαν την υποχρέωση να παραμένουν για δύο μέρες στο Παν/μιο σε κανονικά χρονικά διαστήματα, από την αρχή της έρευνας μέχρι το θάνατό τους. Σε αντάλλαγμα, οι ηλικιωμένοι που μετείχαν στο πρόγραμμα είχαν δωρεάν ιατρικές εξετάσεις, και την ικανοποίηση ότι συνεισφέραν σε ένα καινούργιο πεδίο έρευνας.

Στη διάρκεια του αρχικού γύρου των ερευνών (1955 - 1959) πήραν μέρος μέρς ; 256 άτομα για τα οποία κρατήθηκαν πλήρη αρχεία. Όπως όμως ήταν αναμενόμενο σε κάθε επόμενη εξέταση ο αριθμός των ατόμων μειώνονταν αισθητά. Δεν θεωρείται σκόπιμο να αναφερθούν λεπτομέρειες αναφορικά με το σχεδιασμό της έρευνας. Παρά το γεγονός όμως ότι η έρευνα DUKE έχει ολοκληρωθεί εδώ και χρόνια παραμένει μια από τις πιο σημαντικές πηγές πληροφόρησης για το τι συμβαίνει μετά την ηλικία των 60 ετών. Η συγκομιδή των καρπών της έρευνας υπήρξε πολύ σημαντική και απέδωσε σημαντικές πληροφορίες για το πως προσαρμόζονται σε ψυχοκοινωνικές αλλαγές όπως η συνταξιοδότηση, η χηρεία, ο περιορισμός της φυσικής ικανότητας καθώς και για το πως αντιμετωπίζουν τις ψυχοπιεστικές καταστάσεις και το άγχος. Παρά τις πολύτιμες πληροφορίες που προσέφερε η έρευνα DUKE, χαρακτηρίζεται και από ορισμένα μειονεκτήματα συγκρινόμενη με τα σύγχρονα κριτήρια της γεροντολογικής επιστήμης. Κατ' αρχή οι ερευνητές δεν ήταν εφοδιασμένοι με τα μετρητικά εργαλεία που διαθέτουμε σήμερα για την εκτίμηση της φυσιολογικής επίδοσης των ηλικιωμένων, τις βελτιωμένες μεθόδους που αφορούν την προσωπικότητα και την σκέψη, τις σύγχρονες στατιστικές εργασίες για τις μετρήσεις του διπόλου σταθερότητα - αλλαγή.

Πολλά από τα παραπάνω μειονεκτήματα της έρευνας DUKE έχουν αποφευχθεί ή τουλάχιστον μειωθεί με μια άλλη μεγάλη διαχρονική έρευνα, η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Το Εθνικό

Ινστιτούτο για την γήρανση υπήρξε ο χορηγός για την διαχρονική έρευνα της Βαλτιμόρης η οποία άρχισε το 1959. Οι ερευνητικοί στόχοι της παραπάνω έρευνας δεν περιορίζονται μόνο στην τρίτη ηλικία αλλά επιδιώκεται και η συλλογή πληροφοριών που να αφορούν τον κύκλο της ενήλικης ζωής ώστε να οδηγηθούν σε μια βαθύτερη κατανόηση για το ανθρώπινο είδος.

Τα άτομα που συμμετέχουν εθελοντικά στο ερευνητικό πρόγραμμα της Βαλτιμόρης, δεσμεύονται, ανάλογα με την ηλικία τους να περνούν κάθε χρόνο ή κάθε δύο χρόνια μερικές ημέρες στο ερευνητικό κέντρο. Σε κάθε επίσκεψή τους, οι ερευνητές παίρνουν ένα εκτενές ιστορικό του χρόνου που μεσολάβησε. Οι ιατρικές εξετάσεις στις οποίες υποβάλλονται είναι από τις πιο εκτεταμένες. Καταγράφονται εκατοντάδες φυσιολογικές μετρήσεις, εκτιμάται η ικανότητα της μνήμης και της μάθησης καθώς και η προσωπικότητα και οι τρόποι αντιμετώπισης του άγχους.

Τα αποτελέσματα πείθουν τους ερευνητές ότι αξίζει ο χρόνος και ο κόπος που δαπανάται αφού σε όλες τις περιοχές έρευνας αποδεικνύεται σημαντική επένδυση, αφού έχει δώσει άμεσους και πρακτικούς τρόπους για να εκτιμήσουμε την ποιότητα ζωής στην διάρκεια της μέσης και μεγάλης ηλικίας.

4α. Φυσιολογική γήρανση

Μέχρι πριν από 20 ή 25 χρόνια οι επιστήμονες γνώριζαν πολύ λίγα για την φυσιολογική γήρανση και τα φαινόμενα που την συνοδεύουν. Ακόμα και οι ιατρικές θεραπείες εφαρμόζονταν με τρόπο αδιαφοροποίητο σε νέους και ηλικιωμένους. Παίρνοντας σαν μέτρο τις φυσιολογικές μετρήσεις των νέων ενηλίκων οι γιατροί συνήθιζαν να κάνουν διαγνώσεις ή να προτείνουν θεραπείες σε άτομα μέσης ή και τρίτης ηλικίας.

Η προιούσα διαχρονική έρευνα της Βαλτιμόρης έχει δώσει πολλά στοιχεία, που έχουν αλλάξει την ιατρική πρακτική και βασίζονται στις ηλικιακές νόρμες που αφορούν ορισμένα εργαστηριακά τέστ. Αναφερόμενοι σε ένα παράδειγμα θα λέγαμε πως σήμερα είναι γνωστό πως το ποσοστό του σάκχαρου στο αίμα ανεβαίνει φυσιολογικά με την πάροδο της ηλικίας. Σύμφωνα με τις παραδοσιακές αντιλήψεις το άτομο που υπερέβαινε την ηλικία των 60 ετών, θα έπρεπε να χαρακτηριστεί διαβητικό, παρά το γεγονός ότι μια μειονότητα ατόμων τρίτης ηλικίας παρουσιάζει σαφή συμπτώματα της ασθένειας. Επιπλέον, κρινόμενοι σύμφωνα με τις ηλικιακές νόρμες των νέων ενηλίκων, οι ηλικιωμένοι με ποσοστιαία αύξηση του σακχάρου στο αίμα θα έπρεπε να χαρακτηρίζονται σαν παθολογικές περιπτώσεις και να τους χορηγείται θεραπεία. Εκείνο που πρέπει λοιπόν να γίνει είναι να καθιερωθούν νέα standards, όπου οι διαχωρισμοί μεταξύ φυσιολογικού και παθολογικού θα είναι προσαρμοσμένοι στην τρίτη ηλικία.

Όπως είδαμε η έρευνα της Βαλτιμόρης αποσκοπεί και στην

χαρτογράφηση των διεργασιών με τις οποίες γερνάμε φυσιολογικά. Δύο κεντρικά συμπεράσματα της είναι

α) Η διαφοροποίηση και οι ευρείες διατομικές διαφορές μεταξύ των ηλικιωμένων είναι το ορόσημο της φυσιολογικής γήρανσης.

β) Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις διαφορετικοί τρόποι γήρανσης που συνάπτονται με την φυσιολογική γήρανση και είναι οι εξής.

Ο πρώτος φυσιολογικός τρόπος γήρανσης είναι αυτός που υποπίπτει στην κοινή αντίληψη όλων μας. Θα μπορούσε να πειστεί ο καθένας παρατηρώντας απλώς διαφορετικά άτομα, που έχουν την ίδια χρονολογική ηλικία να γερνούν, ότι σημειώνονται τεράστιες διαφορές ως προς την εμφάνιση και την συμπεριφορά τους. Μερικοί 60-χρονοι μοιάζουν περισσότερο για 40-χρονους. Άλλοι πάλι 40-χρονοι εμφανίζονται και συμπεριφέρονται σαν να είναι 65 ετών. Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι οι ίδιες διαφορές, που γίνονται αισθητές σε έναν κοινό παρατηρητή, καθρεφτίζονται και στα φυσιολογικά τεστ. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι για κάθε ένα από τα οργανωμένα ανθρώπινα συστήματα υπάρχουν γενικευμένα χαρακτηριστικά φυσιολογικής γήρανσης, όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο ηλικιωμένος μπορεί να διαφέρει σε ένα ή περισσότερα σημεία από το μέσο όρο που εκπροσωπούν οι γενικεύσεις.

Ακόμη και όταν πρόκειται για το ίδιο άτομο, οι μελέτες δείχνουν ότι είναι ανεπίτρεπτο να γίνονται γενικεύσεις ως προς το βαθμό γήρανσης των φυσιολογικών, των ψυχοφυσιολογικών ή των συμπεριφοριστών μεταβλητών του. Η πορεία της φυσιολογικής γήρανσης διαφοροποιείται διατομικά όσο και ενδοατομικά. Μπορεί δηλαδή να

διαπιστωθεί για παράδειγμα ότι ενώ η βυθομέτρηση των ματιών δείχνει άτομο μεγαλύτερης ηλικίας, η καρδιά λειτουργεί με ρυθμό καλύτερο ενός ατόμου με την ίδια πραγματική ηλικία. Έτσι λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι ορισμένες φυσιολογικές λειτουργίες κάμπτονται με τρόπο σταδιακό και γραμμικό, ενώ άλλες παραμένουν σχετικά अपαράλλαχτες και κάμπτονται μόνο στην τελευταία φάση της ζωής, πριν επέλθει δηλ. ο θάνατος.

Ένα άλλο μοντέλο γήρανσης δείχνει ότι η φυσιολογική κάμψη επέρχεται μόνο αφού το άτομο αντιμετωπίσει μια ηλικιο εξαρτώμενη ασθένεια. Για παράδειγμα στην έρευνα της Βαλτιμόρης ένας μεγάλος αριθμός ηλικιωμένων έδειξε υποκλινικά σημάδια καρδιοπάθειας, επομένως και η ικανότητα του καρδιακού μυός να αντλεί αίμα παρουσίασε κάμψη. Στην περίπτωση όμως που το ηλικιωμένο άτομο δεν παρουσίαζε καρδιοπάθεια η καρδιά του λειτουργούσε τόσο καλά όσο και στα τριάντα του. Σε άλλη περίπτωση και παρά την ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι η ανδρική ορμόνη μειώνεται με την πάροδο της ηλικίας οι ερευνητές της Βαλτιμόρης διαπίστωσαν ότι αυτό συμβαίνει μόνο σε άνδρες που ασθενούν.

Σ' ένα τρίτο μοντέλο φυσιολογικής γήρανσης παρατηρήθηκε ότι ενώ οι απώλειες σημειώνονται φυσιολογικά με την ηλικία, ο οργανισμός του ηλικιωμένου βρίσκει τρόπο χάρη στους αντισταθμιστικούς του μηχανισμούς, να αναπληρώσει την απώλεια και η συγκεκριμένη λειτουργία να επανέλθει στα φυσιολογικά επίπεδα. Το πιο συναρπαστικό παράδειγμα, αυτού του μοντέλου γήρανσης είναι ο εγκέφαλος. Καθώς τα χρόνια περνούν, οι νευρώνες συνεχώς χάνο-

νται σε απόλυτους αριθμούς. Παράλληλα όμως και σε απάντηση αυτής της φθίσης, τα νευρικά κύτταρα που απομένουν αυξάνουν, δυναμώνουν, προσθέτοντας νέους δενδρίτες σ' αυτούς που ήδη υπάρχουν και δημιουργούν νέες διασυνδέσεις. Το ανανεωτικό αυτό φαινόμενο βοηθά την μνήμη να διατηρείται και την πνευματική διά-υγεια να μην χάνεται.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η γήρανση εξισούται με αναπόδραστη απώλεια, είναι πέρα για πέρα εσφαλμένη. Η σταθερότητα είναι ένα στοιχείο της φυσιολογικής γήρανσης ακριβώς όπως είναι και η αλλαγή. Ακόμη και αν πιστέψουμε ότι η γήρανση των κυττάρων θα επιφέρει αναπόφευκτες αλλαγές, το σώμα μας αποδεικνύεται εκπληκτικά αυθεντικό. Φαίνεται ότι η ικανότητα για ανάπτυξη και προσαρμογή, στην περίπτωση του ανθρώπινου εγκεφάλου είναι απεριόριστη και αντικρούει πειστικά την παλαιότερη αντίληψη ότι η ανάπτυξη συμβαίνει μέχρι μια ορισμένη ηλικία και μετά αρχίζει η παρακμή (Παγοροπούλου, 93)

4β. Υγεία και ασθένεια στην τρίτη ηλικία

Η είσοδος στην τρίτη ηλικία σημαδεύεται από αισθητές αλλαγές στην όλη ψυχοφυσιολογική λειτουργία του οργανισμού. Οι αλλαγές στο δέρμα, τους μύς και τα οστά του σώματος συνεπάγονται μια καθολική αλλαγή της εξωτερικής εμφάνισης των ατόμων της τρίτης ηλικίας. Το σώμα γίνεται βραχύτερο, το σχήμα και η μορφή του σταδιακά μεταβάλλονται, ακόμη και η στάση του σώματος ενδέχεται να μην είναι τόσο ευθυτενής όσο ήταν στο παρελθόν.

Παράλληλα, σημειώνεται μια μείωση των κυττάρων και των ιστών στα εσωτερικά όργανα του σώματος, που με την σειρά της οδηγεί σε βαθμιαία κάμψη των συστημάτων του σώματος. Εξ' άλλου, η μειωμένη ροή αίματος στον εγκέφαλο και η μείωση του αριθμού των εγκεφαλικών νευρώνων επηρεάζουν την ταχύτητα με την οποία τα μηνύματα του εξωτερικού κόσμου μεταδίδονται από τις απολήξεις των νεύρων στα εγκεφαλικά κέντρα. Κατά συνέπεια, η συμπεριφορά, των ατόμων της τρίτης ηλικίας επηρεάζεται από τις αλλαγές στην οργανική δομή και λειτουργία και αποκτά μια νέα δική της ταυτότητα. Για τον λόγο ακριβώς, ότι οι βιοσωματικές αλλαγές που χαρακτηρίζουν την τρίτη ηλικία έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ψυχολογική λειτουργία και συμπεριφορά, σκόπιμο είναι να εξετάσουμε ποιές από αυτές αποτελούν προβλήματα υγείας και ποιές όχι.

Ένα από τα καλύτερα εγκαθιδρυμένα στερεότυπα, που αφορούν την αντίληψη των ατόμων για την τρίτη ηλικία, είναι ότι η γήρανση

συνδέεται με την έλευση της ασθένειας. Στην πραγματικότητα όμως η ασθένεια προσβάλλει αδιάκριτα όλες τις ομάδες ηλικιών και σίγουρα όχι μόνο την τρίτη ηλικία εκείνο που τις περισσότερες φορές συγχέουμε, είναι ότι οι χρόνιες ασθένειες και οι λειτουργικές βλάβες, στο σημείο αυτό θα γίνει μια προσπάθεια να αποσαφηνιστούν οι όροι ώστε να γνωρίζουμε τι ακριβώς δηλώνουν και ποιά η ηλικία στην οποία απευθύνονται.

Η φυσιολογική κάμψη του οργανισμού είναι ένα φαινόμενο που αρχίζει ήδη από την πρώτη νεότητα. Για έναν αθλητή, ακόμα και οι μικρές φυσιολογικές αλλαγές γίνονται οδυνηρά αισθητές, αφού αντανakλώνται στους χρόνους και τις βαθμολογίες των επιδόσεών του. Ήδη στα 30 οι περισσότεροι επαγγελματίες αθλητές γνωρίζουν ότι τα όρια τους είναι ήδη περιορισμένα και ότι κάποια στιγμή θα αναγκαστούν να αποσυρθούν.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στην τρίτη ηλικία. Για πολλά χρόνια τα οργανικά συστήματα είχαν την ικανότητα να αναπληρώνουν τις φθορές, χάρις στην αποθεματική ικανότητα των κυττάρων. Όμως οι φυσιολογικές φθορές δεν παύουν ποτέ να συνεχίζουν το έργο τους και όπως είναι αναπόφευκτο σε κάποιο χρονικό σημείο οι φθορές αυτές γίνονται αισθητές. Η τρίτη ηλικία έχει συνδεθεί με ηλικιο-εξαρτώμενες φυσιολογικές αλλαγές, οι οποίες όταν ξεπεράσουν κάποιο όριο ταυτίζονται με τις χρόνιες παθήσεις. Όπως τονίζουν πολλοί ερευνητές δεν υπάρχει ομοφωνία προς πολλές συγκεκριμένες αλλαγές και ως προς το διαχωριστικό σημείο που τις διαχωρίζει σε "παθολογικές αλλαγές" και σε "ασθένειες".

Εξ' ορισμού, οι χρόνιες ασθένειες διαχωρίζονται τόσο από τις οξείες όσο και από τις μολυσματικές ασθένειες και έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Είναι μακρόχρονες, προοδευτικές και όχι ιάσιμες. Πολύ λίγες από αυτές οφείλονται σε αναγνωρίσιμη εξωτερική αιτία. Οι περισσότερες γενώνται εσωτερικά από κάποια αιτία μέσα στον οργανισμό. Η αντιμετώπιση των χρόνιων ασθενειών γίνεται κυρίως με προληπτικά μέτρα και μακροπρόθεσμες προφυλάξεις που συνιστώνται στον ασθενή, παρά με κάποια σύντομη θεραπεία που θα καλλιεργήσει μάταιες ελπίδες δραστηκής παρέμβασης (Παγοροπούλου, 1993).

Παρά το γεγονός ότι στις χρόνιες ασθένειες είναι δυνατό να προσβάλλουν ακόμη και νέους ή παιδιά, κατά βάση χαρακτηρίζουν την τρίτη ηλικία. Σύμφωνα με υπολογισμούς, 85% των ανθρώπων άνω των 65 ετών υποφέρουν από μία τουλάχιστον ασθένεια. Καθώς τα χρόνια περνούν, οι χρόνιες παθήσεις γίνονται αχώριστος σύντροφος για τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας, οι οποίοι φτάνουν στο σημείο να συνηθίζουν να ζουν με αυτές. Τούτο σημαίνει ότι οποιοδήποτε χρόνιο νόσημα, έχει αντίκτυπο, ανάλογα με τη σοβαρότητα του, στο συγκεκριμένο πρόσωπο και την συμπεριφορά του.

Σε μια έρευνα που έγινε στην Αμερική το 1986, σχεδόν τέσσερις στους πέντε ηλικιωμένους ανέφεραν ότι πάσχουν από κάποιο χρόνιο πρόβλημα, όταν ρωτήθηκαν σχετικά με την υγεία τους. Από αυτούς όμως, μόνο ένας στους τέσσερις ανέφερε ότι η κατάσταση του είναι σοβαρή σε κάποιο βαθμό (US. Senate Special Commiffee

on Aging 1988).

Επιβάλλεται επομένως να διαχωρίσουμε τη χρόνια ασθένεια από την φυσική ανικανότητα και να τονίσουμε ότι η τελευταία συνιστά κρίσιμη μέτρηση που επηρεάζει τόσο την συμπεριφορά στην μεγάλη ηλικία, όσο και την ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων. Η λειτουργική βλάβη θεωρείται ως ο δείκτης με την μεγαλύτερη σπουδαιότητα, γιατί οι γεροντολόγοι έχουν αναπτύξει μια σειρά από τρόπους μέτρησης του δείκτη αυτού.

Οι γεροντολόγοι έχουν καθιερώσει έναν όρο με τον οποίο περιγράφουν τους ηλικιωμένους, οι οποίοι λειτουργούν σε ένα επίπεδο πιο χαμηλό σε σχέση με τις πραγματικές τους δυνατότητες. Ο όρος μας είναι γνωστός ως "υπερβολική ανικανότητα". Η "υπερβολική ανικανότητα" δημιουργείται συχνά επειδή το ηλικιωμένο άτομο παραιτείται από την προσπάθεια να λειτουργήσει αυτόνομα. Σ' αυτό συμβάλλουν διάφοροι περιβαλλοντικοί παράγοντες. Σε μια περίπτωση, το σπίτι του ηλικιωμένου βρίσκεται στην κορφή ενός λόφου. Η έντονη προσπάθεια που απαιτείται για την μετακίνηση του τον κάνει να προτιμά να μένει κλεισμένος στο σπίτι του παρά το γεγονός ότι δε συναντά προβλήματα στο βάδισμα. Σε άλλη περίπτωση ο ηλικιωμένος μένει στο σπίτι της κόρης του. Αυτή τον περιποιείται υπερβολικά, έτσι ώστε ο ηλικιωμένος να μην χρειάζεται να καταβάλλει ιδιαίτερη προσπάθεια στην καθημερινή του ζωή. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και σε λιγότερο στοργικά περιβάλλοντα όπως είναι οι οίκοι ευγηρίας. Οι νοσοκόμες που περιποιούνται τους ηλικιωμένους, αντί να περιμένουν με υπομονή μέχρι να ντυθούν και

να τελειώσουν το φαγητό τους αντενεργώντας, βρίσκουν ασύγκριτα πιο βολικό και ευκολότερο να ντύσουν και να δώσουν οι ίδιες το φαγητό στους ηλικιωμένους. Αλλά με τον τρόπο αυτό, δε βοηθούν καθόλου τους ηλικιωμένους να ασκήσουν τις ψυχοκινητικές τους δεξιότητες και τους καθιστούν τελείως εξαρτημένους, απαθείς και ανίκανους να ενεργήσουν αυτόνομα.

Πρέπει να τονισθεί ότι η "υπερβολική ανικανότητα" μπορεί να μεταβληθεί σε πραγματική ανικανότητα, επειδή η απραξία εξασθενεί τους ανθρώπους και πειταχύνει την φυσιολογική κάμψη. Εάν η αυτονομία ή ο αυτοέλεγχος περιοριστούν στον ηλικιωμένο, αυτό μπορεί να έχει τέτοιες επιπτώσεις στην ψυχολογική του λειτουργία, ώστε να προκαλέσει ακόμα και τον θάνατο. Επιπλέον η προθυμία των ανθρώπων του περιβάλλοντος να αναλάβουν εξ ολοκλήρου τη φροντίδα του στερεί στο ηλικιωμένο άτομο την δυνατότητα να ζει μια ζωή τόσο παραγωγική και αυτόνομη όσο το ίδιο επιθυμεί και θέλει.

Για τους παραπάνω λόγους ένας από τους στόχους που θέτουν οι ψυχολόγοι, όταν συναντούν ηλικιωμένα άτομα είναι να επανακτήσουν για λογαριασμό τους αυτή την αυτονομία. Το ανθρώπινο δυναμικό που χάνεται αναξιοποίητο θεωρείται ότι είναι μία από τις κύριες αιτίες για τις οποίες τα άτομα της τρίτης ηλικίας μπορεί να πιστέψουν ότι είναι λειτουργικά ανίκανα για απόδοση, ακόμη και στις πιο ζωτικές περιοχές της ζωής τους.

Μεταξύ των ατόμων της τρίτης ηλικίας ένα ποσοστό 25% των ανδρών και ένα αντίστοιχο ποσοστό 10% των γυναικών άνω των

65 ετών έχουν προσβληθεί από μία σοβαρή ασθένεια. Τα άτομα αντίθετα που ταλαιπωρούνται από μία ή περισσότερες χρόνιες παθήσεις είναι πολύ περισσότερα αλλά οι επιπτώσεις στη ζωή τους είναι πολύ πιο ελαφρές αφού αναγκάζονται απλώς να υποστούν ορισμένους περιορισμούς (Παγοροπούλου 1993).

Οι πιο κοινές χρόνιες παθήσεις και τα ποσοστά κατά προσέγγιση στα οποία προσβάλλουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας είναι, Οστεοαρθρίτις-οστεοπόρωση (48%) υπέρταση (39%) ακουστικές βλάβες (29%) καρδιαγγειακές διαταραχές (30%) αναπνευστικές διαταραχές (28%) ορθοπαιδικές βλάβες (17%) καταρράκτης (14%) διαβήτης (19%).

Οι ασθένειες αυτές, αν και δεν προκαλούν το θάνατο, μπορεί να κάνουν δυσάρεστη τη ζωή για το ίδιο το άτομο και για το περιβάλλον του. Το ίδιο ισχύει και για οργανικές διαταραχές του εγκεφάλου, τα οποία οδηγούν σε ψυχικές αρρώστιες και νοητικές διαταραχές. Τέλος ο καρκίνος και τα ατυχήματα ανήκουν στις κυρίαρχες ασθένειες της τρίτης ηλικίας οι οποίες, στις περισσότερες περιπτώσεις είναι και θανατηφόρες.

Κεφάλαιο III

" Όσοι ζητούν οι ίδιοι από τον εαυτον τους
όλα τα καλά, δεν μπορούν να δουν τίποτε
το κακό σ' αυτά που φέρνει αναγκαστικά μα-
ζί της η φύση, ένα από αυτά που μαζί της
φέρνει η φύση είναι τα Γηρατειά"

Κικέρωνας

1α. Γενική άποψη της θέσης των ηλικιωμένων στην Ελληνική κοινωνία.

Κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα πολύ ταχεία οικονομική ανάπτυξη, βάσει αυτού μπορεί να λεχθεί ότι η χώρα ξέφυγε από την κατηγορία των αναπτυσσόμενων χωρών για να πάρει τη θέση της ανάμεσα στις νέες βιοχανοποιημένες κοινωνίες. Γενικά αυτή η ταχεία οικονομική ανάπτυξη βελτίωσε το επίπεδο ζωής της πλειονότητας του πληθυσμού. Τα αποτελέσματα της ανάπτυξης αυτής όμως, δεν ωφέλησαν εξίσου όλες τις ομάδες του πληθυσμού. Επιπλέον, επειδή οι προσπάθειες προγραμματισμού, κατευθύνθηκαν κυρίως στην επίτευξη αύξησης του εθνικού εισοδήματος, η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές που δεν είχαν προβλεφθεί και μια σημαντική επιδείνωση στο φυσικό περιβάλλον.

Συχνά παρατηρείται ότι οι αδύνατες ομάδες του πληθυσμού υποφέρουν περισσότερο από τις επιζήμιες αλλαγές. Στην Ελλάδα όπως και αλλού, η πλειονότητα των ηλικιωμένων είναι συχνά μεταξύ των ομάδων, των μη προνομιούχων, από πλευράς επιπέδου ζωής.

Από την άλλη μεριά, ενώ η "γεροντοκρατία" άρχισε να φθίνει στην Ελλάδα και από το 1974 η νέα γενιά έχει πάρει πιο ενεργό μέρος στη διαμόρφωση της αναπτυξιακής πολιτικής, οι ηλικιωμένοι εξακολουθούν να παίζουν αρκετά σημαντικό ρόλο στην κοινωνία. Ειδικά σε χωριά και σε μικρές επαρχιακές πόλεις, οι ηλικιω-

μένοι δεν έχουν χάσει ακόμα την επιρροή τους στην νέα γενιά όσον αφορά σημαντικές αποφάσεις που παίρνονται πάνω σε θέματα εργασίας, παιδείας και γάμου. ("Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα". Εθνική Έκθεση, Αθήνα 1989)

Στον πολιτικό χώρο επίσης ενώ, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται προοδευτικός περιορισμός του γεροντικού φάσματος των βουλευτών, στη Βουλή του 1977, οι βουλευτές άνω των 60 ετών εξακολουθούσαν να αντιπροσωπεύουν το 25% του συνόλου. Στη Βουλή του 1981 η ομάδα αυτή είναι το 17% του συνόλου, δηλ. ίση προς το ποσοστό των ατόμων άνω των 60 ετών στο γενικό πληθυσμό (Μεταξάς 1981)

β. Ηλικιωμένοι και υγεία στην Ελλάδα

Κατά τις τελευταίες ενδείξεις η Ελλάδα έχει επιτύχει ένα πολύ ικανοποιητικό επίπεδο υγείας σε σύγκριση με τις αναπτυγμένες χώρες του κόσμου. Όπως φαίνεται μέσα από μελέτες, το προσδόκιμο επιβίωσης κατά την γέννηση ανέρχεται σε 71 χρόνια για τους άνδρες και 74 χρόνια για τις γυναίκες.

Τα ηλικιωμένα άτομα δεν πάσχουν από ασθένειες ειδικές, της ηλικίας τους, τα προβλήματα υγείας τους είναι παρόμοια με εκείνα των μεσηλικών. Η διαφορά συνίσταται στο ότι κατά κανόνα, υποφέρουν από πολλές παθήσεις συγχρόνως και συνήθως χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να αναρρώσουν. Επιπλέον συχνά έχουν προβλήματα κινητικότητας και κατανόησης και είναι πιο εκτεθειμένα στους κινδύνους από το φυσικό και οικονομικό τους περιβάλλον.

Για παράδειγμα, η ελάττωση της όρασης και της ακοής που συχνά συνοδεύουν τη γήρανση, καθιστούν τα ηλικιωμένα άτομα περισσότερο επιρρεπή σε ατυχήματα και το μειωμένο εισόδημα, ή απλώς το γεγονός ότι ζουν μόνα τους, μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο διατροφής τους, με επιβλαβείς συνέπειες για την υγεία τους. Η βαθμιαία μείωση της ζωτικότητας τους και η αύξηση της ανάγκης της εξάρτησης τους από το περιβάλλον δημιουργούν επίσης αίσθημα ανασφάλειας διαφόρων βαθμών.

Μέχρι σήμερα στην Ελλάδα, ελάχιστες μελέτες έχουν γίνει σχετικά με τις ανάγκες για υπηρεσίες υγείας ηλικιωμένων σε αντίθεση με την ζήτηση τους. Το 1972 έγινε έρευνα σε 550 άτομα πέντε κοινοτήτων της περιοχής Αθηνών, σκοπός της μελέτης ήταν να ερευνηθεί τα κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα των ατόμων αυτών (Πίτσιου 1981)

Μεταξύ των ερωτημάτων που απάντησαν οι ηλικιωμένοι, ήταν ένα σχετικό με την αυτοαντίληψη της υγειονομικής τους κατάστασης. Στο ερώτημα αυτό το 64% των ανδρών και το 50% των γυναικών απάντησαν ότι η κατάσταση της υγείας τους "δεν ήταν καλή". Όταν όμως ζητήθηκε να αναφέρουν τυχόν ασθένειες από τις οποίες έπασχαν, το 68% των ανδρών και το 83% των γυναικών απάντησαν ότι υπόφεραν από μία τουλάχιστον ασθένεια. Η αντίληψη τους λοιπόν για την κατάσταση της υγείας τους, μάλλον δεν φάνηκε να συμβαδίζει με τη συχνότητα της ασθένειας.

Παρά το γεγονός ότι το 95% του συνολικού πληθυσμού είχαν ασφαλιστική κάλυψη για Νοσοκομειακή περίθαλψη, κατά το διάστη-

μα της μελέτης, το 13% των ηλικιωμένων απάντησαν ότι χρειάστηκαν τις υπηρεσίες γιατρού κατά τα πέντε προηγούμενα χρόνια, αλλά δεν μπορούσαν να τον πληρώσουν. Πάντως μόνο το 6% πράγματι δεν συμβουλευτήκε γιατρό, οι υπόλοιποι ανέφεραν ότι πληρώθηκε από φίλους ή συγγενείς.

Πέρα από αυτά, ένα από τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα είναι η έλλειψη παροχής κατ'οίκον υγειονομικών υπηρεσιών. Ενώ το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι ασφαλισμένο για νοσοκομειακή περίθαλψη και το μη ασφαλισμένο, που είναι ελάχιστο, καλύπτεται από ειδικές διατάξεις, το επίπεδο της πρωτοβάθμιας περίθαλψης ποικίλλει σημαντικά για τις διάφορες ομάδες του πληθυσμού ανάλογα με τον τόπο διαμονής τους και τον ασφαλιστικό οργανισμό από τον οποίο καλύπτονται.

Στους ηλικιωμένους των αγροτικών περιοχών παρέχονται ιδιαίτερα χαμηλού επιπέδου υπηρεσίες ανοικτής περίθαλψης, κυρίως λόγω της απροθυμίας των γιατρών να υπηρετήσουν στις περιοχές αυτές. Επιπλέον ενώ στις άλλες χώρες του εξωτερικού οι επισκέπτριες αδελφές, συχνά διαθέτουν περισσότερο χρόνο (σχεδόν το 50% του χρόνου τους) για την κατ'οίκον φροντίδα των ηλικιωμένων στην Ελλάδα η κατ'οίκον νοσηλεία πρακτικώς δεν υπάρχει και όπου υπάρχει, αποτελεί ένα μέρος των υπηρεσιών του γιατρού.

γ. Ηλικιωμένοι, κατοικία και περιβάλλον

Το στεγαστικό πρόβλημα στην Ελλάδα, πάντοτε ήταν οξύ και

επιδεινωνόταν συνεχώς από τους αλληλοδιάδοχους πολέμους, φυσικές καταστροφές, αφίξεις πολιτικών προσφύγων και πιο πρόσφατα, από κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές.

Οι ηλικιωμένοι κατανέμονται ως εξής στον Ελληνικό χώρο 45,8% των κατοίκων σε αστικές περιοχές, 11,7% σε ημιαστικές και 42,5% σε αγροτικές περιοχές. Δεν είναι διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τις συνθήκες στέγασης των ηλικιωμένων, αλλά από στοιχεία που έχουμε από το σύνολο του πληθυσμού είναι δυνατό να σκιαγραφηθούν ορισμένες διαπιστώσεις. Οι κατοικίες στις αγροτικές περιοχές συνήθως είναι μεγαλύτερες από ότι στις αστικές περιοχές και συχνά έχουν περισσότερο υπαίθριο χώρο. Αυτό σημαίνει ότι ενώ από την μία πλευρά οι ηλικιωμένοι διευκολύνονται να συγκατοικούν με τα παιδιά τους, από την άλλη, όσοι ηλικιωμένοι παραμένουν μόνοι τους στα χωριά συχνά βρίσκονται με σπίτι πιο μεγάλο από ότι έχουν ανάγκη και είναι δύσκολο να φροντίσουν το νοικοκυριό τους. Οι ηλικιωμένοι που μένουν σε αγροτικές περιοχές μόνοι ή με τα παιδιά τους, πολύ συχνά κατοικούν σε σπίτια χωρίς σύγχρονες ανέσεις σχετικά με θέματα υγείας, πράγμα σημαντικό για άτομα με προβλήματα.

Στις αστικές περιοχές από την άλλη, οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζουν προβλήματα, διαφορετικά βέβαια, αλλά εξίσου, αν όχι περισσότερο καυτά. Οι αστικές κατοικίες είναι μικρότερες και κατά κανόνα δεν διαθέτουν υπαίθριους χώρους, εκτός ίσως από ένα μικρό μπαλκόνι που βλέπει σε ένα πολυσύχναστο δρόμο, ή έναν στενό ακάλυπτο χώρο. Τα πολυόροφα κτίρια, η πυκνή δόμηση, η αυξημέ-

νη κυκλοφορία, η έλλειψη πράσινου και γενικότερα η βιαστική και ανυπόμονη ζωή της πόλης αποτελούν ένα φραγμό που εμποδίζει τον ηλικιωμένο να χαρεί τα ευεργετήματα που προσφέρουν οι τεχνολογικές δυνατότητες των μεγάλων πόλεων. Ο ηλικιωμένος ζει εγκλωβισμένος σ' ένα αστικό διαμέρισμα και οι ήδη περιορισμένες φυσικές ικανότητες που διαθέτει, περιορίζονται περισσότερο.

Γενικά μια από τις κύριες αιτίες των καθημερινών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο ηλικιωμένος, είναι το ότι το κτισμένο περιβάλλον καθώς και ο εξοπλισμός του κατασκευάζονται συνήθως, σύμφωνα με τα ανθρωπομετρικά δεδομένα και τις ικανότητες του υγιούς ενήλικου ατόμου και κατά συνέπεια γίνονται δύσχρηστα για όλες τις ειδικότερες ομάδες πληθυσμού, όπως είναι τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι οι ανάπηροι. Θα πρέπει βέβαια να πούμε ότι ο λόγος που δεν λαμβάνονται υπ' όψη οι ανάγκες των ειδικών ατόμων στο σχεδιασμό είναι κυρίως οικονομικός.

Μία οποιαδήποτε κατασκευή φτιαγμένη για τον υγιή ενήλικα, είναι φθηνότερη από την αντίστοιχη που είναι προσαρμοσμένη σε ειδικές ανάγκες και αυτό συμβαίνει γιατί όσο μειώνεται η προσπάθεια και ο κόπος που πρέπει να καταβάλει το άτομο, τόσο αυξάνονται οι απαιτήσεις για περισσότερο χώρο, ειδικότερα υλικά κλπ. (Εθνική επιτροπή, έκθεση υποομάδων Υπ. Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων)

Το κράτος έχει πολύ μικρό ρόλο στον τομέα της κατοικίας στην Ελλάδα. Μέχρι η δραστηριότητα του ήταν κυρίως η παροχή στεγαστικών προγραμμάτων για ομάδες χαμηλού εισοδήματος, πρόσφυ-

γες και θύματα καταστροφών.

Δεν έχει υπάρξει καμία φροντίδα για την παροχή σπιτιών ειδικά προσαρμοσμένων για τους ηλικιωμένους, ούτε υπάρχουν κρατικά προγράμματα για την στέγαση των ηλικιωμένων. Οι ηλικιωμένοι έχουν ανάγκη να παραμένουν στο περιβάλλον τους και να πέρνουν όσο το δυνατό ενεργό μέρος στην κοινωνική ζωή, σε ένα περιβάλλον που διευκολύνει τη συνεχή τους ανεξαρτησία, αλλά και ενθαρρύνει την κοινωνική τους προσφορά.

δ. Κοινωνική πρόνοια για τα άτομα της γ' ηλικίας

Μέχρι πρόσφατα στην Ελλάδα, η οικογένεια αναλάμβανε τη φροντίδα των ηλικιωμένων μελών της, και για τους περισσότερους ηλικιωμένους, αυτό ισχύει ακόμα και σήμερα, ειδικά στις αγροτικές περιοχές. Κοινωνικο-οικονομικές όμως αλλαγές κάνουν την φροντίδα των ηλικιωμένων από την οικογένεια όλο και δυσκολότερη.

Το 60% του συνολικού πληθυσμού ζει σήμερα σε αστικές περιοχές και ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα το μέγεθος και η μορφή των διαθεσίμων κατοικιών δεν συμβάλλουν στην αρμονική συγκατοίκηση των ηλικιωμένων και των νεωτέρων μελών. Η απασχόληση των γυναικών εκτός του γεωργικού τομέα, οι αλλαγές του τρόπου ζωής, της συμπεριφοράς και των προσδοκιών έχουν δημιουργήσει επιπρόσθετα εμπόδια στην περίθαλψη των ηλικιωμένων στο σπίτι, παράλληλα οι κοινωνικές υπηρεσίες δεν έχουν αναπτυχθεί τόσο ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες που δημιουργή-

σαν οι παραπάνω αλλαγές. Στις αγροτικές περιφέρειες από την άλλη και ειδικά σε ορισμένες περιοχές, η έξοδος των νέων ατόμων είναι τόσο μεγάλη ώστε οι ηλικιωμένοι να υπερβαίνουν ήδη το 20% του πληθυσμού και πολλοί απ' αυτούς έχουν μείνει χωρίς την στήριξη της οικογένειάς τους. (Δοντάς 1982).

Οι ανάγκες των ηλικιωμένων για υπηρεσίες πρόνοιας ποικίλλουν πολύ, κυρίως ανάλογα με τις λειτουργικές τους ικανότητες. Η πλειονότητα πάντως δεν έχει προβλήματα υγείας ή κινητικότητας και μπορούν με διάφορα προληπτικά μέτρα να παραμείνουν ενεργά μέλη της κοινωνίας. Πολύ λιγότερα άτομα έχουν κινητικά ή λειτουργικά προβλήματα και αυτά όμως μπορούν με τις κατάλληλες υπηρεσίες περίθαλψης να παραμείνουν μέσα στις οικογένειες τους ή να ζουν ακόμα και μόνοι. Όσοι όμως είναι κατάκοιτοι ή έχουν σοβαρά προβλήματα σωματικής ή ψυχικής υγείας χρειάζονται συνεχή φροντίδα σε ίδρυμα, ή στην οικογένεια τους με την υποστήριξη των καταλλήλων υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας (Δοντάς 1983).

Δυστυχώς τα διαθέσιμα στοιχεία είναι ανεπαρκή για μια ακριβή εκτίμηση του ποσοστού των ηλικιωμένων που ζουν μόνοι τους σε ολόκληρη την χώρα, των λειτουργικών τους ικανοτήτων και αναγκών για κοινωνικές υπηρεσίες. Εκείνο όμως που είναι βέβαιο είναι ότι το ευρύ φάσμα των υπηρεσιών βοήθειας που παρέχονται σε πολλές χώρες όπως, τα νοσοκομεία ημέρας, η αποστολή ετοιμών φαγητών στο σπίτι κλπ, δεν υπάρχουν στην Ελλάδα παρόλο που έχουν γίνει, κυρίως στις αστικές περιοχές κάποιες προσπάθειες

στον τομέα αυτό.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ηλικιωμένων εξακολουθεί να δέχεται υπηρεσίες στους τομείς που προαναφέρθηκαν από την οικογένεια ή τους γείτονες.

Σήμερα οι υπηρεσίες πρόνοιας για τα ηλικιωμένα άτομα κυριαρχούνται από την ιδρυματική περίθαλψη. Λιγότερο από 1% των ηλικιωμένων είναι οικότροφοι σε ιδρύματα σε σύγκριση με ποσοστό 8% σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό πιθανόν να αποτελεί ένδειξη της προθυμίας της οικογένειας στην Ελλάδα, να περιποιείται τους ηλικιωμένους και από την άλλη της σχετικής ανυπαρξίας και του χαμηλού επιπέδου περίθαλψης που παρέχεται σε πολλά ιδρύματα, γεγονός που αποθαρρύνει τόσο τους ηλικιωμένους όσο και την οικογένεια, να ζητούν ιδρυματική περίθαλψη. Πληροφορίες από Κοινωνικούς Λειτουργούς και ιδρύματα κλειστής περίθαλψης σε όλες της περιφέρειες της χώρας δείχνουν ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη δημιουργίας ιδρυμάτων για ηλικιωμένους με χρόνια νοσήματα. Ταυτόχρονα όμως πολλά άτομα ζουν σε κλειστά ιδρύματα χωρίς να έχουν την ανάγκη κλειστής περίθαλψης επειδή δεν έχουν τα απαιτούμενα οικονομικά μέσα ("Ηλικιωμένοι στην Ελλάδα" Εθνική Έκθεση. Αθήνα 1982)

Μια επιπλέον ένδειξη της ανάγκης για ιδρυματική περίθαλψη των ηλικιωμένων που πάσχουν από χρόνια νοσήματα είναι η λειτουργία 60 περίπου ιδιωτικών επιχειρήσεων με 2.000 κρεβάτια που παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες. Η ποιότητα πολλών τέτοιων ιδρυμάτων απέχει πολύ από την επιθυμητή. Τα κτίρια, ο εξοπλισμός και η

στελέχωση των ιδρυμάτων αυτών δεν είναι κατάλληλα για σωστή διαβίωση, απασχόληση, εργασιοθεραπεία και ψυχαγωγία των οικοτρόφων. Δε γίνεται συστηματική προσπάθεια να εξασφαλιστεί ώστε οι ηλικιωμένοι να μένουν σε επαφή με την κοινότητα και να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή (όπως παραπάνω).

Ματαξύ της οικογενειακής φροντίδας, που όπως είδαμε πιο πάνω, δεν ενισχύεται από τις υπηρεσίες πρόνοιας και της ιδρυματικής περίθαλψης σε λίγα και γενικά χαμηλής ποιότητας κρεβάτια, δεν υπάρχουν ιδρύματα ενδιαμέσου τύπου. Οι ηλικιωμένοι και οι οικογένειές τους δεν έχουν δυνατότητα επιλογής του τρόπου με το οποίο θα ζήσουν οι πρώτοι τα τελευταία χρόνια της ζωής τους.

Συνοπτικά, τα κύρια θέματα στον τομέα των υπηρεσιών πρόνοιας για ηλικιωμένους να παραμείνουν μέσα στην κοινότητα, η ελλείψη οικονομικής βοήθειας ικανοποιητικού επιπέδου, ή έλλειψη δυνατότητας επιλογής μορφών περίθαλψης, οι ακατάλληλες συνθήκες των παλαιών ιδρυμάτων κλειστής περίθαλψης και, γενικά η ανεπάρκεια των οικονομικών και ανθρώπινων πόρων που διατίθενται για τον τομέα αυτό.

ε. Ηλικιωμένοι και εκπαίδευση

Σύμφωνα με την απογραφή του 1981, 2.075.000 άτομα δεν είχαν ολοκληρώσει τη στοιχειώδη εκπαίδευση, και περίπου 1.000.000 ήταν αναλφάβητοι, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν ηλικιωμένοι, και ειδικά γυναίκες. Από την άλλη πλευρά όσον αφορά την νέα γενιά, το 100% σχεδόν των παιδιών σχολικής ηλικίας εγγράφονται στα δημοτικά σχολεία και το 70% περίπου των αποφοίτων δημοτικού συνεχίζουν στις ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης. Την τελευταία εικοσαετία σημειώθηκε αύξηση στη ζήτηση πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα να θεωρείται γενικά ικανοποιητικό το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού.

Το υψηλό ποσοστό των ηλικιωμένων και μεσήλικων που είναι αναλφάβητοι, ή έχουν μόνο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης σε συνδυασμό με την γενική άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης των νεωτέρων και μεγαλύτερων γενεών, έχει αυξηθεί σημαντικά. Επομένως, ένα μεγάλο ποσοστό των ηλικιωμένων, όχι μόνο συναντά δυσκολίες στην επικοινωνία τους με την νεώτερη γενιά, ειδικά σε συνδυασμό με την ραγδαία εξέλιξη της εκπαίδευσης, αλλά ακόμα και πολλές απλές δραστηριότητες που οι νεώτεροι εκτελούν χωρίς καν να τις σκέφτονται, δεν μπορούν να γίνουν από τους ηλικιωμένους χωρίς βοήθεια.

Με τις συνθήκες της σημερινής ζωής το πρόβλημα των αναλφάβητων ηλικιωμένων οξύνεται. Σαν παραδείγματα καθημερινών εμποδίων, μπορούμε να αναφέρουμε ότι λόγω του αναλφαβητισμού πολλοί ηλικιωμένοι δεν είναι σε θέση να γράψουν ή να διαβάσουν

ένα γράμμα ή να διαβάσουν τις οδηγίες πάνω σε κάποιο φάρμακο ή τους υπότιτλους στις ξένες ταινίες της τηλεόρασης.

Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που προσάρμοσε την εκπαίδευση των ενηλίκων σύμφωνα με τις αρχές της απόφασης της UNESCO το 1976 για την εφ'όρου ζωής εκπαίδευση. Τα περιφεριακά συμβούλια λαϊκής επιμόρφωσης οργανώνουν μορφωτικά προγράμματα με περιεχόμενο που καθορίζεται από την ζήτηση και που είναι ανοικτά σε άτομα κάθε ηλικίας.

Όσον αφορά τη μεταβίβαση της γνώσης από τους ηλικιωμένους, από ότι γνωρίζουμε δεν έχουν γίνει μελέτες επάνω στο θέμα αυτό. Δοθέντος όμως ότι η οικογένεια των δύο τριών γενεών εξακολουθεί να υπάρχει στην Ελλάδα και δεδομένου ότι ακόμη όταν οι γιαγιάδες και οι παπούδες δεν ζουν κάτω από την ίδια στέγη με τα εγγόνια τους, συχνά βοηθούν στο μεγάλωμα των μικρών παιδιών, ειδικά των παιδιών των εργαζομένων μητέρων, μπορεί να θεωρηθεί πιθανόν ότι μεταδίδουν τις παραδοσιακές γνώσεις και τις πολιτιστικές αξίες στα εγγόνια τους.

Επιπλέον η πρόσφατη τάση για αναβίωση του ενδιαφέροντος στις παραδοσιακές και λαϊκές τέχνες όπως τα υφαντά και τα κεραμικά, ίσως έχουν δημιουργήσει "ζήτηση" των ειδικών γνώσεων των ηλικιωμένων στις τεχνικές αυτές. Συστηματική προσπάθεια, να χρησιμοποιηθεί ο πλούτος της γνώσης των ηλικιωμένων δεν έχει γίνει.

στ. Ηλικιωμένοι και Απασχόληση.

Υπολογίζεται ότι από το 1961 μέχρι το 1981, η συμμετοχή των ανδρών συντάξιμης ηλικίας (65 ετών) στο εργατικό δυναμικό έχει μειωθεί από 44% σε 25%. Αυτό οφείλεται στη μείωση του αγροτικού πληθυσμού που είναι αυτοαπασχολούμενοι και συνεπώς δεν επηρεάζονται από την αναγκαστική συνταξιοδότηση, τη βαθμιαία καθιέρωση μικρότερου ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης και τη βελτίωση των συντάξεων και άλλων παροχών στους συνταξιούχους. Για παρόμοιους λόγους η συμμετοχή των ηλικιωμένων στο εργατικό δυναμικό μειώθηκε και στα επόμενα χρόνια. Επιπλέον, η σημερινή τάση είναι προς την αναγκαστική συνταξιοδότηση σε νεώτερες ηλικίες (Ε.Σ.Υ.Ε.)

Παρ' όλο που το πρόβλημα της ανεργίας των νέων γίνεται συνεχώς πιο πιεστικό, το δικαίωμα των ηλικιωμένων να εργαστούν δεν θα πρέπει να παραβλέπεται. Η διευκόλυνση ολικής ή μερικής εργασίας των ηλικιωμένων όπου υπάρχει στενότητα εργατικού δυναμικού, θα ωφελήσει, τόσο την οικονομική ανάπτυξη, όσο και τους ηλικιωμένους που προτιμούν να συνεχίσουν την οικονομική τους δραστηριότητα. Επί του παρόντος οι συνθήκες στην Ελλάδα, δεν ενθαρρύνουν την μερική απασχόληση, κυρίως λόγω των διατάξεων σχετικά με τις ασφαλιστικές εισφορές.

Όπως έχει αναφερθεί μέχρι πρόσφατα στην Ελλάδα, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ήταν αυτοαπασχολούμενοι και συνεπώς σε θέση να βαδίσουν σταδιακά στην συνταξιοδότηση. Ίσως γι' αυτό τον λόγο, στην Ελλάδα δεν έχει γίνει αντικείμενο συζητήσεως τα

προβλήματα της αντιμετώπισης της συνταξιοδότησης και η προσαρμογή των συνθηκών εργασίας σύμφωνα με τις ανάγκες των ηλικιωμένων. Όμως οι μεταβαλλόμενες συνθήκες στην αγορά εργασίας και στην απασχόληση, όπως και το γεγονός ότι οι πολιτιστικές καλλιτεχνικές και άλλες δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου των ενηλίκων είναι πολύ περιορισμένες, υπαγορεύουν την ανάγκη αντιμετώπισης των ζητημάτων αυτών στο άμεσο μέλλον.

ζ. Εξασφάλιση εισοδήματος για τα άτομα γ' ηλικίας

Το επίπεδο διαβίωσης των ηλικιωμένων καθορίζεται προφανώς σε μεγάλο βαθμό από το ύψος του εισοδήματος τους. Δεν υπάρχουν ακόμη πρόσφατα στοιχεία σχετικά με το ύψος του εισοδήματος των ηλικιωμένων είτε αυτών που ζουν στην οικογένεια, είτε αυτών που ζουν μόνοι τους.

Η πηγή του εισοδήματος είναι σημαντική για τους ηλικιωμένους τόσο από την άποψη του εάν αυτή η πηγή είναι τακτική, όπως στην περίπτωση των συντάξεων, όσο και από την ψυχολογική άποψη δηλαδή το αν αισθάνονται ότι το εισόδημα αυτό είναι δικαίωμα ή ελεημοσύνη.

Η διασφάλιση του εισοδήματος είναι βασική για το γενικό αίσθημα ασφάλειας και φαίνεται, ότι ένα μεγάλο ποσοστό ηλικιωμένων δεν αισθάνεται αυτή την ασφάλεια. Μεταξύ των κύριων θεμάτων που πρέπει να αντιμετωπιστούν σχετικά με το εισόδημα των ατόμων γ' ηλικίας είναι το πρόβλημα των τεράστιων διαφορών στο επίπεδο των συντάξεων γήρατος μεταξύ των διαφόρων ομάδων

των ηλικιωμένων και σ' ορισμένες περιπτώσεις μεταξύ παλαιών και νέων συνταξιούχων της ίδιας ομάδας. Για ορισμένες από τις ευνοούμενες ομάδες συνταξιούχων, οι κύριες και επικουρικές τους συντάξεις μπορεί να είναι υψηλότερες από ότι ήταν το εισόδημα τους από την εργασία τους. Επιπλέον ορισμένες ομάδες απολαμβάνουν υψηλό "εφάπαξ" κατά την αποχώρησή τους ενώ άλλες ομάδες παίρνουν συντάξεις που είναι τελείως ανεπαρκείς.

Κατά συνέπεια ένα από τα άμεσα δύσκολα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπισθεί είναι η καθιέρωση ενός ελαχίστου επιπέδου σύνταξης που θα εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής για όλο τον ηλικιωμένο πληθυσμό, χωρίς να καταπατηθούν σημαντικά τα κεκτημένα δικαιώματα που έχουν επιτευχθεί από ορισμένες ομάδες.

Έτσι η αποχώρηση από την οικονομική δραστηριότητα μπορεί να γίνει σταδιακά, ανάλογα με την κατάσταση της υγείας, τις λειτουργικές ικανότητες και τις επιθυμίες των ηλικιωμένων αφού πρώτα ρυθμιστεί το ζήτημα της μερικής απασχόλησης με μερική συνταξιοδότηση.

η. Αναπτυξιακά ζητήματα και η επιρροή τους στα άτομα γ' ηλικίας

Η Ελλάδα έχει εκσυγχρονιστεί ραγδαία τις τελευταίες δεκαετίες. Αυτό άσκησε σημαντική επίδραση στη ζωή του πληθυσμού, ειδικά στις αγροτικές περιοχές. Ένας τομέας ανάπτυξης που είχε σημαντικές επιπτώσεις για την ζωή ορισμένων ηλικιωμένων ήταν ο τουρισμός. Ο τομέας αυτός είναι από τους πιο δυναμικούς της

Ελληνικής οικονομίας. Ένας μεγάλος αριθμός ξένων τουριστών ταξιδεύουν και στις πιο απόμακρες κοινότητες, φέρνοντας μαζί τους, νέους κώδικες συμπεριφοράς που κάποιες φορές έρχονται σε αντίθεση με εκείνους που έχουν οι ηλικιωμένοι. Η εισροή μεγάλου αριθμού ξένων και ντόπιων τουριστών είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του τρόπου ζωής. Επίσης παρατηρούνται αρκετές περιπτώσεις όπου οικογένειες νοικιάζουν τα σπίτια τους για το καλοκαίρι, ενώ οι ίδιοι μένουν σε περιορισμένους χώρους.

Πιθανά την μεγαλύτερη επιρροή να είχε και η εισαγωγή της τηλεόρασης η οποία εξακολουθεί να βασίζεται σε ξένα πρότυπα. Δυστυχώς δεν έχει δοθεί πολύ σημασία στο περιεχόμενο των προγραμμάτων. Έτσι ξένοι τρόποι ζωής και αξίες έχουν εισχωρήσει στην παραδοσιακή Ελληνική οικογένεια πράγμα που σίγουρα προβληματίζει τα άτομα γ' ηλικίας ως προς την αποδοχή ή μη αυτών των νέων καταστάσεων.

2α. Αρχές και στόχοι μιας κοινωνικής πολιτικής με στόχο την ευημερία των ατόμων γ' ηλικίας.

Στη συνέχεια θα αναφερθούν οι αρχές και οι στόχοι της κοινωνικής πολιτικής ενός κράτους για τα άτομα γ' ηλικίας. Τα στοιχεία έχουν ληφθεί από το υπόμνημα Κοινωνικής πολιτικής που εκπονήθηκε από ομάδα εργασίας του Σ.Κ.Λ.Ε. το 1981 με σκοπό την μελέτη των συνθηκών διαβίωσης των ηλικιωμένων στην Ελλάδα από την σκοπιά των κοινωνικών λειτουργιών.

Η κοινωνική πολιτική για τους ηλικιωμένους θα πρέπει ν' αποτελέσει τμήμα της εθνικής κοινωνικής πολιτικής και να είναι σύμφωνη με διεθνή και περιφεριακά πρότυπα.

Το εισόδημα των ηλικιωμένων το οποίο προέρχεται από ασφαλιστικά συστήματα ή από κυβερνητικά προγράμματα θα πρέπει να είναι ανάλογο με το εισόδημα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της κοινότητας και θα πρέπει να αντανakλά την αύξηση του εθνικού εισοδήματος και τη γενική ανάπτυξη της χώρας.

Οι ηλικιωμένοι είναι ένα πολύτιμο και ανεκτίμητο τμήμα του έθνους. Η γνώση και η εμπειρία των ηλικιωμένων ατόμων πρέπει να χρησιμοποιείται για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής ολόκληρης της κοινωνίας. Οι προσπάθειες πρέπει να τείνουν στη γεφύρωση του χάσματος των γενεών και στην κατάργηση της απομόνωσης και των προκαταλήψεων για τους ηλικιωμένους.

Παρά το γεγονός ότι δεν είναι δυνατό να ορισθεί κατά απόλυτο τρόπο ένα όριο ηλικίας το οποίο να διαχωρίζει εκείνη την ομάδα των ηλικιωμένων οι οποίοι μπορούν να ζουν σχεδόν μία ανεξάρτη-

τη ζωή από εκείνους που δεν είναι ικανοί για κάτι τέτοιο, ωστόσο τα άτομα ηλικίας 65-75 ετών είναι δυνατό να έχουν διαφορετικές δυνατότητες, από τα άτομα ηλικίας άνω των 75 ετών. Επομένως είναι απαραίτητο να ληφθούν σοβαρά υπ' όψη στη διαμόρφωση μιας κοινωνικής πολιτικής τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε μιας από τις δύο παραπάνω ομάδες ηλικιών, η βασική διαφορά είναι ότι η "νεώτερη" ομάδα είναι δυνατόν να ζει ανεξάρτητα σε σημαντικό βαθμό - ιδίως αν υπάρχουν τα ανγκαία αγαθά και οι υπηρεσίες - ενώ η "μεγαλύτερη" ομάδα είναι πιθανό ότι θα παρουσιάζει σημαντικές αναπηρίες και επομένως θα έχει ανάγκη από την σχεδόν συνεχή παρουσία νεώτερων ατόμων.

Δεν είναι μόνο ο περιορισμένος αριθμός των υπερηλίκων με σοβαρά προβλήματα υγείας που θα έχουν ανάγκη ιδρυματικής περίθαλψης αλλά επίσης αλλά επίσης ένας αυξανόμενος αριθμός άλλων υπερηλίκων, οι οποίοι εξ' αιτίας των μειωμένων κινητικών και αισθητηριακών δυνατοτήτων - λόγω της πολύ μεγάλης ηλικίας - θα χρειάζονται τουλάχιστον για ορισμένες εξυπηρετίσεις συνεχή φροντίδα.

Η αμοιβόμενη απασχόληση των ηλικιωμένων και πέρα από την ηλικία συνταξιοδότησης, πρέπει να εξεταστεί σε συνάρτηση με τις γενικές οικονομικές, κοινωνικές, δημογραφικές και αναπτυξιακές αλλαγές που σημειώνονται. Σε σχετική εξέταση, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι η εργασία δεν είναι μόνο η αμοιβόμενη εργασία, αλλά επίσης και οι μη αμοιβόμενες δραστηριότητες, όπως οι οικιακές ασχολίες και η ανεπίσημη απασχόληση που πιθανόν να

προσπορίζει κάποιο εισόδημα.

Η τεχνολογία και τα σύγχρονα επαγγέλματα προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες που το άτομο ή η οικογένεια δεν μπορούν να εξασφαλίσουν στους ηλικιωμένους. Η αποτελεσματική και δίκαιη κατανομή υπηρεσιών βρίσκεται σε αυξανόμενη ζήτηση στη χώρα μας, ωστόσο η απρογραμμάτιστη ανταπόκριση στα ανθρωπιστικά προβλήματα της τρίτης ηλικίας αποτελεί ένα δαπανηρότροπο να μάθει κανείς αν οι υπηρεσίες αυτές θα είναι χρήσιμες για τους Έλληνες ηλικιωμένους. Έτσι η βασική πληροφόρηση είναι απαραίτητη για να μεταφράσει κανείς αυτές τις αρχές σε προγράμματα δράσης.

Οι επιπτώσεις της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης στη δυνατότητα εξασφάλισης των αναγκαίων κοινωνικών υπηρεσιών, παράλληλα με την συνειδητοποίηση ότι η οργανωμένη φιλανθρωπία και οι επαγγελματίες δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την αυθόρμητη εθελοντική φροντίδα και τη συναισθηματική προσφορά της οικογένειας, μας οδηγούν στην υιοθέτηση της αρχής της παραμονής των ηλικιωμένων στο οικογενειακό περιβάλλον. Βέβαια θα πρέπει να δίδει έμφαση στην παροχή όλων των ειδών των βοηθητικών υπηρεσιών τόσο πρακτικών, όσο και οικονομικών σε οικογένειες με ηλικιωμένα άτομα.

β. Κρατικές και διοικητικές δομές που ασχολούνται με τους ηλικιωμένους

Μέχρι την τελευταία δεκαετία η φροντίδα των ηλικιωμένων είχε

βασικά αντιμετωπισθεί στα πλαίσια της οικογένειας, και για την μεγάλη πλειοψηφία τους ιδίως στις αγροτικές περιοχές, το ίδιο εξακολουθεί να συμβαίνει και σήμερα. Ωστόσο οι κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που σημειώνονται σε όλες τις περιοχές της χώρας έχουν αρχίσει να προκαλούν δυσχέρειες στη φροντίδα των ηλικιωμένων στα πλαίσια της οικογένειας. Οι εξελίξεις αυτές επέβαλαν τη δημιουργία δικτύου υπηρεσιών για την αντιμετώπιση των ηλικιωμένων.

Σήμερα ο βασικός κρατικός φορέας υπηρεσιών για τους ηλικιωμένους είναι το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το οποίο είναι υπεύθυνο για τη μελέτη, κατάρτιση και εφαρμογή προγραμμάτων που αφορούν την υλική και ηθική ενίσχυση ατόμων και ομάδων τα οποία έχουν μόνιμη ή προσωρινή ανάγκη. Επίσης είναι υπεύθυνο για την επίβλεψη και τον έλεγχο των περιφερειακών υπηρεσιών και οργανισμών μέσω των οποίων εφαρμόζονται τα προνοϊκά προγράμματα.

Η οργάνωση του Υπουργείου και των περιφερειακών του υπηρεσιών δυστυχώς δεν έχει προσαρμοστεί στις ιδιικές ανάγκες των υπηρεσιών πρόνοιας. δηλαδή δεν έχει καταφέρει να στελεχωσει τις υπηρεσίες του με το κατάλληλο προσωπικό, ειδικευμένο στον προγραμματισμό για θέματα πρόνοιας, και δεν προβλέπονται θσεις για την απασχόληση προσωπικού με εκπαίδευση στις κοινωνικές επιστήμες και ιδίως στην κοινωνική έρευνα.

Μία βασική αλλαγή στη δομή και την κατανομή της διοικητικής λειτουργίας που έχει αρχίσει πρόσφατα είναι η ανάθεση ουσιαστι-

κών αρμοδιοτήτων και ευχέριας δράσης στην τοπική Αυτοδιοίκηση. Προς το παρόν έχει περάσει μόνο η ευθύνη για την ανοιχτή περιθαλψη των ηλικιωμένων, σκόπιμο βέβαια θα ήταν να αντιμετωπίζεται απο φορείς της Τ.Α. το όλο θέμα της προστασίας των ηλικιωμένων ατόμων διότι η Τ.Α. έχει μία σχετική ευελιξία στην εξεύρεση οικονομικών πόρων πράγμα που δεν υφίσταται όταν μιλάμε για δημόσιες δαπάνες. Οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία και την κοινωνική πρόνοια είναι χαμηλές σε σύγκριση με τις άλλες χώρες. Ανέρχονται σε 3,5% του ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος για την υγεία, και λιγότερο απο 2 00/0 για την κοινωνική πρόνοια. Βέβαια δεν μπορούμε να υπολογίσουμε με ακρίβεια τι ποσοστό αναλογεί στην προστασία της γ' ηλικίας, αλλά γίνεται αντιληπτό οτι πρόκειται για πολύ μικρό ποσοστό, αν λάβουμε υπόψη μας την πληθώρα των κοινωνικών θεμάτων και προβλημάτων που απασχολούν την χώρα μας.

3. Προγράμματα Κοινωνικής Πολιτικής για τους ηλικιωμένους.

A. Κοινωνική πρόνοια

Η κοινωνική πρόνοια για του ηλικιωμένους στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται κυρίως απο την ιδρυματική περίθαλψη, και μόνο πρόσφατα, έχουν αρχίσει προγράμματα παροχής κατ'όικον υπηρεσιών για να διευκολυνθούν οι ηλικιωμένοι να παραμείνουν στην κοινότητα.

Υπάρχουν σήμερα περίπου 4500 θέσεις για ηλικιωμένους χωρίς προβλήματα αυτοεξυπηρέτησης και πάνω απο 1800 θέσεις σε ιδρύματα για άτομα με χρόνιες παθήσεις αναξαρτήτως ηλικίας. Υπολογίζεται οτι το 40% περίπου των ατόμων σε ιδρύματα για χρόνια πάσχοντες είναι ηλικιωμένοι. Οι αριθμοί αυτοί σημαίνουν οτι υπάρχουν θέσεις σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης για το 0,5% των ατόμων πάνω απο 60 ετών. Μέρος των αναγκών καλύπτεται απο ιδιωτικές επιχειρήσεις στις οποίες δαπνώνται μεγάλα ποσά απο τους ηλικιωμένους και τις οικογένειες τους. Το 90% περίπου των θέσεων ανήκουν σε ιδρύματα ιδιωτικής πρωτοβουλίας τα οποία επιχορηγούνται απο το κράτος. Στην πραξη τα περισσότερα ιδρύματα για ηλικιωμένους ξεκίνησαν απο εθελοντικές οργανώσεις, συμπεριλαμβανομένης και της εκκλησίας, ετσι η γεωγραφική τους κατανομή ήταν απρογραμμάτιστη και δεν έγιναν πάνω σε ορθολογική βάση. Το αποτέλεσμα αυτής της άνισης κατανομής είναι οτι ορισμένα ιδρύματα υπολειτουργούν ενω σε άλλες περιοχές υπάρχουν επιτακτικές ανάγκες για τέτοιου είδους υπηρεσίες. (Δοντας, 1981)

Προυπόθεση για την εισαγωγή ηλικιωμένων στα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης είναι να μην πάσχουν απο καμιά σοβαρή ασθένεια και πρέπει να είναι σε θέση να φροντίζουν τον εαυτό τους. Λόγω της έλλειψης άλλων μορφών προστασίας πολύ λίγοι απο τους ηλικιωμένους που στερούνται οικογενειακού περιβάλλοντος μπορούν να μείνουν μόνοι, οπότε καταφεύγουν αναγκαστικά στην κλειστή περίθαλψη με προοπτική να φτάσουν έτσι και στο τέλος της ζωής τους.

Μέχρι πρόσφατα, δεν είχε γίνει καμιά οργανωμένη προσπάθεια για να χορηγηθεί βοήθεια στους ηλικιωμένους στα σπίτια τους. Μία ποικιλία απο ιδιωτικής πρωτοβουλίας οργανισμούς που συχνά συνδέονταν με την εκκλησία παρείχαν και παρέχουν ενίσχυση στους ηλικιωμένους καθώς και σε άτομα που δεν έχουν οικονομικές δυνατότητες. Η ενίσχυση περιλαμβάνει οικονομική βοήθεια και προμήθεια ρουχισμού και τροφίμων. Το μέγεθος και η προσφορά αυτών των οργανώσεων δεν είναι σταθερό ή προγραμματισμένο βέβαια επειδή δε λειτουργούν σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές ή το κράτος, αλλά κυρίως να εξάρτητα δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με ακρίβεια η έκταση των υπηρεσιών που παρέχουν.

Τήν τελευταία δεκαετία και με την αναγνώριση της ανάγκης για ανάπτυξη της ανοιχτής περίθαλψης, το Υπουργείο ξεκίνησα προγράμματα για τη δημιουργία των κέντρων ανοιχτής προστασίας ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ) . Τα ΚΑΠΗ απο το 1983 λειτουργούν στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ο θεσμός των ΚΑΠΗ στην Ελλάδα λειτουργεί προς το παρόν καλά και

είναι σημαντικές οι προσφορές του στους ηλικιωμένους τόσο των αστικών κέντρων όσο και της επαρχίας. Στα ΚΑΠΗ παρέχεται οργανωμένη ψυχαγωγία, φυσιοθεραπεία, εργοθεραπεία, ιατρική περίθαλψη και σ' ορισμένες περιπτώσεις κατ' οίκον βοήθεια που περιλαμβάνει, το ελαφρύ συγύρισμα, μαγείρεμα, τακτοποίηση λογαριασμών και ψώνια για κάποιο μέλος του κέντρου που δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις πιο πάνω υποχρεώσεις.

Στον τομέα της κοιν. πρόνοιας δεν έχουν δυστυχώς αναπτυχθεί κάποια προγράμματα που να παρέχουν στους ηλικιωμένους κάποια μορφή περίθαλψης μεταξύ κλειστής και ανοικτής όπως π.χ. ένα νοσοκομείο ημέρας, ένας ξενώνας ενηλίκων ή ένας εξελιγμένου τύπου ιατροκοινωνικός σταθμός

β. Υγεία

Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα όπως και σε πολλές άλλες χώρες εξυπηρετούνται από τις γενικές υγειονομικές υπηρεσίες μια και δεν υπάρχουν ειδικευμένα γηριατρικά νοσοκομεία ή γηριατρικές μονάδες στα Γενικά Νοσοκομεία. Αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα μιας ειδικής απόφασης, αλλά οφείλεται μάλλον στην έλλειψη προβληματισμού για το ειδικό πρόβλημα της παροχής υπηρεσιών υγείας στους ηλικιωμένους. Με την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων και τη δυσανάλογα μεγάλη χρήση υγειονομικών υπηρεσιών που κάνουν, το θέμα αυτό είναι σίγουρα επίκαιρο.

Οι ιατρικές σχολές στην Ελλάδα δεν προσφέρουν ειδίκευση σε τομείς γηριατρικής αλλά και η γηριατρική σαν ειδικότητα δεν είναι

αναγνωρισμένη στην Ελλάδα και έτσι γιατροί διαφόρων ειδικοτήτων εξυπηρετούν τους ασθενείς μεγάλων ηλικιών.

Υπηρεσίες προληπτικής υγειονομικής προστασίας στην Ελλάδα δεν έχουν αναπτυχθεί και δεν είναι συντονισμένες, όσες υποτυπώδεις υπάρχουν με το σύστημα πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης. Έχουν γίνει αρκετές διαφωτιστικές εκστρατείες για την προώθηση της υγείας, ειδικά τα τελευταία χρόνια, είναι όμως εξακριβωμένο ότι στα περισσότερα προγράμματα πρόληψης στην Ελλάδα απευθύνονται κυρίως στην προστασία της μητρότητας και του παιδιού. Για την πλειονότητα των ηλικιωμένων δεν υπάρχουν υπηρεσίες προληπτικής υγειονομικής περίθαλψης. Είναι βέβαια συζητήσιμο τα κατά πόσο μπορεί κανείς να μιλά για πρόληψη στα άτομα γ' ηλικίας όμως σκόπιμες θα ήταν ακόμη και οι υγειονομικές συμβουλές, οι κλινικές εξετάσεις και ο εργαστηριακός έλεγχος αυτών των ατόμων με σκοπό να προβλεφθεί κάτι που πιθανά να επιφέρει συγκριτικά μεγαλύτερη ζημιά, στον οργανισμό τους.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού είναι ασφαλισμένο για υγειονομική περίθαλψη. Οι δύο κύριοι ασφαλιστικοί οργανισμοί είναι το ΙΚΑ και ο ΟΓΑ. Η ανισότητα στην ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρονται φαίνονται από το γεγονός ότι για τους μεν ασφαλισμένους του ΙΚΑ αναλογούν 680 άτομα ανά γιατρό στους εργαζόμενους του ΟΓΑ αναλογούν 1.500 άτομα ανά γιατρό. Επιπλέον ενώ οι διαμένοντες στα αστικά κέντρα έχουν στην διάθεσή τους τις υπηρεσίες τόσο των γενικών γιατρών όσο και των γιατρών ειδικοτήτων καθώς και ένα δίκτυο νοσοκομεί-

ων, πολυκλινικών, ιατρείων κλπ, ο αγροτικός πληθυσμός εξυπηρετείται από τα αγροτικά ιατρεία. Για εξειδικευμένες υπηρεσίες οι ηλικιωμένοι θα πρέπει να απευθύνονται στα εξωτερικά ιατρεία των γενικών νοσοκομείων πράγμα δύσκολο και κουραστικό συνάμα.

Για την πλειονότητα των ηλικιωμένων πάντως η πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη δεν καλύπτει ολόκληρο το φάσμα της πρόληψης, διάγνωσης, θεραπείας και αποκατάστασης και ο συντονισμός ανάμεσα στην πρωτοβάθμια και την νοσοκομειακή περίθαλψη είναι ελάχιστος.

Όπως αναφέρθηκε, οι ηλικιωμένοι εξυπηρετούνται αδιάκριτα από το σύνολο των νοσοκομειακών κρεβατιών της χώρας. Ο συνολικός αριθμός κρεβατιών θεωρείται ικανοποιητικός όμως πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι ένα μεγάλο ποσοστό τους βρίσκεται σε ιδιωτικές κλινικές που ποικίλλουν σε ποιότητα και συχνά δεν πληρούν το επιθυμητό επίπεδο λειτουργίας. Επιπλέον η κατανομή κρεβατιών και κατά γεωγραφική περιφέρεια δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του πληθυσμού.

Τα προγράμματα για την ανάπτυξη των νοσοκομειακών υπηρεσιών περιλαμβάνουν την πιο ορθολογική κατανομή κρεβατιών σ' ολόκληρη την χώρα, την βελτίωση του επιπέδου των υπηρεσιών και τη βελτίωση του προσωπικού.

γ. Εξασφάλιση εισοδήματος.

Εκτός από τις πρόσφατες βελτιώσεις στο επίπεδο των συντάξεων, υπάρχουν και δύο προγράμματα εισοδηματικής ενίσχυσης

για τους ανασφάλιστους ηλικιωμένους. Από το 1981 άτομα άνω των 70 ετών που δεν παίρνουν σύνταξη και δεν έχουν άλλους εισοδηματικούς πόρους, ανώτερους από το επίπεδο των ετησίων συνταξιοδοτήσεων για τον αγροτικό πληθυσμό, δικαιούνται σύνταξης που είναι ίση με αυτή που ισχύει για τον αγροτοπληθυσμό.

Σε συνέχεια της επιδοματικής πολιτικής και για την κάλυψη οικονομικών αναγκών ηλικιωμένων ατόμων, ανασφαλιστων πάνω από 60 ετών και με απόλυτη αναπηρία εγκρίνονται κατά καιρούς διάφορα προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης. (Εκλογή, Δεκέμβριος 1983).

Δυστυχώς, όπως αναφέρθηκε, έχει δοθεί η ελάχιστη σκέψη στο θέμα της προετοιμασίας για την συνταξιοδότηση που μπορεί να γίνει φυσιολογικά αλλά μπορεί να δημιουργήσει κάποιες φορές και προβλήματα, ιδίως στις αστικές περιοχές, διότι η πλειονότητα του πληθυσμού δεν έχει συνήθως κάποια άλλη απασχόληση ή κάποια ενδιαφέροντα στα οποία να μπορούν να στραφούν.

δ. Κατοικία και περιβάλλον.

Στα πλαίσια του γενικού προγραμματισμού για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, γίνεται προσπάθεια για την σφαιρική αντιμετώπιση των προβλημάτων των ηλικιωμένων, αλλά και άλλων ευπαθών ομάδων του πληθυσμού.

Για το σκοπό αυτό, στο νέο γενικό οικοδομικό κανονισμό έχει προβλεφθεί όπως σε νέες οικοδομές (του κρατικού αλλά και του ιδιωτικού τομέα) να τοποθετούνται ράμπες ώστε να διευκολύνεται

η κίνηση. Όπως είναι γνωστό γίνονται και προσπάθειες ώστε να ρυθμιστούν και γενικότερα προβλήματα περιβάλλοντος για να λειψουν τα εμπόδια στην κυκλοφορία των ηλικιωμένων ατόμων. (Ηλικιωμένοι στην Ελλάδα, Εθνική Έκδοση, Αθήνα 1983).

Συνοψίζοντας πρέπει να πούμε ότι οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα, όπως και παντού αποτελούν ένα σημαντικό, αλλά πολύ ανομοιογενές τμήμα πληθυσμού, με ανάγκες που ποικίλουν και των οποίων η ακριβής εκτίμηση, χωρίς έρευνες σε βάθος δεν μπορεί να γίνει. Παράλληλα, οι δυνατότητες συμβολής τους στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας δεν πρέπει να υποτιμηθούν ή να αγνοηθούν.

Μαζί με την αύξηση των δημοσίων δαπανών για την Υγεία - Πρόνοια - Ασφάλιση, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην παράλληλη αύξηση της παραγωγικότητας του πληθυσμού αυτού υπο μορφές που έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία στα τεχνολογικά αναπτυγμένα κράτη και που σκόπιμο θα ήταν να δοκιμάσει και η χώρα μας.

4. Μελλοντικές προτάσεις κοινωνικής πολιτικής για τους ηλικιωμένους στην Ελλάδα.

Μια μελλοντική εισοδηματική πολιτική θα πρέπει να επιδιώξει την ελαχιστοποίηση των δυσμενών επιπτώσεων που έχει για τους ηλικιωμένους το γήρας ή η συνταξιοδότηση, ειδικά για τα άτομα εκείνα που η επιβίωση τους εξαρτάται εξ' ολοκλήρου ή εν μέρει από την επαγγελματική τους απασχόληση. Μία τέτοια πολιτική θα πρέπει να εξασφαλίσει την αντικατάσταση του εισοδήματος από την εργασία ή την συμπλήρωση του ανεπαρκούς εισοδήματος για τα ηλικιωμένα άτομα.

Από την άλλη, οι συντάξεις θα πρέπει να εξασφαλίζουν μία ικανοποιητική αγοραστική ικανότητα για τα άτομα γ' ηλικίας. Η ηλικία συνταξιοδότησης ή το όριο ηλικίας για οποιαδήποτε οικονομική βοήθεια θα πρέπει να καθορίζεται σε συνάρτηση με τις δημογραφικές αλλαγές και την αναγκαία οικονομική βάση για τη λειτουργία ενός συνταξιοδοτικού ασφαλιστικού συστήματος.

Τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας τα οποία προβλέπουν οικονομική ενίσχυση ηλικιωμένων που έχουν ανάγκη, θα πρέπει να καθορίζονται μετά από μελέτη του εισοδήματος τους, άλλων διαθέσιμων πόρων και των αναγκών τους. Αυτό ιδιαίτερα επιβάλλεται για τους ηλικιωμένους που ζουν σε αγροτικές περιοχές.

Τα επιδόματα που δίνονται σήμερα σε άπορους υπερήλικες άνω των 70 ετών θα πρέπει να επεκταθούν και στα λιγότερο ηλικιωμένα άτομα δηλ. από 60 ετών και άνω που είναι άπορα και στερούνται εισοδήματος.

Υπάρχουν πολλές προκαταλήψεις για την απασχόληση ηλικιωμένων γυναικών. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί ανισότητα μεταξύ των δύο φύλλων στο εργατικό δυναμικό. Είναι σκόπιμο λοιπόν ο μελλοντικός νομοθέτης να προστατεύσει τις ηλικιωμένες αλλά ικανές για εργασία γυναίκες.

Τα ασφαλιστικά συστήματα συνταξιοδότησης θα πρέπει να προνοούν για τις γυναίκες οι οποίες διακόπτουν την απασχόλησή τους κατά τα χρόνια της τεκνοποίησης, ώστε να δικαιούνται μιας επαρκούς σύνταξης γήρατος παρά την απώλεια ορισμένων ετών συμμετοχής τους στην ασφάλιση.

Πέρα από αυτά όμως και σε ένα γενικότερο πλαίσιο, οι συντάξεις θα πρέπει να είναι επαρκείς για την αντιμετώπιση του αυξανόμενου κόστους ζωής καθώς και του αυξανόμενου κόστους των υπηρεσιών για ηλικιωμένους.

Εκτός από αυτό είναι γνωστό ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα η οποία έχει πολλούς επαναπατριζόμενους μετανάστες. Υποστηρίζουμε λοιπόν ότι πρέπει να γίνει δεκτή η αρχή του δικαιώματος της μεταφοράς των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των ηλικιωμένων μεταναστών από την χώρα υποδοχής στην χώρα καταγωγής.

Σήμερα δεν υπάρχει πρόγραμμα για την ομαλή μετάβαση από την εργασία στη συνταξιοδότηση, που να διευκολύνει και να βοηθά τα άτομα στη μεταβατική αυτή περίοδο της ζωής του. Πιστεύετε ότι, τα θέματα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη από τους σχεδιαστές της κοινωνικής πολιτικής και θα πρέπει να δημιουργηθούν δραστηριότητες οι οποίες θα προετοιμάζουν τα άτομα για την περίοδο της

συνταξιοδότησης τους. Ο στόχος μιας τέτοιας πολιτικής θα ήταν να αποφευχθούν οι παθολογικές επιπτώσεις από την απότομη διακοπή της επαγγελματικής απασχόλησης.

Περνώντας στις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας θα λέγαμε ότι πρέπει να στοχεύουν στην κάλυψη ενός ευρύτατου φάσματος ατομικών αναγκών με έμφαση στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων που υπάρχουν, στην πρόληψη και στην αποκατάσταση. Οι υπηρεσίες που προτείνονται συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων την εξυπηρέτηση στο σπίτι όπως ιατρικές επισκέψεις, οικιακή βοήθεια και κοινωνική εργασία, τα κοινοτικά κέντρα περίθαλψης όπου θα υπάρχει η ευκαιρία για φυσιοθεραπεία, απασχολησιοθεραπεία, για διάφορες κοινοτικές δραστηριότητες κλπ. Επίσης αναγκαία είναι και η δημιουργία ξενώνων που θα προσφέρουν στέγαση σε ηλικιωμένα άτομα που λόγω κάποιου έκτακτου γεγονότος δεν μπορούν να μείνουν με την οικογένεια ή μόνα τους. Μέσα στις υπηρεσίες που προτείνεται να δημιουργηθούν για τα άτομα γ' ηλικίας είναι και η ιδρυματική περίθαλψη σε μια μορφή διαφορετική από αυτή που λειτουργεί σήμερα.

Οι κοινωνικές υπηρεσίες θα πρέπει να προσφέρονται όσο είναι δυνατό σε επίπεδο τοπικής κοινότητας ώστε η πρόσβαση των ηλικιωμένων σ' αυτές να είναι δυνατή. Θα πρέπει επίσης να είναι προσαρμοσμένες στις ειδικές δημογραφικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες κάθε περιοχής. Σύμφωνα με τα παραπάνω προτείνονται κάποιες κατευθυντήριες γραμμές στην οργάνωση προγραμμάτων παροχής υπηρεσιών. Συγκεκριμένα θεωρείται σκόπιμη η

αποκέντρωση των υπηρεσιών πρόνοιας καθώς και η δημιουργία μηχανισμών επανατροφοδότησης για τον έλεγχο και την αξιολόγηση των προσφερομένων υπηρεσιών. Εκτός αυτού θεωρείται σκόπιμη και η συμμετοχή των ηλικιωμένων στον κοινωνικό σχεδιασμό που τους αφορά καθώς και ο καλύτερος συντονισμός και η συνεργασία δημοσίων και ιδιωτικών υπηρεσιών.

Ασφαλώς και υποστηρίζεται, όπως γίνεται αντιληπτό και η μεγιστοποίηση της κοινωνικής λειτουργικότητας των ηλικιωμένων και της συμμετοχής τους σε κοινοτικές δραστηριότητες. Ο συγκεκριμένος αυτός στόχος μπορεί να υλοποιηθεί με μια σειρά υπηρεσιών οι οποίες αναφέρονται σε διάφορες ανθρώπινες ανάγκες όπως στέγαση ψυχαγωγία μόρφωση, απασχόληση, υγεία. Όσον αφορά την κοινωνική πρόνοια θεωρείται σκόπιμη η οργάνωση υποστηρικτικών υπηρεσιών για την ανάπτυξη των σχέσεων και της επικοινωνίας μεταξύ των γενεών, την οργάνωση προγραμμάτων αλληλοβοήθειας μεταξύ των ηλικιωμένων, το σχεδιασμό προγραμμάτων κοινωνικής εργασίας για την πρόληψη και την αποκατάσταση.

Για να επιτευχθεί ο στόχος της παραμονής των ηλικιωμένων στην οικογένεια, θα πρέπει να δημιουργηθούν στα πλαίσια του κοινωνικο-προνοιακού συστήματος, μεταξύ άλλων, προγράμματα ιατρικών επισκέψεων και νοσηλείας στο σπίτι, καθώς και προγράμματα φροντίδας για τους ηλικιωμένους κατά τις θερινές διακοπές και σε περιόδους οικογενειακών κρίσεων.

Όσον αφορά την ιδρυματική περίθαλψη, η πολιτική στον τομέα αυτό χρειάζεται αναδιοργάνωση. Η ιδρυματική περίθαλψη θα πρέ-

πει να προσφέρεται σε μικρές αποκεντρωμένες μονάδες για να εξασφαλίζεται οικογενειακή ατμόσφαιρα και να ενθαρρύνεται η επικοινωνία προς τα έξω, ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης που να σέβονται ατομικά δικαιώματα, ανάγκες και ενδιαφέροντα, καθώς και ειδικές εξυπηρετήσεις στα ιδρύματα για σοβαρά αναπήρους.

Για τα ηλικιωμένα άτομα που έχουν ανάγκη ανάρρωσης μετά από παραμονή σε νοσοκομείο, είναι σκόπιμο να υπάρχουν αναρρωτήρια ή ξενώνες αντί γι' αυτό το λόγο να χρησιμοποιούνται τα ιδρύματα.

Εκτός από αυτά στις υπάρχουσες κοινωνικές οργανώσεις θα πρέπει να υπάρξει πρόβλεψη για την προσφορά υπηρεσιών κοινωνικής εργασίας στους επαναπατριζόμενους ηλικιωμένους για να διευκολυνθεί η επανεγκατάσταση τους και η προσαρμογή τους στη νέα ζωή και στη σημερινή κοινότητα διαμονής τους.

Αναφορικά με την στέγαση των ηλικιωμένων ατόμων θα πρέπει να πούμε ότι πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο προσοχής των σχεδιαστών της κοινωνικής πολιτικής. Σε σχέση με την στέγαση, θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψη η κοινωνική πλευρά αφ' ενός που αφορά τις σχέσεις του ηλικιωμένου με τους άλλους ανθρώπους και αφ' ετέρου η τεχνική πλευρά, που αναφέρεται στις συνθήκες στέγασης που προσφέρεται ή χρησιμοποιείται από ηλικιωμένους.

Η αρχή στην οποία πρέπει να στηρίζεται μία στεγαστική πολιτική για τους ηλικιωμένους είναι, βέβαια το δικαίωμα των ανθρώπων αυτών να παραμείνουν στα σπίτια τους και στις κοινότητές τους,

όσο χρόνο αυτό είναι δυνατόν.

Ικανοποιητική στέγαση για τους ηλικιωμένους σημαίνει και την ύπαρξη άλλων βοηθητικών υπηρεσιών όπως η οικιακή βοήθεια για να μπορούν οι ηλικιωμένοι να παραμείνουν ανεξάρτητοι και με ενεργό συμμετοχή στην κοινότητα και στη ζωή των οικογενειών τους.

Παρ' όλα αυτά κάποιες φορές η ιδρυματική περίθαλψη είναι αναγκαία ή αναπόφευκτη για κάποιους ηλικιωμένους. Έτσι οι σχεδιαστές κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να λάβουν υπ' όψη τους τις ανθρώπινες ανάγκες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων αυτών. Τα ιδρύματα θα πρέπει να κτίζονται κατά τρόπο που να θυμίζουν περισσότερο "σπίτι" και να είναι αποκεντρωμένα.

Οποιαδήποτε κοινωνική πολιτική στέγασης για τους ηλικιωμένους θα πρέπει να έχει τους παρακάτω πέντε βασικούς στόχους.

Την προστασία της ανεξαρτησίας και της κινητικότητας των ηλικιωμένων, την διατήρηση των δεσμών τους με την οικογένεια και την κοινότητα, την συμμετοχή σε κοινωνικές και άλλες δραστηριότητες, την προσφορά διαφοροποιημένων τύπων κατοικίας, ενώ η ιδρυματική περίθαλψη θα αποτελεί την τελευταία επιλογή, την συμμετοχή των ηλικιωμένων στον τεχνικό σχεδιασμό των κατοικιών τους.

Για την πραγματοποίηση των στόχων αυτών ο κοινωνικός σχεδιαστής θα πρέπει να προωθήσει λύσεις όπως, την πρόβλεψη αρχιτεκτονικών σχεδίων που να αντιμετωπίζουν τις ανάγκες ηλικιωμένων ατόμων, την οικονομική ενίσχυση των οικογενειών που έχουν ηλικιωμένα άτομα με τη μορφή επιδότησης δανείων ή φορολογι-

κων απαλλαγών, την προσφορά δωρεάν υπηρεσιών όταν χρειάζεται να γίνουν μετατροπές στα σπίτια για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ηλικιωμένων, τα κατάλληλα συγκοινωνιακά συστήματα. Τις επεμβάσεις στο περιβάλλον, οι οποίες να διευκολύνουν την κινητικότητα και την ασφάλεια διαβίωσης των ηλικιωμένων.

Περνώντας στον τομέα της υγείας, οι απαραίτητες γνώσεις, η αναγκαία πληροφόρηση και οι ανάλογες υπηρεσίες οι οποίες θα βοηθούσαν τον ηλικιωμένο να διατηρήσει κατά το δυνατό καλύτερα την υγεία του θα πρέπει να είναι εύκολα διαθέσιμες. Ολόκληρος ο πληθυσμός, καθώς επίσης και οι ηλικιωμένοι, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ενημερώνονται σε θέματα υγιεινής και σωστής διατροφής, ώστε να διατηρείται η καλή υγεία και να προλαμβάνονται οι χρόνιες ασθένειες στη γεροντική ηλικία. Οι ηλικιωμένοι, ιδιαίτερα, θα πρέπει να έχουν πλήρη κάλυψη σε υπηρεσίες προληπτικής υγιεινής, πρωτογενούς και νοσοκομειακής περίθαλψης.

Οι ηλικιωμένοι εκτός των άλλων θα πρέπει να μπορούν να χρησιμοποιούν όλες τις υπηρεσίες υγείας και αποκατάστασης που υπάρχουν για το γενικό πληθυσμό και απιπλέον ειδικές υπηρεσίες για υπερήλικα άτομα. Η ενίσχυση των βασικών υπηρεσιών υγείας για το γενικό πληθυσμό είναι ο καλύτερος τρόπος εξασφάλισης των αναγκαίων υπηρεσιών υγείας και για τους ηλικιωμένους και επίσης η καλύτερη μορφή πρόληψης για τους ηλικιωμένους του αύριο.

Στα νοσοκομεία οι ηλικιωμένοι δεν θα πρέπει να απομονώνονται από τις άλλες ομάδες πληθυσμού. Θα πρέπει να έχουν ποσοτικά και ποιοτικά την ίδια περίθαλψη που έχει και ο υπόλοιπος πληθυ-

σμός. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί με τους ακόλουθους τρόπους, με την δημιουργία εντατικών γηριατρικών μονάδων στα γενικά νοσοκομεία, όπου θα προσφέρονται όλες οι απαραίτητες υπηρεσίες διάγνωσης, θεραπείας και αποκατάστασης, με το αποκεντρωμένο δίκτυο βασικών υπηρεσιών υγείας, με την δημιουργία μικρών γηριατρικών νοσοκομειακών μονάδων, στο σύστημα νοσοκομείων στο επίπεδο της κοινότητας.

Η παραμονή των ηλικιωμένων στο νοσοκομείο δεν θα πρέπει να παρατείνεται για άλλους λόγους εκτός από τα υπάρχοντα προβλήματα υγείας. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαία μια σειρά πρόσθετων υπηρεσιών, όπως αναρρωτήρια, νοσοκομεία ημέρας, και υπηρεσίες περίθαλψης στο σπίτι. Η έγκαιρη διαπίστωση προβλημάτων υγείας μπορεί να αποτελέσει σοβαρότερες μορφές ασθένειας. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητες οι συμπληρωματικές υπηρεσίες υγείας οι οποίες θα προσφέρονται στο σπίτι.

Η ομαδική συνεργασία και ο συντονισμός μεταξύ προγραμμάτων υγείας, στέγασης και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών είναι απαραίτητα, προκειμένου να παραμείνουν οι ηλικιωμένοι στο σπίτι τους.

Τέλος η δημιουργία γηριατρικής ειδικότητας στις ιατρικές σχολές και η προώθηση προγραμμάτων έρευνας για τα προβλήματα του γήρατος θα βελτίωνε το επίπεδο της ιατρικής περίθαλψης των γερόντων και θα επέτρεπε την προσφορά καλύτερων υπηρεσιών από τους γενικούς παθολόγους και άλλους ειδικούς παλαιατρικών επαγγελμάτων, καθώς και από τους κοινωνικούς επιστήμονες.

5α. Στόχοι Κοινωνικής Εργασίας και ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού σε σχέση με τους ηλικιωμένους.

Η κοινωνική εργασία σήμερα έχει, θεωρητικά τουλάχιστον, αναγνωρίσει την σημασία της εργασίας ενός κοινωνικού λειτουργού με ηλικιωμένα άτομα. Παλιότερα, η ανάθεση μιας περίπτωσης ηλικιωμένου ίσως να σήμαινε και κάποια αμφισβήτηση των ικανοτήτων του Κ.Λ. διότι η παροχή βοήθειας ήταν μόνο πρακτικής φύσεως και εξυπηρετούσε τις επιφανειακές ανάγκες.

Σήμερα έχει γίνει αντιληπτό ότι τα γηρατειά είναι μια κατάσταση η οποία σχεδόν πάντα καταλήγει σε βιολογικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές για το άτομο. Οι κοινωνικές αλλαγές είναι επίσης συχνές και περιλαμβάνουν απομάκρυνση από την εργασία, απώλεια ηγετικής θέσης στην οικογένεια και πιθανή μείωση των κοινωνικών επαφών. Όλα αυτά μειώνουν το αίσθημα της επάρκειας του και πιθανά να του δημιουργήσουν συναισθήματα μελαγχολίας και μονώσεως.

Ο τρόπος με τον οποίο ένας ηλικιωμένος πελάτης αντιμετωπίζει όποιεσδήποτε αλλαγές, εξαρτάται κατά πολύ από τις προηγούμενες εμπειρίες του και τους συνήθεις τρόπους συμπεριφοράς του. Είναι βασικό ο Κ.Λ. να δεχτεί τον ηλικιωμένο πελάτη σαν έναν άνθρωπο με αξιοπρέπεια και αξία από την πρώτη κιόλας επαφή. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει μια τάση να μιλάμε στους ηλικιωμένους σαν να επρόκειτο για ένα παιδί, αλλά αυτή η τάση συνήθως αντανακλά μια στάση που έχει τις ρίζες της στην έλλειψη κατανόησης του γήρατος ή από την πεποίθηση ότι οι ηλικιωμένοι είναι πνευμα-

τικά ανάπηροι.

Επειδή λοιπόν ο ηλικιωμένος έχει ήδη υποστεί πολλά πλήγματα και τόσο οι εξωτερικοί όσο και οι εσωτερικοί πόροι είναι εξαντλημένοι ο ηλικιωμένος ιδιαίτερα φαβάται μια περαιτέρω απόριψη. Ωστόσο είναι δυνατό να υπάρξει ανταπόκριση στην πραγματική, ειλικρινή παραδοχή. Μόνο η πρόοδος είναι βραδεία, διότι ο ηλικιωμένος χρειάζεται να αγκιστρώνεται σε ότι έχει από φόβο μήπως υποφέρει και άλλες στερήσεις.

(Η μεγαλύτερη διαφορά στην Κοιν. Εργασία με τον ηλικιωμένο πελάτη από αυτή που γίνεται με τον νεώτερο πελάτη βρίσκεται στον καθορισμό των θεραπευτικών σκοπών. Με το νέο άτομο ο Κ.Λ. ελπίζει να ενθαρρύνει μια αλλαγή στη συμπεριφορά. Η συμπεριφορά του ηλικιωμένου επιδέχεται λιγότερο αλλαγή αλλά μπορεί να τροποποιήσει τις στάσεις του απέναντι στον εαυτόν του και στο περιβάλλον του.

(Μια σωστή παρέμβαση του Κ.Λ. σ' έναν ηλικιωμένο πρέπει να έχει τους εξής στόχους:

α) Εξακρίβωση των δυνατοτήτων και της προσαρμοστικής ικανότητας του πελάτη.

β) Εξακρίβωση της δυνατότητας αλλαγής στάσης απέναντι στον εαυτόν του και τους άλλους.

γ) Υποκίνηση του πελάτη να χρησιμοποιήσει τις ικανότητες του και τις πηγές της κοινότητας ώστε να αισθάνεται λιγότερο ανεπαρκής και απομονωμένος.

δ) Επέμβαση στο περιβάλλον για την τόνωση της προσωπικότη-

τας, δυνατότητα να αποφασίζει για τη ζωή του .

ε) Εργασία με τα παιδιά του ηλικιωμένου ώστε να βελτιωθεί η στάση τους απέναντι του και να σταματήσουν να είναι υπερπροστατευτικά ή αδιάφορα.

Ο ίδιος ο Κ.Λ. θα πρέπει να εργάζεται με ηλικιωμένους εν γνώση των δικών του συναισθημάτων για τα άτομα γ' ηλικίας κατά την αντιμεταβίβαση συναισθημάτων προς τον πελάτη θα πρέπει να κυριαρχεί πάνω στα δικά του συναισθήματα ώστε να μπορεί να προσφέρει επαγγελματική υπηρεσία. Ακόμη χρειάζονται κάποιες γνώσεις για την γεροντική ηλικία όπως χρειάζεται και να είναι υπομονετικός, αφού ο ρυθμός προόδου και αλλαγής στους ηλικιωμένους είναι εξαιρετικά βραδύς.)

5β. Αξιολόγηση αναγκών των ηλικιωμένων από τους Έλληνες Κοινωνικούς Λειτουργούς.

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί στη χώρα μας απασχολούνται και σε υπηρεσίες κλειστής περίθαλψης για ηλικιωμένους και σε προγράμματα ανοικτής περίθαλψης. Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι η χρησιμοποίηση επαγγελματιών Κ.Λ. στα διάφορα προγράμματα δεν είναι ομοιόμορφη. Στα κοινοτικά κέντρα ανοικτής περίθαλψης υπάρχει καλύτερη αναγνώριση του ρόλου του Κ.Λ. και των υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει. Τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια αύξηση στη χρησιμοποίηση Κ.Λ. στα διάφορα προγράμματα για ηλικιωμένους, αλλά ο αριθμός εξακολουθεί να παραμένει μικρός.

Το φαινόμενο αυτό οφείλεται βασικά στο γεγονός ότι τα κέντρα ανοικτής περίθαλψης για ηλικιωμένους είναι μια πρόσφατη εξέλιξη στη χώρα μας και επομένως είναι λίγα σε αριθμό, ενώ η ιδρυματική περίθαλψη ακολουθεί τα παραδοσιακά πρότυπα της φιλανθρωπίας με πολύ περιορισμένη χρήση ειδικευμένων επαγγελματιών.

Οι υπάρχουσες υπηρεσίες για τη φροντίδα των ηλικιωμένων είναι ανεπαρκείς αυτή τη στιγμή, ιδιαίτερα εάν ληφθούν υπ' όψη οι κοινωνικές εξελίξεις στη χώρα, οι οποίες καθιστούν τη φροντίδα τους στα πλαίσια της οικογένειας και της γειτονιάς, προβληματική.

Πέρα από αυτό ένας μεγάλος αριθμός ηλικιωμένων δεν έχουν τα οικονομικά μέσα για να ζήσουν ανεξάρτητοι και στηρίζονται για την επιβίωσή τους είτε στα παιδιά τους, είτε στην κρατική βοήθεια η οποία κυρίως προσφέρεται με τη μορφή της ιδρυματικής περίθαλψης για τα άτομα που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν. Επομένως αρκετοί ηλικιωμένοι ζουν σε συνθήκες οικονομικής ανέχειας.

Η νομοθέτηση επιδομάτων για τους ανασφάλιστους ηλικιωμένους των πόλεων είναι μια ενθαρρυντική αρχή, αλλά το ποσό είναι σίγουρα ανεπαρκές για τις ανάγκες της αστικής ζωής. Το ίδιο ποσό βέβαια καταβάλλεται σαν σύνταξη και στους ηλικιωμένους αγρότες, όμως οι αγρότες εξαρτώνται λιγώτερο από την αγορά για την επιβίωσή τους και η διαμονή τους στην ύπαιθρο τους παρέχει πλεονεκτήματα που δεν διαθέτουν οι αστοί.

Οι ηλικιωμένοι που ζουν στις μεγάλες πόλεις, μακριά ή χωρίς

οικογένεια, αισθάνονται μοναξιά, έλλειψη συναισθηματικής συμπαράστασης, αποξένωση και άγχος, τα οποία συχνά οδηγούν σε σοβαρές ψυχοπαθολογικές καταστάσεις, ακόμα και στην αυτοκτονία. Από την άλλη πλευρά, οι δυσκολίες που συναντούν στην κατανόηση των στάσεων και της συμπεριφοράς των νεωτέρων κοινωνικών ομάδων που τους περιβάλλουν, ακόμη και των ίδιων των συγγενών τους ή των φίλων τους, τους δυσκολεύει να δημιουργήσουν ικανοποιητικές σχέσεις και τους καταδικάζει στην αποξένωση και την απομόνωση.

Οι ηλικιωμένοι που έζησαν όλη τους τη ζωή στην επαρχία και υποχρεώθηκαν να μετακομίσουν στην πόλη όταν γέρασαν, είτε διότι δεν μπορούσαν να τα βγάλουν πέρα μόνοι τους στα χωριά τους, είτε διότι τα παιδιά τους το ζήτησαν γιατί είχαν ανάγκη από τη βοήθειά τους στο σπίτι και στη φροντίδα μικρών παιδιών, κατέχονται από διάφορα ανάμεικτα συναισθήματα. Η ανάγκη των παιδιών τους για τη βοήθεια τους, τους δίνει βέβαια κάποιο συναίσθημα ικανοποίησης διότι τονίζει την ικανότητα τους να προσφέρουν, αλλά σεν παύει να είναι και μια πηγή άγχους και πίεσης από τις ευθύνες που αναλαμβάνουν, εκτός του ότι η ζωή τους δεν μπορεί να είναι υποβαθμισμένη μέσα στην οικογένεια που έχει τελείως διαφορετικό τρόπο ζωής.

Υπάρχει τέλος μια ομάδα ηλικιωμένων οι οποίοι διαμένουν στα χωριά τους αλλά χωρίς άμεσους συγγενείς. Οι ηλικιωμένοι αυτοί ζουν σε περιοχές όπου δεν υπάρχουν νέοι ενήλικες. Έτσι για τους ηλικιωμένους αυτούς η ζωή είναι δύσκολη, είτε λόγω των μεγάλων,

ευθυνών που τους έχουν ανατεθεί, είτε λόγω της έλλειψης οποιουδήποτε συγγενούς ικανού να τους φροντίσει.

Εκτός των άλλων, πολλοί ηλικιωμένοι ζουν σε ακατάλληλα για τις ανάγκες τους σπίτια ή διαμερίσματα. Είναι επείγουσα η ανάγκη για τη δημιουργία κατοικιών καταλλήλων για ηλικιωμένους.

Άλλωστε τα περισσότερα ιδρύματα στεγάζονται σε παλαιά κτήρια που θυμίζουν τα πτωχοκομεία από τα οποία προήλθαν. Οι τρόφοι διαμένουν σε μεγάλους κοιτώνες με πολλά κρεβάτια. Το προσωπικό είναι ανεπαρκές και πολλές φορές ανειδίκευτο. Οι συνθήκες της ιδρυματικής διαμονής οδηγούν τους ηλικιωμένους στο μαρασμό και στις γεροντικές ψυχώσεις χωρίς καμία δυνατότητα αντενέργειας και πρωτοβουλίας.

Οι ιδιωτικοί "οίκοι ευγηρίας" ιδιαίτερα για τους ηλικιωμένους που διαθέτουν κάποια οικονομικά μέσα, προσφέρουν κάποιο καλύτερο επίπεδο διαβίωσης. Ωστόσο και εδώ η έλλειψη επαρκούς και κατάλληλου προσωπικού, καθώς και η ομαδική διαβίωση, χωρίς καμία εξατομίκευση αναγκών ή συμμετοχή και δραστηριότητα των ηλικιωμένων στην καθημερινή ζωή, οδηγούν συχνά στα ίδια αρνητικά αποτελέσματα.

Η ατμόσφαιρα στα ΚΑΠΗ είναι βέβαια τελείως διαφορετική. Η συμμετοχή των ηλικιωμένων στα προγράμματα είναι έκδηλη και πολλές φορές η πρωτοβουλία για την οργάνωσή τους ανήκει αποκλειστικά στους ίδιους. Ωστόσο και στον τομέα αυτό η κάλυψη των αναγκών δεν είναι πλήρης και υπάρχει έλλειψη προσωπικού.

Η ανάγκη για περισσότερο προσωπικό και οι οικονομικές επιπτώ-

σεις αυτής της αύξησης υπογραμμίζουν τη σπουδαιότητα της εθελοντικής προσφοράς τουλάχιστον στο επίπεδο της κοινότητας για να εξυπηρετηθούν οι καθημερινές ανάγκες των ηλικιωμένων.

Η εμπειρία της οργάνωσης καλοκαιρινών κατασκηνώσεων για τους ηλικιωμένους ήταν πολύ επιτυχής. Ωστόσο η κάλυψη υφιστάμενων αναγκών από τα σημερινά προγράμματα ήταν πολύ μικρή. Από την άλλη πλευρά η επέκταση του προγράμματος θα έχει σίγουρα οικονομικές αλλά και οργανωτικές επιπτώσεις.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το υπάρχον δίκτυο υπηρεσιών υγείας είναι ανεπαρκές στην Ελλάδα και το γεγονός αυτό δημιουργεί πολύ σοβαρά προβλήματα για ορισμένες ομάδες ηλικιωμένων. Όπως προαναφέραμε η αποσία ξενώνων για τους ηλικιωμένους δημιουργεί πολλά προβλήματα. Αφ' ενός η γρήγορη έξοδος από το νοσοκομείο μπορεί να καταλήξει σε επιδείνωση της επισφαλούς υγείας του ηλικιωμένου χωρίς κατάλληλη νοσηλεία και φροντίδα. Αφ' ετέρου η μακροχρόνια παραμονή ηλικιωμένων στα νοσοκομεία για παρακολούθηση, στερεί κρεβάτια από την περίθαλψη και νοσηλεία οξέων περιστατικών ασθενείας. Το πρόβλημα αυτό πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής από τους προγραμματιστές υγείας. Τέλος η κατηγορία των ψυχικά ή οργανικά αναπήρων ηλικιωμένων δεν καλύπτεται παρά ελάχιστα από τις υπάρχουσες υπηρεσίες.

Η παραπάνω απαρίθμηση αναγκών ασφαλώς και δεν εξαντλεί τις ελλείψεις που υπάρχουν. Αποτελεί, ωστόσο μια προσπάθεια εντόπισης των κυριότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ηλικι-

ωμένοι, όπως αυτά συνειδητοποιούνται από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς και όπως αναφέρονται στο περιοδικό του Συλλόγου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος " Εκλογή " στο τεύχος Δεκεμβρίου 1983

Κεφάλαιο IV

" Όπως φθίνει η ζωή κι όλα τα
ανήσυχά πάθη ηρεμούν, τότε έρχονται
οι πιό ήσυχες και ευτυχισμένες ημέρες "

Κεφάλαιο IV

Ia Κοινωνία και άτομα τρίτης ηλικίας - δυνάμεις αποκλεισμού

Ένα οποιοδήποτε άτομο μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο ενσωματωμένο στην κοινωνία. Η επίγνωση ότι κάποιος είναι καλά ενσωματωμένος στην κοινωνία, δημιουργεί ένα αίσθημα βαθιάς ασφαλείας. Το ενσωματωμένο άτομο φέρει ότι είναι " κάποιος " γιατί και οι άλλοι του φέρονται έτσι βλέπει, ότι είναι χρήσιμο, συμμετέχει σε μερικές αποφάσεις και έχει πρόσβαση σε πολλές ευκαιρίες και προνόμια.

Η κοινωνική ενσωμάτωση, ωστόσο, βεβαιώνεται καμιά φορά σαν φορτική και καταπιεστική. Το άτομο μπορεί να νιώσει, ότι οι υποχρεώσεις που έχει να πληρώσει είναι πολλές, ο χρόνος πιεστικός οι προσδοκίες των άλλων υπερβολικές. Καθώς, ο κάθε άνθρωπος ηλικιώνεται, υπάρχει η τάση ν' αποσύρεται, ν' απομακρύνεται απο όλα. Μπορεί να ανακαλύψει, ξαφνικά ότι είναι σε μικρότερο βαθμό κοινωνικά ενσωματωμένο, έτσι σιγά - σιγά αδιάζει την θέση του στην κοινωνία, παρ'όλο που δεν θεωρεί τον εαυτό του αδύναμο να προσφέρει. Μερικοί κοινωνικοί επιστήμονες χαρακτηρίζουν αυτή την κατάσταση σαν μία διαδικασία αποδέσμευσης (Rob. Kastenbaum, 1980).

Στη διάρκεια της μέσης ηλικίας το άτομο βρίσκεται στο απόγειο της δέσμευσης του με την κοινωνία, έχει δημιουργήσει σχέσεις εξάρτησης, ο χρόνος και η ενεργητικότητα του είναι πολύτιμα. Σε έρευνα που έγινε στο Κάνσας των Η.Π.Α. από τους Κάμινγκ και Χένρυ βγήκε το συμπέρασμα ότι η μετάβαση απο την ενήλικη φά-

ση της ζωής στα γηρατειά, οδηγεί σε μια φυσική απόσυρση από δραστηριότητες και κοινωνικές υποχρεώσεις, που παλιότερα συνέδεαν τόσο στενά το άτομο με την κοινωνία.

Ας φανταστούμε ένα τελετουργικό χορό το ένα μέλος (ο ενήλικος που γερνά) υποκλίνεται και κάνει ένα βήμα πίσω. Το άλλο μέλος (η κοινωνία) ανταποδίδει την υπόκλιση και επίσης κάνει ένα βήμα πίσω. Ο χορός συνεχίζεται, ενώ οι δύο χορευτές απομακρύνονται σταδιακά ο ένας από τον άλλο. Έτσι ο ενήλικος καθώς βαδίζει στην τρίτη ηλικία εξελίσσεται, τόσο από δική του επιλογή όσο και της κοινωνίας σ' ένα πιο μοναχικό άτομο, πρόθυμο ν' αφήσει σ' άλλους το προβάδισμα.

Αυτή είναι η εικόνα της φυσιολογικής αποδεσμεύσης, ή τουλάχιστον έτσι υποστηρίζει η θεωρία. Το άτομο και η κοινωνία είναι έτοιμοι να χαλαρώσουν ταυτόχρονα τους δεσμούς τους. Όταν η αμοιβαία απόσυρση καθιερωθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, το ηλικιωμένο άτομο και η κοινωνία του αναπτύσσουν μια νέα ισορροπία. εξακολουθούν να είναι σημαντικοί ο ένας για τον άλλο, όχι όμως με τον κρίσιμο καθημερινό τρόπο, που χαρακτήριζε παλιότερα τη σχέση τους. Όταν η διαδικασία της αποσύνδεσης προχωράει ομαλά, τα δύο μέλη παίρνουν αυτά που χρειάζονται. Το ηλικιωμένο άτομο έχει πια χρόνο ν' αναπτύξει δραστηριότητες κι ενδιαφέροντα, που είχαν αναγκαστικά περάσει σε δεύτερη μοίρα, την εποχή που η διαδικασία της κοινωνικής του ευστρωμάτωσης βρισκόταν στο απόγειό της. Καθώς το ηλικιωμένο άτομο γερνά, οι αρρώστιες και άλλες αλλαγές στη ζωή του οδηγούν, συνήθως σε ακραίες καταστά-

σεις αποδέσμευσης, με το θάνατο σαν τελική αποχώρηση. Η κοινωνία στο μεταξύ, είχε αρκετό χρόνο στη διάθεσή της να διδάξει στα νέα μέλη της τα πολύπλοκα βήματα των αμοιβαίων υποχρεώσεων και να προετοιμαστεί για την οριστική αναχώρηση των παλιότερων μελών της.

Η θεωρία προσπαθεί να εξηγήσει, γιατί οι άντρες και οι γυναίκες προχωρούν κάπως διαφορετικά στο μονοπάτι της αποδεύσμευσης. Ο άντρας αντιμετωπίζει συνήθως την ρήξη με τον προηγούμενο τρόπο ζωής του, όταν σε κάποια ηλικία, αναγκάζεται να παραιτηθεί από την εργασία. Οι άντρες συνήθως επενδύουν ένα μεγάλο μέρος του συστήματος αξιών του, στην ικανότητα να ζει στην οικογένεια του και να ανταπεξέρχεται στις επαγγελματικές του υποχρεώσεις.

Η γυναίκα αντίθετα, αντιμετωπίζεται σαν πιο ειδική στις κοινωνικές σχέσεις και συναισθηματικές καταστάσεις. Αυτή διατηρεί την κοινωνική συναισθηματική ή εκφραστική πλευρά της ζωής, ενώ ο άντρας τον τομέα της οργανικής δραστηριότητας. Από μια μεριά, η αποδέσμευση είναι διακριτικότερη απέναντι στη γυναίκα. Πάντα θα υπάρχει ανάγκη ανθρώπων που δημιουργούν καλές σχέσεις, που είναι ευαίσθητοι στα αισθήματα και τα συναισθήματα. Η γυναίκα δεν χάνει απαραίτητα την απασχόληση της όταν γερνάει, αντίθετα ο άντρας βρίσκεται σε κάποιο αδιέξοδο.

Ωστόσο, η γυναίκα είναι περισσότερο ευάλωτη, γιατί συνήθως ζει το θάνατο του συζύγου της. Αυτό, πέρα από το ότι αποτελεί αφόρητη πηγή πόνου, μπορεί ταυτόχρονα να της στερήσει την θέση

της στην κοινωνία αφού δεν είναι πια το μισό ενός ζευγαριού. Αλλά ακόμα και πριν τον θάνατο του άντρα της, νιώθει και αυτή το κενό που δημιουργείται στην σχέση τους με την κοινωνία όταν εκείνος παίρνει σύνταξη.

Η θεωρία της αποδέσμευσης, λοιπόν υποστηρίζει ότι το μεγάλωμα της απόστασης ανάμεσα στο άτομο που γερνάει και στην κοινωνία είναι κάτι φυσικό, είναι μέρος της ανθρώπινης εξέλιξης.

Κάθε άτομο, όμως βιώνει σε διαφορετικό βαθμό τον πόνο ή την ικανοποίηση. Όταν περιθωριοποιείται από την κοινωνία, προτούνα είναι έτοιμο για κάτι τέτοιο, νιώθει απελπισία και καμιά φορά προσπαθεί μάταια να γυρίσει το χρόνο πίσω. Ο άνδρας που θα μπορέσει μετά την συνταξιοδότησή του, να καλλιεργήσει τις κοινωνικές κι εκφραστικές διαστάσεις της προσωπικότητάς του, έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να απολαύσει τα χρόνια που ακολουθούν. Η χήρα που κατορθώνει να ισορροπήσει σ' ένα επίπεδο ανεξαρτησίας και αυτοπεποίθησης μετά το θάνατο του συζύγου της, έχει μεγαλύτερες πιθανότητες ν' αφομιώσει ικανοποιητικά τη διαδικασία της αποδέσμευσης απ' ό,τι αν παραμείνει στη σκιά του πρώτου εαυτού της.

Κάποιοι άλλοι ερευνητές που μελέτησαν την θεωρία της αποδέσμευσης, υποστηρίζουν ότι δεν είναι αρκετά έγκυρη, στον τρόπο που προσπαθεί να ερμηνεύσει το πώς και γιατί οι άνθρωποι "γερνάνε" στην κοινωνική σφαίρα. Αρκετές μελέτες δείχνουν ότι το δραστήριο και δεσμευμένο ηλικιωμένο άτομο διατηρεί ψηλότερα το ηθικό του, από εκείνο που ζει στο κοινωνικό περιθώριο. Αυτό

όμως ίσως αναιρεί μερικές από τις βασικότερες θέσεις της θεωρίας. Ακόμα, οι αρχικές προτάσεις δε δίνουν σημασία στις ατομικές διαφορές, γεγονός που εξασθενεί παραπάνω την ισχύ της θεωρίας.

Δεν υπάρχει, ωστόσο αμφιβολία ότι μερικοί άνθρωποι παύουν καθώς γερνάνε να είναι στον ίδιο βαθμό ενσωματωμένοι στην κοινωνία, πράγμα που ταιριάζει με τις περιγραφές της θεωρίας της αποδέσμευσης. Η ιδέα ότι οι τυπικές αλλαγές στις σωματικές ικανότητες και στον προσωπικό τρόπο ζωής μας βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με τις ανάγκες της κοινωνίας και φέρνουν μια αλλαγή στις καθιερωμένες σχέσεις, δεν μπορεί να απορριφθεί ολότελα. Αν και η θεωρία της αποδέσμευσης δεν ισχύει σαν γενική ερμηνεία, περιέχει ωστόσο ιδέες που αφορούν τη ζωή των περισσότερων ανθρώπων μίας σύγχρονης κοινωνίας.

Η θεωρία της αποδέσμευσης θα μπορούσε, από μια μεριά να χαρακτηριστεί "ευγενική". Και αυτό διότι τόνιζει το γεγονός, ότι η κοινωνία και το άτομο αποχωρίζονται μεταξύ τους μετά από αμοιβαία συγκατάθεση. Αλλά όμως κοινωνικοί επιστήμονες βλέπουν διαφορετικά αυτή την κατάσταση. Συμφωνούν με το γενικό συμπέρασμα όπου κατάληγει η θεωρία της αποδέσμευσης. Το ηλικιωμένο άτομο έχει την τάση να αποσύρεται από τον πυρήνα της κοινωνικής ζωής, παρ' όλα αυτά χρησιμοποιούν για το γεγονός όρους όπως "διακρίσεις", "διαχωρισμός", και "πολιτική σκοπιμότητα". Δεν το βλέπουν σαν χαριτωμένο τελετουργικό χορό. Η κοινωνία κατευθύνει ή σπρώχνει τους ηλικιωμένους στο περιθώριο. Παρ' όλο που η αποδέσμευση πραγματικά συμβαίνει, δεν την θεωρούν φυσική δια-

δικασία. Αντίθετα την αντιμετωπίζουν σαν τη λύση που χρησιμοποιεί η κοινωνία, σ' ένα σωρό, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα.

Η διαβάθμιση σε ηλικίες έχει πάρει καινούργιες μορφές στον 20ο αιώνα. Παλιότερα, οι νέοι και οι ηλικιωμένοι δούλευαν όσο μπορούσαν περισσότερο για να εξασφαλίσουν την επιβίωση της οικογένειάς και της κοινότητάς τους. Τα στοιχεία που καθόριζαν την είσοδο ή την έξοδο του ατόμου από την παραγωγική δύναμη ήταν η βιολογική ικανότητα και η λειτουργική του θέση. Σήμερα τόσο οι νέοι όσο και οι γέροι αποκλείονται σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό από το ρόλο του παραγωγού. Η αιτία όπως αντιλαμβανόμαστε δεν είναι βιολογική, γιατί τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι είναι σήμερα υγιέστατοι και δυνατότεροι από ότι στο παρελθόν. Η αιτία είναι πολιτισμική, οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται "υπερβολικά νέοι" ή "υπερβολικά γέροι" για μακρύτερες χρονικές περιόδους από ότι παλιότερα.

Έτσι τόσο οι νέοι όσο και οι ηλικιωμένοι ωθούνται σ' ένα είδος κοινωνικού λήθαργου. Η εποχή μας τοποθετεί τα άτομα από είκοσι και πάνω, καθώς και από τα εξήντα πέντε και άνω στην κατηγορία των μη εργαζομένων.

Η εκπαίδευση και η συνταξιοδότηση αποτελούν σφαίρες δραστηριοτήτων όπου προσχωρούν οι άνθρωποι, όταν δεν είναι ευπρόσδεκτοι στην παραγωγική δύναμη. Οι μεσήλικες μπορούν να επιβάλουν τέτοιου είδους προσχωρήσεις, ακριβώς γιατί οι ίδιοι δημιουργούν μεταβλητούς συνασπισμούς ηλικιών. Καμιά φορά οι μεσήλικες συμμαχούν με τους ηλικιωμένους με σκοπό τον αποκλεισμό

των νέων. Άλλοτε πάλι συνεργάζονται με τους νέους με σκοπό να εκτοπίσουν τους ηλικιωμένους. Τ'αποτελέσματα της εξουσίας που ασκούν οι μεσήλικες φαίνονται καθαρά σε τομείς όπως οι οικονομικές διακρίσεις, η τυποποίηση της ηλικίας και ο εδαφικός διαχωρισμός. Οι οικονομικές διακρίσεις δεν λειτουργούν μόνο στο επίπεδο της απασχόλησης αλλά και στα εμπόδια για τη χορήγηση πιστώσεων και τον αδιάφορα ή εγκληματικό χειρισμό των προγραμμάτων συντάξιодότσης.

Η τυποποίηση της ηλικίας είναι ένας τρόπος εκλογίκευσης του αποκλεισμού των νέων και των ηλικιωμένων κατά κύριο λόγο από θέσεις που προσφέρουν ευκαιρίες και εξουσία. Οι νέοι αποκλείονται σαν ανεύθυνοι και επιπόλαιοι, οι γέροι σαν κομρασμένοι και αρτιοσκληρωτικοί. Από αυτή την οπτική γωνία, η τυποποίηση της ηλικίας αποκτά "δόλιο" χαρακτήρα αφού σκοπός της είναι η δυσφήμιση πιθανών ανταγωνιστών.

Εκτός αυτών εμφανής είναι και η τάση "εδαφικού διαχωρισμού" δηλ. μιας αυξανόμενης διάθεσης περιορισμού των ηλικιωμένων σε ξεχωριστούς τύπους διαβίωσης.

Παρ' όλα αυτά όμως μπορούμε να πούμε πως υπάρχει και μία αισιόδοξη προοπτική, έστω και αν θεωρείτε πολύ "τραβηγμένη". Αν η κοινωνία δημιούργησε κανόνες για το διαχωρισμό των ανθρώπων τότε η ίδια μπορεί να έχει και την ικανότητα να επαναπροσδιορίσει και να ενσωματώσει καινούργιες προοπτικές. Δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος διατήρησης της εξουσίας και το μοίρασμα της δεν αποτελεί αναγκαστικά και τη χειρότερη λύση. Όσο περισσότεροι

άνθρωποι συνειδητοποιούν τις προεκτάσεις που έχει για την εξουσία ο αποκλεισμός με βάση την ηλικία, τόσο αυξάνονται και οι πιθανότητες, για την ανεύρεση εναλλακτικών λύσεων.

Ίσως να υποστηριχθεί ότι δεν είναι απαραίτητο, η ζωή και οι θεωρίες να στρωίζονται τόσο πολύ, στην απασχόληση, την παραγωγικότητα και τις αποδοχές. Οι θεωρίες της αποδέσμευσης και της σύγκρουσης τόνιζουν ιδιαίτερα την σημασία της δουλειάς, αυτό όμως είναι λογικό. Τα επιτεύγματα και η κοινωνική θέση που συνδέονται με την απασχόληση αποτελούν σημαντικά στοιχεία στον τρόπο που κρίνουμε των εαυτών μας και τους άλλους. Όσο οι αξίες που συνδέονται με την εργασία παραμένουν κυρίαρχες στην κοινωνία μας θα είναι σημαντικές και για τους ηλικιωμένους.

Η στεία σκέψη ότι η ζωή χάνει το νόημα της όταν σταματά η δουλειά, έχει αποδειχθεί πολλές φορές λανθασμένη. Μελέτες πάνω σε συνταξιούχους αποκάλυπτουν όλο και περισσότερο μεγάλη ποικιλομορφία στη ζωή τους. Πολλοί από αυτούς δεν βυθίζονται στην αβράνεια, αλλά συνεχίζουν να είναι δραστήριοι σε τμήματα που τους ενδιαφέρουν σε όλη τους τη ζωή. Άλλοι καλλιεργούν νέα ενδιαφέροντα ή ξαναθυμούνται τα παλιά που δεν είχαν μέχρι τώρα το χρόνο να ασχοληθούν με αυτά.

Αξίες όπως η μάθηση, η ανακάλυψη του εαυτού και η προσφορά βοήθειας στους άλλους αρχίζουν, καθώς περνάνε τα χρόνια, να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο σεβασμό που αντιμετωπίζονται άλλοτε η εργασία και η παραγωγικότητα. Η χρησιμοποίηση του χρόνου για ευχαρίστηση και ψυχαγωγία συνδοεύεται πλέον από λιγότερη ενο-

χή από ότι παλαιότερα. Αυτό σημαίνει ότι ο μεσήλικας που είναι βυθισμένος στην παραγωγική του φάση δεν είναι κάτοχος των πραγματικά αξιολογών αξιών. Οι δραστηριότητες που δεν έχουν άμεση σχέση με την εργασία δεν είναι πια σαν "σκότωμα χρόνου".

Εκτός των άλλων το ηλικιωμένο άτομο είναι υπεύθυνο για τη θέση του στην κοινωνία, σ' ένα βαθμό που καμία θεωρία δεν τονίζει αρκετά. Εκείνο που ένα άτομο βιώνει σαν απόρριψη ή αποκλεισμό μπορεί γαι έναν άλλο ν' αποτελεί ευπρόσδεκτη ευκαιρία ν' απαλλαγεί από ευθύνες. Άλλος μπορεί με τον τρόπο ζωής του, να παραμείνει στενά δεμένος με την κοινωνία, ενώ άλλος με το δικό τρόπο να ενθαρρύνει την πρόωγη αποδέσμευση.

Οι άνθρωποι θα βρίσκουν καθώς ηλικιώνονται, ή θα δημιουργούν τη δική τους θέση στην κοινωνία, με την προϋπόθεση, ότι υπάρχουν σχετικές ευκαιρίες. Η ποικιλία και το βάθος της ατομικής εμπειρίας, που οι άνθρωποι παίρνουν μαζί τους όταν γεράνε, είναι μια πλούσια πηγή που η κοινωνία έχει την τάση ν' αγνοεί χωρίς να αντίλαμβάνεται τις επιπτώσεις. Το ηλικιωμένο άτομο, έχει βοηθήσει να γίνει η κοινωνία αυτό που είναι και θα πρέπει να προβάλλει την απαίτηση να του δώσει η ανάλογη θέση σ' αυτήν.

β. Ηλικιωμένα άτομα σε συνθήκες Κοινωνικής Απομόνωσης.

Η υπογεννητικότητα και η γήρανση του πληθυσμού δημιουργούν ποικίλα και ρόζαρά προβλήματα στην Έλληνική κοινωνία, ενώ οι επιπτώσεις τους ανακυκλώνονται σε βάρος κυρίως των ιδίων των ηλικιωμένων που περιθωριοποιούνται όλο και περισσότερο, ιδιαίτε-

ρα στις μεγάλες πόλεις. Παράλληλα η ανισόροπη οικονομική ανάπτυξη, η αστυφιλία, η έλλειψη υποδομής, υπηρεσιών, ευκαιριών απασχόλησης και η απουσία προϋποθέσεων για αξιοποιητή διαβίωση των νεώτερων γενεών σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, απομόνωσαν, μεγάλο αριθμό ηλικιωμένων σε απομακρυσμένες περιοχές της Ελλάδας.

Ενδεικτικά, επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1981 τα άτομα άνω των 65 ετών αποτελούσαν το 13% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Η κατάσταση αυτή όμως ανατρέπεται ραγδαία και σύμφωνα με νεότερα στοιχεία και εκτιμήσεις των δημογράφων, σύντομα αναμένεται το ποσοστό αυτό να ξεπεράσει το 20% του πληθυσμού. Με δεδομένη την χαμηλή γεννητικότητα και την αύξηση του προσδόκιμου επίβιωσης κατά την γέννηση που υπολογίζεται σε 76 έτη για τους άνδρες και 80 έτη για τις γυναίκες, η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις χώρες με πολύ υψηλούς δείκτες γήρανσης. Η σημαντική σε ποσοστιαίους και απόλυτους δείκτες, αύξηση των ατόμων, τρίτης ηλικίας δημιουργεί εύλογη ανησυχία σε σχετικούς κρατικούς οργανισμούς, επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς που ζητούν διεξόδους και πόρους, για την κάλυψη των αναγκών των ηλικιωμένων. (ΕΚΚΕ 1989).

Μέχρι πρόσφατα τα προβλήματα των ηλικιωμένων αντιμετωπιζόνταν σχεδόν αποκλειστικά από την οικονομική τους πλευρά. Όμως τα τελευταία χρόνια και τα προβλήματα έχουν γίνει εντονότερα ή πολυπλοκότερα και ο προβληματισμός συνθετότερος. Η τρίτη ηλικία από τη μια πλευρά βρίσκεται αντιμετώπιση με σοβαρά

προβλήματα επιβίωσης και αυξημένες ανάγκες, με φαινόμενα βιαιότητας ή οικογενειακής και κοινωνικής απομόνωσης, με αφιλόξενους για τις ανάγκες της χώρας και θεσμούς. Από την άλλη πλευρά έχει βελτιωθεί η κατάσταση υγείας, λειτουργικότητας και ενεργητικότητας της, ενώ διεκδικεί με καλύτερους όρους και δικαιούται μεγαλύτερο μερίδιο στις κοινωνικο-πολιτισμικές οιοδικασίες.

Η αποσιώπιση και ο παραμερισμός των προβλημάτων της τρίτης ηλικίας όπως και η αδιαφορία για την ενεργοποίηση μηχανισμών αντιμετώπισης τους μπορεί να έχει σαφώς δυσάρεστες επιπτώσεις για τους ίδιους τους ηλικιωμένους, αλλά και για την κοινωνία συνολικά. Ήδη τα ευρήματα κοινωνιολογικών ερευνών συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι μεγάλες ομάδες ατόμων τρίτης ηλικίας βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Οι ομάδες αυτές εντοπίζονται ανάμεσα σε ανάλωστους. Ιοιότερα, νεαίκες που έχουν χαμηλό εισόδημα, κατοικούν σε απομακρυσμένες περιοχές, ζουν μόνοι τους και δεν έχουν τη δυνατότητα αυτοεξυπηρέτησης. (ΕΚΚΕ 1990).

Πέρα όμως από τις ομαδοποιήσεις αυτές, ο σύγχρονος τρόπος ζωής και τα νέα ήθη, παρέχουν μεγάλη προτεραιότητα στην ικανοποίηση των αναγκών και επιδιώξεων των νέων σπρώχνοντας όλο και περισσότερο τους ηλικιωμένους στο περιθώριο. Είναι επομένως αναγκαίο να διερευνηθούν οι ειδικές πτυχές των εξελίξεων εκείνων που μπορούν να οδηγήσουν μεγάλες ομάδες ηλικιωμένων στο περιθώριο, να επισημανθούν οι τρόποι παρέμβασης και αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης των προβλημάτων των ηλικιωμέ-

νων και να εξετασθούν οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης ή αυτοχρηματοδότησης των δραστηριοτήτων και αναγκών των ηλικιωμένων. Κοινή διαπίστωση ότι ιδιαίτερα σοβαρά προβλήματα σε συνθήκες απομόνωσης από την ευρύτερη κοινωνική ζωή, ακόμα και στο επίπεδο της γειτονίας αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι σε απομακρυσμένες περιοχές της Ελλάδας που εξαιτίας της γεωγραφικής ιδιομορφίας της είναι πάρα πολλές.

Η συμμετοχή της πλειονότητας των ηλικιωμένων σε κοινωνικές δραστηριότητες περιορίζεται κυρίως στα πλαίσια της οικογένειας και σε κοινωνικο-θρησκευτικές εκδηλώσεις. Τα διαθέσιμα στοιχεία στο χώρο αυτό είναι πολύ περιορισμένα. Έρευνα της Γ.Ο.Υ. (Παγκόσμια Ορνάνωση Υγείας) στον αγροτικό πληθυσμό το 1985 μόνο 6% των ανδρών 60-64 ετών και 2% των ανδρών 75-79 ετών ήταν ενεργά μέλη σε συλλόγους και εταιρίες ενώ το ποσοστό για τις γυναίκες ήταν μηδενικό. Η δειγματοληπτική έρευνα 600 οικογενειών σε αγροτικές, ηλιαστικές και αστικές περιοχές, στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, παρά το γεγονός ότι δεν αφορά άμεσα τους ηλικιωμένους είναι ενδεικτική του χαμηλού επιπέδου της συμμετοχής του γενικού πληθυσμού και του ηλικιωμένου περισσότερο σε συλλογικές δραστηριότητες.

Όσον αφορά τις διασκέδασεις και τις πολιτιστικές δραστηριότητες φαίνεται ότι λιγότερο από το 15% των ανδρών 60-70 ετών και 3% γυναικών της ίδιας ηλικίας, είχαν πάει στο θέατρο, κινηματογράφο, συναυλία, έκθεση τέχνης, κατά τη διάρκεια των 12 τελευταίων μηνών πριν από την έρευνα. Επίσης μόνο ένα 3% των

ανδρών είχαν παρακολουθήσει ή λάβει μέρος σε αθλητικούς αγώνες και 3-4% πήγαν σε βιβλιοθήκη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ Πρόκειται για την έρευνα "Πολίτες δραστηριότητες στα πλαίσια της οικογένειας" Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών σελ. 39-40.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω οι πιο δημοφιλείς δραστηριότητες ήταν οικογενειακές συγκεντρώσεις, συμμετοχή σε κοινωνικο-θρησκευτικές συναντήσεις και ταξίδια στο εξωτερικό.

Από εμπειρικά στοιχεία, φαίνεται ότι ένα μέρος των ηλικιωμένων συμμετέχουν σε κοινωνικό τουρισμό πηγαίνοντας σε λουτροπόλεις για θεραπευτικά μπάνια.

Η κατάσταση των ηλικιωμένων σήμερα ποικίλλει αναλογα με την κοινωνική τάξη και το φύλλο. Η μεσαία και η ανώτερη κοινωνική τάξη έχουν περισσότερες δυνατότητες να αποσυρθούν βαθμιαία από την εργασία, αλλά και περισσότερες ευκαιρίες να ζήσουν καλά ως συνταξιούχοι. Οι γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες έχουν περισσότερα ενδιαφέροντα και ασχολίες που τους κρατούν στη ζωή. Η πτώση του εισοδήματος που ακολουθεί τη συνταξιοδότηση είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο.

Σ' ένα κόσμο που αλλάζει καθημερινά όπου τίποτε δεν είναι σταθερό οι ηλικιωμένοι καλούνται να αντιμετωπίσουν καθημερινά την σύγκρουση του χθές με το σήμερα, την ανατροπή των αξιών τη μεταβολή των κανόνων συμπεριφοράς που καθοδήγησαν τη ζωή τους. Οι σημερινοί ηλικιωμένοι καλούνται να λειτουργήσουν σε συνθήκες

που θεωρούνται σύμπλοκες και επομένως δύσκολες, ακόμα και για τις πιο φραστήριες ομάδες πληθυσμού.

Μέσα σε ανταγωνιστικές κοινωνικές σχέσεις, αποξενωμένοι από τον κύκλο της οικογένειας και αποστερημένοι από τους κοινωνικούς ρόλους με τους οποίους λειτουργούσαν στο παρελθόν, οι σημερινόι ηλικιωμένοι κλούνται να λύσουν λύσεις στα προβλήματα τους.

Οι λύσεις θα προέλθουν κατ' αρχήν μέσα από την επαναδιαπραγμάτευση των σχέσεων του ζευγαριού, νέα οριοθέτηση ανάμεσα στις γενέες, επαναπροσδιορισμός των ρόλων αλλά και των στόχων και των προσδοκιών. Οι ηλικιωμένοι εκτός από το αίσθημα της μοναξιάς και της απόξενωσης, αντιμετωπίζουν και πλήθος μεταβολών στη ζωή τους, μεταβολές στη σωματική υγεία, την εμφάνιση κλπ.

Το αίσθημα της απομόνωσης και της μοναξιάς έχει συχνά σαν αποτέλεσμα τη μάταιη ανζητήση υποκατάστατων για συναισθηματική επένδυση. Όταν αυτή η ενέργεια δε βρίσκει αντικείμενο για να επενδύσει, επιστρέφει στάτιστα άτομα, επενδύεται στα εσωτερικά τους όργανα με αποτέλεσμα τα σωματικά ενοχλήματα και τις ψυχοσωματικές διαταράξεις. Ο εγωκεντρισμός που εκδηλώνεται στους ηλικιωμένους επιτείνει την απομόνωση και τη μοναξιά που αισθάνονται επειδή οι άλλοι άνθρωποι τους αποφεύνουν.)

Η παραδοσιακή κοινωνία του χωριού ή της γειτονιάς δεν υπάρχει πια. επομένως οι παλιές δοκιμασμένες "συνταγές" ψυχοκοινωνικής υποστήριξης του ηλικιωμένου δεν μπορούν να εφαρμοστούν

στη σύγχρονη εποχή. Οι νέες διεργασίες και ζυμώσεις απαιτούν λύσεις που θα δημιουργήσουν ένα γερό υποστηρικτικό σύστημα για ανθρώπους που μπαίνουν στην τρίτη ηλικία.

2α. Η μορφή της οικογένειας σήμερα

Οι μεταβολές που επήλθαν στο θεσμό της οικογένειας τα τελευταία χρόνια ήταν πολλές και ποικίλες σε περιεχόμενο. Οι κυριότεροι συντελεστές τους ήταν κύριωζ δύο. Η άνοδος της αστικής τάξης που επέβαλε ένα νέο τρόπο ζωής και οι κοινωνικές συνθήκες που αναπτύχθηκαν στις βιομηχανικές πόλεις και τη σύγχρονη κοινωνία.

Συγκρίνοντας την οικογένεια στη σύγχρονη αστική - βιομηχανική κοινωνία και σε άλλες ιστορικές ή σύγχρονες παραδοσιακές κοινωνίες, οδηγούμαστε σε μια πρώτη διαπίστωση: Όσο πιο απλή είναι η κοινωνική οργάνωση τόσο περισσότερες και ποικίλες οι ανάγκες που καλύπτει η οικογένεια τόσο εντονότερος ο χαρακτήρας της ως πολύσκοπος θεσμός. Όσο η κοινωνία γίνεται σύνθετη και αποκτά περίπλοκη οργάνωση, διάφορες βασικές λειτουργίες της οικογένειας αποδεσμεύονται και αυτονομούνται, έτσι που ως ιδιαίτεροι σκοποί να επιτελούνται από νέους εξειδικευμένους θεσμούς.

Η σύγχρονη οικογένεια έχει χάσει ένα μεγάλο μέρος των λειτουργιών της κοινωνικοποίησης και της αμοιβαίας αγωγής και προστασίας των μελών της. Τις λειτουργίες αυτές τις έχουν αναλάβει

το σχολείο και οι διάφοροι πολιτικοί και προνοιακοί θεσμοί του σύγχρονου κράτους. Στις σημερινές βιομηχανικές και αστυακές κοινωνίες το άτομο τείνει να είναι όλο και περισσότερο φορέας ατομικών δικαιωμάτων, που στρέφονται άμεσα προς το ευρύ και απρόσωπο κοινωνικό σύνολο και του εξασφαλίζουν τη βασική κάλυψη του απέναντι στις κύριες ανάγκες του και τους σημαντικότερους κινδύνους της ζωής του. Το σύγχρονο κράτος πρόνοιας, στην επιδίωξη ενός θεμελιακού σκοπού κοινωνικής δικαιοσύνης, προσπαθεί να εξασφαλίσει την προστασία του ατόμου, δημιουργεί έτσι συνεχώς νέους φορείς μέριμνας και παροχής υπηρεσιών, εξειδικευμένους θεσμούς και διαμορφώνει μια νέα χαρακτηριστική κοινωνία που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί "ϊδρυματική".

Η οικογένεια χάνει ένα μεγάλο μέρος των λειτουργιών και δραστηριοτήτων που αποτελούσαν βασικό στοιχείο έκφρασης και βελτίωσης της κοινωνικής συνοχής. Οι κυριότερες λειτουργίες της στρέφονται πλέον γύρω από την κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών των προσώπων που την αποτελούν, γεγονός που κάνει τις σχέσεις τους αμεσότερες και εντονότερες, αλλά και περισσότερο ευαίσθητες και εύθραυστες.

Η οικογένεια λοιπόν δεν έμεινε ανεπηρέαστη από τις διαχρονικές κοινωνικές αλλαγές, δέχτηκε επιδράσεις και υφίσταται μεταβολές. Παρά τις όποιες αλλαγές στη δομή της, την εξωοικιακή απασχόληση της γυναίκας, την έλλειψη ελεύθερου χρόνου και τις διαφορετικές απασχολήσεις των μελών της, η οικογένεια εξακολουθεί να είναι ο κατ'έξοχήν φορέας πρόνοιας για τους ηλικιωμένους.

β. Οικογενειακή φροντίδα και ηλικιωμένοι.

Όπως προαναφέρθηκε και στη χώρα μας παρατηρείται μια αύξηση του μέσου όρου ζωής, τα τελευταία πενήντα χρόνια καθώς και πτώση γεννήσεων γεγονός που έχει κλονίσει την ισοροπία στην πληθυσμιακή κατανομή. Τα αποτελέσματα αυτών των εξελίξεων είναι ότι ένας μειούμενος νέος πληθυσμός πρέπει να φροντίζει έναν αυξανόμενο όλο και πιο ηλικιωμένο πληθυσμό. Άλλωστε είναι γεγονός ότι η αγορά εργασίας έχει προσελκύσει πολλές γυναίκες, οι οποίες είναι κύριες πηγές φροντίδας των ηλικιωμένων, στην επαγγελματική απασχόληση εκτός κατοικίας. Οι γυναίκες που έχουν τη φροντίδα ηλικιωμένων είναι πιθανό να βιώσουν έντονη σύγκρουση, έχοντας από τη μιά τη φροντίδα προστατευομένων εξαρτημένων συγγενών στο σπίτι, και από την άλλη το θέλημα και την ανταμοιβή για εργασία έξω από αυτό. Άλλωστε η μετακίνηση των νεότερων γενεών από αγροτικές κοινότητες στις πόλεις, έχει επίσης σαν επακόλουθο δύο άλλες εξελίξεις. Οι ηλικιωμένοι μένουν πίσω, συχνά χωρίς παραδοσιακά οικογενειακά στηρίγματα, στα οποία να βασίζονται είτε για συντροφιά, είτε όταν ασθενούν και χρειάζονται φροντίδα, επίσης οι ηλικιωμένοι που ακολουθούν τα παιδιά τους, συχνά ζούν στις πόλεις κάτω από συνθήκες συνωστισμού και τους φροντίζει μια οικογένεια που ήδη βρίσκεται κάτω από άγχος και πίεση.

Γίνεται λοιπόν άμεσα αντιληπτό πως η παραδοσιακή φροντίδα που παρέχεται από την οικογένεια, προς τα γηραιότερα μέλη της δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στις πιέσεις της σύγχρονης διαβίωσης

καθώς και στις απαιτήσεις, χωρίς πρόσθετα επίσημα στηρίγματα υποστήριξης. Μια τέτοια κίνηση είναι απαραίτητη εάν πιστεύουμε στην παροχή φροντίδας για τον ηλικιωμένο πληθυσμό μέσα στην κοινότητα. Θα πρέπει όμως να ενθαρρύνονται οι οικογένειες να παρέχουν φροντίδα στα μέλη τους. Αλλά θα έπρεπε να υποστηρίζονται από το κράτος για να το κάνουν, ώστε να μη χρειάζεται να σηκώνουν ολόκληρο τὸ βάρος. Ήδη οι οικογένειες παρέχουν πολύ περισσότερη κοινωνική φροντίδα από τις κρατικές ή ιδιωτικές υπηρεσίες, μαζί. Οι περισσότεροι κατάκοιτοι και ανάπηροι ηλικιωμένοι ζουν είτε μόνοι, είτε με συγγενείς και φίλους και πολύ λίγοι φροντίζονται σε δημόσια ιδρύματα. Σίγουρα αυτό είναι καλό και ενθαρρύνεται, αλλά η συνέχιση του εξαρτάται από το πως ανταποκρίνονται η κοινωνική πολιτική και οι κοινωνικές υπηρεσίες, ώστε να κάνουν τη φροντίδα μέσα στην κοινότητα μια πραγματικότητα. Οι περισσότεροι ηλικιωμένοι φροντίζονται από τις οικογένειές τους, παρά τις δυσκολίες και παρά τη σπανιότητα διαθέσιμων εξωτερικών υποστηρικτικών υπηρεσιών. Θα ήταν αρκετό ένας μικρός αριθμός οικογενειών να σταματήσει να φροντίζει ηλικιωμένους συγγενείς και οι κρατικές υπηρεσίες θα ήταν άνικανες να αντιμετωπίσουν την κατάσταση.

Το γεγονός ότι η κυβερνητική κοινωνική πολιτική για τους ηλικιωμένους δίνει υπερβολική εμπιστοσύνη στα μέλη της οικογένειας, σαν μοναδικές πηγές φροντίδας, σημαίνει ότι γίνονται κάποιες υποθέσεις που δεν έχουν ελεγχθεί, για την φύση της οικογενειακής ζωής. Υποτίθεται πως ο κάθε μη αυτοεξυπηρετούμενος ηλικιωμέ-

νος, που χρειάζεται φροντίδα, κατοικοί πάντα κοντά ή μαζί με μια οικογένεια και πως αυτή η οικογένεια περιλαμβάνει μια γυναίκα η οποία δεν εργάζεται έξω από το σπίτι κι έτσι είναι σε θέση να φροντίζει ένα εξαρτημένο άτομο. Φροντίδα από οικογένεια και φίλους γενικά, σημαίνει φροντίδα από γυναίκες, αυτές είναι οι ανεπίσημοι και άμισθοι, "βοηθοί" που συχνά πληρώνουν ακριβά οι ίδιοι από την πλευρά της συναισθηματικής και σωματικής τους υγείας, τις σχέσεις τους με οικογένεια και φίλους της κοιν. ζωής τους και της απώλειας εργασίας. Υπομένουν την ένταση της φροντίδας συχνά για μεγάλες χρονικές περιόδους και χωρίς επαρκή στήριξη.

Τα επόμενα χρόνια, λόγω δημογραφικών και άλλων αλλαγών ο αριθμός των νέων γυναικών που θα είναι σε θέση να φροντίσουν τους ηλικιωμένους, θα μειωθεί. Το οδιόζυγιο γίνεται όλο και περισσότερο αποδεκτό και "εύκολο" ενώ μία γυναίκα δύσκολα μπορεί να είναι πηγή εισοδήματος και συγχρόνως να έχει την φροντίδα ηλικιωμένων. Οι οικογένειες άλλωστε έχουν λιγότερα παιδιά από παλαιότερα οπότε είναι λιγότερο πιθανό, σήμερα να μοιράζεται η φροντίδα, όπως σε προηγούμενες εποχές.

Πέρα από αυτά όμως η φροντίδα μπορεί να απαιτεί τεράστια σωματική και πνευματική προσπάθεια, όσον αφορά τη διαχείριση, ιδιαίτερα όταν κάποιος έχει την υπευθυνότητα επί 24ώρου βάσεως. Όσοι έχουν αναλάβει παρόμοιες υποχρεώσεις, μιλούν για φοβερή απομόνωση και μοναξιά, όπως επίσης και για ρήξη σχέσεων, δεν αποτελεί έκπληξη το ότι συχνά παρατηρείται νευρική εξάντληση ή

σωματική κατάρρευση.

Όσοι φροντίζουν ηλικιωμένους χρειάζονται όχι μόνο αναγνώριση και υποστήριξη, αλλά περιστασιακά μπορεί να απαιτείται ολοκληρωτική ανακοίφιση ώστε να είναι ικανοί να συνεχίσουν αυτό τον απαιτητικό ρόλο. Η απόφαση να φροντίζουν πρέπει να συμπληρώνεται και να υποστηρίζεται από κρατικές και εθελοντικές οργανώσεις.

Η επιλογή του ηλικιωμένου να ζήσει με τη συγγενική οικογένεια, δε θα είναι μια θετική επιλογή εάν η οικογένεια αισθάνεται πιεσμένη να τον φροντίσει. Χωρίς υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τις οικογένειες που έχουν τη φροντίδα ηλικιωμένων, μπορεί να διαταραχθούν οι σχέσεις και σαν αποτέλεσμα να επέλθει ένταση. Η πίεση της φροντίδας, η έλλειψη χώρου και ιδιωτικής ζωής μπορεί να χειροτερέψει τη σχέση γονιού - παιδιού. Η αντιστροφή ρόλων μπορεί να προκαλέσει έχθρα και πίκρα και στους δύο. Το να φροντίζεις κάποιον που είναι πνευματικά ή σωματικά ανάπηρος, άρρωστος ή ασθενικός έχει κοινά με αυτή τη φροντίδα της μητέρας προς το παιδί. Αλλά το παιδί ανταποδίδει τις σχέσεις μεγαλώνοντας, μπορείς να συζητήσεις να διαπραγματευτείς μαζί τους, ενώ ο ηλικιωμένος δεν είναι σε θέση να "ανταποδώσει" τη φροντίδα που του προσφέρεται.

Δεν είναι άγνωστο ότι κάτω από πίεση μερικοί που έχουν την φροντίδα των ηλικιωμένων, δηγούνται στο να τους χτυπούν ή να τους τιμωρούν με άλλους τρόπους ευρισκόμενοι σε απόγνωση.

Όμως η έκταση αυτού του φαινομένου είναι άγνωστη και παραμέ-

νει οικογενειακό μυστικό. Η ίδια η κοινωνία μπορεί να μη θέλει ν' ακούει ή να γνωρίζει, διότι αυτοί που φροντίζουν τους ηλικιωμένους συνήθως οδηγούνται σ' αυτού του είδους τη συμπεριφορά λόγω απουσίας στηρικτικών υπηρεσιών όπως προαναφέραμε. (Tritsehotis. 1990)

3. Ενδοοικογενειακή βία και τρίτη ηλικία.

Στη διάρκεια της τελευταίας δεκαπενταετίας, η συμβολή της κοινωνιολογικής προσέγγισης στην ερμηνεία του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική. Οι βασικές κοινωνικοί παράμετροι της ανισότητας, των κοινωνικών διακρίσεων της κατάχρησης εξουσίας και της παραβίασης θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενηλίκων και ανηλίκων ατόμων, μέσα στην οικογένεια, καθώς και ο καθοριστικός ρόλος του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, στη διαμόρφωση και λειτουργία του θεσμού της οικογένειας, εντάσσονται στο θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.

Παράλληλα, οι δημογραφικές ανακατατάξεις των δυτικών κοινωνιών όπως μεταξύ άλλων η μείωση του δείκτη νομιμότητας, η αύξηση του ορίου ζωής και η συνεπαγόμενη αυξημένη παρουσία της τρίτης ηλικίας στην ηλικιακή δομή της κοινωνίας έχουν σταδιακά στρέψει την προσοχή των κοινωνικών μελετητών στα νέα σχήματα και τα προβλήματα που αφορούν το τμήμα αυτό του πληθυσμού.

Οι διαπιστώσεις διεθνών ερευνών στο χώρο της βίας ενάντια στα ηλικιωμένα άτομα έχουν δώσει μια σχεδόν σαφή εικόνα και ερμηνεία των βασικών χαρακτηριστικών της θυματοποίησης τους. Η κοινωνική απομόνωση, η περιθωριοποίηση, η οικονομική και συχνά η πλήρης φυσική εξάρτηση για λόγους επιβίωσης των ατόμων της τρίτης ηλικίας από πρόσωπα του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος, τα καθιστά ευάλωτα σε ψυχολογική και σωματική παραμέληση ή και κακοποίηση. Η θυματοποίηση αυτή έχει άμεση

σχέση με το σημαντικό και όχι σπάνια δυσβάσταχτο βάρος που η φροντίδα των ηλικιωμένων σημαίνει για την οικογένεια, η οποία προσπαθεί χωρίς καμία ουσιαστική στήριξη από την πολιτεία να εκπληρώσει την ανάγκη αυτή μέσα σε μια περιρρέουσα ατμόσφαιρα κοινωνικού ρατσισμού απέναντι στα άτομα της τρίτης ηλικίας.

Το φαινόμενο της βίας σε βάρος των ατόμων τρίτης ηλικίας όπως τόνιστηκε σε συνάντηση του συμβουλίου της ευρωπαϊκής αρχισε να διερευνάται πρόσφατα στα περισσότερα κράτη, επομένως τα ερευνητικά δεδομένα είναι ακόμα πενιχρά. Η έκταση αυτής της μορφής βίας φαίνεται σχετικά μικρή. Θα πρέπει όμως να ληφθεί υπ' όψη ότι η κακοποίηση των ηλικιωμένων όπως και κάθε μορφής κακοποίηση έχει ένα σκοτεινό αριθμό. Οι ηλικιωμένοι σπάνια καταγγέλλουν το συμβάν είτε γιατί φοβούνται εκδίκηση, εγκλεισμό σε ίδρυμα είτε γιατί έχουν δυσχέρειες στη μετακίνηση, είτε τέλος γιατί έχουν αρχόμενη ή προχωρημένη γεροντική άνοια.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν

" Όταν δε γεράσης, εκτενείς τας
χείρας σου, και άλλος ζώσει σε και
οίσει όπου ου θέλεις"

Ιωάννου 21, 18

Κεφάλαιο V

1α. Το κοινωνικό πρόβλημα της θυματοποίησης των ηλικιωμένων.

Η ολοένα και περισσότερο διογκωμένη στην κορυφή, δημογραφική πυραμίδα επιβάλλει τη μελέτη των αναγκών και επιπτώσεων που συνεπάγεται η πληθυσμιακή αύξηση ατόμων 60 ετών και πάνω η οποία παρατηρείται σε πολλά αναπτυγμένα κράτη. Στη χώρα μας, η απογραφή του 1951 έδειξε ότι η ομάδα ατόμων με ηλικία μεγαλύτερη των 60 ετών αποτελούσε το 10% περίπου του πληθυσμού. Στην απογραφή του 1971 η ομάδα αυτή αποτελούσε το 16% και υπολογίζεται ότι το έτος 2.000 το οποίο είναι πλέον εγγύτατα, θα καλύπτει το 21% ενώ αντίστοιχα το εργατικό δυναμικό της χώρας θα αποτελεί αντί του 44% μόνο το 25% (ΕΣΥΕ Επετηρίδα 1981).

Η γήρανση του πληθυσμού, στην οποία συνετέλεσε η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης και η υπογεννητικότητα, αντιμετωπίζεται σήμερα όχι μόνο από τη δημογραφία, την οικονομική ή τη γηριατρική αλλά και από άλλους κλάδους, οι οποίοι προεκτείνονται προς την κατεύθυνση της γεροντολογίας ή που απλώς περιλαμβάνουν και τη γεροντολογική προσέγγιση στο γνωστικό τους αντικείμενο. Στις χώρες της Βόρειας Αμερικής αλλά και σε ορισμένα Ευρωπαϊκά κράτη την τελευταία δεκαπενταετία άρχισε να αναπτύσσεται και η κοινωνική καθώς και η οικονομική γεροντολογία.

Στα πλαίσια των σύγχρονων αυτών αναζητήσεων και ειδικότερά της εγκηματολογίας ή θυματολογίας, θα μπορούσε κανείς να εντά-

ξει και τις πρόσφατες ερευνητικές εργασίες μεμονωμένων επιστημόνων καθώς και τις προσπάθειες διεθνών οργανισμών όπως του ΟΗΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι οποίες αναφέρονται στα ηλικιωμένα θύματα συχνά ενδοοικογενειακής βίας ή παραμέλησης και τις δυνατότητες αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου (Κ.Δ. Σπινέλλη, 1991)

Το ενδιαφέρον γι' αυτή την πλευρά του προβλήματος υποκινείται ίσως από μία διττά ωφελιμιστική άποψη. Η έγκαιρη και αποτελεσματική δράση ωφελεί τόσο τα ίδια τα ενδεχόμενα θύματα, όσο και τους διάφορους κρατικούς ή άλλους φορείς που μεριμνούν για τις κατηγορίες αυτών των θυμάτων καθώς και το κοινωνικό σύνολο

Όσο λιγότερα άτομα τρίτης ηλικίας θυματοποιούνται, τόσο χαμηλότερο το οικονομικό και κοινωνικό κόστος και τόσο μεγαλύτερο το όφελος από την παράταση του "ευ ζήν" για τα άτομα αυτά και την αξιοποίηση της πείρας και των γνώσεων τους.

β. Προκαταρτικές διερευνήσεις για την πραγματικότητα της θυματοποίησης των ηλικιωμένων.

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν κάποια στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα για την κακοποίηση των ηλικιωμένων που ανέθεσε η Διεύθυνση ηλικιωμένων του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας και Κοιν. Ασφαλίσεων στο Παν/μιο Αθηνών το 1988. Πριν σχεδιαστεί η έρευνα επιχειρήθηκε μια πρώτη διερεύνηση του θέματος από διαφορετικές πηγές, αυτές οι πρώτες διερευνήσεις θα παρουσιαστούν εδώ.

Από τα γενικά στοιχεία που υπήρχαν στη διάθεση του Υπουργείου διαπιστώθηκε ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία για το πρόβλημα της παραμέλησης ή κακοποίησης των ηλικιωμένων. Εκτός των άλλων το πρόβλημα του ξυλοδαρμού παρουσιάζεται "ανεπαίσθητο" μέσα από τα δεδομένα του Νοσοκομείου Κ.Α.Τ. Συγκεκριμένα δειγματοληπτική μελέτη των αρχείων προσέλευσης εκτάκτων περιστατικών για χρονικό διάστημα τεσσαρων μηνών (από Μάιος έως και Αύγουστο 1988) έδειξε ότι από τους 1.600 ασθενείς που εξετάστηκαν με διάφορες κακώσεις, μόνο το 33 περιστατικά χαρακτηρίστηκαν σαν "ξυλοδαρμοί" (ποσοστό 0,2%). Από τα 33 αυτά περιστατικά μόνο 6 περιπτώσεις αφορούσαν άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, σ' ένα ποσοστό δηλ. 0,04%.

Επίσης για την περίοδο που προαναφέραμε, έξι περιστατικά κακοποίησης αναφέρθηκαν από την Κοινωνική Υπηρεσία του νοσοκομείου του Ε.Ε.Σ. σε σύνολο 185 περιπτώσεων ασθενών με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Στο νοσοκομείο Ν. Ιωνίας "Αγία Όλγα" παρουσιάστηκαν το (ίδιο διάστημα επτά περιστατικά παραμέλησης με την μορφή αφυδάτωσης ή φαρμακευτικής δηλητηρίασης, ενώ μνημονεύονται ξυλοδαρμοί και απόπειρες αυτοκτονίας.

Από την Κοινωνική Υπηρεσία του Γενικού Κρατικού Νοσοκομείου Αθηνών υπογραμμίστηκε το πρόβλημα των μοναχικών ατόμων (90 περιστατικά από Μάιο έως Αύγουστο 1988) και των ατόμων με συγγενικό περιβάλλον που αδιαφορεί (80 περιπτώσεις) ή αδυνατεί να προσφέρει περίθαλψη (55 περιπτώσεις). Εκτός αυτού από την Κοινωνική Υπηρεσία του νοσοκομείου "Ο Ευαγγελισμός" επισημά-

νθηκε η εγκατάλειψη ασθενών 65 ετών και πάνω ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες όπου η οικογένεια πηγαίνει διακοπές καθώς και η εγκατάλειψη ατόμων από οικονομικά ασθενέστερες τάξεις ή ηλικιωμένων με ανίατες ασθένειες.

Από τα παραπάνω στοιχεία μπορούν να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα. Κατ' αρχήν οι ηλικιωμένοι που γίνονται θύματα κακοποίησης με την ευρεία έννοια του όρου, δεν είναι άγνωστο πρόβλημα στην ελληνική κοινωνία. Αν και τα νοσοκομεία της χώρας είναι σημαντική πηγή πληροφοριών τα στοιχεία που μας προσφέρουν είναι λίγο αμφισβητήσιμα, για παράδειγμα κακώσεις από βιαιοπραγίες ενδέχεται να καταγράφονται ως ατυχήματα και φυσικά, στοιχεία για το δράστη δεν περιέχονται. Επομένως δεν είναι δυνατό ούτε να διαγνωστεί οικογενειακή βία, ούτε να περιγραφούν τα δημογραφικά και άλλα χαρακτηριστικά των δραστών και θυμάτων. Άλλωστε η οξύτητα και η φύση του εξεταζόμενου κοινωνικού προβλήματος διαφέρει από νοσοκομείο σε νοσοκομείο ή από περιοχή σε περιοχή αλλά είναι ενδεχόμενο οι διαφορές να οφείλονται σε διαφορετική αντιμετώπιση και καταγραφή ομοειδών περιπτώσεων.

Στην προκαταρκτική μελέτη για την πραγματοποίηση της έρευνας που προαναφέρθηκε, συνελέχθησαν στοιχεία από τη μηνιαία έκδοση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης " Αστυνομική Επιθεώρηση" των ετών 1987 και 1988 όπου αναζητήθηκαν περιστατικά εγκληματικών πράξεων σε βάρος των ηλικιωμένων. Το συγκεκριμένο έντυπο επιλέχθηκε γιατί θεωρήθηκε ότι θα περιείχε μια πιο αντικειμενική

κή εικόνα του θέματος από ότι ο πρωινός και απογευματινός τύπος.

Γενικά παρατηρήθηκε ότι η θυματοποίηση ηλικιωμένων δεν αποτελεί θέμα συνηθισμένο στις σελίδες όπου αναγράφεται η δράση της Αστυνομίας. Πάντως κατά το 1987 αναφέρονται δύο περιστατικά με θύματα εννέα ηλικιωμένους.

· Το πρώτο περιστατικό αφορά τον στραγγαλισμό και την ληστεία της 75χρονης Ε.Σ. μέσα στο σπίτι της στην Αργυρούπολη, ενώ το δεύτερο περιστατικό αποτελούν οι συγκλονιστικές προμελετημένες ανθρωποκτονίες ικτώ ατόμων, 3 γυναικών και 5 ανδρών, που διαπράχθηκαν από την γνωστή "εταιρεία δολοφόνων" με σκοπό να κληρονομηθούν τα εν λόγω άτομα. Προηγουμένως τα εξανάγκασαν να υπογράψουν λευκές κόλλες χαρτιού για να συνταχθούν οι σχετικές διαθήκες. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα τέσσερα θύματα ήταν μοναχικά και ηλικιωμένα άτομα το ένα διέμενε με την υπερήλικη μητέρα του και τα δύο με τους συζύγους τους.

Για το 1988 αναφέρονται οκτώ περιστατικά με θύματα οκτώ ηλικιωμένους, τέσσερες γυναίκες και τέσσερους άνδρες. Πρόκειται για δύο ανθρωποκτονίες με δράστες μέλη της οικογένειας, δύο απόπειρες ληστείας, δύο ληστείες τσαντών, 1 εμπρησμό και μια κλοπή πορτοφολιού όπου το 75χρονο θύμα είχε αποκοιμηθεί αφού ο δράστης του έριξε υπνωτικό στην πορτοκαλάδα του.

Τα πιο πάνω δεδομένα, δείχνουν ότι παρά το γεγονός ότι τα εγκλήματα με θύματα ηλικιωμένους, δεν είναι πολλά, εντούτοις υπάρχει πρόβλημα ενδοοικογενειακής βίας, όσο και βίας από τρί-

τους σε βάρος ηλικιωμένων.

Μια άλλη όψη του προβλήματος παρουσιάζεται μέσα από στοιχεία του Νοσοκομείου Κ.Α.Τ. Σε προέρευνα που έγινε στα βιβλία εισαγωγών ασθενών κατά τα έτη 1985-1986 οι περιπτώσεις που χαρακτηρίστηκαν ως "ξυλοδαρμοί" και αφορούσαν άτομο 65 ετών και άνω ήταν λίγες σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες αλλά όχι αμελητέες.

Όπως διαπιστώθηκε το 1985 οι "ξυλοδαρμοί" αποτέλεσαν μόνο το 3,1% του συνόλου των περιπτώσεων και το 1986 το 4,8% (Κ.Δ. Σπινέλλη, 1991)

Για να γίνει όμως καλύτερα αντιληπτή η έκταση, η φύση και η πιθανή εξέλιξη του διερευνητικού προβλήματος, θα πρέπει να συνεκτιμηθούν τα ακόλουθα στοιχεία.

α. Ο αριθμός των ατόμων 60 ετών και άνω αυξάνεται συνεχώς. (Οι αντίστοιχες απογραφές δίνουν 1.023.500 άτομα κατά το 1961, 1.397.000 κατά το 1971 και 1.649.450 κατά το 1981). Το έτος 2.000 η Ελλάδα θα διεκδικεί μία από τις πρώτες θέσεις, από πλευράς γήρανσης στην Ευρώπη.

β. Η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης από 63,4 για τους άνδρες και 66,7 για τις γυναίκες το 1950, σε 72,2 για τους άνδρες και 76,4 για τις γυναίκες το 1980.

γ. Ο αριθμός των ατόμων τρίτης ηλικίας που κοιτοικούν σε αστικές περιοχές, όπου και η στενότητα χώρου είναι μεγαλύτερη και επομένως η άνεση για να φιλοξενηθεί ο μη αυτοεξυπηρετούμενος ηλικιωμένος μικρότερη, συνεχώς αυξάνει. (Συνοπτική Στατιστική

Επετηρίδα 85-86, Ε.Σ.Υ.Ε.)

Εξάλλου από σχετική έρευνα του κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Μελετών το 1985 προκύπτει ότι περισσότερο από το 1/4 των νοικοκυριών αστικών περιοχών με αρχηγό 60 ετών και άνω (29,7%) κατοικεί σε σπίτια του ενός ή των δύο δωματίων.

δ. Ενώ τα άτομα 65 ετών και άνω αποτελούν το 13% του πληθυσμού καταλαμβάνουν το 40% των κρεβατιών στα νοσοκομεία. Επίσης τα πολύ ηλικιωμένα άτομα παραμένουν στα νοσηλευτικά ιδρύματα περισσότερο χρόνο από το μέσο όρο νοσηλείας, επιμηκύνοντας κυρίως το χρόνο μετά τη θεραπεία (προληπτική έρευνα ΚΑΠΗ, 1984) Το κόστος επομένως για την αντιμετώπιση περιστατικών ηλικιωμένων ατόμων είναι υψηλό.

ε. Η κατάκτηση της παράτασης της ζωής έχει ως επακόλουθο την αύξηση ατόμων με έκπτωση των νοητικών ικανοτήτων, μειωμένη κινητικότητα, ή απόλυτη αναπηρία, κατάθλιψη, γεροντική άνοια και άλλες χρόνιες παθήσεις ή ψυχικές ανωμαλίες. Όπως λοιπόν συνάγεται τα προαναφερθέντα "ψυχοπαθολογικά" σύνδρομα δημιουργούν προϋποθέσεις για παραμέληση και κακοποίηση ηλικιωμένων. (προληπτική έρευνα ΚΑΠΗ, 1984).

Από όλα τα στοιχεία που έχουν παρατεθεί, διαγράφεται, η ανάγκη και η σκοπιμότητα μιας καταγραφής και περιγραφής του προβλήματος των ηλικιωμένων που έγιναν θύματα βίας ή παραμέλησης στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Οι υπάρχουσες στατιστικές δεν καλύπτουν το χώρο αυτό που βρίσκεται μάλλον στην περιοχή της εγκληματικότητας ή και όταν δεν στοιχειοθετείται έγκλημα,

βρίσκεται στην αθέατη πλευρά.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια απόπειρα να υπολογιστεί το πρόβλημα της θυματοποίησης των ηλικιωμένων στην πόλη της Πάτρας και να θεωρηθεί μέσα από τις υπάρχουσες συνθήκες και αντιλήψεις για τους ηλικιωμένους που υπάρχουν τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

γ. Νομικό πλαίσιο για την προστασία των ηλικιωμένων θυμάτων βίας.

Αναφερόμενοι στο κοινωνικό πρόβλημα της κακοποίησης-παραμέλησης των ηλικιωμένων, τίθεται εύλογο το ερώτημα "ποιό είναι το υπάρχον βασικό νομικό πλαίσιο το οποίο θα μπορούσε καταρχήν να θεωρηθεί ότι αναφέρεται άμεσα ή έμμεσα στην προστασία των ηλικιωμένων θυμάτων παραμέλησης ή βίας ή άλλων αξιόποινων πράξεων προερχομένων από μέλη της οικογένειας ή τρίτους.". Βέβαια θα πρέπει να εξεταστεί αν οι προβλεπόμενες διατάξεις είναι επαρκείς και καλύπτουν ικανοποιητικά τις σύγχρονες και αυξανόμενες ανάγκες, όπως αυτές προκύπτουν από τα δημογραφικά στοιχεία, κατά πρώτο λόγο και από τα δεδομένα της παρούσας μελέτης.

Όπως προαναφέρθηκε τα ηλικιωμένα άτομα γίνονται θύματα πράξεων ή παραλήψεων που συνιστούν σε μεγάλο βαθμό αξιόποινες πράξεις. Στις σοβαρότερες περιπτώσεις κατά τις οποίες προκαλείται ο θάνατος ηλικιωμένου μπορεί να πληρούται η ειδική υπόσταση ανθρωποκτονίας με πρόθεση (α. 306 Π.Κ.) ή από αμέλεια

(α 302 Π.Κ.) ή με συναίνεση (α 300 Π.Κ.) έκθεσης (α 306 Π.Κ.) παράλειψης λύτρωσης από κίνδυνο ζωής (α 307 Π.Κ.) ή συμμετοχής σε αυτοκτονία (α 301 Π.Κ.). Σε άλλες περιπτώσεις που προκαλούνται σωματικές βλάβες, γεννάται ζήτημα εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 308-312 Π.Κ.

Επιπλέον δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις ηλικιωμένων με μειωμένη σωματική ή πνευματική δύναμη, όπως αναφέρθηκε ήδη, οι οποίοι πέφτουν θύματα εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας τους ή της περιουσίας τους και θύματα σεξουαλικής βίας (α 380, 375, 372, 374, 385, 386, 335 Π.Κ.)

Τέλος, άτομα τρίτης ηλικίας, ευχερέστερα από ότι ακμαίοι νέοι ή μεσήλικες, είναι δυνατό να γίνουν θύματα παράνομης βίας, απειλής, παράνομης παρακράτησης, παραβίασης απορρήτου επιστολών ή ιδιωτικών εγγράφων και εξύβρισης, για να ανφερθούν μόνο τα εγκλήματα που έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα σε βάρος των ηλικιωμένων (α 330, 333, 325, 370, 361 Π.Κ.). Στις περιπτώσεις αυτές οι ηλικιωμένοι μπορεί να χρειαστεί να καταφύγουν για τέτοια είδη αξιόποινων πράξεων, στη δικαιοσύνη. Το ζήτημα όμως που γεννάται τότε, ιδιαίτερα αν οι δράστες είναι συγγενείς, είναι αν και κατά πόσο θα πρέπει και αν θα μπορέσουν τελικά να θέσουν τα θύματα σε κίνηση το μηχανισμό του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης και να συμμετάσχουν ενεργά στη σχετική διαδικασία.

Ασφαλώς γίνεται φανερή από τα προκαταρκτικά στοιχεία που αναφέρθηκαν, η ευχέρεια με την οποία θυματοποιούνται τα άτομα τρίτης ηλικίας, καθώς και η δυσχέρεια με την οποία καταφεύγουν,

αν καταφύγουν ποτέ στην αστυνομία ή το δικαστήριο. Σίγουρα λοιπόν, αν προκύψει πρόβλημα κακοποίησης και παραμέλησης των ηλικιωμένων στη χώρα μας θα πρέπει να εξετασθεί αν και σε ποιό βαθμό μπορεί να προστατευθεί η τρίτη ηλικία και μέσω του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης.

Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως χρειάζεται να προβλεφθεί σε ειδικές διατάξεις του Π.Κ. ως επιβαρυντική περίπτωση η ηλικία του θύματος ώστε κατά την επιμέτρηση της ποινής του δράστη να λαμβάνεται υπ' όψη και το γεγονός της εκμετάλλευσης της πνευματικής ή σωματικής αδυναμίας του ηλικιωμένου θύματος.

Ακόμα ίσως θα έπρεπε να προβλέπεται αυτεπάγγελτη δίωξη του υπόπτου, όταν το θύμα λόγω ηλικίας, δεν έχει την ψυχική αλλά ούτε την σωματική αντοχή, να προβεί σε δικαστικούς αγώνες. Επαρκούν άλλωστε οι διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για να προστατεύσουν αποτελεσματικά, παθόντες που ανήκουν στην κατηγορία ατόμων τρίτης ηλικίας όταν μαλιστα είναι ενδεχόμενο ο δράστης να μην είναι άγνωστος αλλά πολύ οικείος και ίσως εκείνος από τον εξαρτώνται για την κάλυψη των καθημερινών τους αναγκών. Θα πρέπει όμως να πούμε ότι προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις σχετικά με τη δυνατότητα δίωξης αξιόποινης πράξης με ειδικό πληρεξούσιο (α 46 και 42 Κ.Π.Δ.) ή εξέτασης του ηλικιωμένου στο σπίτι του (α 215) ή εξέτασης με διαφορετικό τρόπο αν έχει προβλήματα ακοής ή ομιλίας (α 227 Κ.Π.Δ.) και αυτές όμως οι ειδικές ρυθμίσεις ίσως δεν καλύπτουν ικανοποιητικά τις σύγχρονες μορφές κακοποίησης και παραμέλησης των ηλικιωμένων.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ Τα άρθρα του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που αναφέρονται, περιέχονται στο παράρτημα της παρούσης μελέτης, αναλυτικά.

2α. Γενεσιουργοί παράγοντες του προβλήματος.

Η συστηματική επισκόπηση των ερευνών που αναφέρονται στην αιτιολογία της κακοποίησης και παραμέλησης ηλικιωμένων δεν προσφέρει αδιαμφισβήτητα πορίσματα, άλλωστε η παρούσα μελέτη δεν εστιάζεται στην αναζήτηση της ερμηνείας του φαινομένου. Ωστόσο μία σύντομη αναφορά στις σχετικές θεωρίες ή ερθότερα στις "ερευνητικές υποθέσεις" αφού δεν έχουν τεκμηριωθεί εμπειρικά επαρκώς, είναι χρήσιμη για την κατανόηση του θέματος και την ορθή προσέγγιση και αξιολόγηση του.

Η υπόθεση του εκσυγχρονισμού

Ορισμένοι επιστήμονες της δεκαετίας του 70 απέδωσαν το φαινόμενο της κακοποίησης ατόμων τρίτης ηλικίας στο σύγχρονο πολιτισμό και στα αρνητικά στοιχεία που τον συνοδεύουν. Αν και η άποψη αυτή επηρέασε σημαντικά τις πρώτες μελέτες και τις θεωρητικές ερμηνείες αυτού του προβλήματος, μερίδα ειδικών επιστημόνων αμφισβήτησε την ορθότητα της θεωρίας του εκσυγχρονισμού σε σχέση με το εν λόγω θέμα. Κατ' αυτούς το φαινόμενο της κακοποίησης των ηλικιωμένων προϋπήρχε της εποχής της εποχής του "εκσυγχρονισμού" του δυτικού πολιτισμού, δεν αποκλείεται μάλιστα να αποτελούσε πολύ σημαντικότερο πρόβλημα σε προγενέ-

στερες εποχές. Δεν φαίνεται να ήταν άγνωστο στην αρχαία Ελλάδα, όπως δεν είναι και στη σύγχρονη. Στην πολιτεία του Πλάτωνα πιο συγκεκριμένα αναφέρεται <<ένιοι δε και τας των οικείων προπηλακίσεις του γήρωσ οδύρονται καί επί τούτῳ δὴ το γήρας υμνούσιν ὄσων κακῶν σφίσιν αἴτιον>>.

Πάντως υποστηρίζεται από ορισμένους ότι η επιστημονική μελέτη της κακοποίησης των ηλικιωμένων αποτελεί σύγχρονη ενασχόληση και ότι η αλλαγή των δημογραφικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού έχει δυσμενείς συνέπειες στην έκταση και τη συχνότητα της κακοποίησης και της παραμέλησης των ηλικιωμένων.

Ειδικότερα οι αυξητικές τάσεις στον αριθμό και στα ποσοστά ατόμων άνω των 65 ετών, τα οποία έχουν ιδιαίτερες ιατρικές και οικονομικές ανάγκες, πιθανώς να οδηγήσουν σε ένταση του εξεταζόμενου προβλήματος, καθώς η σύγχρονη οικογένεια δεν είναι προετοιμασμένη να προβεί σε ορισμένες θυσίες ή αλλαγές στον τρόπο διαβίωσης της (Κ.Δ. Σπινέλη Αθήνα 1991)

Η υπόθεση της μειονεξίας του θύματος.

Ανάμεσα στους παράγοντες που ευνοούν ή προκαλούν την κακοποίηση αναφέρονται και η σωματική ή πνευματική αναπηρία. Μελέτες ερευνητών από τη Βόρεια Αμερική έδειξαν ότι τα άτομα συνήθως άνω των 75 ετών που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν εξαιτίας κάποιας μειονεξίας, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να γίνουν θύματα κακομεταχείρισης. Ορισμένοι ερευνητές υπολογίζουν ότι στις ΗΠΑ κάθε χρόνο ηλικιωμένοι που βρίσκονται εκτός ιδρυμάτων υφίστανται κακοποίηση, εγκατάλειψη ή εκμετάλλευση σε πο-

σοστό περίπου 4% για τους ηλικιωμένους όμως με μειονεξίες το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στα 10%. Άλλοι πάλι συγγραφείς εκτιμούν ότι η κάθε μορφής κακοποίησης ατόμων 65 ετών και άνω φτάνει στις ΗΠΑ το 10% (Κ.Δ. Σπινέλη, Αθήνα 1991)

Η υπόθεση της κοινωνικής απομόνωσης του θύματος.

Η "υπόθεση" αυτή άρχισε να διερευνάται όταν εντοπίστηκαν περιπτώσεις κακοποιημένων παιδιών και συζύγων σε οικογένειες που αντιμετώπιζαν οικογενειακές κρίσεις και βρίσκονταν χωρίς κοινωνική υποστήριξη. Σχετικές μελέτες αναφέρουν ότι η απομόνωση της οικογένειας, επειδή προφανώς περιορίζει τις δυνατότητες θετικών παρεμβάσεων από τρίτους, συχνά συνυπάρχει με ψυχικές εντάσεις και κούραση των μελών της και προηγείται πράξεων κακοποίησης και αδιαφορίας κατά των πιο αδυνάτων από τα μέλη της. Έχει μάλιστα παρατηρηθεί ότι όσο μεγαλύτερη είναι η παρέμβαση τρίτων στο περιβάλλον του ενδεχόμενου θύματος τόσο πιο δύσκολα ο συγγενής μπορεί να γίνει δράστης κακοποίησης χωρίς να υποστεί το κόστος των αρνητικών συνεπειών και κυρώσεων από τον ευρύτερο περίγυρο. (Κ.Δ. Σπινέλη Αθήνα 1991)

Η υπόθεση της ψυχικής διαταραχής του δράστη.

Ορισμένοι μελετητές απέδωσαν στην ψυχοπαθολογία του δράστη την κακοποίηση των ηλικιωμένων, ακριβώς όπως και την κακομεταχείριση παιδιών και συζύγων. Καταρχήν δεν φαίνεται να υπάρχουν εμπειρικά δεδομένα που να συνδέουν συγκεκριμένες ψυχικές ανωμαλίες με αυτήν την μορφή κακοποίησης. Γενικά όμως, συγκρίσεις μεταξύ ατόμων που περιποιούνταν ηλικιωμένους και τους κακο-

κοποιούσαν και εκείνων που τους φρόντιζαν ικανοποιητικά αποκάλυψαν ότι οι πρώτοι είχαν περισσότερα διανοητικά ή συγκινησιακά προβλήματα από τους δεύτερους. Συγκεκριμένα, οι δράστες είχαν πρηγούμενη νοσηλεία για ψυχική διαταραχή (37,5% έναντι 0,5%) ή προβλήματα αλκοολισμού (56,3% έναντι 9,4%) ή χρήσης ναρκωτικών (5,7% έναντι 0%). Επίσης, έχουν εντοπιστεί στις ΗΠΑ ορισμένες περιπτώσεις καθυστερημένων ή αλκοολικών ή σχιζοφρενών ενηλίκων παιδιών που περιθάλπτουν τους γονείς τους, όπως εκείνοι τα φρόντιζαν άλλοτε. Όταν όμως τα παιδιά αυτά αναλάβουν το ρόλο των γονέων τους γίνονται δράστες κακοποίησης, προφανώς από αδυναμία να εκτιμήσουν σωστά καταστάσεις. Γενικά, η σχετική βιβλιογραφία αποδέχεται ότι η ψυχοπαθολογία του δράστη είναι πιθανή αιτία κακοποίησης ηλικιωμένων, όπως είναι κατά δεύτερο λόγο, και η κακοποίηση για προστιρισμό περυσιακού οφέλους (Κ.Δ. Σπινέλη Αθήνα 1991)

Η υπόθεση του Stress στο περιβάλλον.

Οι συνθήκες του Stress είτε οφείλονται σε εξωγενή γεγονότα (ατύχημα, ασθένεια, οικονομική δυσπραγία) είτε σε εσωγενή, (φόρτιση που δημιουργεί η περίθαλψη ενός εξαρτημένου μέλους) αναφέρονται από τις ερευνητές ως ο πρωταρχικός ή ως ο συνηθέστερος γενεσιουργός παράγων κακοποίησης ηλικιωμένων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται από ορισμένους στην ενδοοικογενειακή ένταση που προέρχεται από την παρουσία του ίδιου του ηλικιωμένου ή από την αδυναμία εκείνου που φροντίζει έναν μη αυτοεξυπηρετούμενο ηλικιωμένο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του τελευταίου.

Η υπόθεση της αλληλενέργειας και ανταλλαγής.

Αυτή η υπόθεση χρησιμοποιήθηκε για να μελετηθεί η κοινωνική θέση των ηλικιωμένων στις σύγχρονες κοινωνίες και ειδικότερα οι σχέσεις μεταξύ των ηλικιωμένων και των οικογενειών τους που είναι επιφορτισμένες με τη φροντίδα τους. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην αντίληψη, αφενός όρι η κοινωνική αλληλενέργεια περιλαμβάνει την ανταλλαγή αμοιβής και τιμωρίας μεταξύ των ψυχικά συναλλασόμενων ατόμων και αφετέρου ότι κάθε άτομο προσπαθεί να μεγιστοποιεί το όφελος και να ελαχιστοποιεί το κόστος. Μεταφερόμενη η απόψη αυτή στην κακοποίηση των ηλικιωμένων, σημαίνει ότι ο περιθάλπτων - όχι πάντα συνειδητά - προσφέρει φροντίδα στον ηλικιωμένο και "εισπράττει" κάποιο όφελος από αυτή του την συμπεριφορά. Η ανταλλαγή αυτή συνεχίζεται εφόσον οι απαιτήσεις και οι ανάγκες της (κόστος) δεν είναι περισσότερες από τις ικανοποιήσεις και την ανταμοιβή (όφελος) που απορρέουν από αυτή. Όμως, όσο περισσότερο το ηλικιωμένο άτομο εξασθενεί και μεγαλώνει η εξάρτησή του τόσο η ισορροπία ανατρέπεται και ο περιθάλπτων, πιθανότατα αντιλαμβάνεται ότι το κόστος της περίθαλψης ξεπερνά το όφελος. Αυτή η αντιστροφή του προκαλεί το Stress, θυμό και βίαια συναισθήματα και αντίστοιχες μορφές συμπεριφοράς. Αυτά τα αποτελέσματα ερμηνεύονται και με την απώλεια δύναμης ή εξουσίας. Η έννοια της ανταλλαγής ή συναλλαγής είναι ταυτόσημη με την έννοια της δύναμης ή εξουσίας. Έτσι όταν ο ένας από τους συναλλασόμενους δεν έχει τη δύναμη να ανταμείψει, το άτομο για το οποίο έχει τη γνώμη ότι

έχει χάσει ή την ισορροπία δυνάμεων, καταφεύγοντας στη βία, δηλ. στην κακοποίηση ή την παραμέληση.

Παραλλαγή της "υπόθεσης" αυτής θα μπορούσε να θεωρηθεί και η πρόταση που έχει και εμπειρικά τεκμηριωθεί σχετικά με την εξάρτηση όχι μόνο του ηλικιωμένου θύματος από τον δράστη και του δράστη από το θύμα. *Κ.Δ. Σπινέλη, Αθήνα 1991)

Η υπόθεση του φαύλου κύκλου της βίας.

Και αυτή η υπόθεση, όπως και οι άλλες, διερευνήθηκε κατ' αρχήν στα πλαίσια της κακοποίησης των παιδιών και γυναικών. Τα ερευνητικά δεδομένα αποδεικνύουν μια αρκετά συνεπή σχέση μεταξύ των εμπειριών βίας ή βίαιων στάσεων κατά την παιδική ηλικία και εκδηλώσεων παρόμοιων στάσεων και μορφών συμπεριφοράς κατά τη μετέπειτα ζωή των ενηλίκων ατόμων. Η αποψη αυτή εφαρμόζεται ανάλογα και στις περιπτώσεις κακοποίησης ατόμων τρίτης ηλικίας. Τα παιδιά που κακοποιήθηκαν, όταν μεγαλώσουν θα κακοποιήσουν με τη σειρά τους τους γονείς τους ή τα παιδιά τους. Υπάρχει δηλ. ένδειξη ότι η τάση για άσκηση βίας από τους γονείς μεταβιβάζεται στην επόμενη γενιά. Κι έτσι τα ανήλικα θύματα γίνονται εμήλικου θύτες.

Η βίαιη συμπεριφορά αποτελεί απάντηση σε ερεθίσματα θυμού ή ματαίωσης και το είδος αυτό της "απάντησης" τα παιδιά το μαθαίνουν από τους γονείς τους. Αναφέρεται ότι το 60% των ερωτηθέντων ειδικών που είχαν αντιμετωπίσει σε νοσοκομεία, κοινωνικές υπηρεσίες ή άλλους φορείς περιστατικά βίας απήντησε ότι στις οικογένειες που υπήρχαν δράστες ή θύματα κακοποίησης, η χρήση

βίας ήταν γενικά αποδεκτή *Κ.Δ. Σπινάρη, Αθήνα 1991).

Η παράθεση των ερευνητικών υποθέσεων και του θεωρητικού πλαισίου μέσα στο οποίο κινούνται οι μελετητές της ενδοοικογενειακής βίας και ιδιαίτερα της κακοποίησης των ηλικιωμένων μέσα αλλά και έξω από την οικογένεια, δεν παρέχει (ίσως ικανοποιητική και πλήρη απάντηση στο ερώτημα "γιατί υφίσταται, ή που οφείλεται ή πως εξηγείται η κακοποίηση των ηλικιωμένων". Ωστόσο αυτή η αναφορά σε ορισμένους παράγοντες, οδηγεί σε μία προσέγγιση που αυτελεί σε μια πρώτη θεώρηση του θέματος από πλευράς των αιτίων του κοινωνικού αυτού φαινομένου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο V I

"Το παλιό πλοίο δεν είναι σε θέση να κάνει πολλά ταξίδια, μα η σημαία του είναι ακόμα στο κατάρτι και ο καπενιος στο τιμόνι"

Κεφάλαιο VI

1α. Μεθοδολογία

Η έρευνα αυτή, αποβλέπει στον προσδιορισμό της έντασης και της φύσης του φαινομένου "κακοποίηση-παραμέληση ηλικιωμένων" και στον έστω και πρόχειρο προσδιορισμό των παραγόντων που ευνοούν την κατάσταση αυτή, μιας και θα ήταν δύσκολο να προσδιοριστούν τα ακριβή αίτια.

Τα ευρήματα της έρευνας θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη με περίσκεψη και δεν πρέπει να θεωρούνται αντιπροσωπευτικά για όλη τη χώρα. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια να αποτελέσει η έρευνα αντιπροσωπευτικό δείγμα για την πόλη της Πάτρας.

Σχετικά με την αξιοπιστία των απαντήσεων επειδή το δείγμα αποτελούνταν από άτομα 65 ετών και άνω προηρι να αναφερθεί ότι υπήρχε στην αρχή σειρά ερωτήσεων, αναφορικά με τον προσανατολισμό των ηλικιωμένων στο χώρο και στο χρόνο (βλ. Παράρτημα). Οι ερωτήσεις αυτές σκοπό είχαν να βοηθήσουν τον ερευνητή να εκτιμήσει αν ο ερωτώμενος είχε τις απαιτούμενες ικανότητες για να πάρει μέρος στην έρευνα και να αποφασίσει να συνεχίσει ή να διακόψει την συνέντευξη. Εδώ θα πρέπει να πούμε ότι όλα τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με συνέντευξη αφ' ενός γιατί υπήρχε το πιο πάνω πρόβλημα και αφ' ετέρου διότι θεωρήθηκε πολύτιμη η προσωπική επαφή με τους ηλικιωμένους και από άποψη εμπειρίας αλλά και συναισθημάτων.

Τελικά, βάσει συνεντεύξεων από τυχαίο δείγμα 100 ατόμων 65

ετών και άνω συμπληρώθηκαν τα εξής ερωτηματολόγια.

- 30 ερωτηματολόγια στο Κ.Α.Π.Η. Δήμου Πάτρας
- 30 στο Περιφερειακό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο του Ρίου
- 25 στο Γενικό Νοσοκομείο Πάτρας "Ο Άγιος Ανδρέας"
- 15 τέλος συμπληρώθηκαν από άτομα τρίτης ηλικίας που ασχολούνταν μαζί τους, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί της Δ/σης Υγείας Πρόνοιας του νομού Αχαΐας (ήταν περιπτώσεις της υπηρεσίας και γνωρίζαμε τις διευθύνσεις τους)

Στον πίνακα φαίνεται πιο ολοκληρωμένος ο σχεδιασμός της έρευνας. Παρά το σχετικά μικρό αριθμό συμπληρωμένων ερωτηματολογίων για μια πόλη από τις μεγαλύτερες σε πληθυσμό που υπάρχουν στην Ελλάδα, θεωρούμε ότι το τυχαίο δείγμα του πληθυσμού είναι ικανό να μας οδηγήσει σε κάποια συμπεράσματα για την φύση της κακοποίησης παραμέλησης ατόμων τρίτης ηλικίας στην πόλη της Πάτρας.

β. Κυριότερα ευρήματα της έρευνας

Χαρακτηριστικά του δείγματος

Από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των 100 συνολικά ερωτώμενων προκύπτει ότι 47% ήταν άνδρες και 63% γυναίκες, από τους οποίους το μεγαλύτερο ποσοστό 42% ήταν χήροι-ες, ενώ το 14% δεν παντρεύτηκε ποτέ, και μόνο 4% ήταν διαζευγμένοι-ες.

Όσον αφορά τη μόνιμη διαμονή τους τη στιγμή της έρευνας το 60% διέμενε σε αστικό κέντρο, το 12% σε μεγάλη πόλη ενώ μόλις το 12% ανέφερε ότι ζει σε χωριό, σε αντίθεση με το 44% που είχαν δηλώσει ότι γεννήθηκαν σε χωριό και το 2% που ανέφεραν ότι γεννήθηκαν σε αστικό κέντρο, παρατηρούμε λοιπόν έντονο το φαινόμενο της αστυφιλίας. Παράλληλα πρέπει να αναφερθεί ότι το 44% ζει μόνο του ενώ το 56% μένει μαζί με άλλα πρόσωπα, από αυτούς περισσότεροι από τους μισούς (52%) μένουν μαζί με την τον σύζυγο, το 31% με τα παιδιά του, ενώ το υπόλοιπο 17% μένει με άλλους συγγενείς (αδέλφια γονείς κλπ) ή με άλλα πρόσωπα που δεν ανήκουν στο συγγενικό περιβάλλον. Αξιοσημείωτο είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 50% διαμένει σε μονοκατοικίες ενώ 46% μένει σε διαμερίσματα, αναφέρθηκαν επίσης διαμονή σε παράγκα και σε λυόμενα σπίτια.

Στην ερώτηση εάν οι ερωτώμενοι ήταν μέλη Κ.Α.Π.Η. το 34% απάντησε θετικά, ενώ το 66% αρνητικά. Βλέπουμε λοιπόν ότι μόνο τέσσερις ερωτώμενοι εκτός αυτών που ερωτήθηκαν στο χώρο του Κ.Α.Π.Η. και ήταν κατά συνέπεια μέλη, απάντησαν θετικά. Από τις ερωτήσεις που αφορούν την επικοινωνία των ερωτώμενων με τους

διαπιστώθηκε ότι το 36% βγαίνει κάθε μέρα, ενώ περίπου το 1/4 από τους ερωτώμενους βγαίνει μια φορά την εβδομάδα ή περισσότερο (25%) από την άλλη μεριά υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό 18% που ανέφερε ότι δεν βγαίνει από το σπίτι ποτέ. Θα πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι το 3% των ερωτώμενων απάντησε ότι συνήθως πηγαίνει στο Κ.Α.Π.Η. ενώ ένα 27% προτιμά τις επισκέψεις, ένα 25% τους περιπάτους και ένα 6% την εκκλησία.

Αναφορικά με την τηλεφωνική επικοινωνία των ερωτώμενων τα ποσοστά είναι μοιρασμένα, ενώ το 29% απαντά πως έχει επικοινωνία κάθε μέρα υπάρχει και ένα 18% και ένα 6% αντίστοιχα που απαντά ποτέ ή λιγότερο από μία φορά τον μήνα.

Σχετικά με την απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο η τηλεόραση έρχεται πρώτη με 41% και στη συνέχεια το κέντημα για το μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών και για ένα 20% του συνόλου, το διάβασμα κρατά ένα 13% για τις εφημερίδες και ένα 4% για βιβλία που το διάβασμα τους είναι αποκλειστικότητα των γυναικών.

Περνώντας στις ερωτήσεις που αφορούν το οικονομικό - μορφωτικό επίπεδο των ερωτωμένων, οι περισσότεροι απάντησαν ότι παίρνουν κάποιας μορφής σύνταξη, 79% είναι λιγότεροι εκείνοι που αποκλειστικά συντηρούνται από οικονομικές ενισχύσεις ή επιδόματα, 2% ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό αναφέρει σαν πηγές εισοδήματος την σύνταξη και την οικονομική ενίσχυση από τα παιδιά και το συγγενικό περιβάλλον γενικότερα. Παράλληλα το 51% θεωρεί το εισόδημά του ανεπαρκές για να αντιμετωπίσει τις ανάγκες του ενώ το 35% το χαρακτηρίζει σαν σχετικά αρκετό, ενώ

μόνο 14% το χαρακτηρίζει επαρκές.

Αξιοσημείωτο είναι ότι σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο το 30% δήλωσε σαν απόφοιτος δημοτικού σχολείου και το 30% ότι έχει παρακολουθήσει μερικές τάξεις του δημοτικού ενώ έχουμε ένα 23% που δηλώνουν αναλφάβητοι. Αναφορικά με την εργασία που επιτελούσαν κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους, το 63,4% των γυναικών δηλώνει οικιακά (40% επί του συνόλου) ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά αφορούν κατώτερους υπαλλήλους και γεωργούς 15% και 11% αντίστοιχα, παράλληλα έχουμε 7% υπαλλήλος δημοσίου και ένα ίδιο ποσοστό τεχνίτες και κτηματίες.

Όσον αφορά την κατάσταση υγείας των συμμετεχόντων στην έρευνα το 1/4 (25%) την χαρακτήρισε "όχι τόσο καλή" ενώ το 22% την χαρακτήρισε καλή και το 21% άσχημη ενώ "πολύ καλή" αποφάσισε πως είναι η υγεία του το 31%.

Τελειώνοντας θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το 72% των ερωτώμενων απάντησε πως δεν δυσκολεύτηκε από τις ερωτήσεις ενώ το 14% υποστήριξε πως δυσκολεύτηκε γιατί κάποια πράγματα δεν τα καταλάβαινε ενώ το 13% δυσκολεύτηκε επειδή σε κάποια σημεία δεν μπορούσε να απαντήσει με ειλικρίνεια. Επίσης στην ερώτηση "αν είχατε υποστεί κακοποίηση-παραμέληση θα το αναφέρατε στο ερωτηματολόγιο αυτό" το 77% ναι το 16% όχι και το 6% δεν ξέρω.

Έκταση φύση και συνέπειες της κακοποίησης.

Μία συνολική θεώρηση των ευρημάτων που προέρχονται όπως αναφέρθηκε από τρία δείγματα πληθυσμού (Κ.Α.Π.Η. δήμου Πάτρας, Νοσοκομεία, περιπτώσεις Πρόνοιας) ατόμων 65 ετών και

άνω, υποδηλώνει ότι υφίσταται κακοποίηση και παραμέληση ηλικιωμένων στην πόλη της Πάτρας. Συγκεκριμένα η έρευνα βάση των απαντήσεων στα 100 ερωτηματολόγια αποκάλυψε τα εξής.

19 περιπτώσεις "προσωπικής κακοποίησης" (πάντα ο όρος χρησιμοποιείται στην ευρεία του έννοια και περιλαμβάνει την παραμέληση) οι οποίες αφορούσαν τον (ίδιο τον ερωτώμενο και συνέβησαν λίγες ημέρες πριν την συνέντευξη.

32 περιπτώσεις "προσωπικής κακοποίησης" οι οποίες αφορούσαν τον (ίδιο των ερωτώμενο και συναίβησαν μέσα στον τελευταίο χρόνο.

Επιπρόσθετα αξίζει να σημειωθούν δύο ακόμη περιπτώσεις παραμέλησης ενώ ο πληθυσμός των νοσοκομείων σημείωσε μεγαλύτερο ποσοστό κακοποίησης (80% των περιπτώσεων)

Το δεύτερο εύρημα αφορά το γεγονός ότι πολλοί ηλικιωμένοι δήλωσαν ότι είχαν υποστεί πολλαπλές κακοποιήσεις (τουλάχιστον δύο ένα ποσοστό 19%). Σημειώνεται ότι η πολλαπλή θυματοποίηση είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Σε πρόσφατη διαπολιτιστική και διακρατική έρευνα σε πληθυσμό 16 ετών και άνω (όχι μόνο γεροντικό) βρέθηκε ότι το 1/3 των θυμάτων είχαν υποστεί περισσότερες από μία επιθέσεις (Σταθόπουλος Π, Εκλογή 1990).

Η σωματική κακοποίηση είναι ένα φαινόμενο σπανιότερο από την παραμέληση. Ένα ποσοστό 7% αναφέρθηκε σε σωματική κακοποίηση και βιολογισμό ενώ δεν έλλειψε και μια αναφορά σεξουαλικής κακοποίησης για την οποία θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι έχει μεγάλη δόση υπερβολής εάν δεν παρακολουθούσαμε

συχνά από τα μέσα ενημέρωσης ανάλογα περιστατικά.

Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό 5% έπεσε θύμα υλικών απωλειών, ληστειών ή κλοπών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι κλοπές συμπεριλήφθησαν στο ερωτηματολόγιο παρά το γεγονός ότι δεν συνδέονται με βία ή κακοποίηση αλλά γιατί αποτελούν μια μορφή κακομεταχείρισης, ιδιαίτερα όταν οι δράστες ανήκουν στο άμεσο περιβάλλον του θύματος.

Όσον αφορά τις συνέπειες της κακοποίησης μπορούμε να πούμε ότι τα ηλικιωμένα άτομα φοβούνται περισσότερο το έγκλημα και αποδοκιμάζουν έντονα το έγκλημα, εκτός αυτού τα ηλικιωμένα άτομα που γίνονται θύματα εγκλημάτων μπορεί να αναπτύξουν μία αυξημένη νευρική κατάσταση και δειλία. Αυτή η κατάσταση οδηγεί σε ένα εξελισσόμενο συναίσθημα δειλίας και ανασφάλειας ακόμη και όταν παραμένουν στο σπίτι σε αδυναμία να αντιμετωπίσουν τη ζωή και σε φόβο επαναθυματοποίησης. Ενδέχεται επίσης να προκύψει μια αποδιοργάνωση της προσωπικότητας. Συγγενείς του θύματος μπορεί να χάνουν ολοένα και περισσότερο την υπομονή τους και μπορεί να μέμφονται το θύμα, όλα αυτά είναι πιθανό να καταλήξουν σε προοδευτική μείωση της αυτοεκτίμησης η οποία θα οδηγήσει περαιτέρω σε αύξηση των διαπροσωπικών συγκρούσεων. Στη συνέχεια οι συγγενείς ενδέχεται να απομακρυνθούν από το θύμα ή να το υπερπροστατεύουν. Στην παρούσα έρευνα είναι αξιοσημείωτο ότι κανένα από τα θύματα κακοποίησης - παραμέλησης δεν ανέφερε ότι οι σχέσεις του με το δράστη είναι καλύτερες από πριν ενώ

σχέσεων με το θύτη.

Πέρα από τις ατομικές συνέπειες που συνοδεύουν την ενεργητική ή παθητική κακοποίηση αξιοπρόσεκτες είναι και οι κοινωνικές. Το κοινωνικό κόστος που πληρώνει η πολιτεία ή και η οικογένεια είναι υψηλό ακόμη και όταν ο δράστης είναι μέλος της τελευταίας. Με την κακοποίηση του ηλικιωμένου, από οπουδήποτε και αν προέρχεται, αυξάνεται η εξάρτηση του, αν δε η βία, πηγάζει από τους ίδιους τους κόλπους της οικογένειας, οι συγκρούσεις δυσχερύνουν τη συμβίωση. Με την ουσιαστική και ψυχολογική απομάκρυνση του ηλικιωμένου από την οικογένεια διακόπτεται η συνοχή των κρίκων που ενώνουν τη μία γενιά με την άλλη. Από την άλλη πλευρά, το οικονομικό κόστος είναι αναμφισβήτητα μεγαλύτερο στην περίπτωση θυμάτων που ανήκουν στην τρίτη ηλικία. Ιδιαίτερα εάν παραστεί ανάγκη, εκτός από την ιατροφαρμακευτική και για νοσηλευτική περίθαλψη και αυτό γιατί η βραδεία ανάρρωση και οι επιπλοκές είναι ο κανόνας στις περιπτώσεις αυτές.

Παραμέληση.

Επειδή το πρόβλημα της παθητικής κακοποίησης παρουσιάστηκε εντονότερο μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα 5% έλλειψη τροφής, 35% έλλειψη φροντίδας, 4% έλλειψη θέρμανσης, 10% έλλειψη ιατρικής φροντίδας, θεωρείται σκόπιμη η διεξοδικότερη μελέτη του. Συνυπολογιζόμενα όλα τα περιστατικά παραμέλησης δείχνουν ότι το 13% των ερωτώμενων παραπονούνται ότι δεν εξυπηρετούνται οι απαραίτητες ιατρικές ή υγειονομολογικές τους ανάγκες. Το θέμα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί όπως είναι ευνόητο και

οι περιπτώσεις αυτές μπορεί να φτάσουν σε σωματική βλάβη ή και σε ανθρωποκτονία από αμέλεια. Είναι γνωστές περιπτώσεις κατά τις οποίες παραμελημένα άτομα ηλικιωμένα κατέληξαν αβοήθητα στο θάνατο, οποίος διαπιστώθηκε πολύ αργά, όταν αυτό βρισκόταν σε κατάσταση αποσύνθεσης.

Διερευνήσεις του θέματος της ειδικής αυτής κατηγορίας ατόμων από τις κοιν. υπηρεσίες των νοσομείων που αναφέρθηκαν μας έδωσαν τα εξής στοιχεία.

Ένας αξιοπρόσεκτος αριθμός ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω καταλήγουν στα νοσοκομεία από διάφορες αιτίες όπως κακώσεις, θλάσεις, εξαρθρώσεις, εγκεφαλικά επεισόδια, ασιτία, αφυδάτωση, φαρμακευτική δηλητηρίαση, γεροντική άνοια, απόπειρα αυτοκτονίας κλπ. Συγκεκριμένα πρόκειται για πρόσωπα με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά.

- ηλικιωμένα άτομα χωρίς συγγενείς (μοναχικά)
- ηλικιωμένα άτομα με συγγενείς που αδυνατούν να τους προσφέρουν περίθαλψη.
- ηλικιωμένα άτομα με συγγενείς που αδιαφορούν
- ηλικιωμένα άτομα αλκοολικά ή τοξικομανή

Κοινό χαρακτηριστικό αποτελεί η αδυναμία κάλυψης εκτός νοσοκομείου των στοιχειωδών αναγκών τους, θα χαρακτηρίζονταν επομένως σαν θύματα ενεργητικής ή παθητικής κακοποίησης ή αυτοπαραμέλησης.

Το πρόβλημα αυτό παρουσιάζει δύο όψεις. Μία ατομική που επικεντρώνεται κυρίως στον ηλικιωμένο ο οποίος υποφέρει και

δικαιούται να τελειώσει ανώδυνα τη ζωή του. Και μία κοινωνική, σύμφωνα με την οποία η πολιτεία ή η διοίκηση του νοσοκομείου λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες για κρεβάτια προκειμένου να αντιμετωπίσει έκτατα περιστατικά, εκτιμά ότι η παρατεταμένη παραμονή στο νοσοκομείο μοναχικών και εγκαταλειμμένων ηλικιωμένων καθιστά αδύνατη τη νοσηλεία καθαρά ιατρικών περιπτώσεων και γενικώς δυσχεραίνει την ομαλή λειτουργία του νοσοκομείου.

Δυστυχώς, η εκτίμηση αυτού του προβλήματος δεν είναι ευχερώς διαπιστώσιμη. Τα σχετικά στοιχεία δεν καταγράφονται ή κρατούνται ελλιπώς από ένα νοσοκομείο σ' ένα άλλο. Οι περισσότεροι Κοιν. Λειτουργοί αναφέρουν ότι συχνά ηλικιωμένοι ασθενείς παρουσιάζουν την τάση να θέλουν να παραμείνουν στο νοσοκομείο από ότι απαιτείται ή τους είναι αναγκαίο για τη συγκεκριμένη ασθένεια και αυτό γιατί οι οικογένειες τους αρνούνται να τους παραλάβουν. Σε άλλες περιπτώσεις δηλώνουν περιστατικά ηλικιωμένων που δεν έχουν οικογενειακό περιβάλλον ή που οι οικογένειες είναι πολύ φτωχές για να αναλάβουν τη φροντίδα τους.

Αναφέρθηκε επίσης ότι το πρόβλημα της εγκατάλειψης ήταν περισσότερο έντονο κατά την διάρκεια των χειμερινών μηνών, αφού περισσότεροι ηλικιωμένοι είχαν εισαχθεί στα νοσοκομεία υποφέροντας από σοβαρές και πολλαπλές ασθένειες. Από τις απαντήσεις που ελήφθησαν από τους κοιν. λειτουργούς που εργάζονταν στα νοσοκομεία είναι δύσκολο να ορίσουμε την έκταση του προβλήματος γιατί αυτό φαίνεται να είναι διαφορετικό από νοσοκομείο σε νοσοκομείο.

Οι τρόποι άμεσης αντιμετώπισης των περιστατικών που εφαρμόζονται από τους κοιν. λειτουργούς περιλαμβάνουν κυρίως την προσπάθεια να δημιουργηθεί συνείδηση των ευθυνών που έχουν τα άτομα του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος του ηλικιωμένου για την περίθαλψη του καθώς και την προσπάθεια να τους μεταδώσουν βασικές γνώσεις για την φροντίδα ατόμων τρίτης ηλικίας στο σπίτι.

Στην περίπτωση που δεν υπάρχουν συγγενείς η προσπάθεια στρέφεται στους γείτονες και φίλους, αν δεν υπάρχουν ούτε και τέτοια πρόσωπα αναζητείται καταφύγιο σε οίκους ευγηρίας ή νοσοκομεία χρονίων παθήσεων. Είναι βέβαια προφανές ότι οι προαναφερθείσες παρεμβάσεις πολύ απέχουν από το να θεωρούνται ικανοποιητικές, έτσι από τους Κ.Λ. των νοσοκομειακών πλαισίων να επεκταθεί το πρόγραμμα "βοήθεια στο σπίτι" για τις οικογένειες που προθυμοποιούνται να φροντίζουν ηλικιωμένους επίσης να δίνεται οικονομική ενίσχυση στις οικογένειες που είναι πρόθυμες να περιθάλψουν τα μέλη τους, αλλά δεν έχουν τα μέσα, επίσης η ανάπτυξη ξενώνων για επείγοντα περιστατικά και για προσωρινή λύση .

Χαρακτηριστικά θυμάτων

Με αρκετές επιφυλάξεις θα μπορούσε κανείς να σκιαγραφήσει γενικά το "τυπικό" θύμα κακοποίησης που κατοικεί στην περιοχή της Πάτρας, σαν ένα άτομο από 65 ετών έως 71 γένους θηλυκού, το οποίο ζει με κάποιο συγγενή, δεν είναι απομονωμένο, ωστόσο έχει χαμηλό επίπεδο τηλεφωνικής επικοινωνίας με φίλους ή

συγγενείς και είναι δυσαρεστημένο από τη ζωή του. Αναλυτικότερα Όσον αφορά την ηλικία όπως φαίνεται στον πίνακα τόσο το δείγμα του ΚΑΠΗ όσο και των νοσοκομείων και της πρόνοιας είχε περισσότερα άτομα στην ηλικιακή ομάδα 65-70 και λιγότερα όσο ανεβαίνουμε στην ηλικιακή κλίμακα. Την ίδια φθίνουσα τάση ακολουθεί και η θυματοποίηση. Δηλαδή υπάρχει υψηλό ποσοστό κακοποίησης στις μικρότερες ηλικίες και μικρότερο στις μεγαλύτερες.

Σε άλλες έρευνες ωστόσο έχειδειχθεί ότι τα πολύ ηλικιωμένα άτομα και ιδίως γυναίκες που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν, διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο κακοποίησης. Μήπως επομένως η αντίστροφη σχέση που βρέθηκε εδώ είναι αποτέλεσμα της πληθυσμιακής αναλογίας και ιδίως του μικρού αριθμού ατόμων που περιέχει η ομάδα 81 ετών και άνω. Ίσως μια έρευνα με στρωματωμένο δείγμα να μας έδινε ανάλογες απαντήσεις.

Όσον αφορά το φύλο, σε κάθε περίπτωση οι γυναίκες φαίνεται να γίνονται θύματα κακοποίησης περισσότερο από ότι οι άνδρες και μάλιστα αυτό συμβαίνει σε κάθε ηλικιακή ομάδα. Φαίνεται λοιπόν ότι οι γυναίκες από την κακοποίηση του συζύγου ή του συντρόφου τους όταν είναι νέες παίρνουν στην κακοποίηση των παιδιών τους ή άλλων ατόμων όταν ηλικιώνονται. Βέβαια ακριβώς επειδή η μελέτη δε βασίζεται σε τυχαίο δείγμα του συνολικού πληθυσμού τα ευρήματα σε σχέση με το φύλο και την ηλικία πιθανόν να μην είναι αξιόπιστα. ΣΗΜΕΙΩΣΗ . λέγεται το δείγμα που συγκροτείται ώστε να εξασφαλίζεται η εκπροσώπηση όλων των κατηγοριών πληθυσμού.

Στη μελέτη αυτή εκτός των άλλων έχει εξέχουσα σημασία, η οικογενειακή κατάσταση του ερωτώμενου καθώς και η σύνθεση του νοικοκυριού γιατί στη βιβλιογραφία τονίζεται ότι συνηθέστατα ο δράστης της κακοποίησης είναι μέλος της οικογένειας (Κ.Δ. Σπινέλη, Αθήνα 1991).

Στην πλειοψηφία τους τα κακοποιημένα άτομα της παρούσας έρευνας ήταν άνθρωποι, ανύπαντροι, διαζευμένοι ή χήροι (56%). Τα περισσότερα θύματα ζούσαν με συγγενή, σύζυγο ή παιδί (63%) ενώ από τους κακοποιημένους το 5% απάντησε ότι το άτομο που τα κακοποίησε ήταν συγγενής.

Εκτός των άλλων, η αδυναμία ή η δυσχέρεια επικοινωνίας και η επικοινωνιακή απομόνωση έχουν χαρακτηριστεί ως συντελεστικοί παράγοντες αυτών των κοινωνικών φαινομένων. Και οι οικογένειες χωρίς κάποιου είδους κοινωνική υποστήριξη θεωρούνται πιο επίφοβες στη χρήση βίας για την αντιμετώπιση οικογενειακών κρίσεων. Η κοινωνική απομόνωση του ηλικιωμένου περιπλέκει το πρόβλημα καθώς μειώνεται η δυνατότητα υποστήριξης του από τα διάφορα κοινωνικά δίκτυα τα οποία θα ήταν δυνατόν να αμβλύνουν το φόβο αλλά και στην περίπτωση θυματοποίησης να ανακουφίζουν το θύμα από τις συνέπειες.

Σύγκριση δεδομένων που αφορούν τις δραστηριότητες των κακοποιημένων με εκείνες των μη κακοποιημένων δεν παρουσιάζουν αισθητές διαφορές. Όπως όμως ήταν αναμενόμενο οι κακοποιημένοι είχαν χαμηλότερα επίπεδα τηλεφωνικής επικοινωνίας και κοινωνικής κινητικότητας.

Θα πρέπει τέλος να σημειωθεί ότι από πολλούς συγγραφείς επισημαίνεται ο αυξημένος κίνδυνος θυματοποίησης των μη αυτοεξυπηρετούμενων ηλικιωμένων. Τα θύματα κακοποίησης πιθανά να έχουν κάποια σωματική ή και διανοητική δεισλειτουργία και εξέρχονται για την εξυπηρέτηση των αναγκών τους. Η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε υποκειμενικά δεδομένα και μαρτυρίες των ίδιων ηλικιωμένων, επομένως ήταν αναγκαίο να επικεντρωθεί σε άτομα διανοητικά υγιή, 65 ετών και άνω, με πιθανότητα ελαττωμένης ικανότητας για αντίδραση στην απειλούμενη κακοποίηση και όχι σε άτομα με φανερές δεισλειτουργίες. Το θέμα της μειονεξίας τους διερευνήθηκε έμεσα με ερωτήσεις που αφορούσαν την αυτοαξιολόγηση της υγείας τους και την αντίληψη που οι ίδιοι είχαν για τους εαυτούς τους και την ηλικία τους.

Μια σύγκριση των σχετικών απαντήσεων των θυμάτων και μη θυμάτων αποκαλύπτει το ένα μεγάλο ποσοστό από τα θύματα που ρωτήθηκαν για την κατάσταση της υγείας τους 62% την χαρακτήρισαν "πολύ άσχημη" ενώ το 30% "άσχημη" και το 8% "καλή".

Όπως ήταν αναμενόμενο πολλά θύματα παρουσίασαν μια πενιχρή εικόνα για τον εαυτόν τους χαρακτηρίζοντας τον σαν "ηλικιωμένο" ή "γέρο". Τέλος τα θύματα κακοποίησης ανέφεραν ότι ήταν "πολύ δυσαρεστημένοι" από τη ζωή τους ενώ οι περισσότεροι από τους μη κακοποιημένους δήλωσαν "ικανοποιημένοι" ή "πολύ ικανοποιημένοι".

γ. Συμπεράσματα.

Με την παρουσίαση των κυριότερων ευρημάτων της έρευνας, ίσως να είναι περισσότερες οι ερωτήσεις που προέκυψαν από τις απαντήσεις και τα δεδομένα που αδιαμφισβήτητα πρέκυψαν θα πρέπει όμως να συνυπολογιστεί και η απειρία στον σχεδιασμό της έρευνας, αλλά και ο διερευνητικός χαρακτήρας της έρευνας που δεν άφησε περιθώρια για να εξετασθούν αίτια και παράγοντες που ευνοούν ή δυσχεραίνουν την κακοποίηση των ηλικιωμένων, τουλάχιστον έγινε μια απόπειρα να ελεχθεί και αυτό. Γενικότερα πάντως θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα.

Πρώτα διαπιστώθηκε ότι η συνηθέστερη μορφή κακοποίησης είναι ψυχική σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν στα χέρια μας, ενώ από τα λεγόμενα των προσώπων που παρέχουν υπηρεσίες πρόνοιας στους ηλικιωμένους προβάλλεται η παθητική κακοποίηση ή παραμέληση. Η σωματική κακοποίηση είναι σπανιότερη αν και υπάρχει.

Δεύτερο, έγινε αισθητή η μη ευαισθητοποίηση όσων παρέχουν υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας ώστε να αναζητούν και να ξεχωρίζουν τα συμπτώματα κακοποίησης. Επίσης δεν φαίνεται να εφαρμόζεται πάντα η διάταξη για υποχρεωτική καταγγελία των περιστατικών σωματικής βλάβης κυρίως διότι τελικά πολλά από αυτά παρουσιάζονται και υπογράφονται σαν "ατυχήματα".

Η κακοποίηση των ηλικιωμένων, πρέπει να πούμε, ότι παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την κακοποίηση παιδιών. Και στις δύο περιπτώσεις το οικογενειακό περιβάλλον θεωρείται ο κατάλληλος

χώρος στον οποίο ικανοποιούνται όλες οι ανάγκες τους, από τροφή και καθαριότητα έως αγάπη και ασφάλεια. Είναι επομένως άτομα εξαρτώμενα που δημιουργούν στην οικογένεια οικονομικές επιβαρύνσεις, σωματική κόπωση και συγκινησιακή φόρτιση. Υπάρχουν όμως και ορισμένες σημαντικές διαφορές. Ενώ οι περισσότεροι γονείς θεωρούν ως δεδομένο και φυσιολογικό να φροντίζουν τα παιδιά τους, τα ενήλικα παιδιά δεν αισθάνονται το ίδιο για τους ηλικιωμένους γονείς τους. Κι ακόμη ενώ τα παιδιά γίνονται όλο και περισσότερο ανεξάρτητα καθώς μεγαλώνουν, τα άτομα τρίτης ηλικίας καθίστανται περισσότερο εξαρτώμενα. Τέλος, τα ηλικιωμένα άτομα, είχαν και έχουν στο πλαίσιο μιας οικογένειας ορισμένα καθήκοντα ή διαδραματίζουν ένα συγκεκριμένο ρόλο, πχ. βοηθούν χρηματικά ή εκτελούν ορισμένες εργασίες. Συχνά η κακοποίηση οφείλεται στην αδυναμία του ηλικιωμένου να συνεχίσει να εκτελεί τα καθήκοντα που εκτελούσε.

Κεφάλαιο VII

" Είναι πιο δυνατά γερασμένα
λιοντάρια, απο τα ζωηρά ελάφια
Ιππόλυτος

Κεφάλαιο VII

I. Συμπερασματικές σκέψεις

Απο την ανάλυση των ερωτηματολογίων και τη διερεύνηση της κυριότερης βιβλιογραφίας που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων όπως τη θέση των ηλικιωμένων στην Ελληνική Κοινωνία, τα προγράμματα που εφαρμόζονται για τους ηλικιωμένους, της ιδιαιτερότητας της προσαρμογής των ηλικιωμένων στην κοινωνία αλλά και την θέση τους τους ρόλους και τον τρόπο ζωής τους στην οικογένεια.

Η γενική οικόνα που αποκομίζει κανείς απο την πρώτη αυτή ανασκόπηση των γεγονότων είναι ότι η ελληνική κοινωνία δεν αντιμετωπίζει, προς το παρόν τουλάχιστον, σοβαρό πρόβλημα σωματικής κακοποίησης των ατομων τρίτης ηλικίας , θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει μάλλον ότι η κακοποίηση ηλικιωμένων στη χώρα μας δεν είναι τόσο σοβαρή όσο σε άλλα κράτη. Αλλωστε η συχνότερη μορφή κακοποίησης ήταν αυτό που χαρακτηρίζεται ως " ψυχολογική κακοποίηση " Ωστόσο για ένα ηλικιωμένο άτομο η μορφή αυτή βίας ενδέχεται να είναι το ίδιο οδυνηρή - αν όχι περισσότερο οπως και η σωματική βία.

Η ενδοοικογενειακή βία ή κακοποίηση δε θα μπορούσε να θεωρηθεί, σύμφωνα με τα στοιχεία μας ότι αποτελεί για την ώρα οξύ κοινωνικό πρόβλημα για την Ελλάδα, ούτε όμως ότι είναι ανύπαρκτη. Οι δράστες της κακοποίησης στις περισσότερες περιπτώσεις του δείγματος ήταν άτομα της οικογενείας.

Πάντως γεγονός είναι ότι διάφορες μορφές κακοποίησης ηλι-

κιωμένων στην ευρεία έννοιά της, είναι παρούσες στη ελληνική κοινωνία. Επομένως είναι σκόπιμο να αρχίσει πλέον μια συντισμένη αντιμετώπιση προτού το πρόβλημα καταστεί δισεπίλυτο. Άλλωστε είναι αναγκαίες έρευνες για να προσδιοριστεί με ακρίβεια το κοινωνικό κόστος, το οποίο παρουσιάζεται σημαντικά, γιατί τα φαινόμενα αυτά αλλοιώνουν και αποσταθεροποιούν την Ελληνική κοινωνία, καθώς αυτή παύει να αναθέτει κάποιο λειτουργικό ρόλο στα πιο ηλικιωμένα μέλη της και αδυνατεί να τους διατηρήσει κοντά της και επίσης γιατί η χώρα μας ανήκει στα ευρωπαϊκά κράτη στα οποία αυξάνει ο αριθμός των ατόμων 65 ετών και άνω και μικραίνει ο αριθμός των ατόμων 15 ετών και κάτω. Προφανώς αυτή η κατάσταση θα συνεπάγεται συνεχή αύξηση των προβλημάτων που συναρτώνται με τους ηλικιωμένους στο μέλλον (Α.Σ.Δόντα, Η τρίτη ηλικία Αθήνα 1981)

Μερικές λύσεις θα μπορούσαμε να δούμε, μελετώντας την παραδοσιακή μορφή της Ελληνικής οικογένειας, η οποία έχει αναθέσει ρόλους σε άτομα κάθε γενιάς. Η ενθάρρυνση των ηλικιωμένων που θέλουν και μπορούν να ξεκινήσουν μετά τη συνταξιοδότηση μια " δεύτερη σταδιοδρομία " αντί της ενασχόλησης τους με ψυχαγωγικές απασχολήσεις, κατα το πρότυπο της λεγόμενης " Θεωρίας της δραστηριότητας " μεταθέτει κατα ορισμένο χρόνο το πρόβλημα. Επίσης η προσπάθεια ένετης των υγιών και αυτοεξυπηρετούμενων ηλικιωμένων ατόμων σε κοινωνικά χρήσιμες, έστω και μη αμειβόμενες εργασίες κατα το πρότυπο της θεωρίας της συμμετοχής είναι

δυνατό να επιλύσει πολλά προβλήματα απο αυτά που υπάρχουν σήμερα ή που ενδέχεται να δημιουργηθούν στο μέλλον, με την προτεινόμενη κοινωνική συμμετοχή των ηλικιωμένων σε κοινωνικά επωφελείς εργασίες (λ.χ. επιμέλεια ανηλίκων)

Αντίθετα, η συγγέντρωση ηλικιωμένων σε μικρές κοινότητες σε περιοχές με ιδανικές κλιματολογικές συνθήκες όπως συμβαίνει στη Φλόριδα των Η.Π.Α κατα το πρότυπο της θεωρίας του αποκλεισμού απο την ενεργό ζωή ίσως έχει εποισσότερα πλεονεκτήματα μόνο εφ'όσον γίνεται αυτόβουλα, και απο σχετικά ευπόρους συνταξιούχους. Βλέπουμε λοιπόν οτι η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην ιδανική πολιτεία για τα άτομα τρίτης ηλικίας και το γκέτο" των ηλικιωμένων είναι δυσδιάκριτη.

Όσα αναφέρθηκαν δείχνουν ότι και η Ελλάδα συμμετέχει στο πρόβλημα της πρόωρης πληθυσμιακής γήρανσης και στις δυσμενής επιπτώσεις του το ερώτημα είναι εάν θα υπάρξουν δυνατότητες σχετικού προγραμματισμού και έγκαιρης ρεαλιστικής αντιμετώπισης του Ο.Α. Boehm, μέλος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρει. Ο οικονομικός τομέας, θα πρέπει να αντιμετωπίσει μείωση του αριθμού των καταναλωτών και αναδιόρθωση προς όφελος των καταναλωτικών μονάδων υψηλότερων μέσων όρων ηλικιών καθώς και εντονότερη έμφαση στη σηζήτηση υπηρεσιών. θα πρέπει να προσαρμοστεί με τον ελεύθερο χρόνο των ηλικιωμένων και με την επιθυμία τους να ξεπεράσουν τη μοναξιά των γηρατειών.

Οι σημαντικότερες συνέπειες της πληθυσμιακής γήρανσης θα παρουσιαστούν στη αγορά εργασίας, όπου θα είναι αναγκαίο να ληφθεί πρόνοια για νέα είδη εργασίας για ηλικιωμένα άτομα που ζητούν απασχόληση και όπου θα παραστεί ανάγκη να προσαρμοστούν, τα νέα αυτά είδη εργασίας σε νέες μεθόδους παραγωγής. Ανάγκες για μεταβολές στη συνταξιοδότηση και για αύξηση των δαπανών για την υγεία και την επαγγελματική επανεκπαίδευση θα απαιτηθούν νέες κυβερνητικές επιλογές (Α.Σ.Δόντα οπ.παρ)

2. Προτάσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση του προβλήματος

Στις σύγχρονες, τεχνολογικά αναπτυγμένες, αστεακές κοινωνίες η ζωή είναι πολυπλοκότερη και πιο απαιτητική από ο.τι στις παραδοσιακές και ιδιώς στις αγροτικές κοινωνίες και έτσι η περιποίηση ενός ηλικιωμένου είναι απο δύσκολη έως δύσβαχτη, ενώ η συμβίωση με άτομα τρίτης ηλικίας γενικά, δημιουργεί συνήθως ψυχικές εντάσεις.

Τ άλλοτε αυτονόητο και σχετικά απλό έργο της οικογένειας, να φροντίζει το μειονεκτικά και ηλικιωμένα μέλη της, δυσχεραίνεται σήμερα και απο το γεγονός ότι άτομα που επιφορτίζονται με την περιποίηση ενός ηλικιωμένου ενδέχεται να έχουν και αυτά τα ίδια συγκινησιακά ή άλλα προβλήματα.

Άλλος ένας παράγοντας που προσθετει δυσχέρειες στην περίθαλψη των ηλικιωμένων στους κόλπους της οικογένειας είναι η αυξηση του προσδοκιμου επιβίωσης και στη χώρα μας και κατά συνέπεια, η παρατεταμένη διάρκεια αυτής της διαδικασίας. Απο την λλη πλευρά, ο ατομικισμός και η κοινωνική απομόνωση είναι συνηθισμένο πλέον φαινόμενο και οι γείτονες, ούτε θέλουν να συνδράμουν την οικογένεια στο πρόβλημά της, ούτε και δρούν ως φορείς κοινωνικού ελέγχου που θα απέτρεπε την τυχόν ανάρμστη συμπεριφορά προς ηλικιωμένα μέλη.

Πιθανόν, βέβαια, κάποιες φορές να έχουμε να κάνουμε με μεταβίβαση βίας και κακοποίησης απο γενιά σε γενιά η οποία, μαζί με τα Ελληνικά δεδομένα για την κακοποίηση των παιδιών, την

αστυκοποίηση του Ελληνικού πληθυσμού που συνεπάγεται διάλυση της διευρυσμένης οικογένειας και των παραδοσιακών της ρόλων, και την αύξηση της προσδοκίμης ηλικίας επιβίωσης στη χώρα μας παράλληλα με την έλλειψη κατάλληλης κοινωνικοποίησης της Ελληνικής νέας γενιάς ως προς την τρίτη ηλικία, προοιωνίζει επίταση του ρποβλήματος της ενεργητικής και παθητικής κακοποίησης των ηλικιωμένων. Ίσως όμως τέτοιες απόψεις να είναι ακραίες και σίγουρα δεν στηρίζονται σε αξιόπιστα δεδομένα, πότε θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη με περίσκεψη

(Θ απρέπει στο άμεσο μέλλον, κατα συνέπεια, να σχεδιαστεί ή σε ορισμένα σημεία να αναθεωρηθεί η κρατική πολιτική για την τρίτη ηλικία σε συνάρτηση με τα προβλήματα της ενεργητικής και παθητικής κακοποίησης. Θα πρέπει λοιπόν να ληφθούν μια σειρά απο μέτρα για να αποφεύγονται τέτοιες δυσάρεστες καταστάσεις.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να περιοριστεί κάθε μορφή κακοποίησης ή παραμέλησης των ηλικιωμένων είναι η έγκαιρη πληροφόρηση των αρμοδίων υπηρεσιών για ανάλογες περιπτώσεις. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την συλλογή αξιόπιστων στοιχείων απο νοσοκομεία, κέντρα υγείας, κλινικές κλπ. και ανάθεση ερευνών σε διάφορους φορείς.

Αναγκαία είναι η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση εκείνων που παρέχουν υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας καθώς και των αστυνο-

μικών και δικαστικών λειτουργών, σχετικά με την έγκαιρη διάγνωση και την σύγχρονη αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών. Επίσης η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των ειδικών ομάδων που έρχονται σε συχνή επαφή με τους ηλικιωμένους ώστε να αναφέρονται όλα τα περιστατικά που έρχονται σε γνώση τους στο πλησιέστερο ΚΑΠΗ.

Προτείνουμε επίσης η καθιέρωση τηλεφωνικής γραμμής που να δέχεται παράπονα απο ηλικιωμένα άτομα ή να τους παρέχει πρώτες βοήθειες ή συμβουλές. Τα τηλεφωνικά κέντρα μπορεί να στελεχώνονται απο εθελοντές ή απο κοινωνικούς λειτουργούς.

Απαραίτητες άλλωστε είναι τακτές επισκέψεις κοινοτικού ή αγροτικού ιατρού ή προσψικου των Κ.Α.Π.Η. στα σπίτια που υπάρχουν ηλικιωμένα άτομα ώστε όχι μόνο να προσφέρονται ιατρικές και νοσηλευτικές συμβουλές αλλα να δρουν και γενικά προληπτικά με την άσκηση κοινωνικού έλέγχου ώστε να αποτρέπεται όποιας μορφής κακοποίησης.

Μία άλλη σειρά μέτρων θα μπορούσε να αποβλέπειστην παροχή περίθαλψης και φροντίδας σε ηλικιωμένα άτομα, μιλάμε βέβαια για εξωιδρυματική φροντίδα και κυρίως εκείνη που παρέχεται στο σπίτι του ηλικιωμένου ή συγγενών του.)

Θα πρέπει λοιπόν να γίνει γνωστό στο ευρύ κοινό και να καθιερωθούν μαθήματα απο τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό με την παροχή φροντίδας και νοσηλείας των ηλικιωμένων στο σπίτι.

Αναγκαίο είναι επίσης να επεκταθεί το πρόγραμμα " βοήθεια στο σπίτι " για την ανακούφιση της οικογένειας με την συνδρομή

μή έθελοντών και γενικά με την διεύρυνση της κοινωνικής πολιτικής για την προστασία των ηλικιωμένων.

Όπως γίνεται αντιληπτό θα πρέπει να διευρυνθούν οι υπηρεσίες των ΚΑΠΗ και να ενισχυθούν με προσωπικό για να μην επηρεαστεί η καλή λειτουργία τους, και να συμπεριληφθούν προγράμματα ενημέρωσης και πρόληψης τόσο των ασθενών όσο και της κακοποίησης.

Θα πρέπει λοιπόν να καθιερωθεί ο θεσμός των αναδόχων οικογενειών για τις περιπτώσεις που απαιτείται η προσωρινή ή εν ανάγκη και μόνιμη απομάκρυνση του ηλικιωμένου από το περιβάλλον του. Το κόστος μιας ανάδοχης οικογενείας, είναι κατά πολύ μικρότερο από το κόστος μιας υλικής νοσοκομείου.

Θα πρέπει επίσης να σκεφτούμε σοβαρά την ίδρυση κοντά σε νοσοκομεία, ξενώνων για τους ηλικιωμένους που βρίσκονται στο στάδιο της ανάρρωσης, που έχουν κατακλίσεις ή που είναι χρόνια πάσχοντες. Και εδώ το κόστος είναι μικρότερο από το αντίστοιχο νοσοκομειακό. Μεχρις ότου νανπτυχθεί ο θεσμός αυτός ίσως θα ήταν σκόπιμο ορισμένοι ασφαλιστικοί οργανισμοί να συμβληθούν με ιδιωτικές κλινικές ώστε να μεταφέρονται εκεί, ορισμένες κατηγορίες ηλικιωμένων που δεν χρειάζονται ουσιαστική νοσοκομειακή περίθαλψη.

Αναγκαίες είναι επίσης και επισκέψεις από μέλη της κοινωνικής υπηρεσίας των νοσοκομείων στα εκεί νοσηλευόμενα άτομα τρίτης ηλικίας, για να βοηθήσουν τόσο στα οικογενειακά τους προ-

βλήματα, όσο και σε ζητήματα σχετικά με την παραμονή τους στο νοσοκομείο.

Θα πρέπει επίσης να δοθεί ενθάρρυνση στα άτομα τρίτης ηλικίας να προσφέρουν εργασίες σε τομείς όπου υπάρχει ζήτηση καθώς και σε εθελοντικές λεργασίες. σκόπιμο επίσης είναι να σχεδιάζονται διαμερίσματα με ειδικές ευκολίες και προδιαγραφές για αυτο-εξυπηρετούμενα ηλικιωμένα άτομα καθώς επίσης και να δίνονται επιδοτήσεις σε οικογένειες οι οποίες περιθάλπουν στο σπίτι ηλικιωμένους συγγενείς.

Μία άλλη κατηγορία προτάσεων αποβλέπει στην ευαισθητοποίηση του ευρέος κοινού ως προς την ανάγκη προστασίας των ατόμων τρίτης ηλικίας. Χρειάζεται λοιπόν η ορθή ενημέρωση του κοινού αλλά και των ηλικιωμένων διότι ενδέχεται να γίνουν θύματα ή δράστες κακοποίησης.

Επίσης να χρησιμοποιηθούν οι σχολές Γονέων ή και Λαϊκή Επιμόρφωση αλλά και άλλοι φορείς ώστε να ευαισθητοποιηθεί το κοινό σχετικά με την αξία των παραδοσιακών τρόπων διαβίωσης και παραμονής των ηλικιωμένων στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

Τέλος τα παιδιά θα πρέπει να διαπαιδαγωγηθούν με βάση τον σεβασμό προς τον άνθρωπο κάθε ηλικίας αλλά κυρίως προς τον ηλικιωμένο ή μειονεκτικό, την ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων και των διαφορών και την προσπάθεια απόλειψης της βίας και την ρησοφορά και την ευθυνη και όχι την υπερκατανάλωση και την

αρχή της άμεσης ευχαρίστησης.

Συμπληρωματικά προς τα κοινωνικά μέτρα που ήδη αναφέρθηκαν θεωρούμε εξίσου σημαντική την λήψη μέτρων που να φορούν την απονομή δικαιοσύνης.

Σκόπιμο θα ήταν να οργανωθούν σεμινάρια για δικαστικούς λειτουργούς, στα οποία να συζητηθούν μεταξύ άλλων, οι διάφορες όψεις του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος των ηλικιωμένων και γνείκα η ενεργητική ή παθητική κακοποίηση τους. Κυρίως να εξεταστούν οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν τα θύματα αυτά ως προς την άσκηση ποινικής δίωξης, την δυσχέρεια μαρτυρικής κατάθεσης απο τον ηλικιωμένο και το ενδεχόμενο να αμφισβητηθεί η αξιοπιστία της, η δυνατότητα να συνεκτιμαται κατα τον καθορισμό της αρύτητας του εγκλήματος και το γεγονός ότι ο δράστης επέλεξε για θύμα του άτομο ανω των 65 ετών και ίσως καταχράστηκε της ανικανότητας του να αντισταθεί ή εκμεταλεύτηκε τη μειωμένη αντλησή του, την κατά περίπτωση αυστηρή αντιμετώπιση των δρατών, είτε ενδο-οικογενειακής βίας ή σωματικής βλάβης, επίσης την υποχρεωτική αναφορά απο μέρους των παρεχόντων υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας των περιστατικών ενεργητικής και παθητικής κακοποίησης των ηλικιωμένων τα οποία έρχονται σε γνώση τους.

Σκόπιμο είναι επίσης να μελετηθεί η δυνατότητα οι κατά τόπους εισαγγελείς να λειτουργούν και ένα είδος επιτρόπου υπερηλικών ο οποίος θα μπορεί να ενεργεί προς όφελος των ηλι-

κλιωμένων συνεπικουρούμενος από κοινωνικούς λειτουργούς ή εθελοντές. Για παράδειγμα να παρέχεται μέριμνα για την συνταξιοδότηση, την ασφάλιση, την περίθαλψη, την εξεύρεση στέγης, κλπ.

Τέλος σε ό,τι αφορά τα μέτρα που αφορούν την απονομή δικαιοσύνης σκόπιμο να αναφερθεί ότι πρέπει να διευρυνθεί η εφαρμογή του αρ.312 Π.Κ. που έχει τον τίτλο "σψματική βλάβη ανηλίκου κλπ" ώστε να καλύπτονται με ποινική πρόβλεψη όλες οι περιπτώσεις κακοποίησης ηλικιωμένων.

Κλείνοντας θα πρέπει να πούμε ότι η κακοποίηση και παραμέληση παιδιών, η κακοποίηση των γυναικών και η κακοποίηση και παραμέληση των ηλικιωμένων συνδέονται τόσο άμεσα και πολλαπλά ώστε είναι πλέον ανάγκη και στην πράξη να προσεγγιστεί το φαινόμενο της βίας μέσα στην οικογένεια συνολικά ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βάση την ηλικία και το φύλλο από τα ισχυρότερα μέλη της οικογένειας προς τα ασθενέστερα. Είναι ανάγκη να υπάρξει ουσιαστική ενδυνάμωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και να ξεπεραστούν οι αντιφάσεις και τα στεγανά που πεισματικά περικλείει μέσα του. Σε αντίθετη περίπτωση, οποιες και όσες προσπάθειες ακαι να γίνουν θα εξακολουθούν να είναι χωρίς μακροπρόθεσμη αποτελεσματικότητα και χωρίς προληπτική αξία.

Η ομορφότερη, η πιο σαγηνευτική ώρα της ημέρας είναι αναμφισβήτητα, όταν φτάνει στο τέλος της. Όταν πάει να φύγει παραχωρώντας τη θέση της στα σκοτεινά πέπλα της νύχτας. Στο ηλιοβασίλεμα, όλα εκείνα τα μαγικά χρώματα που παίρνουν ο ουρανός, η θάλασσα, τα βουνά, τα σύννεφα, εκείνο το γλυκό και υποβλητικό φως που απλώνεται απαλό σ'όλη τη φύση. Δημιουργούν στην ψυχή ένα ενδόμιχο, λεπτό και ακαθόριστο συναίσθημα, κάτι σαν μυστήριακή γοητεία . σαν μια κατάσταση ευφορείας και ευδαιμονίας.

Ας προσπαθήσουμε να κάνουμε, κάπως έτσι τα χρόνια της τρίτης ηλικίας ήραμα, μακάρια.ευχάριστα. Επειτα απο τόσες διακυμάνσεις, δοκιμασίες, αναστατώσεις, δικαιούται ο άνθρωπος να έχει μια ωραία κατάληξη μια χαρούμενη δύση.....

1. Αβαντισιάν - Παγοροπούλου Άννα ψυχολογία της τρίτης ηλικίας
Εκδόσεις Π.Αρβανιτάκη & Σια Αθήνα 1993
2. Αμηνά Άννα - Τεπέρογλου Αφροδίτη . Ο θεσμός της ανοικτής
προστασίας των ηλικιωμένων στην Ελλάδα Ε.Κ.Κ.Ε. 1982
3. Αμηνά Άννα . Νέες ειδικότητες για την παροχή κοινωνικών υπη
ρεσιών στους ηλικιωμένους και η εκπαίδευσή τους . Ανακοί
νωση στο 3ο Πανελλήνιο συνέδριο της Ελληνικής Γεροντολογι
κής εταιρείας. Αθήνα 2-4 /12/93.
4. Αμηνά Άννα . Κοινωνική εργασία και ηλικιωμένοι . Ανακοίνωση
στο Συνέδριο ' Γήρανση και κοινωνία ' Αθήνα 8-10/11/93
5. Βάγια Χριστίνα . Η πληροφόρηση στην εξυπηρέτηση των ηλι
κιωμένων, κίνδυνοι παραβίασης και προστασία. Κοινωνική εργα
σία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1991
6. Βάγια Χριστίνα . Η πληροφόρηση στην εξυπηρέτηση των ηλικιω
μένων Ανακοίνωση στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής
Γεροντολογικής εταιρείας Αθήνα 2-4/12/93

7. Baldock John . Υπηρεσίες και προγράμματα για προστασία και περίθαλψη των ηλικιωμένων με προοπτική το 2000 . Ανακοίνωση στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Γηροντολογικής εταιρείας Αθήνα 2-4/12/93
8. Βασιλείου Ιωάννης . Χαρούμενη δύση Εκδόσεις βιβλιοπωλείο της Εστίας Αθήνα 1981
9. Brody Elaine Δεκαετία αποφσεων για την Γηροντική ηλικία Εκλογή, Δεκέμβριος 1981
10. Δόντας Αναστάσιος. Η τρίτη ηλικία . Προβλήματα και δυνατότητες Εκδόσεις Παρισιανός Αθήνα 1981
11. Ελληνική Γηροντολογική Εταιρεία. Οι ανάγκες των ηλικιωμένων στη χώρα μας Επιστημονικές συναντήσεις 1984 Αθήνα 1985
12. Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την παγκόσμια συνέλευση γήρατος Ηλικιωμένοι στην Ελλάδα Εθνική έκθεση Βιέννη 1982.
13. Εμκε - Πουλοπούλου Ηρα . Δημογραφική γήρανση και το εισόδημα των ηλικιωμένων στην Ελλάδα. Κοινωνική εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1991

14. Ηλιοπούλου Ευγενία - Βεζυράκης Δημήτρης - Πουλικάκος Λεωνίδας . Η τρίτη ηλικία Κοινωνικο ιατρικές παράμετροι. Κοινωνική Εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1993
15. Καβατζά Μαρία . Κοινωνική Εργασία με οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα με άτομα ηλικιωμένα και άρρωστα Κοινωνική εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1991.
16. Καλιγέρη Βυθούλια Πόπη . Κοινωνικά προβλήματα των ηλικιωμένων που νοσηλεύονται στα νοσοκομεία και η εκτός νοσοκομείου. Κοινωνικής εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1991
17. Κανελόπουλος Κ.Ν. . Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών μελετών Αθήνα 1993
18. Καστενμπάουμ Ρόμπερτ . Η τρίτη ηλικία, Εκδόσεις Ψυχογιός Αθήνα 1980
19. Κοτζαμάνης Βύρων . Δημοσιογραφική γήρανση στη μεταπολεμική Ελλάδα Κοινωνική εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1993
20. Λημναίου Ναυσικά . Ενίσχυση της κοινότητας για την εξυπηρέτηση των ηλικιωμένων, Κοινωνική εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1991

21. Μαλικιώση - Λοίζου Μαρία . 'Η ψυχολογία του γήρατος " Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών Β' και Γ' τετράμηνο 1980
22. Μεσθεναίου Ελίζμπεθ . Η πραγματικότητα στην Οικογενειακή φροντίδα εξαρτημένων ατόμων. Ανακοίνωση στο Πανελλήνιο Συνέδριο " Γήρανση και Κοινωνία " Αθήνα 8-10 Νοεμβρίου 1993
23. Μπαλασοπούλου Α.- Κυριόπουλος Γ. Γεννηματα Α - Μπουρσανίδης Χ. . Τρίτη ηλικία οικονομικά της υγείας , Κοινωνική εργασία Οκτώβρης - Δεκέμβριος 1991
24. Μωβουάρ Ντε Σιμόν . Τα γηρατειά Εκδόσεις Φλάρος Αθήνα 1980
25. Παπαιωάννου Καλλιόπη Ψυχολογική διάγνωση και εξατομίκευση προληπτική - θεραπευτική παρέμβαση, Κοινωνική εργασία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1991
26. Πετρίδης Κωνσταντίνος . Τρόποι βελτίωσης της διαμονής σε κλειστές μονάδες περίθαλψης Κοινωνική εργασία Οκτώβριος Δεκέμβριος 1991
27. Πισίου Ελένη . Ηλικιωμένοι θύματα κακοποίησης και παραμελησης Εκλογή, Απρίλιος - Ιούνιος 1991

28. Σπινέλη Κ.Δ. Ενδοοικογενειακή βία . απο αποκρυφα και οικογενειακά ζητήμα. σε κοινωνικό και διεθνές πρόβλημα . Ανακοίνωση στο Συμπόσιο " Βία μέσα στην οικογένεια " 22 Απριλίου 1988
29. Σπινέλη Κ.Δ. Ποινικά 34 Εκδοτικός οίκος Α.Σάκκουλα
Αθήνα 1991
30. Σταθόπουλος Πέτρος Σκέψεις με αφορμή το ετήσιο Συνέδριο της Αμερικάνικης Γεροντολογικής εταιρείας. Εκλογή,
Δεκέμβριος 1982
31. Σταθόπουλος Πέτρος . Κακοποίηση των ηλικιωμένων Εκλογή
Δεκέμβριος 1982
32. Simson Donald . Τρία κοινοτικά προγράμματα εξυπηρέτησης υπερηλίκων Εκλογή Δεκέμβριος 1974
33. Συμβούλιο για την εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία . Προγραμμα αναδόχων υπερηλίκων . Εκλογή , Δεκέμβριος 1974
34. Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος. Συνθηκες διαβίωσης των ηλικιωμένων στην Ελλάδα Εκλογή, Δεκέμβριος 1982.

35. Τεπέρογλου Αφροδίτη . Φροντίδα για τους ηλικιωμένους και την οικογένεια . Ανακοίνωση στο 3ο πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Γeronτολογικής Εταιρείας Αθήνα 2-4/12/93
36. Τεπέρογλου Αφροδίτη . Κακοποίηση - Παραμέληση ηλικιωμένων γυναικών. Εκλογή Ιανουάριος - Μάρτιος 1993
37. Τριανταφύλλου Τζούντυ - Μεσθαιναίνου Λιζ. Ποιος φροντίζει Η Οικογενιακή φροντίδα των εξαρτημένων ηλικιωμένων στην Ελλάδα και Ευρώπη Εκδόσεις Sextant Αθήνα 1993
38. Τριανταφύλλου Τζούντυ . Συστήματα παροχής υπηρεσιών προνοιας για τους ηλικιωμένους στην Ελλάδα. Εκλογή Ιανουάριος Μάρτιος 1993
39. Τσαούσης Δ.Γ. " Η κοινωνία του ανθρώπου " εκδόσεις Gutemberg Αθήνα 1983
40. Tritseliotis John Οικογενιακή Φροντίδα και ηλικιωμένοι, Εκλογή Οκτωβριος - Δεκέμβριος 1990
41. Φερέτη Ειρήνη . Ενδοοικογενιακή βία και τρίτη ηλικία. Ανακοίνωση στο Πανελλήνιο Συνέδριο " Γήρανση και Κοινωνία Αθηνά 8-10 Νοεμβρίου 1982

42. Φραγκος Διονύσης Ο Γεροντικός Πληθυσμός της Ελλάδος
ΕΚΚΕ 1982

43. Χουρδάκη Μαρία Οικογενιακή ψυχολογία Εκδόσεις Γρηγόρη
Αθήνα 1982

44. Χριστοδούλου Κωστας Η Βρετανική κοινωνική πολιτική για
την τρίτη ηλικία Κοινωνική εργασία Οκτώβρης - Δεκέμβρης
1993

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α * Α *

Ερωτηματολόγιο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Είμαστε μιά ομάδα σπουδαστών Κοινωνικής Εργασίας και πραγματοποιούμε μία έρευνα, σχετικά με τις συνθήκες ζωής των ηλικιωμένων, στην πόλη της Πάτρας και τις πιθανότητες κακοποίησης ή παραμέλησης τους. Ζητάμε την συμμετοχή σας στην προσπάθεια μας αυτή με το να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις με όσο δυνατό περισσότερη ειλικρίνεια. Σας ευχαριστούμε για την συνεργασία σας.

A. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλλο

- α. άνδρας
- β. γυναίκα

2. Ποιά η ηλικία σας;

- α. 65 - 70
- β. 71 - 75
- γ. 76 - 80
- δ. 81 και άνω

3. Τόπος γέννησης :

- α. Χωριό (έως 5.000 κατοίκους)
- β. Μικρή πόλη (έως 50.000 κατοίκους)
- γ. Πόλη (έως 100.000 κατοίκους)
- δ. Μεγάλη πόλη (έως 300.000 κατοίκους)
- ε. Αστικό κέντρο

4. Ημερομηνία γέννησης

ΗΜ ΜΗ ΕΤ

5. Ποιός είναι ο τόπος διαμονής σας σήμερα;

- α. Χωριό (έως 5.000 κατοίκους)
- β. Μικρή πόλη (έως 50.000 κατοίκους)
- γ. Πόλη (έως 100.000 κατοίκους)
- δ. Μεγάλη πόλη (έως 300.000 κατοίκους)
- ε. Αστικό κέντρο

6. Διανοητική κατάσταση : (υπολογίζεται από τις ερωτήσεις)

α. Που βρισκόμαστε αυτή τη στιγμή;	Σωστό	Λάθος
β. Πόσων ετών είστε;	''	''
γ. Πως είναι το όνομά σας.	''	''
δ. Πως ονομάζετε ο Πρωθυπουργός;	''	''

Π Ρ Ο Σ Ο Χ Η: Εάν έχουν γίνει περισσότερα από δύο λάθη διακόπτουμε την συνέντευξη.

Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ - ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

7. Τι είδους εκπαίδευση έχετε;

- α. Αναλφάβητος
- β. Μερικές τάξεις του δημοτικού
- γ. Δημοτικό σχολείο
- δ. Γυμνάσιο (εξατάξιο)
- ε. Ανώτερη εκπαίδευση
- στ. Ανώτατη εκπαίδευση
- ζ. Άλλο (προσδιορίστε)

8. Τι δουλειά κάνατε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής σας;

- α. Ανειδίκευτος εργάτης
- β. Κατώτερος υπάλληλος
- γ. Οικιακά
- δ. Γεωργός με λίγα στρέμματα, ψαράς, βοσκός
- ε. Τεχνίτης
- στ. Υπάλληλος δημοσίου
- ζ. Μικροεπιχειρηματίας ή κτηματίας
- η. Καλλιτέχνης
- θ. Επιστήμονας, δημόσιος ή ιδιωτικός υπάλληλος
- ι. Επιστήμονας με ελεύθερο επάγγελμα - Επιχειρηματίας
- κ. Άεργος

9. Έχετε δικά σας χρήματα από :

- α. Σύνταξη
- β. Ενοίκια
- γ. Οικονομική ενίσχυση από παιδιά
- δ. Άλλα εισοδήματα
- ε. Δεν έχω
- στ. Δεν απαντώ

16. Ποιός θα λέγατε ότι φταίει γι αυτό;

- α. Εγώ ο/η ίδιος-α
- β. Ο/Η σύζυγος
- γ. Το παιδί μου
- δ. Νύφη / Γαμπρός
- ε. Άλλοι συγγενείς
- στ. Φίλοι
- ζ. Άγνωστοι
- η. Δεν ξέρω
- θ. Δεν απαντώ

17. (Εκτός από το πρόσφατο περιστατικό) Μήπως κατά τους τελευταίους 12 μήνες θυμάστε να σας έχουν κακοποιήσει ή να έχετε πέσει θύμα παραμέλησης;

- α. Ναί
- β. Όχι

18. Δηλαδή θα λέγατε ότι σας συνέβη:

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΘΥΜΑΜΑΙ
α. Κλοπή	☐	☐	☐
β. Εξύβριση	☐	☐	☐
γ. Σεξουαλική κακοποίηση	☐	☐	☐
δ. Σωματική κακοποίηση	☐	☐	☐
ε. Ξυλοδαρμός	☐	☐	☐
στ. Ασφυξία / Πνιγμός	☐	☐	☐
ζ. Έλλειψη τροφής	☐	☐	☐
η. Έλλειψη φροντίδας	☐	☐	☐
θ. Έλλειψη θέρμανσης	☐	☐	☐
ι. Έλλειψη ιατρικής φροντίδας	☐	☐	☐
κ. Καθήλωση	☐	☐	☐

19. Αυτό είχε σαν συνέπεια να υποστείτε:

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΕΝ ΘΥΜΑΜΑΙ
α. Ρινοραγία	☐	☐	☐
β. Ωτοραγία	☐	☐	☐
γ. Αιμοραγία ούλων	☐	☐	☐
δ. Θλάσεις	☐	☐	☐
ε. Αμυχές - εκδορές	☐	☐	☐

- στ. Διάστρεμμα
- ζ. Εξάρθρωση
- η. Κατάγματα
- θ. Εγκαύματα
- ι. Ακρωτηριασμό
- κ. Θερμοπληξία
- κα. Κρυσπληξία
- κβ. Άλλο (προσδιορίστε)

20. Ποιά περιοχή του σώματος έχει υποστεί την κάκωση;

- α. Κεφάλι
- β. Τράχηλος
- γ. Θώρακας
- δ. Κοιλιά
- ε. Ράχη
- στ. Άνω άκρα
- ζ. Κάτω άκρα
- η. Δεν ξέρω

21. Αναφέρατε κάπου ότι σας κακοποίησαν;

- α. Όχι
- β. Στην αστυνομία
- γ. Στον γιατρό
- δ. Σε συγγενείς
- ε. Σε φίλους
- στ. Αλλού (προσδιορίστε)

22. Αν όχι γιατί;

- α. Φοβάστε ότι δεν θα σας πιστέψουν
- β. Φοβάστε ότι θα ξανασυμβεί το ίδιο
- γ. Δεν θελήσατε
- δ. Δεν σας δόθηκε η ευκαιρία
- ε. Άλλο (προσδιορίστε)

23. Μετά από το γεγονός αυτό πως είναι οι σχέσεις σας με το άτομο που το προξένησε;

- α. Όπως και πριν
- β. Χειρότερες από πριν
- γ. Καλύτερες από πριν
- δ. Δεν ξέρω - Δεν απαντώ

Ε. ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

24. Οικογενειακή κατάσταση
- α. Άγαμος (ποτέ δεν παντρεύτηκε)
 - β. Έγγαμος-η
 - γ. Χήρος-α
 - δ. Διαζευγμένος-η
25. Ζείται μόνος-η;
- α. Ναι
 - β. Όχι
26. Που ζείτε
- α. Σε μονοκατοικία
 - β. Σε διαμέρισμα πολυκατοικίας
 - γ. Σε δημόσιο γηροκομείο
 - δ. Σε οίκο ευγηρίας
 - ε. Άλλού (προσδιορίστε)
27. Με ποιούς μένετε μαζί;
- α. Σύζυγο
 - β. Παιδιά
 - γ. Άλλος συγγενής
 - δ. Άλλα πρόσωπα (όχι συγγενείς)
28. Είστε μέλος Κ.Α.Π.Η. ;
- α. Ναι
 - β. Όχι
29. Πόσο συχνά βγαίνετε έξω;
- α. Ποτέ
 - β. Λιγότερο από 1 φορά το μήνα
 - γ. 1-2 φορές το μήνα
 - δ. Μία φορά την εβδομάδα ή περισσότερο
 - ε. Κάθε μέρα
30. Όταν βγαίνετε που πηγαίνετε συνήθως;
- α. Κ.Α.Π.Η.
 - β. Καφενείο

- γ. Επισκέψεις σε φίλους - συγγενείς
- δ. Βόλτες - περιπάτους
- ε. Άλλού (προσδιορίστε)

31. Πόσο συχνά έχετε τηλεφωνική επικοινωνία;

- α. Ποτέ
- β. Λιγότερο από μία φορά το μήνα
- γ. 1-3 φορές το μήνα
- δ. Μία φορά την εβδομάδα ή συχνότερα
- ε. Κάθε μέρα

32. Με τι άλλο ασχολείστε στον ελεύθερο χρόνο σας;

- α. Βλέπετε τηλεόραση
- β. Ακούτε ραδιόφωνο
- γ. Διαβάζετε εφημερίδες - περιοδικά
- δ. Διαβάζετε βιβλία
- ε. Πλέξιμο - κέντημα
- στ. Άλλο (προσδιορίστε)

33. Σας δυσκόλεψαν καθόλου οι ερωτήσεις μας;

- α. Δεν με δυσκόλεψαν
- β. Ναι, γιατί υπήρχαν πράγματα που δεν καταλάβαινα
- γ. Ναι, γιατί κάπου δεν μπορούσα να απαντήσω με ειλικρίνεια

34. Αν είχατε υποστεί κακοποίηση θα το αναφέρατε στο ερωτηματολόγιο αυτό;

- α. Ναι
- β. Όχι
- γ. Δεν ξέρω - δεν απαντώ

ΧΩΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κ.Α.Π.Η.
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ
ΠΡΟΝΟΙΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α * Β *

Άρθρα Ποινικού Κώδικα και
Κώδικα Ποινικής Δικονομίας

2. Στοιχεία του αδικήματος

α) Είναι ή παρακώλυσις καθ' οιονδήποτε τρόπον προκλυμένη εις την άνατον, έγκαιρον, άπρόσκοπτον προμήθειαν άρτου εις τό κοινόν. Ειδικώτερον παρεμπόδισις τής λειτουργί-αυς καταστημάτων ή εγκαταστάσεων (π.χ. Αλευρομύλων έργο-στάσια βιοτεχνίας παρασκευής άρτου κ.λπ). Πρός άρσιν άμφιβολίας προστίθεται εις τό άρθρον 296 Π.Κ., ότι ή παρακώλυσις προμηθεύσεως άρτου δύναται νά πραγματοποιη-θῆ και διά τής παύσεως έργασίας του άρθρου 294 Π.Κ.

β) Πρόκλησις (συνεπεία τής παρακώλυσεως προμηθείας άρτου) καταστάσεως κοινής ανάγκης.

γ) Λόλος πρόθεσις του ύπαίτιου, έστω και ένδεχόμενος, συνιστάμενος εις τήν γνώσιν ότι παρακωλύεται ή προμήθεια άρτου διά τής ένεργείας ή παραλείψεως του προς δέ τήν βούλησιν προκλήσεως καταστάσεως κοινής ανάγκης. Τό έγκλημα άνήκει εις τήν κατηγορίαν τής συγκεκριμένης διακινδυνεύσεως, είναι δέ δεκτικόν άποπειράς.

Άρθρον 297

Έκθεσις πλοίου εις κίνδυνον διά λαθρεμπορίου

1. Ο εκ προθέσεως εισάγων εν Ελληνικῷ πλοίω άντικείμενα, ή ύπαρξις των όποιων δύναται νά επιφέρῃ τόν κίνδυνον κατασχέσε-ως ή δημεύσεως του πλοίου ή του φορτίου, τιμωρεῖται διά φυλακίσεως μέχρι τριών ετών.

2. Η πράξις τιμωρεῖται και όταν έλαβε χώραν εκτός των όριων του κριτίου.

3. Ως προς πλοία ξένης έθνικότητος τιμωρεῖται ή πράξις, εάν ή φόρτωσις έτελέσθη εν όλῳ ή εν μέρει εν τῇ ήμεδαπῇ.

Έρμηνεία

Τό τελευταίον άρθρον του ΙΓ κεφαλαίου περι των έγλημά-των κοινών επικινδύνων ή κοινών κινδύνων δέν περιέχει ως στοιχείον τής άντικειμενικής του ύποστάσεως τήν πρόκλησιν καταστάσεως κοινής ανάγκης ή κοινού κινδύνου. Προφανώς λόγῳ τής εκ τής κατασχέσεως του πλοίου ή του φορτίου

προκαλυμένης παρακώλυσεως των διά πλοίων επικοινωνιών και μεταφορών.

2. Εάν πρόκειται περι πλοίου υπό ελληνικήν σημαίαν ή πράξις διώκεται, έστω και άν ή εισαγωγή άντικειμένων κ.λπ. έγένετο εκτός των χωρικών υδάτων. Προκειμένου δέ περι πλοίων ξένης έθνικότητος ή πράξις διώκεται, μόνον άν ή φόρτωσις έλαβε χώραν έστω και μερικῶς εις ήμεδαπόν λιμένα.

3. Διά τήν τελείωσιν του αδικήματος, δέν είναι στοιχείον ή πραγματικότητα τής κατασχέσεως ή δημεύσεως του πλοίου ή φορτίου. Πρόκειται περι έγκλήματος άφρημένης διακινδυνεύ-σεως άρκούσης μόνον τής δυνατότητος του έπελθόντος κινδύ-νου κατασχέσεως ή δημεύσεως.

4. Λαθρεμπόριον. Όπως και ο τίτλος του άρθρου δηλοῖ στοιχείον τής πράξεως είναι ή εισαγωγή έντός του πλοίου, ύποκείμενου εις δασμούς, τέλη κλπ ειδών του ειδικού Νόμου περί λαθρεμπορίας. Αν συντρέχει και έπίτευξις του σκοπού λαθρεμπορίας αὔτη συρρέει άληθῶς μετά τής πράξεως του άρθρου 297 ΠΚ.

Άρθρον 298

Γενική διάταξις

Εις τās περιπτώσεις των άρθρων 290 παρ. 2 και 291 παρ. 2 εφρημόζεται άναλόγως ή διάταξις του άρθρου 289.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Έγκλήματα κατά τής ζωής

Άρθρον 299

Άνθρωποκτονία εκ προθέσεως

1. Όστις εκ προθέσεως άπέκτεινεν ήττον τιμωρεῖται διά τής ποινής του θανάτου ή τής ισόβιου καθίρηξέως.

2. Εάν ή πράξις άπεφασίσθη και έτετέλεσθη εν βρασμῷ ψυχικής όρμης επιβάλλεται ή ποινή τής προσαίρου καθίρηξέως.

Α. Ἑρμηνεία

1. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς ζωῆς κατέχει τὸ σοβαρώτερον τούτων, ἡ ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως, περικλείουσα ἐν αὐτῇ τὸν φόνον καὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ παλαιοῦ Π.Ν. Ὑλικὸν ἀντικείμενον προστατευόμενον εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ἐτέρου ἢν ὁ δράστης καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐκ προθέσεως ἀφαιρῆι.

2. Ὁ δόλος τοῦ ὑπαίτιου συνίσταται εἰς τὴν γνῶσιν του ὅτι διὰ τῆς πράξεως (ἐνεργείας ἢ παραλείψεως) ἀφαιρῆται ἡ ζωὴ ἄλλων καὶ τὴν θέλησιν ὅπως ἀφαιρέσῃ ταύτην, εἶναι δὲ ἀρκετὸς καὶ ὁ ἐνδεχόμενος δόλος. Ὁ τρόπος ἢ τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ὁ δράστης ἐπιδίδκει καὶ ἐπιτυγχάνει τὸν ἀνθρωποκτόνον σκοπὸν του, εἶναι ἀδιάφορος διὰ τὸν ποινικὸν νομοθέτην, ἀρκεῖ ὅτι μεταξύ τῆς πράξεώς του καὶ τοῦ ἐπελθόντος θανατηφόρου ἀποτελέσματος ὑφίσταται αἰτιώδης σύνδεσμος.

3. Εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τοῦ ἄρθρου 299 Π.Κ. περιέχεται ἡ ἀμιγῆς τρόπον τινά ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως. Ἡ ἐν ψυχρῷ ἀφαίρεσις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἄλλως ἐν ἡρέμῳ ψυχικῇ καταστάσει ἐνεργεῖται τοῦ ὑπαίτιου. Ὁ τελευταῖος οὗτος προπαρασκευάζει τὴν τέλεσιν τοῦ ἐγκλήματος ἐν ἡρεμία καὶ ἀνέσει μεθ' ὅλων τῶν λεπτομερειῶν. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ προμελετημένον τοῦ δόλου καὶ ἡ διάκρισις εἰς τοιοῦτον δόλου καὶ ἀπρομελέτητον.

4. Ἀπειλουμένη ἐν τῷ νόμῳ ποινῇ. Ἐπὶ τῆς βιρυτέρας μορφῆς ἀνθρωποκτονίας ἐκ προθέσεως, οἷα ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ τοῦ ἄρθρου 299 Π.Κ. ἀπειλεῖται ποινὴ τοῦ θανάτου ἢ ἰσόβιος κάθειρξις. Ἐν τούτοις ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐπιβάλλεται μόνον ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον συντρέχουν αἱ προϋποθέσεις τοῦ ἄρθρου 86 Π.Κ. (περὶ οὗ βλ. ἀνωτέρω).

5. Τέλεσις τῆς ἀνθρωποκτονίας ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς. Εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον τοῦ ἴδιου ἄρθρου προβλέπεται τέλεσις τῆς ἀνθρωποκτονίας ἐκ προθέσεως μὲν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐλαφρώτερας περιστάσεις καὶ συνθήκας, ἥτοι ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς. Εἰς τὴν πρώτην παράγραφον ὁ δράστης ἀποφασίζει ἐν ἡρέμῳ ψυχικῇ καταστάσει τὴν ἀφαίρεσιν τῆς

ζωῆς ἐτέρου ἔστω καὶ ἂν κατὰ τὴν πραγματοποιήσιν του σκοποῦ του, δηλονότι κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐκτελέσεως εὐρίσκειται ἐν ψυχικῇ διαταραχῇ ὁ ὑπαίτιος ἀποφασίζει καὶ ἐκτελεῖ ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς. Ὅπως εὐθέως προκύπτει ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς διατάξεως ὁ βρασμὸς ψυχικῆς ὀρμῆς πρέπει ἀπαραιτήτως νά ὑφίσταται παρὰ τῇ δράστῃ τῶσον κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ὅσον καὶ κατὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως. Εἶναι φανερόν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ὁ βρασμὸς ψυχικῆς ὀρμῆς συνδέεται καὶ συνεχεται μετὰ τοῦ προμελετημένου ἢ μὴ τοῦ δόλου. Κατὰ τὸ διδόμενον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὀρισμὸν (Χωραφᾶς) βρασμὸς ψυχικῆς ὀρμῆς νοεῖται ἡ αἰφνιδία ὑπερδιεγερσις ἐνὸς συναισθημάτος, ἀποκλειομένης μὲν τὴν σκέψιν ἄλλ' οὐχὶ καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ. Ὑπὸ συνθήκας βρασμοῦ ψυχικῆς ὀρμῆς θεωρεῖται ἐνεργήσις ὁ εὐρισκόμενος ὑπὸ τὸ κράτος ἀποτόμου θλίψεως, φόβου αἰφνιδίου, τρόμου, ὀργῆς προκληθείσης ἐπίσης αἰφνιδίως παρὰ τοῦ παθόντος ἢ ἐτέρου κ.λπ.

6. Ποινικὴ μεταχείρησις ἐν περιπτώσει βρασμοῦ ψυχῆς ὀρμῆς κ.λπ. Ἡ ἀπειλουμένη ἐν τῷ νόμῳ ποινὴ διὰ τὴν ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς τελεσθεῖσαν ἀνθρωποκτονίαν εἶναι πρόσκαιρος κάθειρξις 5—20 ἐτῶν.

B. Νομολογία ἐκ τοῦ ἄρθρου 299 Π.Κ.

1. Ἡ κρίσις τοῦ δικαστηρίου περὶ τῆς ὑπάρξεως βρασμοῦ ψυχικῆς ὀρμῆς εἶναι ἀνέλεγκτος. Τὸ δικαστήριον ὅμως ὑποχρεοῦται νά μνημονεύσῃ ἐν τῇ καταδικαστικῇ ἀποφάσει τὰ περιστατικά καὶ συνθήκας ἐξ ὧν κατὰ τὴν κρίσιν του ἐπίσθη περὶ τῆς ἐλλείψεως βρασμοῦ ψυχικῆς ὀρμῆς. (ΑΠ 848/1973 Ποιν. Χρον. ΚΑ 49).

2. Ἡ ἀπόρριψις τοῦ ἰσχυρισμοῦ περὶ προκληθείσης ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου ἐπιθέσεως παρὰ τοῦ θανατωθέντος δὲν ἔρχεται εἰς ἀντίφασιν μὲ τὰ δεχθέντα περιστατικά περὶ τέλεσεως τῆς ἀνθρωποκτονίας ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς συνεπεία αἰφνιδίας ὀργῆς τοῦ δράστου ἐπιθεθέντος παρὰ τοῦ παθόντος. (ΑΠ 1191/1973 Ποιν. Χρον. ΚΑ 281).

3. Ἐφ' ὅσον τὸ δικαστήριον ἐδέχθη ὅτι ὁ καταδικασθεὶς ἀπεφάσισεν κὶ ἐξετέλεσεν τὴν πράξιν τῆς ἀνθρωποκτονίας ἐν

νηφαλιότητα, μετά προμελέτην και χωρίς να προηγηθή λογομαχία τις μετά το θύματος. Ὁρθῶς ἔκρινεν ὅτι δὲν συντρέχει βρασμός ψυχικῆς ὀρμῆς. (ΑΠ 50/1974 Ποιν. Χρον. ΚΑ 357, ΑΠ 53/1974 Ποιν. Χρον. ΚΑ 369).

4. Βρασμός ψυχικῆς ὀρμῆς ὠθήσε τὸν κατηγορούμενον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποπειρας ἀνθρωποκτονίας τούτων δὲ προεκάλεσε κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, ἡ ἐκτοξευθεῖσα ὕβρις τοῦ παθόντος πρὸς τὸν δράστην ὃν ἀπεκάλεσεν «κερατὰ» διότι παρηνόχη τὴν θυγατέρα του. (ΑΠ 221/1975 Ποιν. Χρον. ΚΕ 580).

5. Στοιχεῖα τῆς ἀνθρωποκτονίας ἐκ προθέσεως ἀπαιτεῖται ἢ διὰ θετικῆς ἐνεργείας ἢ παραλείψεως ὀφειλομένης κατὰ νόμον ἐνεργείας, ἀφαιρέσεως ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ πρόθεσις τοῦ δράστου σκοποῦσα τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς ἐτέρου ἀνθρώπου. (ΑΠ 65/1976 Ποιν. Χρον. ΚΣΤ 547).

6. Ἐνδεδῆμενος δόλος ἐπὶ ἀνθρωποκτονίας. Ὁ κατηγορούμενος κατέφερε πληγήματα διὰ τῶν γρόνθων του εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ λοιπὰ εὐπαθῆ μέρη τοῦ σώματος τοῦ παθόντος, ἐφίμωσε αὐτὸν διὰ τεμαχίου συνδόνδης καὶ κατέφερε κτυπήματα ἐπίσης εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ ροπαλοῦ, ἐξ ὧν καὶ τῆς φημώσεως ὁ παθὼν ὑπέστη ἔμφραγμα τοῦ μυοκαρδίου καὶ πνευμονικὸν οἴδημα. Ὁ κατηγορούμενος ἐγνώριζεν ὅτι ἰδόντο νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας του (πληγμάτων εἰς τὴν κεφαλὴν κ.λπ.) ἀπεδέχθη ὅμως τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων, προκειμένου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόδρασίν του ἐκ τῶν φυλακῶν. (ΑΠ 320/1976 Ποιν. Χρον. ΚΣΤ 740).

7. Προμελετημένος - ἀπρομελέτητος δόλος. Ὑφίσταται προμελετημένος δόλος εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πρώτης παραγράφου τοῦ ἄρθρου 299 Π.Κ. καθ' ἣν ὁ δράστης ἀποφασίζει ἐν ἡρέμῳ ψυχικῇ καταστάσει ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐκτέλεσις ἐγένετο βραδύτερον ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς. Ἀπρομελέτητος δόλος υφίσταται ὅταν ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς, ἀποκλείοντα τὴν ἡρμεν σκέψιν λαμβάνεται ἡ ἀπόφασις πρὸς ἀφαίρεσιν ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐκτελεῖται. (ΑΠ 641/1976 Ποιν. Χρον. ΚΖ 125).

8. Αἰφνίδια ὑπερέντασις τοῦ αἰσθήματος τῆς ὀργῆς προ-

κληθεῖσα ἐκ τῶν λίαν προσβλητικῶν λέξεων τῆς παθούσης πρὸς τὸν δράστην «σέ σιχαίνομαι φύγε ἀπὸ κοντά μου, πάω μὲ ἄλλους ἀνδρας καὶ θά πηγαίνω ὅποτε μοῦ γουστάρει» ἐδημιούργησεν παρά τῷ δράστῃ βρασμὸν ψυχικῆς ὀρμῆς, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ὁποίου καὶ ἐφόνευσεν τὴν συζύγον του. (ΑΠ 711/1973 Ποιν. Χρον. ΚΖ 150, ΑΠ 826/1976 ΚΖ 247).

9. Δὲν ἀποτελεῖ μεταβολὴν κατηγορίας, ἡ ἀποδοχὴ παρά τοῦ δικαστηρίου τῆς ἐπιβαρυντικῆς περιπτώσεως τοῦ ἄρθρου 86 Π.Κ. Ὁρθῶς τὸ δικαστήριον ἐδέχθη ὅτι ἡ ἀνθρωποκτονία ἐτελέσθη κατὰ τρόπον ἰδιάζοντα ἀπεχθῆ καίτοι διὰ τοῦ παραπεμπτικοῦ βουλεύματος δὲν ἀνεφέρετο τοῦτο. (ΑΠ 753/1976 Ποιν. Χρον. ΚΖ 201).

10. Ἡ ἀνθρωποκτόνος πρόθεσις ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν σημείων εἰς ἃ ἐπλήγη ὁ παθὼν καὶ δὴ εἰς τὴν κοιλιακὴν καὶ καρδιακὴν χώραν, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πληγμάτων (τρὶς) καθὼς καὶ τῆς ἐνστάσεως μεθ' ἧς κατεφέρθησαν ταῦτα. (ΑΠ 1303/1977 Ποιν. Χρον. ΚΗ 383).

11. Ὑπεδιέγερεσις τῶν αἰσθημάτων ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως, συνεπεία προηγηθείσης ὕβριστικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ θύματος ἔναντι τοῦ δράστου συνιστᾷ βρασμὸν ψυχικῆς ὀρμῆς. (ΑΠ 56/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 409, ΑΠ 59/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 411).

12. Ὁρθῶς ἀνεγνωρίσθη βρασμὸς ψυχικῆς ὀρμῆς εἰς τὸν καταδικασθέντα, ὅστις ἐπὶ τῇ θέα τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ φίλου του ἐκ μέρους τοῦ θύματος, ἐκυνήγησεν αὐτὸν τὸν ἔριψεν χαμαὶ καὶ τοῦ κατέφερεν θανατηφόρα κτυπήματα διὰ τοῦ τακουρίου του εἰς τὴν κεφαλὴν. (ΑΠ 616/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 697).

13. Ἡ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ἀρχεται, ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἔστω καὶ μέρους τοῦ σώματος τοῦ νεογνοῦ ἐκ τῆς μητρικῆς κοιλίας. Ἐκτοτε δὲ ἐκ προθέσεως προβαίνειν εἰς τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ, διαπράττει τὸ ἐγκλημα τῆς ἀνθρωποκτονίας ἐκ προθέσεως. (Ἐφετ. Λαρίσης 60/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 737).

14. Ἡ ὑπαρξὶς ἢ μὴ δόλον τοῦ δράστου ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν τῆς ἀνθρωποκτονίας ὡς καὶ ἡ ἐν ἡρέμῳ ψυχικῇ καταστάσει ἢ ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς, τέλεσις τῆς πράξεως,

άνηκον εις τήν ανέλεγκτον ως περί πραγματίων κρίσιν τοῦ δικαστηρίου. (ΑΠ 425/1979 Ποιν. Χρον. ΚΘ 567).

15. Ὁρθῶς καί μετά πλήρους αἰτιολογίας, παρεπέμφθη ὁ κατηγορούμενος, ἐπί ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως ἰδιαζόντως ἀπεχθοῦς καί ὑπό δράστου ἐπικινδύνου εις τήν δημοσίαν ἀσφάλειαν, ὅστις δι' ἀλλεπαλλήλων πληγμάτων διά τῶν γρόνθων του καί σιδηροῦ ὀργάνου ἐτραυματίσσε τους ἀδελφούς αὐτοῦ. Εἶτα δέ ζώντας ἀπόθησε εις φρέαρ ἐνθά ἐπνίγησαν. (ΑΠ 492/1979 Ποιν. Χρον. ΚΘ 651).

16. Ἐφ' ὅσον εις ἀμφοτέρας τὰς παραγράφους τοῦ ἄρθρου 299 Π.Κ. προβλέπεται ἡ ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως, ὡς καί ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου δηλοῖ καί δοθέντος ὅτι εἰδικῶς ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ μόνον ἐπὶ τοῦ ἐγκλήματος τούτου λόγῳ τῆς σοβαρότητός του, καί τῶν ἀπειλουμένων ποινῶν, γίνεται ἡ διάκρισις τοῦ δόλου τοῦ δράστου διά τήν ποινικὴν του μεταχείρισιν. Ὅθεν τὸ δικαστήριον διά τήν πληρότητα τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως νά αἰτιολογή εἰδικῶς ἐκάστοτε τὸν δόλον τοῦ δράστου προμελετημένου ἢ ἀπρομελετητοῦ. (ΑΠ 594/1979 Ποιν. Χρον. ΚΘ 695), ΑΠ 851/1979 Ποιν. Χρον. Α 71).

17. Συρροή ἀνθρωποκτονίας καί ληστείας. Ὁρθῶς κατεδικάσθη ἐπὶ ταῦταις ὁ κατηγορούμενος ὅστις ἀποφασίσας νά φωνεύσῃ τὸν παθόντα διά νά τὸν ληστεύσῃ ἐπραγματοποίησε, τήν ἀπόφασίν του πρὶν δέ τὸ θῆμα ἐκπνεύσῃ ἐκ τῶν προκληθέντων τραυμάτων τὸν ἐλήστωσαν. (ΑΠ 1185/Χρον. Α 226).

18. Ἀσκηθείσης ποινικῆς διώξεως ἐπὶ βαρεία σωματικῇ βλάβῃ ἀποβιώσαντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ παθόντος ὀρθῶς καί νομίμως, παραπέμπεται ὁ κατηγορούμενος ἐπὶ ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως. (ΑΠ 317/1980 Ποιν. Χρον. Α 537).

19. Βρασμὸν ψυχικῆς ὀρμῆς, ὑπέστη ὁ κατηγορούμενος, ὅστις ὀλίγον πρὸ τῆς πράξεως, εις λογομαχίαν μετά τοῦ θύματος, τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἐλάττισε εις τὸ πρόσσωπον τήν σύζυγον τοῦ κατηγορουμένου, προσδράμουςαν ἵνα βοηθήσῃ τὸν σύζυγόν της ἥτις καί κατέπεσεν αἰμόρροτος. (ΑΠ 383/1980 Ποιν. Χρον. Α 572).

20. Προμελετημένος δόλος τοῦ δράστου, ὑφίσταται ἀνεξάρτητος τῆς ἱκανότητος πρὸς καταλογισμόν, ἀρκεῖ νά ὑπάρχη

ἡρεμία ψυχικὴ κατά τὸν χρόνον τῆς ἀποφάσεως ἢ ἐκτελέσεως τῆς πράξεως. Ὁ βρασμὸς ψυχικῆς ὀρμῆς ἀποτελεῖ ψυχικὴν ὑπερδιέγερσιν ὀφειλομένην εις αἰφνιδίαν ἔξασιν συναισθημάτων ἢ πάθους. (ΑΠ 705/1980 Ποιν. Χρον. Α 839).

21. Ἐπὶ καταδικῆς κατ' ἄρθρον 299 § 1 Π.Κ., πρέπει νά διαλαμβάνεται ρητῶς εις τήν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου ὅτι ὁ δράστης ἀπεφάσισε ἢ ἐξετέλεσε τήν πράξιν του, ἐν ἡρέμῳ ψυχικῇ καταστάσει, μὴ τεκμαιρουμένου τούτου ἐκ τῆς μὴ παραδοχῆς βρασμοῦ ψυχικῆς ὀρμῆς. (ΑΠ 1190/1980 Ποιν. Χρον. ΑΑ 240) ΑΠ 1276/1980 Ποιν. Χρον. ΑΑ 265) ΑΠ 1320/1980 Ποιν. Χρον. ΑΑ 325, ΑΠ 1476/1980 Ποιν. Χρον. ΑΑ 357) ΑΠ 193/1981 Ποιν. Χρον. ΑΑ 561).

22. Ἄναιρέται ἡ καταδικαστικὴ ἐπὶ ἀνθρωποκτονία καταδικη, διότι οὐδέν διαλαμβάνει ἐν τῇ αἰτιολογίᾳ περί τοῦ ἂν ὁ δράστης ἀπεφάσισεν ἢ ἐξετέλεσεν τήν πράξιν μετά ψυχικῆς ἡρεμίας ἢ ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς. (ΑΠ 83/1981 Ποιν. Χρον. ΑΑ 461) ΑΠ 649/1981 Ποιν. Χρον. ΑΑ 788).

23. Ἐκ τοῦ ὅτι τὸ δικαστήριον ἀπέρριψε τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ καταδικασθέντος περί βρασμῷ ψυχικῆς ὀρμῆς, δέν σημαίνει ὅτι δέν ἔπρεπε νά αἰτιολογήσῃ τήν ἀπόφασίν του, ὅτι ὁ δράστης ἀπεφάσισεν καί ἐξετέλεσεν τήν πράξιν τοῦ ἐν ἡρέμῳ ψυχικῇ καταστάσει. (ΑΠ 674/1981 Ποιν. Χρον. ΑΒ 20).

24. Ἡ ψυχικὴ ἡρεμία τοῦ δράστου ἐπὶ ἀνθρωποκτονίας ἐκ προθέσεως ἀπαιτεῖται εἴτε κατὰ τήν λήσιν ἀποφάσεως εἴτε κατὰ τήν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. (ΑΠ 909/1981 Ποιν. Χρον. ΑΒ 166).

25. Ὁ ἀνθρωποκτόνος σκοπὸς τοῦ δράστου πρέπει νά προκύπτει ἐκ τοῦ χρησιμοπονηθέντος ἐπικινδύνου ὄργανου, τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως αὐτοῦ, τοῦ εὐπαθοῦς καί καιρίου σημείου πληξέως τοῦ παθόντος (κεφαλὴ κ.λπ.) καθὼς καί τῶν κατενεχθέντων ἀλεπαλλήλων ἢ μὴ πληγμάτων. (ΑΠ 911/1981 Ποιν. Χρον. ΑΒ 169).

26. Ἄναιρέται δι' ἔλλειψιν αἰτιολογίας, ἡ καταδικαστικὴ ἐπὶ τῇ πράξει τοῦ ἄρθρου 299 § 1 Π.Κ. ἀπόφασις, διότι δέν διέλαβεν ἂν συνέτρεχε ψυχικὴ ἡρεμία τοῦ δράστου εἴτε κατὰ τήν ἐκτέλεσιν εἴτε κατὰ τήν ἀπόφασίν του. Δέν ἀρκεῖ ἡ φράσις

Ἄρθρον 300

Ἀνθρωποκτονία ἐν συναινέσει

Ἵσως ἀπεφάσισε καὶ ἐξέτελεσε ἀνθρωποκτονίαν ἐπὶ τῇ σπυδαίῃ καὶ ἐπιμόνω ἀπαιτήσῃ τοῦ παθόντος καὶ ἐξ οἴκου πρὸς αὐτόν, ἀνιάτως πάσχοντα, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσσεως.

Ἑρμηνεία

1. Κατὰ τὴν Αἰτιολογικὴν ἔκθεσιν, ἡ ἐλαφρὰ τιμώρησις τῆς κατ' ἄρθρον 300 Π.Κ. τελουμένης ἀνθρωποκτονίας δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ συναινεσις αἶρει τὸν κολάσιμον χαρακτήρα αὐτῆς. Ἀλλὰ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ δράστης δὲν ἐνήργησεν ἐξ ἐκδικήσεως, ἀγριότητος, μίσους ἢ πάθους, παρὰ τοῦ αἰσθημάτων φιλαλληλίας πρὸς τὸν πάσχοντα συνάνθρωπόν του. Ἡ περίπτωση εἰς τὴν ἀντιμετωπίζει τὸ ἄρθρον 300 Π.Κ. διαφέρει τῆς καλουμένης «εὐθανασίας» καθ' ἣν θανατοῦται ὁ εἰρισκόμενος εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, ἀσθενῆς, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῶν βαρυτάτων πόνων καὶ συντομευθῇ τὸ μαρτύριόν του, χωρὶς ν' ἀπαιτήσῃ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ πάσχων. Ὁπωσδήποτε ὅμως εἰς τὸ ἄνω ἄρθρον προβλέπεται μία περίπτωση εὐθανασίας, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπειλουμένη διὰ τὴν τοιαύτην ἀνθρωποκτονίαν, ποινὴ εἶναι ἡπιωτέρα τῆς τοιαύτης, τῆς ἐξ ἀμελείας ἀνθρωποκτονίας. Εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιπτώσεις τοῦ ἄνω ἄρθρου καὶ τῆς καλουμένης εὐθανασίας, ὁ δράστης ἐκινήθη εἰς τὴν πράξιν του ἐξ αἰσθημάτων, ἀνθρωπισμοῦ ἀλληλεγγύης πρὸς τὸν πάσχοντα καὶ μὴ ἔχοντα ἐλπίδα ἰάσεως, συνάνθρωπόν του. (Περὶ εὐθανασίας Βλ. Χωραφᾶ σελ. 223). Γενικῶς περὶ τοῦ ιδιωνύμου ἐγκλήματος τοῦ ἄρθρου 300 Π.Κ. καὶ τῆς εὐθανασίας. Βλ. Α. Κατσαντώνη «Ἡ ἀνθρωποκτονία ἐν συναινέσει κατὰ τὸν νέον Ποινικὸν Κώδικα» Ποιν. Χρον. ΣΤ 225 κτ ἐπ.

2. Στοιχεῖα τοῦ ἀδικήματος

α) Κατ' ἀρχὴν δολία προαίρεσις τοῦ ὑπαίτιου, συνισταμένη ἐξ τῆς γνῶσιν τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ζωῆς ἑτέρου καὶ τῆς

θέλῃσιν ὅπως ἐξ οἴκου πραγματοποιήσῃ τούτο.

β) Σπυδαία καὶ ἐπιμόνος ἀπαιτήσις τοῦ παθόντος, ἢ τοι φορτικὴ παρακλητικὴ καὶ συνεχῆς παράκλησις κὶ ἐπίκλησις τοῦ πάσχοντος, ὅστις δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ θέσῃ ὁ ἴδιος ἔρμα εἰς τὴν ζωὴν του.

γ) Οἴκτος πρὸς τὸν πάσχοντα, νὰ μὴν παρεκινήθῃ δηλ. ὁ δράστης ἐκ τῆς ὑποσχέσεως π.χ. παροχῆς ἀμοιβῆς κ.λπ ἀλλὰ ἡ ἐνέργειά του ὑπηρευεῖται μόνον ἐξ οἴκτου.

δ) Ἀνιάτως πάσχων, τὸ ἀνιάτον τῆς παθήσεως, κρίνεται κατ' ἀντικειμενικὰ κριτήρια καὶ ὄχι κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν κρίσιν τοῦ δράστου. Οὗτος πρέπει νὰ τελεῖ ἐν γνῶσει περὶ τοῦ ἀνιάτου τῆς παθήσεως. Ἐξ ἄλλου τὸ ἀνιάτον δὲν συμπίπτει καὶ πρὸς τὸ ἐτοιμοθάνατον τοῦ παθόντος.

Ἄρθρον 301

Συμμετοχὴ εἰς αὐτοκτονίαν

ἽΟ ἐκ προθέσεως καταπίεσις ἔπιρον εἰς αὐτοκτονίαν, ἐὰν αὐτὴ τελεσθῇ ἢ ἐγένετο ἀπόπειρα αὐτῆς, ὡς καὶ ὁ παρασχὼν βοήθειαν κατ' αὐτήν, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσσεως.

Ἑρμηνεία

1. Ἡ αὐτοκτονία ὅπως καὶ ἡ λέξις φανερώνεται εἶναι ἡ παρὰ τοῦ ἴδιου τοῦ ὑποκειμένου (αὐτόχειρος) ἀφαιρέσις τῆς ζωῆς του, πράξιν τὴν ὁποίαν δὲν δύναται ὁ νόμος νὰ καταστήσῃ ἀξιοποιον. Εἰς τὸ ἄνω ἄρθρον ποινικοποιεῖται ἡ καθ' οἰονδήποτε τρόπον συνδρομὴ εἰς τὴν αὐτοκτονίαν τινός. Ἡ τοιαύτη συνδρομὴ δύναται νὰ εἶναι ἠθικὴ ἢ ὑλική, ὥστε τὸ ἐν ἄρθρῳ 301 Π.Κ. προβλεπόμενον ἔγκλημα τελεῖται ὑπὸ δύο μορφάς.

2. Στοιχεῖον τῆς πράξεως εἶναι ἡ αὐτοκτονία ἢ ἡ ἀπόπειρα αὐτῆς, συνεπῶς ἐὰν ἡ παρασχεθεῖσα βοήθεια δὲν ὀδήγησεν εἰς τὴν τελικὴν φάσιν δὲν ὑφίσταται ἀξιοποινος συμμετοχή.

3. Ὑπὸ τὸν ὄρον καταπίεσις, περιλαμβάνεται τὸσον ἡ πρόκλησις τῆς ιδέας τῆς αὐτοκτονίας εἰς ἄλλον ὑπὸ τὰς περιπτώσεις τῆς ἠθικῆς αὐτουργίας, ὅσον καὶ ἡ ὑποβοήθησις

του προαποφασίσαντος ν' αυτοκτονήσει άτομο, διά συμβουλών προυργών παραινέσεων, επιρηκασμού, παραπλανητικής συμπεριφοράς, διέγερσιν, εκμετάλλευσιν τής ψυχολογικής καταστάσεως του ύποψηφου αυτόχειρος, σκληρούς και βαναύσους συμπεριφοράς εξ ής ώθειται μοιραίως τις εις αυτοκτονίαν κ.λπ.

Βασική προϋπόθεσις είναι όπως ή πράξις ή παράλειψις του υπαιτίου, εύρίσκεται εις αιτιώδη σύνδεσμον προς τό έπελθόν αποτέλεσμα τής αυτοκτονίας ή αποπέρας αυτοκτονίας.

4. **Παροχή βοήθειας** ήλικής εις τόν αυτόχειρα, ή τοιαύτη βοήθεια δέν είναι απαραίτητον νά υπήρξεν αποτελεσματική υπό τήν έννοιαν τού άναγκαίου συνεργού, άλλ' οιαδήποτε και καθ' οιονδήποτε τρόπον παρεχομένη. Η προμήθεια τού όπλου εις τόν αυτόχειρα, τού δηλητηρίου ή γενικώς τού μέσου αυτοκτονίας, άλλά και ή χρηματική ένίσχυσις προς έπίτευξιν τού σκοπού τού αυτόχειρος κ.λπ. (Βλέπε Μεν. Μπακατσούλα «Η συμμετοχή εις αυτοκτονίαν». Ποιν. Χρον. ΙΒ σελ. 129 και 192).

5. Κατά μίαν άποψιν ό αυτοκτονών, όπωσδήποτε δέν είναι ψυχικώς ίσχυρόν άτομον, διότι λίαν σπανίως, ψυχικώς και ψυχολογικώς ίσορροπημένα άτομα καταφεύγουσιν εις τήν αυτοκτονίαν. Έν τούτοις όμως ό ύποψήφιος αυτόχειρ δέον νά έχη συνείδησιν τών πραττομένων ν' αντιλαμβάνεται δηλαδή αυτό διά τόν όποιον τού παρέχεται ή συνδρομή, ότι πρόκειται ν' άφαιρέση τήν ζωήν του. Άλλως ό συμμετέχων εις τήν αυτοκτονίαν άνικάνου προς καταλογισμόν εξ οιασδήποτε αιτίας, καθίσταται υπαίτιος κοινής άνθρωποκτονίας εξ προθέσεως. Έπίσης ένοχος άνθρωποκτονίας εκ προθέσεως τυγχάνει ό εξαναγκάζων τινά εις αυτοκτονίαν.

6. Νομολογία εκ τού άρθρου 301 Π.Κ.

α) Ο όρος «καταπέσις» προφανώς δέν αναφέρεται μόνον εις τήν διανοητικήν πεθώ, άλλά περιλαμβάνει και τήν ψυχολογικήν, επιτογχανομένην δι' ώρισμένης συμπεριφοράς τού δράστου έναντι τού θύματος. Θύμα δύναται νά είναι και ό ψυχικώς άσθενής όχι βεβαίως εις βαθμόν άποκλείοντα τήν προς καταλογισμόν ικανότητα. Συμμετοχή εις τήν αυτοκτονίαν

πράττεται και διά ψυχολογικής πειθείς συνισταμένης εις κακόβουλον και κακεντρεχή συμπεριφοράν δι' ής υπεβλήθη και έκαλλιεργήθη ή άπόφασις τής αυτοκτονίας. (Πλημ. Θεσπρ. 4/1963 Πρωτ. Σ. Κονινία Ποιν. Χρον. ΙΓ 179).

β) Τά σωματικά δεινοπαθήματα τά όποια προκαλεί ό υπαίτιος εις τόν παθόντα και ένεκα τών όποιων όυτος αυτοκτονεί άφ' έαυτού δέν θεμελιούσιν ποινικήν ευθύνην. Έφ' όσον δέν συνοδεύονται ταυτοχρόνως και από τήν ύποβολιμασίαν ψυχολογικήν πεθώ, τού υπαιτίου. (Πλημ. Ίωανν. 110/1963 Ποιν. Χρον. ΙΓ 309).

γ) Τό έγκλημα τής συμμετοχής εις αυτοκτονίαν είναι ύπαλλακτικώς μικτόν, ως εξωτερικός δε όρος τού αξιοποίνου εις άμφοτέρας τās περιπτώσεις είναι ή πραγματοποίησης τής αυτοκτονίας ή τουλάχιστον άποπέρας ταύτης. (Πλημ. Καβάλας 130/1968 Ποιν. Χρον. ΙΗ 434).

Άρθρον 302

«Άνθρωποκτονία από άμέλεια

1. *Όποιος επιφέρει τό θάνατο άλλου από άμέλεια τιμωρείται μέ φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.*

2. *Άν τό θύμα τής πράξης που άναφέρεται στήν προηγούμενη παράγραφο είναι οικείος τού υπαιτίου τό δικαστήριο μπορεί νά απαλλάξει τόν υπαίτιο από κάθε ποινή, άν πεισθεί ότι λόγω τής ψυχικής όδύνης του που υπέστη από τίσ συνέπειες τής πράξης του δέν χρειάζεται νά υποβληθίεί σέ ποινή». (όπως τροποπ. δι' άρθρου 15 Ν. 1419/1984).*

Έρμηνεία

1. Κατά τήν Εισηγητικήν Έκθεσιν επί τού σχεδίου νόμου τονίζεται ότι «Σέ όρισμένες περιπτώσεις άνθρωποκτονιών από άμέλεια που προέρχονται κυρίως από αυτοκινητιστικά άτυχήματα, ή έφαρμογή τής διάτάξης τού άρθρου 302 είναι κοινωνικά πρόσφορα περιττή. Αυτό συμβαίνει στίς περιπτώσεις όπου ή ψυχική όδύνη τού δράστη από τό γεγονός ότι σκότωσε στενό συγγενή του είναι τόσο μεγάλη, ώστε νά ύποτελεί από μόνη

πυραυλάσιον, ἀγγέλει ἢ διαφημίζει, ἔστω καὶ κεκλυμμένως, φάρμακα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ὡς ἐπιτήδεια πρὸς πρόκλησιν ἀμβλώσεως, ἢ καθ' ὅμοιον τρόπον προσφέρει τὰς ἑαυτοῦ ἢ ἑτέρου ἰατρικῆς πρὸς τέλειαν ἢ ὑποβοήθησιν ἀμβλώσεως, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι ἐνός ἔτους.

Ἑρμηνεία

1. Σκοπὸς τῆς διατάξεως εἶναι ἡ ἀποκρίσις τῆς δημοσίας ἐξάρσεως τῆς ἀμβλώσεως διὰ τῆς ἀμέσου ἢ συγκεκαλυμμένης παρωτρύσεως τοῦ κοινοῦ εἰς τὴν διάδοσιν τρόπου καὶ μέσων τελέσεως τοῦ ἐν λόγῳ ἐγκλήματος. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀμβλωσις εἶναι ποινικῶς κολάσιμος πράξις, οὐ ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸν Ποιν. Κώδικα, ἡ ἐλευθέρα διαφήμισις τῶν μέσων ἀμβλώσεως κ.λπ. ἀποτελούσα πρόκλησιν, προτροπὴν, παρακίνησιν πρὸς διακοπὴν τῆς κυήσεως. Πρόκειται περὶ ἐγκλήματος, ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ τοῦ ἀρθροῦ 186 Π.Κ. μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐνταῦθα ἡ προσφορὰ ἀναφέρεται, καὶ εἰς πᾶσαν ἀμβλωσιν.

2. Στοιχεῖον τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἡ δημοσία καθ' οἰοδότηποτε τρόπον ἀναγγελία, διαφήμισις ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, ἐκτροπικῶν φαρμάκων ἢ ἄλλων μέσων ἀμβλώσεως. Κυθῶς ἐπίσης καὶ ἡ δημοσία ἀναγγελία, γνωστοποίησις, διαφήμισις κ.λπ. τοῦ δράσαντος ὅτι ἀναλαμβάνει οὗτος τὴν διενέργειαν ἀμβλώσεως ἢ τῆ μεσολαβήσεως τοῦ τρίτου τις προσφέρεται διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Ἄρθρον 306

Ἑκθέσεις

1. Ὁ ἐκθέτων ἕτερον καὶ περιήγον αὐτόν οὕτως εἰς θέσιν ἀβροθήτων, ὡς καὶ ὁ ἐκ προθέσεως ἀβροθήτων ἀφῆγων πρόσωπον, τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἢ πρὸς διατροφὴν καὶ περιθαλψιν ἢ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὁποῖου εἶναι ὑπόχρεως, ἢ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ὑπαίτιος οὗτος ἐτραυματίσασε, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως τουλάχιστον ἑξ μηνῶν.

2. Ἐάν, συνειπία τῆς πράξεως, ἐπῆλθεν εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ παθόντος βλάβη, ἐπιβάλλεται κἀθερξίς μέχρι δέκα ἐτῶν.

ἐάν δὲ συνειπία τῆς πράξεως ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ παθόντος, ἐπιβάλλεται κἀθερξίς τουλάχιστον ἑξ ἐτῶν.

Ἑρμηνεία

1. Μεταξύ τῶν σκοποῦντων τὴν προστασίαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐγκλημάτων, συγκαταλέγει ὁ Π.Κ. καὶ τὴν ἐκθέσιν. Αὕτη διακρίνεται εἰς τὴν ἐν στενῇ ἐννοίᾳ τοιαύτην ὀφειλουμένην εἰς θετικὴν ἐνέργειαν τοῦ ὑπαίτιου καὶ τὴν διὰ παραλείψεως δημιουργουμένην ἐκθέσιν ἢ ἐκθέσιν ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ. Ἀμφότεραι αἱ περιπτώσεις ἢ μορφαὶ τῆς ἐκθέσεως προϋποθέτουν ὡς στοιχεῖον τὸ ἀβροθήτων τοῦ παθόντος διαφέρουσαι ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὰ λοιπὰ συγκρότησιν τῆς ἀντικειμενικῆς τῶν ὑποστάσεως.

2. Ἐκθέσεις ἐν στενῇ ἐννοίᾳ. Κατ' ἀρχὴν ὁ ὅρος ἐκθέσεις, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν πρώτην μορφήν τελέσεως τοῦ ἐγκλήματος, ὅπως καὶ ἡ ἐτυμολογία δηλοῖ, σημαίνει μεταθέσιν, μετακίνησιν μεταφορὰν τοῦ προσώπου ἀπὸ τῆς μιᾶς θέσεως εἰς τὴν ἄλλην. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ θετικὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἐκθέσεως. Ἡ τοιαύτη ὁμως θετικὴ ἐνέργεια τῆς «μεταθέσεως» τοῦ παθόντος αὐτῆ καὶ μόνῃ δὲν θεμελιοῖ ἀξιοποιῶν πράξιν ἀνευ καὶ τοῦ συντρέχοντος στοιχείου τοῦ «ἀβροθήτου». Τὸ ἀβροθήτων τοῦ παθόντος ἀπαιτεῖται δι' ἀμφοτέρως τὰς μορφὰς τοῦ ἐγκλήματος. Ὑφίσταται δὲ κατάστασις ἀβροθήτου ἀν δημιουργεῖται ἐνδεχόμενος κίνδυνος διὰ τὴν ζωὴν ἢ τὴν ὑγίαν τοῦ παθόντος. Πλέον συγκεκριμένως κίνδυνος διὰ τὴν ὑγίαν ἢ τὴν ζωὴν τοῦ παθόντος δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλως νὰ δημιουργηθῇ ὅχι μόνον ἐάν οὗτος ἀδυνατῇ νὰ ἐπιμεληθῇ τούτου λόγῳ σωματικῆς ἀδυναμίας, ἀναπηρίας, ἀνηλικιότητος κ.λπ., ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ὁ ἐκτιθέμενος ὑπὸ ἄλλας συνθήκας θὰ ἦτο ἰκανώτατος διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἐπιμέλειαν. Π.χ. ὁδηγὸς ὀρειβατῶν διαφωνήσας ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ἀμοιβῆς του, ἐγκαταλείπει αὐτοὺς εἰς ἀπρόσιτον περιοχὴν. Ἐν γνώσει του ὅτι οἱ ὀρειβάται ἀνευ τῆς καθοδηγήσεώς του δὲν δύναται νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ καταφύγιον.

3. Δευτέρα μορφή ἐκθέσεως. Πρόκειται περὶ κατ' ἐξοχὴν

διά παραλείψεως τελουμένου εγκλήματος καθ' ό ό ύπαίτιος δέν παρέχει τήν συνδρομήν και περίθαλψιν εις πρόσωπον περί του όποιου τήν έν γένει προστασίαν, τυγχάνει ύποχρεωμένος. Προυπόθεσις έν προκειμένω είναι ή ύπηρείς τής νομικής ύποχρεώσεως παρά τώ ύπατίφ τής περιπτώσεως τής όποιας περιοριστικώς άπριμοί τό άρθρον 306 Π.Κ. Τά πρόσωπα περί ών ύφίστανται ή έν λόγω ύποχρέωσις, άς προελέχθη δέν περιέρχονται διά τών ενεργειών του δράστου εις άβοήθητον θέσιν. Αλλά ή άδυναμία τής έαυτών επιμελείας διατροφής και περιθάλασεως είναι έγγενής, τοιαύται δέ περιπτώσεις είναι:

α) Προσώπων τελούντων υπό τήν προστασίαν του δράστου, ή ύποχρέωσις προστασίας δυνατόν νά προέρχεται εκ του νόμου, αλλά και εκ συμβάσεως π.χ. ό άναλαβών επ' άμοιβή τήν προστασίαν τυφλού ή άνωπύρου κ.λπ.

β) Προσώπων πρós διατροφήν και περίθαλψιν τών όποιών ύποχρεούται ό ύπαίτιος. Η ύποχρέωσις πρós διατροφήν κ.λπ. πρέπει νά πηγάζη εκ του νόμου ή εκ συμβάσεως.

γ) Προσώπων ών τήν μεταφοράν άναλαβεν ό ύπαίτιος. Είς τήν κατηγορίαν ατήν δύναται νά ύπαχθ ή ό μεταφορής προσώπων διά τών μαζικών μέσων μεταφορής, αλλά και οιοδήποτε μεταφορικού μέσου π.χ. ταξί, διά ζώου, πλοίου, λέμβου κ.λπ. κ.λπ.

δ) Προσώπου τό όποιον ύπαίτιως (εκ δόλου ή άμελείας) έτρυμάτισεν εις. Περί τής τελευταίας ταύτης περιπτώσεως θά έπανέλθωμεν εις τά περί του άρθρου 43 ΚΟΚ άναπτυσσόμενα κριτήρια.

4. Τό εγκλημα τής παραγράφου I του άρθρου 306 Π.Κ. είναι τελεσθέν άφ' ής στιγμής τό εκτεθέν πρόσωπον περιήλθεν εις άβοήθητον κατάστασιν ή άφέθη άβοήθητον πρόσωπον τών υπό τήν προστασίαν κ.λπ. Δέν άπαιτείται ή επέλευσις του κινδύνου διά τήν ζωήν ή τήν υγείαν του παθόντος, είναι άρκετή ή δυνατότης τής διακινδυνεύσεως. Αλλως πρόκειται περί εγκλήματος άφρημένης διακινδυνεύσεως, δεκτικόν και άποπειρας. Ο δόλος του δράστου συνίσταται εις τήν γνώσιν του ότι έξ ύπαιτιότητέ του περιέρχεται, πρόσωπον τι εις θέσιν άβοήθητον είτε διότι αυτός έμεσολάβησεν πρós τούτο.

Είτε διότι παραλείπει τήν κατά νόμον ή σύμβασιν ύποχρέωσιν του προστασίας, περιθάλασεως κ.λπ. Αλλά και τήν θέλησιν του ότι ό παθών εύρίσκεται εις άβοήθητον κατάστασιν, άρκει και ένδεχόμενος δόλος. Κατά Γάφον άπαιτείται συνείδησις ότι τό παθόν πρόσωπον (άβοήθητον) άπειλείται εις τήν ζωήν ή τό σώμα.

5. Βαρύτερα μορφή του εγκλήματος. Έκ τής διατυπώσεως τής δευτέρας παραγράφου του άρθρου 306 Π.Κ. καθ' ήν ή ποιη ήπιτείνεται, αναλόγως του έπελθόντος βαρύτερου άποτελέσματος, είναι φανερόν ότι ή εκθεσις μετατρέπεται εις εγκλημα εκ του άποτελέσματος χαρακτηριζόμενον. Ούτω άν εκ τής έν παραγράφω I πράξεως έπήλθεν εις τήν υγείαν του παθόντος βαρεία βλάβη επιβάλλεται κάθειρξις μέχρι δέκα έτών. Έάν δέ έπήλθεν θάνατος κάθειρξις έξ έτών τουλάχιστον. Τούτο έφ' όσον τό έπελθόν άποτελεσμα δύναται ν' άποδοθ ή εις τήν άμέλειαν του ύπαίτιου, άλλως δέν καταλογίζεται εις αυτόν. Αντιθέτως άν ό ύπαίτιος έπεδίωκε τό έν λόγω άποτελεσμα ή πράξις καταλογίζεται ώς εκ προθέσεως τελεσθεισα.

6. Έκ τής δευτέρας παραγράφου προκύπτει σαφώς και άνεκδοκίως ότι, ή εκθεσις τιμωρείται βαρύτερον και δη διά κάθειρξεως μέχρι δέκα έτών, άν είχεν τήν υγείαν του παθόντος. Έντεϋθεν άνακύπτει τό έρώτημα πότε ή προξενηθεϊσα βλάβη είναι βαρεία, ασφαλώς ή έννοια δίδεται εις τήν διάταξιν του άρθρου 310 Π.Κ. Περαιτέρω όμως γεννάται τό έρώτημα, άν ή προκληθεϊσα εκ τής εκθέσεως βλάβη, δέν είναι βαρεία, ό ύπαίτιος θά τιμωρηθ ή μόνον κατά τήν παράγραφον I διά φυλακίσεως τουλάχιστον έξ μηνών, ή συρρέει ή πράξις μεθ' έτέρας π.χ. άπλής σωματικής βλάβης έξ άμελείας; Φρονούμεν ότι έτέρα πλην τής βαρείας βλάβης εις τήν υγείαν του παθόντος έπερχομένη συνεπεία τής εκθέσεως άπορροφάται παρ' αυτής. Δέν άποτελεί δηλονότι λόγον επιτάσεως τής ποινης, άλλ' αύτη έπιμετρείται έντός τών πλαισίων τής έν πρώτη παραγράφω άπειλουμένης ποινης φυλακίσεως.

7. Σχέσις του άρθρου 306 Π.Κ. και άρθρον 43 § 4 του ΚΟΚ (Ν 614/1977). Κατά τό άρθρον 43 § 4 ΚΟΚ "Έάν εκ τής

συντάσσεται ή κατ' άρθρ. 148 επ. εκθέσεις, μετά άκριβοδς περιγραφής τών διά τής εκθέσεως πιστοποιούμενων γεγονότων. Προφανώς, πιστοποιούμενα γεγονότα υπό τής εκθέσεως δέν είναι τά συνιστώντα τήν εγκληματικήν πράξιν τοιαύτα, ως μη άναγόμενα εις τήν αντίληψιν του άνακριτικού όργάνου, ως άπαιτείται επί εκθέσεως βεβαιώσεως εγκληματικής πράξεως, άλλ' εις τήν βεβαιώσιν ότι πρωτοφανούς κατεργησθή ή εγκληματική πράξις (Γ'νομ. είν. 'Ε.φ. Θράκης Κ. Χριστοκόλου 185/1966 Π'χρ. 127. 120 επ.).

Η αίτησις ξένης Κυβερνήσεως προς έκδόσιν κατηγορουμένου, δέν άποτελεί αίτησιν διώξεως κατά τό άρθρ. 6.3 Π.Κ. και κατά τό άρθρ. 49 (Π'λημ. 'Αθ. 27666/1964 Π'χρ. ΑΕ' 50).

Η αίτησις του άρθρ. 6 § 3 Π.Κ. έχει διοικητικών χαρακτήρα και υποβάλλεται διά ρηματικής άνακοινώσεως μέσω 'Υπουργείου 'Εξωτερικών και ουχι δι' άπειθείας εις τόν Εισαγγελέα, δέν υπόκειται δέ εις τήν τριμηνον προθεσμίαν του άρθρ. 117 Π.Κ. (Α. ΑΠ 723/72).

'Ελλειπούσης αίτήσεως προς διώξιν, δέν δύνανται τό δικαστήριον νά επιληφθ ή τής πολιτικής άγωγής (Ζ'πρ., α' 462). Β' έκδ.

Μήνυσις άξιολογώνων πράξεων

Άρθρον 42. 1. Έκτός του άδικηθέντος (1) και πάς άλλος έχει τό δικαίωμα νά καταγγείλη εις τήν άρχήν τās άξιολογώνων πράξεις, τās διοικημένας εξ επαγγέλματος, ών έλαβε γνώσιν καθ' οιονδήποτε τρόπον.

2. Η μήνυσις γίνεται άμέσως προς τόν παρά πλημμελειοδικούς εισαγγελέα, άλλ' επίσης, και εις τούς λοιπούς επί τής άνακρισεως υπαλλήλους, είτε παρά του μηνιόντος αυτού, είτε δι' ειδικού πληρεξουσίου. Τά έγγραφα τής πληρεξουσιότητας προσαρτάται εις τήν περί έχειρίσεως τής μήνυσεως έκθεση. Δύνανται δέ ή μήνυσις νά γίνη και προφορικώς, συντασσομένης έκθέσεως (άρθρ. 148 επ.).

3. Εάν ή μήνυσις γίνεται εις άνακριτικόν υπάλληλον, οίτος διαβιβάζει άμελλητι ταύτην εις τόν άρμόδιον προς ποινικήν δίωξιν εισαγγελέα ή δημόσιον κατήγορον.

'Ανε. 152-155 Η.Δ.

Σ'χετ. 36, 37 § 3 Κ.Π.Α. 2 § 4 ν.δ. 411/60. 97 § 1 Κ.Πολ.Δ. 'Επί τής μηνύσεως δέν λαχόνον αι διατάξεις § § 2,3 του άρθρου.
(1) Σ'χετ. 118 Π.Κ., 46 Κ.Π.3.

Η άναγγελία εις τήν άρχήν τών άξιολογώνων πράξεων έχει δημόσιον χαρακτήρα διότι εξυπηρετεί τό δημόσιον συμφέρον. Ούτω μνηστής δύνανται νά είναι πάς τις «πάς άλλος», έστω και άλλοδαπός μη έχων άμεσον συμφέρον κλπ. Εάν όμως ενεργή τις διά λογαριασμόν άλλου άπαιτείται ειδική πληρεξουσιότης προς τούτο.

Τό άρθρ. 42 καθορίζει τοις δικαιουμένους νά μηνύσων τās άξιολογώνων πράξεις, τόν τρόπον και τά όργανα προς τό όποια γίνεται.

Μήνυσις είναι ή κατ' έπίσημον τρόπον καταγγελία εις τήν άρχήν άξιολογώνου πράξεως, προς τόν σκοπόν τιμωρήσεως αυτής. Περιέχει μίαν πληροφορίαν του όστι έτελέσθη άξιολογώνος τις πράξις. Δέν άπαιτούνται πανηγυρικά διατυπώσεσις διά τό έγκυρον αυτής, ουδέ νά αναφέρεται ό δρόσστης, ουδέ τά άποδεικτικά μέσα.

Μήνυσις είναι έγγραφος ή προφορική καταγγελία άπειθυνομένη προς τήν άρχήν, περί τελέσεως άξιολογώνου τινός πράξεως, δύνανται δέ νά γίνη παρά παντός όσον άφορβή πράξιν εξ επαγγέλματος διοικουμένην (Γάφου, β 11).

Μήνυσις είναι ή υπό οιοδήποτε (ιδιώτου, εκτός του άδικηθέντος), προαιρετική προς τήν άρχήν καταγγελία άξιολογώνου τινός πράξεως εξ επαγγέλματος διοικουμένης και περιλαμβούσης εις γνώσιν αυτού καθ' οιονδήποτε τρόπον (Ζ'πρ. α 325 πρβλ. Δέδεν σελ. 326).

Η μήνυσις διαφέρει τής εγκλήσεως οίσοι προέρχεται από άλλο πλύν του άδικηθέντος προσώπου, άφορά εγκληματι διοικουμένον ατεπαγγέλτως και δέν άποτελεί δικονομικήν προϋπόθεσιν διά τήν έγερσιν τής διώξεως.

Η τε έγγραφος μήνυσις και ή προφορική, δέον νά γίνη εις τήν ελληνικήν γλώσσαν. 'Επί άγνωστούς τήν ελληνικήν, δέον νά προσαχθ ή μετάφρασις τής εις ξένην γλώσσαν έγγραφου μηνύσεως, ή νά προσληφθ ή διερμηνεύς επί προφορικής τοιαύτης.

Τί δέον νά περιέχη ή μήνυσις δέν όρίζει έκκρισίδος και επί ποινή άκυρότητος ό νόμος, ούτε άπαιτεί πανηγυρικός διατυπώσεσις. Πάντως, πρέπει νά περιέχη όλα τά ύπάρχοντα στοιχεία τής άξιολογούσας πράξεως, τοις πράξαντας και τās άποδείξεις (άρθρ. 37) προς διευκλόυσιν του έργου τής διοικούσης άρχής.

Η μήνυσις δέν άποτελεί δικονομικήν προϋπόθεσιν τής ποινικής διώξεως και δέν είναι ύποχρεωτική (Ζ'πρ., α 325)

Ανεξαρτήτως του όστι εις άμφοτέρως τās περιπτώσεις θά έπακολουθήσουν αι αύται ενέργειαι του εισαγγελέως (άρθρ. 43), ή μήνυσις διαφέρει τής άναγγελίας του άρθρ. 40. Ο ιδιώτης, κατά τό άρθρον 40 «άναγγέλλει» άλλως τήν άξιολογώνων πράξιν, ενθ κατά τό άρθρον 41 διά τής μηνύσεως «καταγγέλλει», κατηγορεί, δηλαδή, τήν πράξιν προκαλών τόν κολασμόν αυτής. (Κατά Μπουφούσων — α 62 — «δέν είναι άπαιραίτητον νά ζητηται υπό του μηνιούτου ή ποινική δίωξις ή ή καταδική του μηνιουμένου». 'Εν τοιαύτη όμως περιπτώσει διατί τό άρθρ. 42 δέν άκολουθεί, ως θά ήτο νομοτεχνικώς έκτιβέβλημένον, τήν όρολογίαν του άρθρ. 40, άλλ' άντί τών λέξεων «νά άναγγείλωσι», χρησιμοποιείται τās άλλεις «νά καταγγείλωσι»). Βαβαρέτος Ε' έκδ. υπό 42.

Η μήνυσις του άρθρ. 42 αναφέρεται εις πάντα ιδιώτην, εξαιρουμένου μόνο του άδικηθέντος, του όποίου ή καταγγελία καλείται εγκλήσις και διέπεται υπό τών άρθρ. 46 επ.

Πρό τής ισχύος του Κ.Π.Α. ή μήνυσις έπρεπε νά υποβληθ ή εις τούς «άρμοδους» επί τής άνακρισεως υπαλλήλους. Ηδη δύνανται νά υποβληθ ή και εις άναρμόδιον υπάλληλον και εις άναρμόδιον εισαγγελέα (Μπουφορ., 62. Σ'ιφν., α 66, Ζ'πρ., α 325 Γάφου, β 11) Δέδης σελ. 327.

Η μήνυσις δύνανται νά γίνη:

- α) έγγραφως, είτε υπό του μηνιούτου είτε υπό ειδικού πληρεξουσίου,

σα ψευδή καταμήνυση, αν συντρέχουν οι όροι του άρθρ. 229 Ποιν. Κώδ. (Πλημ. Λαμία 8/1958).

Οι λαμβάνοντες την καταμήνυση άνακριτικοί υπάλληλοι πέραν του να διαβιβάζουν την μήνυση εις τόν εισαγγελέα ή τόν δημόσιον κατηγορον δέν δικαιούνται εις προανάκρισην. Δέν δύνανται, εκομένως, να εξετάσουν ενόρκως μάρτυρας, λ.χ. τόν μηνυτήν χειρίζοντα την μήνυσιν (ΑΠ 163/1964, άρθρ. άνω-τείσσηγ. Β: Σακελλαρίου, Πχρ. ΙΑ' 418, Μπουράς., α 62, σση. Πχρ. Γ' 412, Ζησ., α 327. Αντιθέτως, ΑΠ 184/1960), έκτός αν πρόκειται περί τής περιπτώσεως του άρθρ. 243.2.

Η μήνυσις δέν είναι άνακλητή. Ανάκλησις δέ τυχόν γενομένη μόνον την άξιολογήσαν του μηνύοντος δύναιται να έπιρραση (Μπουράς., α 63). Ζησ. α' 326.

Ο ύποβαλών, την μήνυσιν κατά την ιδιότητα του μηνυτου, έστω και άν η μήνυσις δέν είναι κανονική, ήρκούντος ότι δι' αυτής πληροφορείται ή άρχή περί τής άξιοποιου προέξως έστω και άν άρνείται να ύπογράψη την έκθεση. Υπείκει, εκομένως, ποινικός ειθύνας άν η μήνυσις είναι ψευδής (Ζησ., α 326, 7 και ύπόκειται και εις πληρωμήν των έξόδων κατά τά άρθρ. 585, 586.

Η κατά τό άρθρ. 42 άναγγελία προς την άρχήν άξιοποιου προέξως, ή πειθαρχικής παραβασεως προσώπου ύπαγομένου εις πειθαρχικήν δικαιοδοσίαν, συνιστά καταμήνυσιν του άρθρ. 229. Ι Π.Κ. άν είναι ψευδής, και άν έτι ή πρόσ ην έγένετο ή μήνυσις άρχή δέν είναι ήρμοδια προς ποινικήν δίωξιν (ΑΠ 379/1968).

Ειδικός πληρεξούσιος διά πληρεξουσίαν, άπαιτείται να είναι ούτις ειδικός πληρεξούσιος, τό δέ έγγραφον τής πληρεξουσιότητας να προσαρτάται εις την περί έγχειρίσεως έκθεσην, ή την περί προφορικής μηνύσεως συντάσσασμένην τοιαύτην.

Ειδικός πληρεξούσιος νοείται ένταυθα ό έχων έντολήν να μηνύση ώρισμένην πράξιν, ήτοι δέν άρκει ή γενική και άόριστος έντολή «να έγχειρίζη μηνύσεις» (ΑΠ 58/1967, 97/1954, 43/1943, Έφ. Αθ. 867/1962 Πχρ. ΙΒ' 296 ΑΠ 29/76 Γνωμ. Εισ. Αφ. 57/78 Πχρ. ΚΘ' 184. Τοίτο δέν σημαίνει ότι άπαιτείται να άναγράφεται αύτολέξει τό περιεχόμενον τής μηνύσεως εις τό πληρεξούσιον, έφσον άρκει διά την άσκησιν τής ποινικής διώξεως και πάσα έλλη είδησις περί τής τελέσεως τής άξιοποιου πράξεως κατά τό άρθρ. 36.

Ο ειδικός πληρεξούσιος δύναιται να είναι και μη δικηγόρος (άρθρ. 39 Κώδ. Δικηγ.). Ο ειδικός πληρεξούσιος ένεργει συνεχώς ειδικής έντολής και διαφέρει κατά τούτο του νομίμου αντιπροσώπου του άρθρ. 118 Π.Κ. όστις εκπροσωπεί νομίμως τόν έγκαλούμενα.

Η ειδική πληρεξουσιότητα ύπό άπόντος μόνον διά συμβολαιογραφικού έγγραφου δύναιται να παρασχεθή (Έφ. Αθ. 867/1962 Πχρ. ΙΒ' 296, Πλημ. Καλαμάτας, 1709/1967 Πχρ. ΙΗ' 110, ΑΠ 625/75).

Η παράλειψις των διατυπώσεων των παρ. 2 και 3 του άρθρου 42 έχει σημασίαν μόνον επί έγκλημάτων διακομένων κατ' έγκλησιν (άρθρ. 46, 50) ούτω και Μπουρ. α' 63, 70 Σικελ. Πχρ Θ' 322.

β) προφορικός είτε ύπό του μηνυτου είτε ύπό ειδικού πληρεξουσίου.

Η έγγραφος μήνυσις, έκτός των στοιχείων τής άξιοποιου προέξως δέν να φέρη την ύπογραφήν του μηνυτου ή του ειδικού πληρεξουσίου. Η έγγραφος μήνυσις έγχειρίζεται εις τόν εισαγγελέα κλπ. περί τής έγχειρίσεως δέ αύτης συντάσσεται έκθεση κατά τό άρθρ. 148 επ. Η μή σύσταξις έκθέσεως έγχειρίσεως, ως και ή σύσταξις αυτής παρά τάς διατάξεις του άρθρ. 148 επ. ούδέμیان έπάγεται συνέπειαν (ΑΠ 8/1952), καθ' όσον διά την ποινικήν δίωξιν των υπηκοούτων διακομένων άξιοποιων πράξεων άρκεί πάσα καθ' ολονόησιν τε πρόπον γνώσις του εισαγγελέως περί τελέσεως αυτών (Μπουράς., α 63 Αδέας 327 Πρβλ. Ζησ. α 326. Κατά Γάφον, β 11, πάντοτε άπορριτήτως συντάσσεται έκθεσις έγχειρίσεως).

Ορκισις του μηνυτου προς βεβαίωσιν τής μηνύσεως, ως κρται εις την πρακτικήν, εξ ούδεμιάς διατάξεως έκβιβάζεται (ΑΠ 383/1953, Ι. Πολυχρονόπουλος, Πχρ. Γ' 420, Ζησ. α 326 — περί του εισαγγελέως βλ. 31 — βλ. και 243 § 2 σση. βλ. ΑΠ 163/64 Πλημ. Χίου 85/79 Πχρ ΚΘ 519.

Αδικριτός έγγραφου ή προφορικής μηνύσεως, τό άρθρ. 42 χρησιμοποιεί την λέξιν «γίνεται» διά να άποφαινή σύγκρισις, ήτις ήδύνετο να πρωέληθη εκ τής τυχόν χρησιμοποιήσεως τής λέξεως «επιδίδεται» προς τόν δικονομικόν όμον τής επιδίωξις (Πρακτικά, γ 52).

Η προφορική μήνυσις βεβαιούται διά συντάξεως έκθέσεως κατά τό άρθρ. 148 επ. εις τήν όποιαν καταχωρίζονται όλα τά άπαιρήθη στοιχεία διά τόν προσδιορισμόν τής άξιοποιου πράξεως, ήτοι όλα τά συνιστώμενα αυτήν πραγματικά γεγονότα, τό δύνάμετα τών υπαιτίων, άν είναι γνωστά και πάσα έλλη άναγκαία λεπτομέρεια προς λυσιτελή άσκησιν τής ποινικής διώξεως. Η μή ύπογραφή τής έκθέσεως ύπό του γνωστής ταυτότητος μηνύσαντος δέν άρκει έπιρροήν ούτε ως προς την ιδιότητα του καταγγέλαντος ως μηνυτου, ούτε ως προς την κίνησιν τής ποινικής διώξεως, άρκούσης προς τούτο, κατά τό άρθρον 36, και πάσης άλλης είδήσεως περί τής άξιοποιου πράξεως.

Επί άνωνόμου καταγγελέως ό εισαγγελέως δέν δύναιται να άσκήση ποινικήν δίωξιν, όφείκει όμως να διαβίβαση ταύτην εις τήν άστυνομικήν άρχήν προς διαπίστωσιν των καταγγελλομένων (Ζησ., α 327, Στεφάνου, α 67). Εάν ό έμφανίζόμενος προς προφορικήν καταγγέλιαν άρνείται να δηλώση την ταυτότητά του, ή μήνυσις δέν δύναιται να γίνη δεκτή, ως και ή άνώνομος Ζησ. α 327.

Η μήνυσις γίνεται:

α) εις τόν εισαγγελέα, οιασδήποτε περιφερείας,

β) εις άνακριτικών υπάλληλων, γενικών ή ειδικών, (Μπουράς., α 62, Έφ. Ναυπλ. 243/1953 ήτι σαφώς όμως περί των ειδικών Πχρ. Ζ' 87, Πλημ. Λαμίας 8/1958 Πχρ. Η' 292), καθόσον τό άρθρ. 42 δέν διακρίνει, οιασδήποτε περιφερείας,

γ) εις τόν πρόεδρον τής κοινότητος, συντρεχόντων των όμων του άρθρ. 33.2 (Κασετ. υπ' άρθρ. 42, Σιφν., α 67) ήτοι όταν έλλείπει άστυνομική άρχή.

Η μήνυσις διαβιβάζεται άμελλήτι εις τόν άρμόδιον εισαγγελέα, έκτός άν πρόκειται περί πτωσιμάτων, όποτε διαβιβάζεται εις τόν άρμόδιον δημόσιον κατηγορον. Από τής διαβίβασεως ύφίσταται άναγγελία προς την άρχήν συνιστώ-

τος ή άπατηθέντος. Δέν κωλύεται, επομένως, ή διώξις τών συναιτίων (Μπουρ., α 70), Δέδες (1979) 44 σημ. 2.

Πρός έγκρισιν τής άποχής, ό εισαγγελεύς πλημμελειοδικών υποβάλλει ήτοιολογημένην πρότασιν προς τόν παρ' εφέταις εισαγγελέα. Έφασαν δέ ούτος έγκρίνει τήν πρότασιν, ό εισαγγελεύς πλημμελειοδικών έκδίδει διάταξιν, εις τήν όποιαν αναφέρει και τήν παρασχεθείσαν έγκρισιν. "Αν ό εισαγγελεύς έφθετών δέν έγκρίνει τήν άποχήν, ό εισαγγελεύς πλημμελειοδικών υποχρεούται εις κίνησιν τής ποινικής διώξεως.

"Αν ό εισαγγελεύς πλημμελειοδικών δέν ζητήσει έγκρισιν, ό παρ' εφέταις δέν δύναται νά διατάξη τούτον νά άπόσχι τής διώξεως.

Παραδείγματα εφαρμογής τής διατάξεως.

- α) έξαπατά τις κυφοροδσαν ήτις επιδιώκει νά προβή εις έκτρωσιν και πωλεί εις αυτήν άβλαβές ύγρόν ως φάρμακον,
- β) Συμφωνεί τις μετά τινος, νά προβή εις τόν φόνον τρίτου και (σχετισόμενος ψευδώς ότι τέλεσεν τόν φόνον ένω ουδέ άπεπειράθη τούτον και λαμβάνει τήν ύπεσχόμενην άμοιβήν,

γ) Πωλεί τις εις αναρχικούς κιβώτιον πλήρες λίθων, πειθων αύτους ότι πρόκειται διά πολεμικά όπλα, ών άπαγορεύεται ή κατοχή.

"Η εφαρμογή τής διατάξεως προϋποθέτει, ότι ή ανακάλυψις τής εκβιάσεως ή τής άπάτης έγένετο χάρις εις τήν καταγγελίαν του παθόντος ή τουλάχιστον και εις ταύτην, ουχι δε εκ λόγων ανεξαρτήτων τής θελησάως του.

"Εάν έν τή συγκεκριμένη περιπτώσει έχουν ήδη περιέλθει εις τήν γνώσιν τής εισαγγελίας και ή εκβίασις και άξιώσιμος πρόξενος του εκβιασθέντος δέν εφαρμόζεται ή διάταξις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

"Έγκλησις

"Έγκλησις του άδικηθέντος

"Άρθρον 46.— "Αν ό άδικηθείς(1) θέλη νά εγκαλέση προς διώξιν άξιοποιού πρόξενος, υποβάλλει τήν έγκλησιν κατά τās έν τω άρθρ. 42 παρ. 2 και 3 όριζόμενα.

"Αν. 278 Π.δ.

Σχετ. 42, 82 § 3, 275 § 2, 418, § 3, 484, 510, 517 Κ.Π.δ. 117-120 Π.Κ. 334, 368 Π.Κ. Διά τήν εκ μέρος του Δήμοσιου Έγκλησιν βλ. 16 § 1 εκ. στ' άν. ν. 427/45 — ως άνωκ. δι' άρθρ. 12 ν. 3693/57 — «περι Νομικού Συμβουλίου».

(1) "Η έννοια είναι ταυτόσημος του παθόντος (ΑΠ 336/59).

"Η διάταξις άναγνωρίζει τό δικαίωμα εις τόν άδικηθέντα νά εγκαλέση προς διώξιν άξιοποιού πρόξενος και καθορίζει, διά παραπομπής, τήν σχετικήν διαδικασίαν.

Κατά τό άρθρον τούτο, τό δικαίωμα του παθόντος νά καταγγείλη προς διώξιν άξιοποιού πρόξενος, άυτεπαγγέλτως ή κατ' Έγκλησιν διωκομένης, άσκειται δι' υποβολής έγκλήσεως.

"Έγκλησις ονομάζεται ή μήνυσις ή ύποβαλλομένη ύπό του άδικηθέντος (Αιτιολ. Ζαχαρ., 394, ΑΠ 95/1959, Γνωμ. ετα. "Εφ. Ααρ. 2780/1948 Π.χρ. Ζ' 341) εις τό Έλλην άδίκωμα κατ' Έγκλησιν ή άυτεπαγγέλτως Δέδες σελ. 328.

"Έγκλησις είναι ή δήλωσις τής βουλήσεως του άδικηθέντος, δι' ής εκφράζεται ή έπιθυμία όπως γίνη ποινική διώξις κατά τινος δι' ύρισμένην πράξιν ("Ηλιοπούλου, Π.δ. α 486, Γάφου, α 65).

"Η έγκλησις είναι άναγκαία διά τήν πράξιν και όχι διά τούς δράστας. "Ωστε είναι άδιάφορον άν δέν άναφέρωνται εις αύτήν όλοι οι δράσται (ΑΠ 131/1900).

Τό δικαίωμα τής έγκλήσεως άνήκει εις τόν άμέσως εκ τής άξιοποιού προξενος παθόντα, έφ' όσον ό νόμος δι' ειδικής διατάξεως δέν όρίζει άλλο τι. "Αν ό παθών είναι άνήλικος, άπηγορευμένος ή άπεβίωσεν (σχύουν τά έν άρθρ. 118 Ποιν. Κώδικος.

Τό άρθρ. 46 παραπέμπει ως προς τās διατυπώσεις τής έγκλήσεως εις τό άρθρ. 42 και 3. "Η τήρησις όμωσ τών διατάξεων τούτων άπαιτείται μόνον εις άς περιπτώσεις τό άδικημα διώκεται μόνον κατ' Έγκλησιν. Διότι έπι τών άυτεπαγγέλτως διωκομένων έγκλημάτων ουδέμιαν άσκει έπίδρασιν ή παράβασις τών διατυπώσεων τούτων.

Τήρηθεισών τών διατυπώσεων τών άρθρ. 42.2 και 3 δέν ύφίσταται έλλειψις έγκλήσεως ("Ανωστ. άντασα. ΑΠ Β. Σκελλαρίου, Π.χρ. Θ' 322, ΑΠ 111/1957) "Επί έγκλήσεως διά πληρεξουσίου, δέον νά άναφέρεται εις τούτο ειδικώς ή προς καταμήνυσιν πρόξενος. Δέν ήρκει άόριστος και γενική έντολή, νά υποβάλη μήνυσιν κατά του τάδε (ΑΠ 498/1967, 58/1967).

"Επί έγκλήσεως ύπό έταιρίας διά πληρεξουσίου άπαιτείται ειδικόν και συμβολαιογραφικόν τούτο. (ΑΠ 58/1967, Πλημ. Καλαμάτας 1709/1967 Π.χρ. ΙΗ' 110).

"Η μετά τήν υποβολήν τής έγκλήσεως ύπό πληρεξουσίου παρεχομένη έγκρισις δέν θεραπεύει τήν έλλειψιν (ΑΠ 122/1957).

"Επί έγγράφου αίτήσεως (έγκλήσεως) προς τήν στρατιωτικήν άρχήν του άδικηθέντος δέν άπαιτείται εκθέσις έγχειρίσεως (ΑΠ 306/56).

Δέν άπαιτείται όρκισις του έγκαλοίντος (ΑΠ 306/1956, 384/53).

Δέν άπαιτούνται κανηγουρικά έκφράσεις προς διώξιν του έγκλήματος, άλλ' ήρκει ό άδικηθείς νά δηλώσεί διά τής έγκλήσεως του τήν προς διώξιν βούλησιν του (ΑΠ 306/1956).

"Η έγκλησις γίνεται άμέσως προς τόν εισαγγελέα και τούς λοιπούς έπι τής άνακρίσεως ύπαλλήλους του άρθρ. 33 ("Εφ. Ναυπλ. 243/1953 Π.χρ. Ζ' 86, άσαφως ως προς τούς του άρθρ. 34).

"Έγκυρος ή ύποβληθείσα εις τόν πρόεδρον πρωτοδικών έγκλησις ως έφωρον τών δικαστικών άντιπροσώπων (ΑΠ 388/1955).

Συχνότατα εις τήν νομοθεσίαν χρησιμοποιείται άντι τού όρου αίτησις ό

δρος εγκλησις. 'Οσάκις όμως η ποινική δίωξις εξαρτάται εκ τής εκτιμήσεως κρατικού και ούχι ιδιωτικού συμφέροντος, η εκτίμησις του οποίου ανατίθεται εις δημοσίαν αρχήν και ούχι τόν παθόντα, δέν πρόκειται περί εγκλήσεως (Σχολ. 1. Ζωγραφάλα, Πχρ. ΣΤ' 252).

'Η εγκλησις δέν να πρόερχεται εκ μέρους προσώπου ελευθέρως ενεργούντος και έχοντος συνείδησιν τών πραττομένων ητι δέν να έκδηλοι διά του κειμένου τής τήν περί διώξεως βουλήσιν του δικαιουμένου ('Εφ. 'Αθ. 97/1956 Πχρ. ΣΤ' 313).

Διά τήν υπό του Δημοσίου εγκλησιν απαιτείται ειδική έγγραφος έντολή του προέδρου του Νομ. Συμβουλίου του Κράτους, εκτός αν ειδικός δ νόμος όρίζει άλλως (άρθρον 16.1 στ' άν. ν. 427/1945 ως αντικατεστάθη διά του άρθρ. 12 ν. 3693/1957).

Δέν αποτελεί λόγον αναιρέσεως η μη χαρακτηρισμένης τής εγκλήσεως (ΑΠ 384/1953)

'Η έλλειψις τής υπογραφής δέν επιφέρει άκυρότητα τής εγκλήσεως, έφόσον παρά κόδος αυτής, έν τή εκθέσει έχειρισσεως, ό εγκάλων υπογράφει άναφορόμενος εις τό περιεχόμενον τής εγκλήσεως (ΑΠ 420/1951).

'Επι εγκλήσεως προς δίωξιν κατ' εξακολούθησιν πράξεως, δέν απαιτείται ύποβολή νέας προς δίωξιν επί τή αυτή πράξει, άλλ' υπό διάφορον έν μέρει τρόπον πρόσδεως (ΑΠ 23/1949).

'Εάν δέν φέρε η εγκλησις ημερομηνία εκλαμβάνεται ως τοιαύτη η τής εκθέσεως έχειρισσεως ήτις και ύπερισχύει. 'Εάν ούδ' η εκθεσις έχειρισσεως φέρε τοιαύτην, δέν όπως διαταχθι προκαταρκτική εξέτασις προς εξακριβώσιν τής ημερομηνίας ύποβολής τής εγκλήσεως.

Δέν άρει ταχυδρομικώς διαβιβασθείσα εγκλησις, Πλημ. Πατρ. 396/76 Πχρ. ΚΣΤ' 777, έννοείται επί τών άπολύτως κατ' εγκλησιν διοκομένων εγκλημάτων.

'Απόρριψις τής εγκλήσεως

Άρθρον 47. - 1. 'Ο εισαγγελεύς βασανίζει επιμελώς τήν ληφθείσαν εγκλησιν και άν κρίνη ταύτην ως νόμω άβάσιμον, τήν άπορρίπτει διά διατάξεως επιδόμενης εις τόν έγκαλούντα.

2. 'Ο εισαγγελεύς έχει τό δικαίωμα να ενεργήση προκαταρκτικήν εξέτασιν είτε άυτοπροσώπως, είτε διά τινος τών έν άρθρω 33 παρ. 1 και 2 και άρθρ. 34 άνορκτικών υπαλλήλων, και εάν εκ τής εξέτάσεως πεισθι ότι η εγκλησις είναι κατ' οδσίαν προφανώς ψευδής, τήν άπορρίπτει κατά τό έν τή πρώτη παραγράφω δριζόμενα.

3. Τά έν άρθρω 44 και άρθρω 45 δριζόμενα εφαρμόζονται και επί εγκλησεων.

'Αντ. 279 (1 ν. 120/45) Π.Δ. Σχετ. 43, 48 Κ.Π.Δ.

'Η διάταξις εφαρμόζεται επί άμφοτέρων τών περιπτώσεων τής εγκλήσεως

δηλ. τόσον τής άφορώσεις εις εγκλημα διοκόμενον κατ' εγκλησιν έσον και τής άφορώσεις εις εγκλημα διοκόμενον άυτεπαγγέλτως έφ' όσον προέρχεται από τόν παθόντα. Ούτω και Δέσφ. σελ. 333. 'Αλεξιάδης «καταγγελια» 112 σημ. 65, Μισοφ. α' 71, Ζηρ. α' 373.

'Η διάταξις του άρθρ. 47 ύπηρετεί τήν άρχήν τής νομιμότητος έν τή ποινική όίκτι, η δε θαρραλέα και εθιμολογική έφορμή αυτής εκ μέρους του εισαγγελεύσεως δύνανται να άποβη πράγματι πολύτιμος έν όψει του έκβαστικού χαρακτήρος πολλών ύποβαλλομένων εγκλήσεων τής άπαραδέκτου ποινικοποιήσεως πολιτισμών κατ' ούσίαν ύποθέσεων προς τόν άνωτέρω σκοπόν η προς εγχερισσέντων «αμύμιν» του άντιδικου, τής ύπερφορώσεως του έργου τών πλημμελεούντων με νόμω άβασίμως και άδιαφόρους εξ άπόψεως ποινικού δικαίου ύποθέσεις και τής άνεπανορθώτου βλάβης, τήν όποιαν ύφίσταται εις τήν ύπόληψιν του πόν προσώπου συρόμενον εις τό έδόλιον του κατηγορουμένου Μανωλεδάκης Άρμεν. 1973 σελ. 642.

Διά τών άρθρ. 43 και 47 επιδιώκεται η περιστολή του άτόπου να άπασχοληται η δικαστική αρχή με κατηγοριαν άλλως άβάσιμον και να συσσωρεύονται εις τά άναερτικά γραφεία άνυπόστατοι μνηύσεις και εγκλήσεις (Αιτιολ. Ζηρ. 384).

'Η διαφορά μεταξύ τών άρθρων 43 και 47 έγκνεται εις τό ότι επί εγκλήσεως του παθόντος, είτε άυτεπαγγέλτως διώκεται το εγκλημα είτε μή, ό εισαγγελεύς όφείλει να ενεργήση προκαταρκτικήν εξέτασιν, προκειμένου ν' άπορρίψη τήν εγκλησιν κατ' ούσίαν. 'Ενώ επί μνηύσεως είναι προαιρετική η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτάσεως.

Περιτόν έδωρηθή να επαναληφθι ότι ό εισαγγελεύς ύποχρεούται να κρίνη τήν ποινικήν δίωξιν άν δέν συντρέχη περιπτώσιν άπορριψεως τής εγκλησεως (Αιτιολ. Ζηρ. 384).

'Η κατά τήν παράγρ. 1 άπορριψις τής εγκλήσεως ως νόμω άβασίμου, έχει όσονεί δικαστικόν χαρακτήρα.

'Η εγκλησις άπορρίπτεται ως νόμω άβάσιμος, όταν τό πραγματικά γεγονός τα δέν συνιστούν εξιόποιον πράξιν, όταν έλλείπει στοιχείον τι η εξωτερικός όρος του εξιοποιου τής πράξεως, όταν ύπόρχη λόγος εξαλείφων τό εξιοποιών (καταγραφή, άμνηστία, πάροδος προθεσμίας εγκλήσεως, παραίτησις από του δικαιώματος προς εγκλησιν), όταν ύπόρχη λόγος κωλών τήν ποινικήν δίωξιν (στεροδικία, βουλευτικόν άνείθιμον άρθρ. 67.1 Συντάγματος), όταν έλλείψη άρισμένη οικονομική προϋπόθεσις (άρθρ. 329, 344, 355 Ποιν. Κώδ. Οδτω και γνημ. άντασα. ΑΠ Κ. Πασιάδωνου, 9/1968 Πχρ. ΙΖ' 378) Ζηρ., α 373.

'Απορρίπτεται η εγκλησις ως νόμω άβάσιμος όταν πρόκειται περί πράξεως τελεσθείσης προς τής ισχύος του καταστήσαντος ταύτην εξιόποιον νόμου (Αιτιολ. είν. 'Εφ. Ναυπλίου 20/1957 Πχρ. Ζ' 263).

Εις τήν έννοιαν του νόμω άβασίμου περιλαμβάνεται και τό νόμω άπαραδέκτον (Μπουρσκ., α 72).

Είναι νόμω άπαραδέκτος η εγκλησις λ.χ. άν ήσκήθη υπό μη δικαιουμένου κατά τό άρθρ. 118 Ποιν. Κώδ. η άνευ άδέας. 'Εάν ύπεβλήθη εγκλησις και πριν

Τό άρθρ. 227 εφαρμόζεται ανεξαρτήτως εάν ο μάρτυς είναι κωφός, έλαλος ή κωφάλαος εκ γενετής ή εκ μεταγενεστέρως παθίσεως (Στάϊκος, α 1041).

Αλαλος θεωρείται ο εκ γενετής ή μετέπειτα έπαλλέσας τήν λαλίαν, όστις όμως απέκτησεν εκ μαθήσεως τήν ξένην ή συνεννοήθη δι' ιδιαιτέρων σχημάτων και σημείων, όχι δέ και ο λόγος τραυματίαν άδονατών νά όμιλήσῃ, όστις ούδέμιαν άπέκτησεν ξένην ούδέ δύναται νά συνεννοήθη διά σχημάτων ή σημείων (ΑΠ 105/1905), Ζησ., α' 170 σημ. 12 και β' 102 σημ. 246.

Είς τούς γνωρίζοντας νά γράφουν δέν διορίζεται διερμητεύς (ΑΠ 131/1900).

Είς τās περιπτώσεις μαρτύρων τής παραγρ. 2 και ή όρκοις αούτων γίνεται διά διερμητεύς (ΑΠ 209/1900).

Εάν δέν είναι δυνατόν νά εύρεθῆ έρμητεύς εκ τών μη εξαιρουμένων, τότε δύναται νά προσληθῆ και πρόσωπον εκ τών κατά τό όρθρον 234 μη διοριστέων (Μπουράπ., 302 επ., Ζησ., α' 170).

Η έκτίμησης τής ανάγκης διορισμού έρμητεύς άνήκει εις τόν άνακρίνοντα ή τόν πρόεδρον και, εν άμφισβητήσει τινός τών διαδικών ή τού εισαγγελέως, εις τό δικαστήριον. Τοῦτ' αυτό και ώς πρός τήν ίκινότητα τού διοριστέου (ΑΠ 534/1946, 328/1948, 830/1948, 863/48, Μπουράπ., α 303, Ζησ., β 103).

Τό άρθρ. 227 δέν άπαγγέλει άκυρότητα εν μη τηρήσει αούτο ΑΠ 937/74.

Ο διορισμός έρμητεύς γίνεται και όταν ενι ο άνακρίνων ή ο διευθύνων τήν συνάδριασιν δύναται νά συνεννοήται μετά κωφάλλου, καθόσον τό άρθρ. 234 άποκλείει τόν δικαστήν από τά έργα τού έρμητεύς (Μπουράπ., α' 303, Ζησ., β' 103).

Η μη άνάγκωσις εις τό άκροατήριον τής έγγραφου άπολογίας τού άλλου κατηγορουμένου, δέν συνιστά άκυρότητα εάν δέν έξηγήθη ή άνάγκωσις υπό τού κατηγορουμένου (ΑΠ 284/1964).

Αποζημίωσις μαρτύρων

Άρθρον 228. — 1. Οί μάρτυρες άποζημιούνται διά τιά έξοδα τής πορείας και τής διαμονής των. Τό πληρωτέον ποσόν προσδιορίζεται υπό τής καλοσύνης άρχής κατά τήν έκδοσιν τής κλήσεως κάτωθι αύτης, σημειουμένων φριθμητικώς και όλογράφως τών μωριαμέτρων μεταβάσεως και τών πληρωτέων δικαιωμάτων διά πορεία και δι' άποζημίωσιν ήμερησίων, κάτω τās διατάξεις τής ποινικής διατιμίσσεως. Μετά τήν έξέτασιν τού μάρτυρος, ή, εάν έθεωρήθη αύτη περιτή, μετά τήν διαπίστωσιν τού γεγονότος τούτου, ο άνακρίνων ή ο διευθύνων τήν συζήτησιν, ενόπιον τών όποιων κληθείς ο μάρτυς ένεφανίσθη, γράφει κάτωθι τής υπό τήν κλήσιν πράξεως τού προσδιορισμού τών δικαιωμάτων αούτοῦ τās λέξεις: «έθεωρήθη - έκτελεστή», και υπογράφει, προσυπογράφει δε και ο παρων κατά τήν εμφάνισιν γραμματεύς, μεθ' οί άφού καταχωρισθῆ ή κλήσις εις τό επί τούτου τηρούμε-

Τό δικαίωμα τής ύπαγορεύσεως τών καταθέσεων έθεσπίσθη διά νά μη έγείρωνται επ' άκροατηρίου άμφισβητήσεις περι τής άκρίβειας τών κατά τήν άνάκρισιν καταθέντων. Ουδαμώς είναι σπάνται αι περιπτώσεις, καθ' ός εκ κακής διατυπώσεως τού άνακριτικού ύπαλλήλου, άλλοτε διαστέλλοντος, άλλοτε περιορίζοντος τήν έννοιαν τών προς αούτον εκτιθεμένων και άλλοτε παραλείποντος σημεία, ότινα άτόπως θεωρεί ούτος, ως έπουσιώδη, άλλοιούται. όπως όδηγείται εις τούτους ή κατάθεσις (Αιτιολ., Ζαχαρά 478 επ.).

Η αύτολέξει άνταγραφῆ τών προς τόν άνήλικον έρωτήσεων, σκοπεῖ νά άρη πάσαν ύπόνοιαν περι άσκηθείσης έστως και άκουσίας ύποβολής επί τού μάρτυρος (Αιτιολ., άρθρου 215 Σ.χ.δ., Ζαχαρά, 479).

Κατά Γάφον (α 131) ή παράγρ. 2 άποσκοπεῖ εις τήν άποφυγήν τών άπηγορευμένων έρωτήσεων (άρθρον 223.2 και 5), ότινες είναι ιδιαιτέρως έπικίνδυνοι επί άνήλικων. Κατά Μπουρόπουλον (σελ. 228) ή αύτολέξει άνταγραφῆ τών έρωτήσεων επιβάλλεται διά τήν προσήκουσαν έκτίμησην τών άπαντήσεων τού άνήλικου.

Διά τής β 1 σκοπεῖται νά διασφαλισθῆ τό αύθόρμητον τών κατατεθησομένων.

Λόγοι επιβόλλοντες τό έναντιον είναι π.χ τό άτελής τής μορφώσεως τού μάρτυρος.

Η μη άνταγραφῆ αύτολέξει εις τās εκθέσεις εξέτάσεως τών εξέτασθέντων ως μαρτύρων παιδίων τών προς αούτους άπειθυμεισών έρωτήσεων δέν συνιστά λόγον άναιρέσεως. Έστως και άν ή σχετική (ένστασις) τού κατηγορουμένου άπερριφθῆ πρβλ. ΑΠ 694/76, ΑΠ 274/75.

Μάρτυρες κωφοί και έλαλοι

Άρθρον 227. — 1. Προκειμένης εξέτάσεως ως μάρτυρος ή κατηγορουμένου κωφού, άλλου ή κωφάλλου, αύτη γίνεται ως εξής: προς τόν κωφόν διαί αι έρωτήσεις και αι τυχόν παρατηρήσεις καταγράφονται παρά τού γραμματέως, τής άνακρίσεως ή τού δικαστηρίου, αι δ' άπαντήσεις δίδονται προφορικώς. Είς τόν άλλον έρωτήσεις και παρατηρήσεις γίνονται προφορικώς, ούτος δέ άπαντά έγγραφως. Είς τόν κωφάλλον έρωτήσεις και παρατηρήσεις δίδονται έγγραφως όστος δ' άπαντά έγγραφως. Εν τώ άκροατηρίω αι έγγραφοι άπαντήσεις τού άλλου ή κωφάλλου, μονογραφουόμεναι υπό τού προέδρου και τού γραμματέως, άντηγράφονται εν τοίς πρακτικώς και συνάπτονται εις τήν δικονομίαν.

2. Εάν ο κωφός ή άλλος ή κωφάλλος είναι άπειρος τού άναγινώσκειν ή γράφειν, ο άνακρίνων ή ο διευθύνων τήν συζήτησιν διορίζει ένα ή δύο έρμητεύς, έκλεγομένους κατά προτίμησην μεταξύ τών συνειδησιμένων νά συνεννοώνται μετ' αούτοῦ προσώπων, τηρουμένων κατά τά λοιπά τών περι έρμητέων διατάξεων τού παρόντος, έφ' όσον τούτο είναι δυνατόν.

3. «Δημόσιοι εν γένει υπάλληλοι και υπάλληλοι σιδηροδρομικών, αεροπορικών ή αεροπορικών συγκοινωνιών, όταν δεν κατοικούν εν τῇ ἑδρᾷ τοῦ Δικαστηρίου, δὲν κλητεύονται ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου εἰς δίκην ἐπί πλημμελήματι ἢ παίσματι, ἀλλ' ἀναγγυώσκειται ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ ἢ ληφθεῖσα ἐν τῇ προδικασίᾳ ἔνορκος κατάθεσις αὐτῶν. Ἐξαιρετικῶς δύναται νὰ κλητευθῶσιν ὑπὸ τοῦ Εἰσαγγελέως ἢ τοῦ Δημοσίου κατηγοροῦ κατὰ τὴν συμφωνίαν γνώμης τοῦ Προέδρου τοῦ Δικαστηρίου, ἢ ἐὰν διατάξῃ τοῦτο τὸ δικαστήριον»(1).

Ἄντ. 118, 119, 120, 124, 199, 200 ΠΔ.

Σχετ. 327, 328, 354, 365 ΚΠΔ. 130 ν.δ. 3030/54 ὡς πρὸς τοὺς υπαλλήλους καὶ τὰ ὄργανα τῆς Ἀγροφυλακῆς. Ν ΝΣΤ/1882 ἐν συνδ. 591 ΚΠΔ «περὶ τοῦ τρόπου ἐξέτασης τῶν θωμανιδῶν ὡς μαρτύρων», ν.δ. 26-7-25 «περὶ λεπτομεροῦς Σπινάλόγους», 378 § 1 ΒΔ 22-3-58 (ὡς ἀντικ. δι' ἀρρ. 12 ΒΔ 259/71).

(1) Ἡ παρ. 1 ἀντικατεστάθη ὡς ἀνω διὰ τοῦ ἀρρ. 25 Νόμ. 663/1977. ἢ ἀντικ. συνίσταται εἰς τὴν προσθήκην τῆς φράσεως «ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ ἄντιπρόεδροι τῆς Βουλῆς».

(3) Ἡ παρ. 3 ἀντικατεστάθη ὡς ἀνω διὰ τοῦ ἀρρ. 6 ΑΝ 230/1969.

Δημόσιοι ἐν γένει υπάλληλοι νοοῦνται μόνον τὰ ἔμμοστα ὄργανα τοῦ κράτους καὶ οὐχὶ οἱ ἐν ἀρρῳ 13α ΠΚ Δέδες 304 σημ. 1, Ζησ., β 72-δηλ. τὰ ἔμμοστα ὄργανα τοῦ κράτους τὰ τελούσα εἰς προαιρετικὴν, ἔμμοσον ὑπηρεσίαν καὶ πειθαρχικὴν σχέσιν, πρὸς αὐτὸ. Δηλ. πάντας τοὺς εἰς νενομοθετημένην θέσιν διωρισμένους στρατιωτικούς καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας ἢ πολιτικούς υπαλλήλους, εἰς οὐδὲν ποτε βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας καὶ ἐν ἀνήκωσιν, οὐχὶ τοὺς ἀμίσθους δημοσίους υπαλλήλους, δημοτικούς κοινοτικούς ἢ υπαλλήλους ν.π.δ.δ., στρατιώτας ἢ ἐφεδρῶν ἀξιωματικούς. Οὕτω Ζησ., β 72-73.

Περὶ τῶν ὁδοιπορικῶν ἐξόδων βλ. Γνωμ. Εἰσ. ΑΠ 33/55 Πχρ. Ε 453. Τὸ ἀρρ. 215 συνιστᾷ μίαν τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς ἐπιβάλλεται, ἐπὶ κοινῇ ἀκυρότητι, ἢ ἀνάγκῃ εἰς τὸ ἀκροατήριον τῆς κατ' οἶκον ληθείσης; ἔνορκου καταθέσεως (ΑΠ 18/1958) — βλ. ἀρρ. 365.

Καὶ αἱ θωμανίδες δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ ἐμφανισθῶν εἰς τὸ ἀκροατήριον (ν. ΝΣΤ/1882).

Ἡ παρὰρ. 3 συνιστᾷ ἐξίρσεις τῆς γενικῆς διατάξεως τοῦ ἀρρ. 327, 2 περὶ ὑποχρεωτικῆς κλητέσεως μαρτύρων (Ἐφ. Ἀθ. 904/1957 πρὸτ. Χ. Λόγαρη, Η' 284).

Δημόσιοι ἐν γένει υπάλληλοι νοοῦνται ἐνταῦθα τόσον οἱ πολιτικοὶ ὅσον καὶ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας (Γνωμ. 34/1952 εἰσαγγ. ΑΠ Πχρ. Β' 460).

Δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν διάταξιν οἱ ὅμοιοι δημόσιοι υπάλληλοι, οἱ δημοτικοὶ καὶ οἱ κοινοτικοὶ, οἱ υπάλληλοι νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, οἱ στρατιῶται, οἱ ἐφεδρῶν ἀξιωματικοὶ (Γνωμ. 34/1952 εἰσαγγ. ΑΠ).

μεβεπομένην τῆς ἐπίδοσεως τῆς κλήσεως. Παρέκτασις τῆς πρὸς ἐμφάνισιν μάρτυρος ἐν τῇ προδικασίᾳ δὲν δίδεται.

Ἡ ἔλλειψις τῶν ἐν ἀρρῳ § 1 στοιχείων καθιστᾷ τὴν κλήτευσιν ἄκυρον. Πάντως ἀναγκαῖος εἶναι ὁ καθορισμὸς καὶ τοῦ τόπου ἐξέτασεως τοῦ μάρτυρος διότι δυνατόν νὰ εἶναι διάφορος τοῦ γραφείου τοῦ ἀνακριτικοῦ υπαλλήλου Ζησ., β 63 σημ. 129.

Περὶ τῆς ἑδρας βλ. ὑπὸ 166, 83-4. Τὸ αὐτὸ περὶ κατοικίας. Ὡς κατοικία κατὰ Ζησ., β 64 νοεῖται ὁ τόπος ἐνθα κυρίως καὶ μονίμως ἐγκατέστη ὁ μάρτυς καὶ οὐχὶ ἡ κατ' ἀρρ. 51 ΑΚ τοιαύτη.

Ἡ κλήτευσις κληρικοῦ ὡς μάρτυρος γίνεται ἀνευ μεσολαβήσεως τοῦ οἰκείου μητροπολίτου βλ. Γνωμ. Εἰσ. ΑΠ 38/50.

Ἡ παρέκτασις — 166 § 1 — δίδεται ἀδιαφόρως ἐὰν ἡ κλήσις ἐπεδόθη προσωπικῶς εἰς τὸν μάρτυρα εὐρεθέντα ἐν τῇ ἑδρᾷ τοῦ δικαστηρίου.

Ἡ μὴ τήρησις τῆς προθεσμίας πρὸς ἐμφάνισιν τῶν μαρτύρων ἐπιφέρει ἀκυρότητα τῆς ἐπί λιπομαρτυρίας καταδίκης καὶ οὐχὶ καὶ τῆς διαδικασίας βλ. Ζησ., β 65. ΑΠ 340/56.

Ἐξέτασις μελῶν Βασιλικῆς Οἰκογενείας

Ἄρρ. 214. — 1. Βασιλόπαιδες ἢ ἄλλα μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας ἐξετάζονται ἐν τῇ προδικασίᾳ κατ' οἶκον, ἢ δ' ἔνορκος μαρτυρία τῶν ἀναγγυώσκειται ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ.

2. Διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ἢ εἰς τὸ ἀκροατήριον ἐμφάνισις αὐτῶν ἀπαιτεῖται ἔκδοσις Β.Δ/τος, καθορίζοντος ἄμα καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν δεῖν νὰ προσκληθῶσι καὶ ἐξετασθῶσιν ἐν τῇ δημοσίᾳ συνεδριάσει.

Τὸ ἀρρ. 214 δὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς καταργηθὲν (ἀρρ. 1, 111 Συντ.) βλ. καὶ ν. 10/75 ἀρρ. 5.

Ἄντ. 116-7 ΠΔ. Σχετ. 365 ΚΠΔ.

Ἐξέτασις ὑποργῶν, ἀρχιερέων καὶ τῶν κωλυομένων πρὸς ἐμφάνισιν Ἄρρ. 215. — 1. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ ἄντιπρόεδροι τῆς Βουλῆς, ὑπουργοὶ καὶ ἀρχιερεῖς ἐξετάζονται κατ' οἶκον, ἢ δ' ἔνορκος μαρτυρία τῶν ἀναγγυώσκειται ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ. Προκειμένου ὅμως περὶ κακοῦργημάτων, δύναται νὰ κληθῶσι πρὸς ἐμφάνισιν εἰς τὸ ἀκροατήριον. Ἐξαίρσιμος πρῶτος καὶ δυνάμενοι μετὰ τοῦτο νὰ ἀποχωρηθῶσιν, ἐκτός ἐὰν τὸ δικαστήριον ἴθιλε διατάξῃ ἄλλως. Οἱ ἀνωτέρω δύναται νὰ παρευθῶσιν τῶν ἀνωτέρω πτεροκτετημάτων(1).

2. Κατ' οἶκον ἐπίσης ἐξετάζονται οἱ ἑνεκα νόσου ἢ γήρατος κωλύομενοι πρὸς ἐμφάνισιν μάρτυρες, ὅτε ἡ ἔνορκος μαρτυρία τῶν ἀναγγυώσκειται ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, συμφώνως πρὸς τὴν παρ. 1.

ένόρκου καταθέσεως (ΑΠ 18/1958) — βλ. 365 — δηλ. και άνευ αίτησεως τινός δέον να άνηγρωσθῆ ἡ κατάθεση.

Ἡ ἐκ' ἀκροατηρίῳ ἀνάγνωσις τῆς ἐκθέσεως εἶναι διατεταγμένη ἐπὶ ποινῆ ἀκυρότητος (ἄρθρ. 365).

Ἔδ. καὶ ἄρθρ. 89.1 καὶ 167 κωδικοπ. ν. 4952/1931.

Τὰ ἐν-ἄρθρῳ 216 § 1 πρόσωπα δέν δύνανται νά ἐξαγαγκασθῶσι πρὸς μαρτυρίαν — βλ. ἄρθρ. 2 ΚΠΔ —

Ἦς πρὸς τοὺς προζένους βλ. Γνωμ. Εἰσ. ΑΠ 9/66.

Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 354 ἐφαρμόζεται ἀναλόγως, μὴ ἐφαρμοζομένης ὁμοῦ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 328, ἅτε μὴ προβλεπομένης ὑπὸ τοῦ νόμου διὰ τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν.

Λήψις ταυτότητος τοῦ μάρτυρος

Ἄρθρον 217. — Ὁ μάρτυς, πρὸ τῆς καταθέσεως αὐτοῦ, ἐρωτᾶται περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ἐπωνύμου, τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως, τῆς κατοικίας, τῆς ἡλικίας καὶ τῆς θρησκείας του. Ὡσαύτως ἐρωτᾶται περὶ τῆς τυχόν συγγενείας αὐτοῦ πρὸς τὸν κατηγορούμενον ἢ τὸν ἀδικηθέντα. Ἐν ἀνάγκῃ δέ καὶ περὶ παντός περιστάτικου, ὅπου δύναται νά διαφωτίσῃ τὸν ἐξετάζοντα περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐμπιστοσύνης, ὅστις δά ἴδύνατο νά προσδοθῆ εἰς τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ.

Ἄντ. 125 ΠΔ.

Ἡ παράλειψις τῆς ἐρωτήσεως τοῦ μάρτυρος περὶ τῆς θρησκείας του, διὰ τὴν δόσιν τοῦ ἀναλόγου ὅρκου ἐπάγεται ἀκυρότητα (ΑΠ 29/1870. Ἀντιθέτως ΑΠ 36/1916, 174/1878).

Αἱ ἐρωτήσεις τοῦ ἄρθρ. 217 δέν πρέπει νά συγχέωνται πρὸς τὰς τοῦ ἄρθρου 223.

Ἡ ἐρώτησις περὶ τῆς θρησκείας γίνεται διὰ τὴν δόσιν τοῦ ἀναλόγου ὅρκου.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ μάρτυρος περὶ τῆς θρησκείας του εἶναι ἀρκετὴ διὰ τὸν κατά τοὺς τύπους αὐτῆς ὅρκου, τυχόν δέ ἀντιρρήσεις εἶναι ἀπαράδεκτοι (ΑΠ 362/1934 Θέμ. ΜΣΤ 507).

Μάρτυς ὀρκισθεὶς άνευ ἀντιρρήσεως κατά τὸν τύπον τοῦ ἄρθρου 218, θεωρεῖται ὀρκισθεὶς κατά τὸν τύπον τῆς θρησκείας του (ΑΠ 699/1928 Θέμ. Μ 181).

Ἐκ καταθέσεως ὅτι εἶναι ἄγαμος ἐνῶ εἶναι ἐγγαμος τιμωρεῖται κατά τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρ. 225.1. Ποιν. Κώδ. (ΑΠ 276/1959).

Ἡ παράλειψις τοῦ διευθύνοντος ὅπως ἐρωτήσῃ τοὺς μάρτυρας περὶ τῶν στοιχείων ταυτότητός των δέν ἐπάγεται ἀκυρότητα ΑΠ 631/75 καὶ γενικώτερον περὶ τῶν ἐν ἄρθρῳ 217 στοιχείων.

Ἄν ὁ κατηγορούμενος ζητῆ κλήτευσιν μάρτυρος προσώπου ἐν τῶν τοῦ ἄρθρ. 215.3, τὸ συμβούλιον δύναται νά ἀπορρίψῃ τὴν αἴτησιν ἂν φρονῆ ὅτι ὁ μάρτυς δέν εἶναι οὐσιώδης (Ἐφ. Κρήτ. 19/1955 Πχρ. Ε' 300).

Μόνον κατ' ἐξαιρέσιν δύναται νά κληθευθῶν εἰς δίκην ἐπὶ πλημμελήματι ἢ πταίσματι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἐν γένει καὶ οἱ ὑπάλληλοι σιδηροδρομικῶν, ἀεροπορικῶν ἢ ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν, ὅταν δέν κατοικοῦν εἰς τὴν ἔδραν τοῦ δικαστηρίου. Καὶ διὰ τὴν τοιαύτην κατ' ἐξαιρέσιν κλήτευσιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως ἢ τοῦ δημοσίου κατηγοροῦ προαπατεῖται σύμφωνος γνώμη τοῦ προέδρου τοῦ δικαστηρίου ἢ τοῦ πταισματοδίκου ἢ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου.

Ἡ κλήτευσις ἀπόκειται εἰς τὴν σύμφωνον γνώμην τοῦ προέδρου ἢ — ἐκ' ἀκροατηρίου — τοῦ δικαστηρίου, καὶ ὅταν αὕτη ζητεῖται ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ μένου (Ἐφ. Πατρ. 38/1959, πρὸς. ἂντ. Β. Κολάκου, Πχρ. Θ' 480, Ἐφ. Πατρ. 1/1957, πρὸς. ἂντ. Α. Κατεβαίτη, Πχρ. Ζ' 333) — βλ. ὑπὸ 327.

Καὶ ἡ κλήτευσις τῶν ὀργάνων τῆς ἀγροφυλακῆς ὑπάγεται εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς παραγράφου 3 (ὄλομ. ΑΠ 271/1960). Ὅχι ὁμοῦ καὶ-ἡ κλήτευσις τῶν ἐκτάκτων ἡμερομισθίων ἀγροφυλακῶν (Γνωμ. 5036/1965 εἰσαγγ. Πλημ. Τριτάτων Α. Φλώρου, Πχρ. ΣΤ' 184).

Περιφέρεια διὰ τὰ ὄργανα τῆς ἀγροφυλακῆς, ἀνεξαρτήτως τῆς ἔδρας τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς κατοικίας των, νοεῖται ἡ ἐντός τῆς ὁποίας ἄσκούν τὰ καθήκοντά των (Γνωμ. 1896/1964, πρὸς. Κ. Χριστοπούλου, Πχρ. ΙΕ' 249).

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν καταθέσεων τῶν κατὰ τὸ ἄρθρ. 215 προσώπων εἰς τὸ ἀκροατήριον εἶναι διατεταγμένη ἐπὶ ποινῆ ἀκυρότητος ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 365. Ἀπατεῖται ὁμοῦ νά ζητηθῆ ἡ ἀνάγνωσις.

Ἐξέτασις πρεσβευτῶν καὶ μαρτύρων ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ

Ἄρθρον 216. — 1. Πρεσβευταὶ καὶ ἄλλοι μετὰ διπλωματικῆς ἀποστολῆς ἐπισημασμένοι διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι ξένου κράτους ἐξετάζονται κατ' ὄκρον, ἀναγνωσσομένης τῆς ἐνόρκου καταθέσεως αὐτῶν ἐπ' ἀκροατηρίῳ.

2. Μάρτυρες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένοντες ἐξετάζονται ἐνώπιον τῶν κατὰ τόπους ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν. Ἐὰν δέ εἶναι τοῦτο ἀνέφικτον, παρὰ τῶν ἀνωκρητικῶν ἀρχῶν τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ ἀρμοδίου εἰσαγγελέως πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ τῶ ὄρω τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ τηρουμένων τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ἐθίμων (ἄρθρ. 457).

Ἄντ. 118-120 ΠΔ

Σχετ. 2, 34, 365 ΚΠΔ, 172 Πρὸξ. νόμου ΠΔ 18/21-7-31 ἐν. συνδ. 591 § 1 ΚΠΔ βλ. σχετικῶς ὑπὸ ἄρθρ. 2 —

Τὸ ἄρθρ. 216.1 συνιστᾷ μίαν τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς ἐπιβάλλεται, ἐπὶ ποινῆ ἀκυρότητος, ἡ ἀνάγνωσις εἰς τὸ ἀκροατήριον τῆς κατ' ὄκρον ληφθείσης

του κατηγορουμένου.

3. Πέραν των ανωτέρω, το άρθρον 307 Π.Κ. δέν έχει εφαρμογήν δσάκις ο παραλείψας νά σώση τόν κινδυνεύοντα, έχει ιδιαίτεραν νομικήν υποχρέωσιν νά σπεύση εις βοήθειάν του και λωτρώση αυτόν εκ του κινδύνου. Ούτω εάν συνεπεία τροχαίου ατυχήματος, ο ύπαίτιος οδηγός παραλείψη νά σώση τόν κινδυνεύοντα παύοντα, εφαρμόζονται αι διατάξεις του άρθρου 306 Π.Κ. και 43 ΚΟΚ ως εκτίθεται έν τῷ προηγουμένῳ άρθρῳ. Τό αυτό συμβαίνει άν ο εκπαιδευτής - ναυαγοσώστης τών λουομένων εις οργανωμένην πλσζ, δέν υπάγεται εις τήν διάταξιν του άρθρου 307 κ.λ.π. Αντιθέτως επί του κινδυνεύοντος συνεπεία τροχαίου ατύχηματος καθ' ο διερχόμενος οδηγός έτέρου αυτοκινήτου, άρνείται νά μεταφέρη τόν τραυματισθέντα εις τό πλησιέστερον νοσοκομείον, υπάγεται εις τό άρθρον 307 ΚΟΚ. (Βλέπε συναφώς περί του θέματος Ν. 'Ανδρουλάκης «Μάρτυρας του 'Ιεχωβά νομική υποχρέωσις τών ιατρών Ποιν. Χρον. Κ' 241 κι έπ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Σωματικάί βλάβαι

Άρθρον 308

Άλλη σωματική βλάβη

1. 'Ο εκ πρόθεσιως προξενών εις έτερον σωματικήν κάκωσιν ή βλάβην τής υγείας αυτού τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρι τριών έτών. 'Εάν δ' ή προξενηθείσα κάκωσις ή βλάβη τής υγείας είναι ὅλως ελαφρά τιμωρείται διά φυλακίσεως τό πολύ έξ μηνών ή διά χρηματικής ποινής. «Και εάν αὐτη είναι άσήμαντος τιμωρείται διά κρατίσεως ή προστίμου».

2. Δέν είναι άδικος ή έν παρ. 1 σωματική βλάβη δσάκις επιχειρείται τή συναντίσει του παθόντος και δέν προσκρούει εις τά χρηστά ήθη.

3. 'Ο ύπαίτιος τής έν παρ. 1 πράξεως δύναται νά απαλλαγῆ πάσης ποινής, εάν εις τήν πράξιν παρεύβη εκ δεικνολογημένων

άναγκάσεως ένεκα άμέσως προηγηθείσης πράξεως του παθόντος, τελουμένης έναντίον ή ένώπιον αυτού και ιδιαιζόντως σκληράς ή βαναύσου.

Έρμηνεία

1. Αύθεντική έρμηνεία τών ὀρων «σωματική βλάβη» δίδεται έν άρθρῳ 308 § 1α Π.Κ. καθ' ο τοιαύτη νοείται ή σωματική κάκωσις ή βλάβη τής υγείας εις έτερον. Κατ' άρχήν εις τό άνν άρθρον προβλέπεται ή καλουμένη άπλή σωματική βλάβη ή έννοια τής οποίας συνάγεται α conpatrio πρὸς τήν ὅλως ελαφράν, ώστε άπλή σωματική βλάβη είναι ή βαρύτερα τής «ὅλως ελαφράς» τοιαύτης. Γενικώς ή σωματική βλάβη είναι έγκλημα κατ' έξοχήν εκ του άποτελέσματος χαρακτηρισζόμενον. Ασφαλές άντικειμενικόν κριτήριον διακρίσεως τής άπλής σωματικής βλάβης εκ τής ὅλως ελαφράς τοιαύτης δέν ύφίσταται. Τοῦτο κατά κανόνα εξαρτάται εκ τής τυχόν ιατροδικαστικής γνωματεύσεως και κυρίως ὁμως εκ τής υποκειμενικής άντιλήψεως του άσκοδύτος τήν ποινικήν δίωξιν Εισαγγελέως Πλημμελειοδικῶν. Έντεϋθεν και τό δικαίωμα του δικαστηρίου, ὅπως κατά τήν κρίσιν του μεταβάλλει τόν χαρακτηρισμόν τής άπλής σωματικής βλάβης εις ὅλως ελαφράν τοιαύτην. Τελικώς άποβαίνει ζήτημα πραγματικόν εξαρτώμενον εκ τής εκάστοτε συγκεκριμένης περιπτώσεως ή διαβάθμισις τής σωματικής βλάβης του άρθρου 308 § 1 Π.Κ.

2. 'Ασήμαντος σωματική βλάβη. Κατά μεταγενεστέραν τροποποίησιν του Π.Κ. προσετέθη και εδάφιον τελευταίον εις τήν παρ. 1 του άρθρου 308 καθ' ο «εάν ή σωματική βλάβη είναι άσήμαντος τιμωρείται διά κρατίσεως ή προστίμου». Και ένταϋθα δέν ὀρίζεται, πότε έχομεν άσήμαντον σωματικήν βλάβην καθώς και πὼς αὐτη διακρίνεται τής ὅλως ελαφράς τοιαύτης. Συνεπώς ή διάκρισις έναπόκειται εις τήν ούσιαστικήν κρίσιν του δικαστηρίου, συνδεδεμένη μετά τής εκάστοτε πραγματικής καταστάσεως. Ούτω τό ρύπισμα κατά τās περιπτώσεις και περιστάσεις δύναται νά χαρακτηρισθῆ κατά κανόνα μέν ως άσήμαντος σωματική βλάβη. Άλλά επίσης

την προσθήκη του «όλως» αναιρετέα κατέστη ή απόφασις.
(ΑΠ 53/1980 Ποιν. Χρον. Α 412).

ιβ) Έφ' όσον απολογουμένη, ή καταδικασθείσα επί άλλη σωματική βλάβη, ισχυρίσθη ότι ή παθούσα τήν ήπειλησεν ότι «θά τήν σκοτώσει τήν άρπαξε από τά μαλλιά και τήν δάγκανε». Τό δικαστήριο εν όψει του ότι προεβλήθη συνεπυγμένως μέν πλήν σαφώς, ισχυρισμός δεικναιολογημένης άγανακτησώς, ώφειλεν' άπαντήση. έπ' αυτό ήτιολογημένος. Έντεύθεν και άναιρείται ή καταδικαστική απόφασις δι' έλλειψιν αιτιολογίας. (ΑΠ 762/1982 Ποιν. Χρον. ΑΒ 56).

Άρθρον 308α

Άπρόσκλητη σωματική βλάβη

1. Μέ φιλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών, τιμωρείται ή άπλη σωματική βλάβη (άρθρ. 308 § 1 έδαφ. α) άν έγινε χωρίς πρόκληση από τόν παθόντα.

2. Άν ή πράξη τής προηγούμενης παραγράφου έχει τό χαρακτήρα επικίνδυνης σωματικής βλάβης (άρθρο 309) ή άν σέ αυτή συμμετείχαν δύο ή περισσότεροι συμμετοχοι, επιβάλλεται φιλάκιση τουλάχιστον ένος έτους.

Έρμηνεία

1. Κατάργησις ΝΑ 4000/1959 Διά του άρθρου 12 του Ν. 1366/1983 καταργήθη τό ως άνω Ν. Δ/γμα ως έπίσης και αι παράγραφοι 2Α και 3 του άρθρου 384 α του Π.Κ. Κατά τήν Εισηγητικήν Έκθεσιν του Υπουργού Δικαιοσύνης «ή κατάργησις του έν λόγω νομ. δ/τος κατέστη άναγκαία, διότι έγένετο τό μόνιμον στοιχείον τών κατηγορητηρίων εις τας πολιτικάς διαδηλώσεις. Έχρησιμοποιήθη εναντίον άνεπιθύμητων μορφών πολιτικής συμπεριφοράς. Έγένετο συστηματική κατάχρησις τών διατάξεών του, ώστε δικαίως άνηγορεύθη εις τας Πανεπιστημιακάς παραδόσεις, ως τυπικόν παράδειγμα, διαστάσεως μεταξύ τής βουλήσεως του ιστορικού νομοθέτου και του γράμματος του νόμου». Κυρίως και συνοπτικώς τό Ν.Δ. 4000/1959 καταργήθη λόγω τής άτέχνου νομοτυπικής του

μορφής άφ' ενός και τής άνελαστικότητας τών αποκλίσεων του εκ τών διατάξεων του Π.Κ. και ΚΠΔ άφ' έτέρου. Εις άντικατάστασιν όμως του καταργηθέντος νόμου ίδια δέ διά τήν κάλυψιν ώρισμένων μορφών βίας, κατέστη άναγκαία ή θέσις, νέων ποινικών διατάξεων, προσαρμογής του Π Κώδικος. Ούτω θά καλύπτονται πράξεις μεγάλης επιθετικότητας εναντίον άνυπόπτων και άσχέτων ανθρώπων και ιδιαίτέρως όταν γίνονται άπροκλήτως.

2. Στοιχεία τής άπρόκλητης σωματικής βλάβης

α) Κατ' άρχήν άπαιτείται τέλεσις άπλής και όχι έλαφράς ή άσημάντου σωματικής βλάβης όπως αυτή όρίζεται εις τό άρθρον 308 § 1 έδαφ. α ΠΚ.

β) Η άπρόκλητος τέλεσις τής άπλής σωματικής βλάβης. Κατά τήν εισηγητικήν Έκθεσιν του Υπουργού, επί του σχεδίου νόμου, έγκρίσεως τής διατάξεως τούτης, θεωρείται ως άπρόκλητος ή σωματική βλάβη όταν στρέφεται εναντίον άνυπόπτων και άσχέτων παθόντων. Βεβαίως τότε τούτο συμβαίνει έξαρτάται εκ τών πραγματικών περιστατικών, πλήν κριτηρίων πλέον του χαρακτηρισμού τής επιθέσεως ως άπροκλήτου, τίθενται άντικειμενικά στοιχεία και περιστατικά, μηδόλως σχετιζόμενα μετά του άντικειμένου τής πράξεως. Όπως χαρακτηριστικώς τονίζεται εις τήν Εισηγητικήν Έκθεσιν του σχεδίου νόμου «Πρυτανεύουσα άρχή κατά τήν έκπόνηση τών διατάξεων αυτών ήταν ή προσήλωσις στήν περιγραφή τών άντικειμενικών δεδομένων που παρουσιάζουν διάφορες έγκληματικές πράξεις και ή άποφυγή κάθε άναγωγής στό υποκειμενό τους, έτσι ώστε νά αποκλειεται ή χρήση τών νέων διατάξεων για άλλους κατασταλτικούς σκοπούς». Γνώμων δηλονότι τής βαρύτητος τής πράξεως και τής ύπαγωγής της εις τήν διάταξιν του άρθρου 308α ΠΚ, είναι ό βαθμός κοινωνικής άπάσιας (κατά τήν Εισαγ. Έκθεσιν) τής πράξης και όχι ή έν γένει προσωπικότης του δράστου.

3. Η ρήτρα «άπρόκλητη εκ μέρους του παθόντος»

Κατά τήν Εισηγητ. Έκθεσιν «... επικεντρώνει τήν προσοχή τής διοκτικής και τής δικαστικής άρχής στις περιστάσεις

βης, θά ήδύνατο δέ ή διάταξις του άρθρου 309 νά έτίθετο ώς τετάρτη παράγραφος του άρθρου 308 Π.Κ. Επομένως βασικώς τελείται άπλ. ή σωματική βλάβη διαφέρουσα όμως ώς πρός τά ύποκειμενικά και άντικειμενικά στοιχεία. Ειδικώτερον ό άλλος του ύπαίτιου συνίσταται εις τήν γνώσιν και τήν θέλησιν τής προκλήσεως σωματικής βλάβης άπλής πρός δέ ότι ό τρόπος καθ' όν τελείται ή πράξις, ήδύνατο νά παραγάγη κίνδυνον ζωής του παθόντος ή βαρείαν σωματικήν βλάβην.

2. Αντικειμενικώς δέ διαφέρει τής άπλής σωματικής βλάβης, όχι έκ του έπενεχθέντος άποτελέσματος εις τήν ύγειαν του παθόντος όπερ δύναται νά είναι και ασήμαντον. Αλλά έκ του τρόπου τελέσεως έξ ου συνάγεται ή επικινδυνότης τής πράξεως, κατά τήν άνέλεγκτον κρίσιν του δικαστηρίου.

3. Τρόπος δυνάμενος νά παραγάγη κίνδυνον τής ζωής του παθόντος ή βαρείαν σωματικήν βλάβην αύτου. Διά τόν χαρακτηρισμόν τής άπλής σωματικής βλάβης ώς επικινδύνου προϋποτίθεται όπωσδήποτε πρόκλησις σωματικής κακώσεως ή βλάβης τής ύγειας τής εις έτερον. Περαιτέρω εξετάζεται ό τρόπος τελέσεως, όχι και ανάγκην έν συναρτήσει προς τά όργανα ή μέσα τελέσεως. Αλλά τής δυνατότητας παραγωγής κινδύνου ζωής ή βαρείας σωματικής βλάβης. Βεβαίως έν έσχάτη αναλύσει τό ζήτημα του χαρακτηρισμού τής άπλής σωματικής βλάβης ώς επικινδύνου, έναπόκειται εις τήν άνέλεγκτον έξουσίαν του δικαστηρίου τής ούσίας.

4. Νομολογία έκ του άρθρου 309 Π.Κ.

α) Διά τήν συγκρότησιν τής άντικειμενικής ύποστάσεως τής επικινδύνου σωματικής βλάβης, δέν άπαιτείται ή έπέλευσις σοβαρού άποτελέσματος. Αλλά άρκει ή δυνατότης έπελευσεως αύτου συνισταμένη εις τήν προξένησιν τής έν άρθρω 308 § 1 Π.Κ. σωματικής βλάβης κατά τρόπον δυνάμενον νά παραγάγη κίνδυνον τής ζωής του παθόντος ή βαρείαν σωματικήν βλάβην αύτου. Ορθώς έκρίθη ένοχος αποπειρας επικινδύνου σωματικής βλάβης, ό έπιτεθείς διά πελέκεως εις τό όπισθεν μέρος τής κεφαλής του παθόντος, ήν έπίθεσιν άντιληφθείς τήν ύστατην στιγμήν άπέφυγε. (ΑΠ 162/1973 Ποιν. Χρον. ΚΓ 455).

β) Συρροή ληστείας - επικινδύνου σωματικής βλάβης, καθ'

τής πράξης μέ κριτήριο άν ή πράξις έγινε με κάποιο συγκεκριμένο κίνητρο έναντίον κάποιου ή άν έγινε «άπρόκλητα» δηλαδή χωρίς νά ύπάρχει κανένα άπολύτως στοιχείο σύνδεσης του δράστη μέ τό θύμα. Μ' αυτό τό κριτήριο ή άπλή σωματική βλάβη τιμωρείται όταν έγινε άπρόκλητα, σέ πρώτο έπίπεδο μέ φυλάκισιν τουλάχιστον τριών μηνών. Αν όμως έγινε από περισσότερους συμφετόχους ή συνιστά περίπτωση επικινδύνου σωματικής βλάβης τιμωρείται μέ φυλάκισιν τουλάχιστον έξη μηνών».

4. Ποινικά κυρώσεις. Μέ φυλάκισιν τουλάχιστον τριών μηνών, τιμωρείται ή άπλή σωματική βλάβη, τελεσθείσα άπρόκλητος εις βάρος του παθόντος. Η ποινή αύτη έπιτείνεται εις φυλάκισιν τουλάχιστον έξ (6) μηνών άντιπραχουσών τών κάτωθι περιπτώσεων και όη:

α) Εάν ή τελεσθείσα σωματική βλάβη φέροι τά στοιχεία τής επικινδύνου τουύτης, όπως ή έννοια προσδιορίζεται εις τό άρθρον 309 Π.Κ.

β) Εάν ή πράξις τελεσθή υπό όιο ή περισσοτέρων συμφετόχων. Εξυπακούεται βεβαίως ότι και εις τήν βαρύτεραν τουύτην μορφήν τής έπιβολής ποινής φυλάκισις καθ' έλάχιστον έξ μηνών, θά πρέπει νά συντρέχει τό στοιχείον του άπρόκλητου τής έπιθέσεως. Ποιοι θεωρούνται συμφετόχοι, όρίζεται εις τά άρθρα 45, 46, 47 Π.Κώδικος.

Άρθρον 309

Επικινδύνος σωματική βλάβη

Εάν ή έν τώ προηγούμενω άρθρω πράξις τελεσθή κατά τρόπον δυνάμενον νά παραγάγη κίνδυνον τής ζωής του παθόντος ή βαρείαν σωματικήν βλάβην αύτου (άρθρον 310 παρ. 2), επιβάλλεται φυλάκισις τουλάχιστον τριών μηνών.

Ερμηνεία

1. Πρόκειται περί έπιβαρυντικής άπλως μορφής του έν τώ προηγούμενω άρθρω εγκλήματος τής άπλής σωματικής βλά-

ται γνώσις και θέλησις προκληθείας σωματικής βλάβης, πλεισιομένη και υπό της γνώσεως των περιστάσεων αιτινας καθιστούν την βλάβην επικινδύνον ως δυναμένην να παραγάγη κίνδυνον ζωής του παθόντος ή βαρείαν σωματικήν βλάβην. Ὁρθῶς ἐκρήχθη ἔνοχος επικινδύνου σωματικής βλάβης, ὁ προσωβλήσας με κινηγητικόν ὄπλον κατά τοῦ παθόντος ἔχων στραμμένην τὴν κίνησιν διαρκῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. (ΑΠ 761/1980 Πον. Χρον. Α 857).

ε) Ἐφ' ὅσον ἡ καταδικαστική, ἐπὶ επικινδύνῳ σωματικῇ βλάβῃ ἀπόφασις δὲν διέλαβεν ἐάν παρήχθη κίνδυνος ζωῆς ἢ κίνδυνος βαρείας σωματικῆς βλάβης τοῦ παθόντος. (ΑΠ 1190/1980 Πον. Χρον. ΑΑ 240) ΑΠ 1271/1980 Πον. Χρον. ΑΑ 260).

ιστ) Ἐνοχος επικινδύνου σωματικῆς βλάβης κατέστη ὁ προσωβλήσας διὰ κινηγητικῶ ὄπλου κατά τινος ὄν ἐφόνευσεν, ταυτοχρόνως ὅμως ἔληξεν τὸν παραπλήρωτος τοῦ φονευθέντος ἰατάμενον παθόντα. (ΑΠ 779/1981 Πον. Χρον. ΑΒ 63).

ις) Ἀναφύεται καταδικαστικὴ ἀπόφασις δι' επικινδύνον σωματικήν βλάβην, διότι αὐτὴ διέλαβεν διαφευκτικῶς ὡς αἰτιολογίαν τὴν δυνατότητα κινδύνου ζωῆς ἢ βαρείας σωματικῆς βλάβης τοῦ παθόντος. (ΑΠ 897/1981 Πον. Χρον. ΑΒ 155).
ιη) Ὁρθῶς ἡ καταδίκη τοῦ γρονθοκοπήσαντος εἰς τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν τὸν παθόντα ἐξ οὐ πλήγματος, ἐπέστη οὗτος μείωσιν διωρκῆ τῆς ὄρασεως τοῦ (ἐπικινδύνου σωματικῆ βλάβῃ). (ΑΠ 908/1981 Πον. Χρον. ΑΒ 163).

ιθ) Ἀναφύεται καταδίκη δι' επικινδύνον σωμα. βλάβην δι' ἔλλειψιν αἰτιολογίας διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐλεγχθῇ ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἂν ἀπὸ τὰ γρονθοκοπήματα προκλήθηκε κίνδυνος ζωῆς καὶ ἂν περιείχετο στὸν δόλο τοῦ δράστου ἢ πιθανότης τῆς ὀλισθήσεως τοῦ θύματος. (ΑΠ 227/1983).

Ἄρθρον 310

Βαρεία σωματικὴ βλάβη

1. Ἐάν ἢ ἐν ἄρθρῳ 308 πράξις ἔσχη ὡς ἐπακόλουθον βαρείαν πάθησιν τοῦ σώματος ἢ τῆς διανοίας τοῦ παθόντος, ἐπιβάλλεται

φυλάκισις τουλάχιστον δύο ἐτῶν.

2. Βαρεία πάθησις τοῦ σώματος ἢ τῆς διανοίας ὑπάρχει ἰδίως, ἐάν, συνεπεία τῆς πράξεως, περιέστη ὁ παθὼν εἰς κίνδυνον ζωῆς ἢ ὑπέπεσαν εἰς νόσον βαρείαν καὶ μακρὰν ἢ ἰκμοτογρησάθη σοβαρῶς ἢ ἄλλως ἐπὶ μακρὸν καὶ σπαιδαίως παρεκωλύθη περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ σώματος ἢ τῆς διανοίας αὐτοῦ.

3. Ἐάν τὸ παραθῆν τοῦτο ἀποτελέσμη ἐσκοπεῖτο ὑπὸ τοῦ ἵπαυτοῦ, ἐπιβάλλεται κἀθαρσίς μέχρι δέκα ἐτῶν.

Ἐρμηνεία

1. Εἰς τὸ ἄνω ἄρθρον καθιεροῦται ἐπίσης βαρυτέρας μορφῆς τῆς σωματικῆς βλάβης τοῦ ἄρθρου 308 § 1 Π.Κ. προκύπτουσιν ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος. Πρόκειται κατ' ἐξοχὴν περὶ ἐγκλήματος ἐκ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος χαρακτηριζομένου ἐφ' οὗ ἔχει ἐφαρμογὴν ἡ γενικὴ διάταξις τοῦ ἄρθρου 29 Π.Κ. "Ἢτοι ἐφ' ὅσον ἡ προξενηθεῖσα σωματικὴ βλάβη εἴχεν ὡς ἐπακόλουθον βαρείαν πάθησιν τοῦ σώματος ἢ τῆς διανοίας τοῦ παθόντος ἐπιβάλλεται φυλάκισις τουλάχιστον δύο ἐτῶν.

2. Ἐνοχα βαρείας παθήσεως, τοῦ σώματος ἢ διανοίας τοῦ παθόντος δίδεται εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον τοῦ ἄρθρου 310 καθ' ἣν ἐνδεικτικῶς ἀναφέρονται περιπτώσεις ταιαύτης σωματικῆς βλάβης. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸν προκληθέντα κίνδυνον τῆς ζωῆς τοῦ παθόντος, δὲν ἔχει σημασίαν τὸ μακρὸν τῆς ἀσθενείας του, ἀλλὰ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ἐκινδύνευεν σοβαρῶς καὶ ἀμέσως ν' ἀποθάνῃ ὁ παθὼν, ἐκ τῆς ἐπενεχθείσης σωματικῆς βλάβης. Ἄλλως ὁ κίνδυνος τοῦ θανάτου πρέπει νὰ τελεῖ ἐν αἰτιώδῃ συνδέσῳ πρὸς τὴν προκληθείσαν σωματικὴν βλάβην.

3. Κατὰ τὴν τρίτην παράγραφον τοῦ ἄρθρου 310 δὲν ἀρκεῖ ὁ ἐν ἄρθρῳ 308 § 1 Π.Κ. δόλος τοῦ δράστου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἐπὶ πλέον καὶ σκοπὸς αὐτοῦ προκλήσεως βαρείας σωματικῆς βλάβης. Ἐπιβάλλεται δηλονότι ποινὴ καθείρξεως μέχρι δέκα ἐτῶν, ὅταν ὁ ὑπαίτιος ἐπέδιωξε τὴν βαρείαν σωματικὴν βλάβην τοῦ παθόντος ἢ τὴν σοβαρὰν καὶ ἄμεσον διακινδύνευσιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

4. Νομολογία εκ του άρθρου 310 Π.Κ.

α) Βαρεία πάθησις του σώματος πρέπει να θεωρηθή μεταξύ των ένδεικτικώς αναφερομένων περιπτώσεων και ή τοιαύτη καθ' ήν ο παθών υπέπεσεν εις νόσον βαρείαν εξ ής ούτος κατέστη διαρκώς ανίκανος προς άσκησην του επαγγέλματός του, τό όποιον μετήρχετο πρό τής βλάβης. Η στέρησις τής άκοής, τής γλώσσης, των οφθαλμών, τής χειρός κ.λπ. (ΑΠ 861/1972 Ποιν. Χρον. ΚΓ 114) ΑΠ 15/1975 Ποιν. Χρον. ΚΕ 403).

β) Ένδεχόμενος δόλος βαρείας σωματικής βλάβης. Έφ' όσον ο κατηγορούμενος εξ άποστάσεως βολής πιστολιου, έπυροβόλησεν κατά του σώματος του έπιβαινοντος έλκυστήρος παθόντος ον έφραυμάτισεν εις την κεφαλήν εξ ου τραυματός νοσηλευθείς επί μακρόν εκινδύνευσεν να άποθάνη. Ορθώς παραπέμπεται επί βαρεία μη σκοπούμένη σωματική βλάβη. Τό βαρύτερον δε ταύτο άποτελεσμα προεΐδεν μέν ως δυνατόν ο κατηγορούμενος ήτοι την διακινδύνευσιν τής ζωής του, όπερ και απέδέχθη, ενεργήσας έστω και άν παρήχθη κίνδυνος τής ζωής του. (Έφετ. Κρήτης 8/1973 Ποιν. Χρον. ΚΓ 136).

γ) Βαρεία σκοπούμένη σωματική βλάβη. Ορθώς εκρίθη ένοχος τής άνω πράξεως, ή κατηγορουμένη ή όποια διά να εκδικηθή την 12ετιδα αδελφήν της μεθ' ής ένήγγησεν άσελ- γεΐς πράξεις ο σύζυγός τής κατηγορουμένης, προσέδεσε διά σχοινίου τους πόδας και τας χείρας αύτης και άκολούθως, επί τριωρον διά πυρακτωμένης σιδηράς ράβδου, έπροκάλεσεν εις διάφορα μέρη του σώματος τής παθούσης εγκύματα 2ου και 3ου βαθμού. Έκ τής τοιαύτης δε σωματικής βλάβης ήν επεδίωκεν ή κατηγορουμένη, πέραν τής παραμορφώσεως των μελών του σώματος εκ των ούλων των εγκυμάτων, εκινδύνευ- σεν και ή ζωή τής άνηλικου. Επίσης ορθώς εκρίθη κατά συρροήν ένοχος σωματικής βλάβης κατ' άνηλικου. (ΑΠ 852/1975 Ποιν. Χρον. ΚΣΤ 240).

δ) Βαρεία σκοπούμένη σωματική βλάβη έτελεσεν ο πυροβο- λήσας διά του περιστρόφου του, εξ έγγυτάτης άποστάσεως εις τους πόδας του παθόντος. Έκ του πυροβολισμού δε έπλήγη ο

παθών ύποστάς διαμπερές τραύμα κνήμης εξ ου και έστερηθή επί μακρόν και σπουδαίως εις τήν χρήσιν των ποδών του. (ΑΠ 60/1976 Ποιν. Χρον. ΚΣΤ 543) ΑΠ 730/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 781).

ε) Δέν συνιστά μεταβολήν κατηγορίας ή καταδίκη του κατηγορουμένου επί βαρεία σωματική βλάβη άντί τής επικιν- δύνου δι' ήν εισήχθη ούτος. Ορθώς εκρίθη ένοχος βαρείας μη σκοπούμένης σωματικής βλάβης, ο διά των γρόνθρων του (φέρων εις τό δάκτυλον υπερμεγέθη δακτύλιον) έπληξε τον παθόντα εις τον οφθαλμόν, προκαλέσας εξόφρυσιν αυτού. (ΑΠ 533/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 629).

στ) Διά τήν θεμελίωσιν βαρείας σωματικής βλάβης άπαιτεί- ται άντικειμενικός αίτιώδης σύνδεσμος μεταξύ τής άπλής σωματικής βλάβης και τής επακολουθήσασης βαρείας τοιαύ- τής. Επίσης και άμέλεια ως προς τό βαρύτερον άποτελεσμα, ήν όφείλει τό δικαστήριον να καθορίση και δή ως προς τά συνιστώμενα αυτήν πραγματικά περιστατικά. (ΑΠ 821/1979 Ποιν. Χρον. Α 47).

ζ) Δέν ύπάρχει ταυτότης πράξεως μεταξύ βαρείας σωματι- κής βλάβης και άνθρωποκτονίας εκ προθέσεως, τόσον ως προς τό ύποκειμενικόν στοιχείον τής πράξεως (δόλος) όσον και τό άντικειμενικόν ήτοι του άποτελέσματος. (ΑΠ 317/1980 Ποιν. Χρον. Α 557).

η) Αναφείται ή καταδικαστική επί βαρεία σωματική βλάβη άπόφασις, δι' έλλειψιν αίτιολογίας διότι δέν αναφέρει εκ ποιών περιστατικών συνήγαγεν τό δικαστήριον τά στοιχεία τής άμελείας του κατηγορουμένου ως προς τό έπελθόν βαρύτε- ρον άποτελεσμα. (ΑΠ 961/1981 Ποιν. Χρον. ΑΒ 242).

Άρθρον 311

Θανατηφόρος βλάβη

Έάν ή σωματική βλάβη έσγεν ως επακόλουθον τον θάνατον του παθόντος, επιβάλλεται κάθειρξις μέχρι δέκα έτών. Έάν δε ο ύπαίτιος έσκαπει βαρείαν σωματικήν βλάβην αυτού, επιβάλλεται κάθειρξις.

ζ) 'Εφ' όσον αναφέρεται εις τό ύποκειμενικόν στοιχείον του έγκλήματος, επιτρεπτός μεταβάλλεται ή κατηγορία από θανατηφόρον σωματικήν βλάβην εις άνθρωποκτονίαν εκ προθέσεως. (ΜΟΑ Χαλκίδος 57/1978 Ποιν. Χρον. ΚΗ 548).

η) 'Ο καταδικασθεύς κατέφερεν πλήγμα διά μαχίρις εις τόν θώρακα του παθόντος έξ ου έπήλθε θάνατος αυτού. 'Ωφειλε δέ ό δράστης νά προΐδη ότι τό πλήγμα διά λεπιδος 15 εκτοστών εις τό στέρνον θά ήδύνατο νά αποβή θανατηφόρον, λόγω τρώσεως τών πνευμόνων. (ΑΠ 247/1980 Ποιν. Χρον. Α 469).

θ) Θανατηφόρος σωματική βλάβη. 'Εφ' όσον οί δράσται είχαν πληροφορηθή περί τής καρδιοπαθείας του παθόντος και παρά ταύτα, επέτέθησαν κατ' αυτού κατεφέραντες άλλεπάλληλα πλήγματα. έξ ών και τής έξ ής έπασχεν νόσου απέβίωσεν. 'Εντέθεν συνάγεται ότι ό κατηγορούμενος ήδύνατο και ώφειλεν νά προβλέψη τό έπελθόν θανατηφόρον αποτέλεσμα. (Πλημ. Περ. 572/1979 Ποιν. Χρον. ΑΑ 84).

ι) Διά νά συντελεσθή θανατηφόρος σωματική βλάβη, υπό την έννοιαν του άρθρου 311 Π.Κ. απαιτείται δόλος του δράστου προς βαρείαν σωματικήν βλάβην του παθόντος και άμέλεια ώς προς τό έπακολοθήσαν αποτέλεσμα του θανάτου. 'Εφ' όσον ό ύπαίτιος κατέφερε μετά σφοδρότητος και κατ' επανάληψιν πλήγματα εις την κεφαλήν του παθόντος, όρθως κατεδικάσθη επί θανατηφόρω σωματική βλάβη του θανατηφόρου αποτελέσματος όφειλομένου εις την άμέλειάν του. (ΑΠ 353/1981 Ποιν. Χρον. ΑΑ 644).

ια) 'Επιτρεπτή ή μεταβολή κατηγορίας άνθρωποκτονίας εκ προθέσεως εις θανατηφόρον σωματικήν βλάβην. 'Εφ' όσον τό δικαστήριον έβεβαίωθη ότι ό κατηγορούμενος δεν είχεν θανατηφόρον πρόθεσιν. (ΑΠ 957/1981 Ποιν. Χρον. ΑΒ 237).

"Άρθρον 312

Σωματική βλάβη άνηλικων κ.λπ.

Διά φυλακίσεως τοιάχιστον τριών μηνών, άν δεν συντρέχη περίπτωση βαρύτερας αξιοποιήσου πράξεως, τιμωρίζται:

α) "Όστις διά συνεχούς σκληράς συμπεριφοράς επιφέρει σωματικήν κάκωσιν ή βλάβην τής υγείας εκ πρόσωπον μη συμπληρώσαν εισέτι τό δέκατον έβδομον έτος τής ηλικίας του ή μη δυνάμενον νά υπερασπίση έαυτό και τελών υπό την επιμέλειαν ή προστασίαν του ή άνήκον εις τόν οίκον αυτού ή τελών εκ σχέσιν εργασίας ή υπηρεσίας μετ' αυτού ή τό όποιον ό εις επιμέλειαν αυτού υπόχρεως άφήκεν εις την έξουσίαν του.

β) "Όστις διά κακοβούλου παραμηλήσεως τών έαυτου υποχρεώσεων έναντι τών ως άνω προσώπων γίνεται παράτυπος σωματικής κακώσεως ή βλάβης τής υγείας αυτών.

'Ερμηνεία

1. 'Αντικείμενον προστασίας του εν άρθρω 312 Π.Κ. έγκλήματος είναι δύο κατηγορίαί προσώπων ήτοι άνηλικοι μη συμπληρώσαντες τό δέκατον έβδομον έτος τής ηλικίας των και άνυπεράσπιστα ενήλικα πρόσωπα. 'Εντέθεν και ό τίτλος του άρθρου «άνηλικων κ.λπ. 'Εξ έτέρου ή σωματική βλάβη του άρθρου 312 Π.Κ. συντελείται είτε υπό την μορφήν θετικής ενεργείας του ύπαίτιου ή διά παραλείψεως.

2. Σωματική κάκωσις διά συνεχούς σκληράς συμπεριφοράς α) σκληρά συμπεριφορά, ως τιαυτή θεωρείται ή έκφύγυσα των όριων τής άπλής παιδαγωγικής τιμωρίας των άνηλικων και γενικώς του καλώς νοουμένου σωφρονισμού ή του άνικάνου έξ οιαδήποτε αίτίας, είναι σκληρά άποτελεεί ζήτημα πραγματικών υπαγόμενον εις την έξουσίαν του δικαστου τής ούσίας.

β) Συνεχής και σκληρά, συμπεριφορά του δράστου έναντι του παθόντος έξ ής προκαλείται σωματική κάκωσις ή βλάβη τής υγείας αυτού. Τό στοιχείον τής συνεχείας υποδηλούν κατ' επανάληψιν πρόκλησιν σωματικής βλάβης εις τόν παθόντα, είναι τό διακριτικόν γνώρισμα μεταξύ τής κατά τό άρθρον 308 § 1 Π.Κ. σωματικής βλάβης και τής τιαυτής κατ' άνηλικων κ.λπ. του άρθρου 312 Π.Κ. 'Η τιαυτή «συνεχής σκληρά συμπεριφορά» δέν σημαίνει βεβαίως επανάληψιν τής τιαυτής «κακομεταχειρίσεως» του παθόντος, έντεϋθεν δέ πρόκλησις σωματικής κακώσεως ή βλάβης τής υγείας του

παλιόντος.

γ) Πρόκλησις σωματικής βλάβης. Εις τό άρθρον 312 Π.Κ. δέν προσδιορίζεται ό βαθμός βαρύτητος τής σωματικής κακώσεως ή βλάβης τής υγείας του παθόντος. Επομένως δύναται νά είναι όλως έλαφρά μέχρι και επικίνδυνος κατά τά άρθρα 308 και 309 Π.Κ. Εάν ή προκληθείσα σωματική βλάβη είναι βαρεία ή έτι πλέον θανατηφόρος δέν καλύπτεται υπό του άρθρου 312 Π.Κ. Αλλά τιμωρείται κατά τά οικεία άρθρα του Π.Κ. τοῦτο συνάγεται τόσον εκ του γράμματος του νόμου, όμιλουέντος περι σωματικής βλάβης, κυρίως όμως εκ τής επικυρότητος τής όλης διατάξεως. Πράγματι κατά τό πρώτον εδάφιον του άρθρου 312, ό ύπαιτιος τιμωρείται διά φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών. αν δέν συντρέχη περίπτωσης βαρύτερας αξιοποιίνου πράξεως. Επομένως τό έν άρθρω 312 Π.Κ. έγκλημα, δέν συρρέει μετά του τοιούτου των άρθρων 310 ή 311 Π.Κ.

δ) Ανηλικον πρόσωπον. Διά μέν τόν ανήλικον εφ' όσον ούτος δέν συνεπλήρωσε τό 17ον έτος τής ηλικίας του, ούδεμία πρόσθετος προϋπόθεσις απαιτείται. Πέραν του δόλου του ύπαιτιου τελούντος έν γνώσει τής ανηλικότητος του παθόντος. Ειδικότερον δέν χρειάζεται ή ύπαρξις σχέσεως τινός του δράστου μετά του ανήλικου παθόντος, όπως επί ανικάνου και έν γένει άνυπερασπίστου προσώπου.

ε) Άνυπεράσπιστον πρόσωπον. Εις τήν περίπτωσην του «άνυπερασπίστου» προσώπου, ύπάγονται όλα τά πρόσωπα τά όποια λόγω σωματικής ή πνευματικής άναπηρίας, διαρκούς ή προσωκαίρου, ό παθόν δέν δύναται νά ύπερασπίση εαυτόν εκ τής συνεχούς και σκληράς συμπεριφοράς του ύπαιτιου και τήν έντεθεν άποφυγήν τής προκλήσεως σωματικής βλάβης π.χ. κατάκοιτος συνενεία νόσου διαρκούς παροδικής ή χρονίας κ.λπ. Πέραν όμως τής ιδιότητος του παθόντος προσώπου ως άνυπερασπίστου απαιτείται έπιπροσθέτως:

σα) Νά τελή υπό τήν έπιμέλειαν του ύπαιτιου ή τήν προστασίαν αυτού

ββ) Ν' άνήκη εις τόν οίκον του ύπαιτιου, οικείος, ήπηρετικόν προσωπικόν κ.λπ.

γγ) Νά τελή εις εργασιακήν σχέσιν ή ύπηρεσιακήν και έν πάση περιπτώσει εξηρητημένην σχέσηιν μετά του ύπαιτιου και τέλος

δδ) Νά ένεπιστεύθη τό άνυπεράσπιστον πρόσωπον εις τόν ύπαιτιον, παρά του έχοντος τήν έπιμέλειάν του.

3. Κακόβουλος παραμέλησις. Κατ' άρχήν απαιτείται παραμέλησις τής ύποχρέσεως του ύπαιτιου προς έπιμέλειαν και προστασίαν του ανήλικου ή του άνυπερασπίστου προσώπου. Προϋπόθεσις συνεκώς τής τοιαύτης παραμελήσεως είναι ή ύφισταμένη εκ του νόμου ή συμβατική ύποχρέωσις του ύπαιτιου έπιμελείας και προσοχής.

Δεύτερον' Η τοιαύτη παραμέλησις τής ύποχρέσεως πρέπει νά είναι κακόβουλος δηλαδή νά μήν όφείλεται εις τήν άδυναμίαν ή άδιαφορίαν άπλώς του ύπαιτιου, αλλά εις δολίαν προαίρεσιν αυτού. Πλέον συγκεκριμένως νά όφείλεται εις τήν κακότητα του ύπαιτιου, εις τήν γνώσιν και βούλησιν του ότι ή παραμέλησις τής ύποχρέσεώς του, έναντι του παθόντος συνεπάγεται τήν πρόκλησιν σωματικής βλάβης κακώσεως ή βλάβης τής υγείας αυτού.

Τρίτον νά γίνεται κατά τήν διατύπωσιν του νόμου «παραίτιος» σωματικής κακώσεως ή βλάβης τής υγείας των προσώπων του άρθρου 312 Π.Κ. Τοῦτο σημαίνει ότι ή προκαλουμένη σωματική κάκωσις ή βλάβη τής υγείας πρέπει νά είναι άπότοκος τής κακόβουλου παραμελήσεως του ύπαιτιου, όστις άκριβώς προς τόν σκοπόν αυτόν επιδουκνείει τήν κακήν βούλησιν του. Άλλως ή σωματική βλάβη έπέρχεται συνενεία τής σκοπίμου περμελήσεως των ύποχρεώσεων του ύπαιτιου έναντι του παθόντος.

4. Διώςις άυτεπαγγέλτως. Η σωματική βλάβη κατ' ανηλικών ή ανικάνων γενικώς προσώπων διώκεται άυτεπαγγέλτως κατ' άντίθεσιν προς τήν τοιαύτην του άρθρου 308 και 314 Π.Κ. Εάν δέν βεβαιούται κακοβουλία εις τήν παραμέλησιν τής εποπτείας ή έπιμελείας παρά τῶ ύπαιτιω ή πράξις δέν ύπάγεται μέν εις τό άρθρον 312 Π.Κ. ένδεχομένως όμως νά φέρη τά στοιχεία τής σωματικής βλάβης έξ άμελείας του άρθρου 314 Π.Κ.

"Άρθρον 325

Παράνομος κατακράτησις

"Όστις εκ προληπτικώς καθείργει τινά άκοντα ή κατ' άλλον τρόπον στερεί της έλευθερίας της κινήσεως, τιμωρείται διά φυλακίσεως, εάν δε ή κατακράτησις δήρηκται επί μακρόν, διά φυλακίσεως τουλάχιστον δύο έτών.

Έρμηνεία

1. Όρισμόν της έννοίας της παρανόμου κατακρατήσεως δίδει τό άνω άρθρον, καθ' ό ώς παράνομος κατακράτησις θεωρείται πάσα στέρησις της έλευθερίας κινήσεως, άκοντος του στερουμένου. Η τοιαύτη άποστέρησις της έλευθερίας κινήσεως δύναται νά γίνη είτε διά καθείρξεως ή καθ' οιονδήποτε έτερον τρόπον. Τό χαρακτηριστικόν της παρανόμου κατακρατήσεως είναι τό άκούσιον της άποστέρησεως της έλευθερίας κινήσεως του παθόντος, μή ύφιστάμενον έγκλημάτων εν έναντία περιπτώσει.

2. Στέρησις της έλευθερίας κινήσεως. Τό έγκλημα άνήκον εις την κατηγορίαν των στρεφόμενων κατά προσωπικής έλευθερίας τοιούτων, είναι ούσιαστικόν και διαρκές. Η στέρησις της έλευθερίας κινήσεως είναι εύρύτερα έννοια της στερήσεως της προσωπικής έλευθερίας εκ τούτου και τό άδίκημα συντελείται διά της καθ' οιονδήποτε τρόπον άποστέρησεως της έλευθερίας εν τώ χώρῳ κινήσεως. Συνήθως ταυτίζεται ή στέρησις της προσωπικής έλευθερίας και της έλευθερίας κινήσεως, όπως συμβαίνει εις τόν δι' εκλεισμόν (καθείρξεως) τρόπον. Στέρησις της έλευθερίας κινήσεως, τελείται εκτός της καθείρξεως και κατ' άλλον τρόπον όπως όρίζει ή διάτάξις, ήτοι εκτός της καθείρξεως και οιονδήποτε άλλον τρόπον π.χ. όδηγός ταξι άρνείται νά αποβιβάση τόν επιβάτην εις τό όηλωθέν παρ' αυτού μέρος, πέρατος της διαδρομής, αλλά περιορίζει επί ικανόν χρόνον έντός του κινουμένου αυτοκινήτου.

3. Είναι διάφορος ό επιδιωκόμενος εκ μέρος του ύπαιτιού σκοπός της καθείρξεως ή γενικώς της άποστέρησεως της έλευθερίας κινήσεως, άρκεί ή υπερξίς δολίας προαιρέσεως, συνισταμένης εις την βούλησιν και γνώσιν αυτού, της άποστέρησεως της έλευθερίας κινήσεως. Εάν όμως ό δράστης απέβλεπε εις την άκολασίαν ή τέλεσιν γάμου μετά της παρανόμως κατακρατημένης γυναίκης; Δέν ύφίσταται άλληθής συρροή, μεταξύ της παρανόμου κατακρατήσεως και της άκουσίας άπαγωγής (άρθρον 327 Π.Κ.). Αλλά ή παράνομος κατακράτησις άπορροφάται παρά της βαρυτέρας πράξεως του άρθρου 327 Π.Κ. δοθέντος ότι αυτή, άποτελεί στοιχείον της άντικειμενικής ύποστάσεως του βαρυτέρου τούτου έγκλήματος. Πολλοί δε μάλλον δέν συρρέει ή παράνομος κατακράτησις μετά της έκουσίας άπαγωγής, διότι εν προκειμένῳ έκουσίως κατακρατείται ή άπαχθείσα.

4. Έπιβαρυντική περίπτωση παρανόμου κατακρατήσεως. Κατ' άρχήν δέν είναι δυνατόν νά προσδιορισθῆ εν τώ νόμῳ ή χρονική διάρκεια της άποστέρησεως της έλευθερίας κινήσεως εν τώ χώρῳ του παθόντος. Τοῦτο είναι άπλως ζήτημα πραγματικών έξηρημένων εκ των εκάστοτε συνθηκών και αναγόμενον εις την άνέλεγκτον κρίσιν του δικαστηρίου. Εν τούτοις ό νομοθέτης ποιείται μίαν διάκρισιν καθ' ήν ή ποινή επιτείνεται εις φυλάκισιν τουλάχιστον δύο έτών. Πράγματι ή ποινή αύτη άπειλείται κατά την διατύπωσιν του δευτέρου έδαφίου του άρθρου 325 Π.Κ. «εάν ή κατακράτησις διήρκεσεν επί μακρόν». Πρόκειται σαφώς περι άοριστίας του νόμου πλην δέν ήτο δυνατή σαφεστέρα και ειδικότερα διατύπωσις, προσδιορίζουσα εις ποιαν περίπτωση θεωρείται μακρά ή διάρκεια κατακρατήσεως. Ο νομοθέτης έγκαταλείπεται εις την κρίσιν του δικαστηρίου, τό όποιον καλείται εφ' όσον κρίνη την σοβαρότητα της περιπτώσεως νά εφαρμόση την επιβαρυντικήν περίπτωσην. Έξυπακούεται όμως ότι ή τοιαύτη κρίσις του δικαστηρίου δέν δύναται νά είναι αυθαίρετος, αλλά πλήρως ήτιολογημένη κ.λπ.

5. Νομολογία εκ του άρθρου 325 Π.Κ.

α) Έννομον προστατευόμενον αγαθόν εις τό άρθρον 325 Π.Κ. είναι ή προστασία της προσωπικής έλευθερίας του

συνεπεία της απαγωγής από τόν μὴ τελέσαντα, ἐφ' ὅσον διὰ τὸν πρῶτον ἢ ἀνάκλησις διὰ ἐγκλήσεως δέν ἐξαλείφει τό ἀξιόπιστον, ὅπως συμβαίνει διὰ τοῦ ἑτέρου.

5. Σχετική νομολογία ἐκ τοῦ ἀρθροῦ 329 Π.Κ.

α) Ἡ προσωρινή κήρυξις τῆς ποινικῆς διώξεως ὡς ἀπαραδέκτου λόγῳ τοῦ τελεσθέντος γάμου προϋποθέτει ὕφισταμένην τὴν νομικὴν δυνατότητα ἐξακολούθησεως τῆς ποινικῆς διαδικασίας μετὰ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ γάμου. Ὅθεν δέον νά παύσῃ ὀριστικῶς ἡ ποινικὴ διώξις λόγω ἀνακλήσεως τῆς ἐγκλήσεως. (Πλημ. Ἐδέσεως 100/1973 Ποιν. Χρον. ΚΓ 735).

β) Ἀποτελεῖ ἀφόρητον ἐννοιοκρατίαν, ἀνακληθείσης τῆς ἐγκλήσεως ἐπὶ ἀπαγωγῇ μετὰ τὴν τέλεσιν γάμου, ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀναστολὴν τῆς ποινικῆς διώξεως καίτοι ἤδη ἐξηλείφθη τό ἀξιόπιστον ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνακλήσεως τῆς ἐγκλήσεως. (Πλημ. Ἀθην. 4187/1975 Ποιν. Χρον. ΚΣΤ 258).

γ) « Ἡ ποινικὴ προστασία τοῦ δικαιώματος ἐπιμελείας καὶ τὰ ὄρια τῆς ». Γ. Πουλῆ, Δικηγόρου Ποιν. Χρον. Α 793).

Ἄρθρον 330

Παράνομος βία

Ὅστις, μεταχειρισόμενος ποινικὴν βίαν ἢ ἀπειλὴν τοιαύτης ἢ ἄλλης παρανόμου πράξεως ἢ παραλείψεως, ἐξαγωγικῶς ἔτιμον εἰς πράξιν, παράλειψιν ἢ ἀνοχήν, περὶ τῶν ὁποίων δέν ὕφίσταται ὑποχρέωσις τοῦ παθόντος τιμωρεῖται διὰ φολακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν, ἀδιαφόρως ἂν τό ἀπειλούμενον κακὸν στρέφεται κατὰ τοῦ ἀπειλούμενου ἢ τινὸς τῶν οικείων αὐτοῦ.

Ἑρμηνεία

1. Ἡ θέσις τοῦ ἐγκλήματος τῆς παρανόμου βίας εἰς τό κεφάλαιον τῶν κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας στρεφόμενων ἐγκλημάτων, εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ. Ἐφ' ὅσον ἀντικείμενον ἐν προκειμένῳ τοῦ ἐγκλήματος εἶναι μία μορφή τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως καὶ κατὰ Μαγκάκην, τῆς ἐκφράσεως τῆς διαμορφωθείσης ἐλευθέρας βουλήσεως. (Βλέπε ἀνάλυσι

Ἀλεξ. Γ. Μαγκάκη «Τὸ ἔγκλημα τῆς παρανόμου βίας κατὰ τό ἀρθρον 330 Π.Κ. Ποιν. Χρον. ΙΒ 521 κὶ ἐπ).

2. Στοιχεῖα τοῦ ἐγκλήματος

α) Κατ' ἀρχὴν ἀπαιτεῖται σωματικὴ βία, εἰς τὴν ἔννοίαν τῆς σωματικῆς βίας περιλαμβάνεται κατ' ἀρθρον 13 δ Π.Κ. καὶ τὰ ὑπνωτικά μέσα, ναρκωτικά ἢ ἄλλα ἀνάλογα μέσα διὰ τῶν ὁποίων περιέρχεται τις εἰς κατάστασιν ἀναισθησίας ἢ ἀνικανότητος πρὸς ἀντίστασιν.

β) Ἀπειλὴ βίας ἢ ἄλλης παρανόμου πράξεως ἢ παραλείψεως.

γ) Ἐξαναγκασμὸς ἑτέρου εἰς πράξιν παράλειψιν ἢ ἀνοχήν. Τὸ στοιχεῖον τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τοῦ παθόντος κατόπιν τῆς ἀσκηθείσης βίας ἢ τῆς ἀπειλῆς βίας εἶναι καὶ τό χαρακτηριστικόν τοῦ ἐγκλήματος. Πρόκειται περὶ οὐσιαστικοῦ ἐγκλήματος θεωρουμένου ὡς τετελεσμένου μόνον ἐφ' ὅσον ἐξαναγκασθῇ ὁ παθὼν εἰς πράξιν ἢ παράλειψιν. Ἄλλως ὑπάρχει ἀπόπειρα παρανόμου βίας.

δ) Ἀνυπαρξία ὑποχρέσεως νομικῆς τοῦ ἐξαναγκασμένου πρὸς τέλεσιν τῆς πράξεως ἢ παραλείψεως, ἢν ἐπιδικεῖ ὁ δράστης. Δέν πρόκειται περὶ παρανόμου βίας, ἐπὶ δηλώσεως τοῦ ἐξαπατηθέντος ὅτι θά μὴνύσῃ τὸν ὑπαίτιον ἂν δέν τοῦ ἐπανορθώσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν ζημίαν κ.λπ.

3. Ἡ σωματικὴ βία ἢ ἀπειλὴ τοιαύτης κ.λπ δέν εἶναι ἀπαραίτητον νά στρέφεται κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ ἐξαναγκασομένου, δυνατόν νά στρέφεται καὶ κατὰ τῶν οικείων αὐτοῦ. Οἰκεῖοι κατὰ τό ἀρθρον 13 β Π.Κ. εἶναι οἱ συγγενεῖς ἐξ αἵματος καὶ ἐξ ἀγχιστείας κατ' εὐθείαν γραμμὴν, θετοὶ γονεῖς θετὰ τέκνα, σύζυγοι, μεμνηστευμένοι, ἀδελφοὶ καὶ σύζυγοι αὐτῶν καὶ μνηστῆρες. Ἐπίσης ὡς οἰκεῖοι λογίζονται καὶ οἱ ἐπίτροποι ἢ ἐπιμεληταὶ τοῦ παθόντος ἢ πρόσωπα ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν ἢ τὴν ἐπιτροπέειαν τοῦ ἐξαναγκασομένου.

4. Νομολογία ἐκ τοῦ ἀρθροῦ 330 Π.Κ.

α) Εἰς τὴν ἔννοίαν τῆς ἀπειλῆς «ἄλλης παρανόμου πράξεως» δέν ὑπάγεται ἡ ἀπειλὴ μὴ τελέσεως γάμου ἂν ἡ πρὸς τὴν ἀπευθύνεται ἡ ἀπειλὴ ἔγκυος οὐσα δέν προβῇ εἰς ἀμβλωσιν τοῦ κυοφορουμένου. (Πλημ. Ἀθην. 4183/1973 Ποιν. Χρον. ΚΓ

Ερμηνεία

1. Η έλευθερία τής εργασίας και ή διασφάλις τού ελευθέρου συνδικαλισμού τών εργαζομένων προστατεύεται και κατοχυροῦται Συνταγματικώς. Περί τής κατοχυρώσεως ειδικῶς τών συνδικαλιστικῶν ελευθεριῶν προβλέπει ἤδη ὁ νεαρός νόμος 1264/1982. Τό ἄνω ἄρθρον, περιεχόμενον εἰς τό κεφάλαιον περί τών ἐγκλημάτων κατά τής προσωπικῆς ελευθερίας, ἔχει ὡς ἀντικείμενον τήν προστασίαν τής ελευθερίας τής εργασίας και δὴ τού δικαιώματος τῶν εργαζομένων, νά συμμετέχουν ἢ μή εἰς ἐνώσεις συνδικαλιστικάς.

2. Στοιχεῖα τοῦ ἀδικήματος α) Τό ἔγκλημα τελεῖται δι' ἐξαγωγασμοῦ τοῦ παθόντος πρὸς συμμετοχὴν τῶν εἰς ἔνωσιν εργατικῶν κλπ.

β) Ὁ ἐξαγωγασμὸς ἐπιτυγχάνεται διὰ βίας σωματικῆς ἢ ψυχολογικῆς ἢ δι' ἀπειλῆς

γ) Ὁ σκοπὸς τής ἐνώσεως, εἰς τήν ὁποίαν ἐξαναγκάζεται διὰ βίας τοῦ δράστου νά συμμετάσχη ὁ παθὼν πρέπει νά εἶναι ἢ ὀμδική παῦσις εργασίας (ἀπεργία) διὰ νά ἐπιτευχθῇ μεταβολή τῶν ὄρων τής συμβάσεως

δ) Ἐκτός τοῦ ἐξαγωγασμοῦ πρὸς συμμετοχὴν εἰς ἔνωσιν κλπ. τό ἀδίκημα τελεῖται και διὰ παρεμποδίσεως διὰ βίας ἢ ἀπειλῆς, πρὸς ἀποχώρησιν ἐκ τής ἄνω ἐνώσεως.

3. Βασικὴ προϋπόθεσις τής θεμελιώσεως ποινικῆς εὐθύνης κατ' ἄρθρον 332 Π.Κ., εἶναι ἡ ὑπαρξίς συμβάσεως εργασίας ἢ σκοπεῖται ἡ μεταβολή τῶν ὄρων διὰ τής ἐνώσεως (ἀπεργίας και ἢ μή εἰσέτι ἐναφῆς τής παύσεως εργασίας. (Βλέπε ΑΠ 430/1965 Ποιν.Χρον. 127 95). Εἰς τό ἄρθρον 332 Π.Κ., πρόκειται περί μιᾶς ἐδικῆς περιπτώσεως παρανόμου βίας, ἔχουσα ὅμως μοναδικόν ἀντικείμενον τήν διὰ βίας ἢ ἀπειλῆς συμμετοχὴν τινὸς ἢ παρεμποδίσειν ἀποχώρησεως ἀπὸ τήν ὑφισταμένην ἔνωσιν εργαζομένων. Ὑπὸ τήν πρόσθετον ὅμως προϋπόθεσιν ὅτι ἡ τῶν ἐνωσις ἀποβλέπει εἰς τήν διὰ τής ἀποχῆς ἐκ τής εργασίας (ἀπεργίας) μεταβολὴν τῶν ὄρων τής εργασιακῆς συμβάσεως. Ἐάν συνελθῶς ἡ ἐνωσις πρὸς ὁμαδικήν παῦσιν ἐργασίας, δέν ἀποσκοπεῖ εἰς τήν μεταβολὴν προφανῶς ἐπὶ τὰ βελτίω τής συμβάσεως εργασίας, ἢ πράξις δέν ἐμπίπτει εἰς τήν

διάταξιν τοῦ ἄρθρου 332 Π.Κ., ἀλλ' ἐνδεχομένως ὑπάγεται εἰς τὰς περὶ παρανόμου βίας διατάξεις.

Ἄρθρον 333**Ἀπειλή**

1. Ὅποιος προκαλεῖ σέ ἄλλον τρόμο ἢ ἀνησυχία ἀπειλώντας τον μέ βία ἢ ἄλλη παράνομη πράξις ἢ παράλειψη, τιμωρεῖται μέ φυλάκιση μέχρι ἓνα χρόνο ἢ μέ χρηματικὴ ποινή.

2. Γιά τήν ποινική δίωξη χρειάζεται ἐγκλήση. (τίθεται ὁπως ἀντικατεστήθῃ διὰ τοῦ ἄρθρου 5 Ν. 1272/1982).

Ερμηνεία

1. Ἐκφρασις τοῦ κατοχυρουμένου συνταγματικῶς δικαιώματος τής ἀτομικῆς - προσωπικῆς ελευθερίας τοῦ ἀτόμου, εἶναι και τό δικαίωμα τῶν πολιτῶν ὅπως ἀπολαμβάνουν ἐλευθέρως κινήσεως και διαβιώσεως. Εἰδικότερον δέ ὅπως οὔτοι αἰσθάνονται ἀσφαλεῖς και ἡσυχιοι ἐμπιστευόμενοι τήν τῶν αἰσθάνονται ἀσφάλειαν εἰς τήν ἔννομον τάξιν. Διὰ τής διατάξεως σκοπεῖται ἡ ἐμπέδωσις τοῦ τοιούτου αἰσθήματος ἐμπιστοσύνης και ἀσφαλείας πρὸς τήν ἔννομον τάξιν.

2. Στοιχεῖα τοῦ ἀδικήματος τής ἀπειλῆς. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τήν παρανόμον βίαν καθ' ἣν ἀπαιτεῖται ἐξαγωγασμὸς και ὀπωσδήποτε χρήσις σωματικῆς βίας ἢ ἀπειλῆς τῶν αὐτῆς. Ἐπὶ τής ἀπειλῆς στοιχεῖον τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἡ πρόκλησις τρόμου ἢ ἀνησυχίας εἰς ἕτερον. Ἐπίσης δέν ἀπαιτεῖται χρησιμοποίησις βίας, ἀλλά μόνον ἀπειλή βίας ἢ ἄλλης παρανόμου πράξεως. Ὅρθῶς ὅθεν διὰ τής ἐπελθούσης τροποποίησεως τοῦ ἄρθρου 333 Π.Κ., διὰ τοῦ νέου νόμου, ἐμφαντικῶς ἐτέθη ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου τής διατάξεως, ἡ πρόκλησις τρόμου ἢ ἀνησυχίας, ὡς συστατικὸν στοιχείου τοῦ ἀδικήματος.

3. Τό ἀδίκημα τής ἀπειλῆς στρέφεται κατά τοῦ ἴδιου τοῦ παθόντος, ἔστω και ἂν οὔτος δέν εἶναι παρὼν, ἐνῶ ἐπὶ παρανόμου βίας, ἡ χρησιμοποίησις βίας δυνατόν στρέφεται κατά προσώπων διαφόρων τοῦ ἐξαγωγασζομένου. Πότε συντελεῖται τό ἀδίκημα τής ἀπειλῆς, δηλ. πότε περιέρχεται ὁ

Διατάξεις οίκοις ερήνης

1. Ο παρανόμως εισδύων ή παρά την θέλησιν του δικαιούχου παραμένων εις την κατοικίαν έτέρου ή εις τόν παρ' αυτού πρόσ έργασίαν χρησιμοποιούμενον χώρον ή εις περικεκλεισμένον χώρον κατεχόμενον παρ' αυτού, τιμωρείται διά φυλακίσταως μέχρις ενός έτους ή διά χρηματικής ποινής.
2. Αί ως άνω πράξεις ή πράξεις βίας κατά προσώπων ή πραγμάτων, ως και πράξεις φθοράς ξένης ιδιοκτησίας, ενεργούμεναι πρός τόν σκοπόν παρεμποδίσταως της εκδόσταως έφημερίδων ή περιοδικών, ως και της ελευθέρας κυκλοφορίας αυτών ή βιβλίων, τιμωρούνται διά φυλακίσταως τουλάχιστον ενός έτους, μή επιτρέπομένης εις πάσαν περίπτωσην της μετατροπής ή άναστολής της ποινής.
3. Όστις, παρανόμως εισδύει εις κατάστημα ή χώρον ύπηρεσίας δημοσίας, δημοτικής, κοινοτικής ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ή επιχειρήσεως κοινής ώφελείας ή παραμένει εις τούς χώρους τούτους παρά την θέλησιν της χρησιμοποίησής αυτούς ύπηρεσίας, δηλουμένης αυτώ διά του νομίμου εκπροσώπου ή υπαλλήλου της, προκαλών ούτω διακοπήν ή διατάραξιν της όμαλής διεξαγωγής της ύπηρεσίας, τιμωρείται διά φυλακίσταως τουλάχιστον ες μηνών.
4. Η ποινική δίωξις επί των περιπτώσεων της παρ. 1 χωρεί μόνον επί έγκλήσει του δικαιούχου.

Έρμηνεία

1. Συμπορευομένη πρός τό άρθρον 9 του Συντάγματος είναι και ή διάταξις του άνω άρθρου, επιδιώκουσα τήν προστασίαν του οικιακού άσύλου, όπως και ή διάταξις του άρθρου 241 Π.Κ. Η διαφορά έγκειται εις τό γεγονός ότι ενώ κατ' άρθρον 241 Π.Κ., υποκειμενον του έγκλήματος της παραβιάσεως του οικιακού άσύλου, είναι μόνον υπάλληλος και ούτος μόνον χάριν της ιδιότητος και έξ άφορμής της ύπηρεσίας του (βλέπε και υπό τό άρθρον 241 Π.Κ.). Ένταύθα υποκείμενον δύναται νά είναι οιοσδήποτε, αλλά και υπάλληλος εισδύων ή παραμέ-

φονεύση άν του επίδύση τό δικόγραφον συνιστά άπειλήν κατ' έπιτροπήν μεταβολήν της κατηγορίας. (Πλημ. Δρώμας 1/1976 Ποιν.Χρον. ΚΣΤ 503).

1) Άπειλή ύφίσταται όταν λέβη χώραν εκδήλωσις (ελεήσει-ως περί άσκήσεως βίας ή τελέσεως άλλης παρανόμου πράξεως ήτις νά περιαγάγη άλλον εις τρόμον και άνησυχίαν. Ο προκληθείς τρόμος και άνησυχία άποτελεί συσταστικόν στοιχείον του έγκλήματος και πρέπει νά διαπιστουται παρά του δικαστηρίου της ούσίας, περιλαμβανόμενον εις τήν άπόφασιν. (ΑΠ 125/1978 Ποιν.Χρον. ΚΗ 330).

ια) Διά τήν ύπαρξιν της άπειλής του άρθρου 333 Π.Κ., άντικειμενικώς άπαιτείται άπειλή βίας ή άλλης παρανόμου πράξεως ή παραλείψεως κατά προσώπων ή πραγμάτων, υποκειμενικώς δέ ή γνώσις και θέλησις νά περισχθ ή παθών εις τήν κατάστασιν τρόμου ή άνησυχίας. (ΑΠ 271/1978 Ποιν.Χρον. ΚΗ 502) (ΑΠ 63/1981 Ποιν.Χρον. ΑΑ 445).

ιβ) Όρθώς κατεδικάσθη επί άπειλή εις βάρος χωροφύλακος εις τόν όποιον άρνούμενος νά δώση τά στοιχεία ταυτότητος είπεν «θά σέ μεταθέσω σέ 24 ώρες, θά πός εκεί που πήγαν και οι άλλου». (ΑΠ 265/1979 Ποιν.Χρον. ΚΘ 471).

ιγ) Έφ' όσον ή άπειλή προηγείται χρονικώς της πράξεως της άποπειράς άνθρωποκτονίας, ούτε είναι προτέρα μή τιμωρητή πράξις, δηλ. αναγκαίον μέσον πρός τέλεσιν της, δέν άπορροφάται αλλά συνήρει ύληθώς. (ΑΠ 594/1979 Ποιν. Χρον. ΚΘ 695).

ιδ) Δέν άποτελεί μεταβολήν κατηγορίας ή εισαγωγή επί άποπειρά παρανόμου βίας και ή καταδίκη επί άπειλής, συνισταμένη εις τό ότι ό καταδικασθείς τηλεφωνικώς είπεν εις τήν παθούσαν «άν πατήσης στη Βούλα θά σέ σκοτώσω». (ΑΠ 30/1980 Ποιν.Χρον. Α 402).

ιε) Όρθή ή καταδίκη επί άπειλή εις βάρος υπαλλήλου της έφορίας, πρός τήν όποιαν ό κατηγορούμενος εκνευρισμένος φωνασκών είπεν «θά σου δώσω μά και θά γυρίσης σάν σβούρα» μέ άποτέλεσμα νά περιέλθη αύτη εις τρόμον και άνησυχίαν. (ΑΠ 986/1980 Ποιν.Χρον. ΑΑ 141 ΑΠ 1031/1981 Ποιν.Χρον. ΑΒ 367 ΑΠ 1060/1981 Ποιν.Χρον. ΑΒ 385).

Ἐγκλήματα κατά τῆς γενετήσιας ἐλευθερίας καὶ ἐγκλήματα οικονομικῆς ἐκμετάλλευσης τῆς γενετήσιας ζωῆς

Ἄρθρον 336

Βιασμός

1. Ὅποιος μὲ σωματικὴ βία ἢ μὲ ἀπειλὴ σπουδαίου καὶ ἄμεσου κινδύνου ἐξαναγκάζει ἄλλον σέ συνουσίαν ἐξώγαμην ἢ σέ ἀνοχὴν ἢ ἐπιχειρήσιν ἀσελγῶν πράξεων, τιμωρεῖται μὲ κάθειρξιν.

2. Ἄν ἡ πράξις τῆς προηγουμένης παραγράφου ἔγνη ἀπὸ δύο ἢ περισσώτερων δράστων πού ἐνεργούσαν ἀπὸ κοινοῦ, ἐπιβάλλεται κάθειρξις τοιαύτην δάκα ἐτών».

Ἑρμηνεία

1. Κατὰ τὴν Εἰσηγητικὴν Ἐκθεσιν ἐπὶ τῆς νέας διατάξεως παρατηρεῖται: "... Ἐπέρχονται σπουδαίωτατες μεταβολαὶ εἰς τὴν οὐσίαν ἀλλὰ καὶ τὴ νομοτυπικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ἐγκλήματος τοῦ βιασμοῦ... εἰσάγονται δύο οὐσιαστικὰς διατάξεις διαφθωμένως σέ δύο παραγράφους. α) Ἡ πρώτη παράγραφος ἀποτελεῖ τροποποιημένην σέ διάφορα σημεία ἐνοποίηση τῶν ἀντικειμενικῶν ὑποστάσεων τῶν ἀρθρῶν 336 καὶ 337 τοῦ ΠΚ. Ἐνοποιοῦνται σέ ἓνα ἐγκλημα πού ὀνομάζεται «βιασμός» οἱ ἀξιοποινεὺς πράξεις τοῦ βιασμοῦ καὶ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ σέ ἀσέλγεια. Ἡ ἀπειλούμενη ποιηὴ εἶναι ἐνιαία (κάθειρξις) καὶ στίς δύο περιπτώσεις. Ὁ ἐξαναγκασμός σέ ἀσέλγεια θεωρεῖται σὸ ἐξῆς μορφή βιασμοῦ πού δέν διαφέρει ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τῶν ὀρέξεων τοῦ δράστη. Κατ' αὐτὴ τὴν ἔννοια χαρακτηρίζεται ὡς βιασμός· ὁ μὲ τὴ βία ἢ ἀπειλὴ σπουδαίου καὶ ἄμεσου κινδύνου ἐξαναγκασμός γυναικας σέ συνουσίαν (ἀπὸ ἀνδρα) ἢ ὁ ἐξαναγκασμός ἄλλου προσώπου (ἀνδρα ἢ γυναικας) σέ ἐπιχειρήσιν ἢ ἀνοχὴν ἀσελγῶν πράξεων (εἴτε ἀπὸ ἀνδρα εἴτε ἀπὸ γυναικας). β) Μὲ τὴ δεύτερη παράγραφο προβλέπεται ὡς διακεκριμένη παραλλαγή ἡ τέλεσις ὁμαδικοῦ βιασμοῦ (μὲ τὴ

πορῆμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ» κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον ἐδάφιον τοῦ ἰδίου ἀρθροῦ 1 Ν 2475/1920 «Μετὰβασίς ἐν γένει εἰς ξένην χώραν χαρακτηρίζεται ὡς ἀποδημία».

2. Ἐφ' ὅσον εἰς τὸ ἀρθρον 335 Π.Κ., χρησιμοποιοῦται ὁ ὄρος μετανάστευσις, ἔπεται ὅτι, ἀναφέρεται μόνον εἰς τοὺς μετανάστας ὑπὸ τὴν ρηθείσαν ἔννοϊαν. Πρόκειται περὶ μιᾶς μορφῆς ἀπάτης στρεφομένης εἰς βάρος τῶν ἀπορωτέρων καὶ οικονομικῶς ἀδυνάτων, τῶν ὁποίων ὁ ὑπαίτιος ἐκμεταλλεύεται τὸν πόθον καλυτερεύσεως τῆς τύχης των. Βεβαίως ἡ διάταξις σήμερον δέν ἐμφανίζει τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ παρελθόντος βαρύτητα καὶ σπουδαιότητα, πλὴν δέν ἀπέλεσεν ὀλοσημερῶς τὴν πρακτικὴν σημασίαν τῆς.

3. Στοιχεῖα τοῦ ἀδικήματος. Κατ' ἀρχὴν ὡς ἐλέχθη παθὼν ἐκ τοῦ ἐγκλήματος εἶναι μόνον μετανάστης. Περαιτέρω ἀπαιτεῖται:

α) Νά καταπεισθῇ ὁ παθὼν εἰς μετανάστησιν ἢ ἔννοια τοῦ «καταπειθεῖν» εἶναι εὐρύτερα τῆς προκλήσεως ἢ διεγέρσεως, δέν προϋποθέτει τὴν δημιουργίαν τῆς ἰδέας παρὰ τοῦ ὑπαίτιου, ἀρκεῖ ὅτι ἡ τελικὴ ἀπόφασις ὀφείλεται εἰς τὴν παιδίω τούτου. β) Χρησιμοποιοῦσις ἀπατηλῶν μέσων, τοῦτο δηλοῦται διὰ τῆς λέξεως «δολίως».

γ) Ἐκ κερδοσκοπίας. Δέν ἀρκεῖ δηλαδὴ νά πεισθῇ ἕτερος δολίως εἰς μετανάστησιν ἀλλ' ἀπαιτεῖται νά ἐκινήθῃ ὁ ὑπαίτιος ἐκ κερδοσκοπίας. Ἄν ὁ δράστης στερεῖται ἀδίκαις πρακτοῦρος μεταναστατέσεως ἢ δέν εἶναι ἐκπρόσωπος μεταναστευτικοῦ γραφείου, ὀφίσταται ἐνδεχομένως σιμροῇ μετὰ τῆς διατάξεως τοῦ ἀρθροῦ 33 Ν. 2475. Τέλος διὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἀδικήματος δέν ἀπαιτεῖται πραγματοποίησης τῆς μεταναστατέσεως, ἀρκεῖ ὅτι ὁ παθὼν καταπεισθῇ δολίως καὶ ἐκ κερδοσκοπίας.

Εγκλήματα κατά της τιμής

Εξυβρισίς.

Αρθρον 361. — 1. Όστις, εκτός των περιπτώσεων της δυσφημίσεως (άρθρα 362 και 363), προσβάλει διά λόγου ή δι' έργου ή καθ' ολονδήποτε άλλον τρόπον την τιμήν άλλου, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρις ένος έτους ή διά χρηματικής ποινής. Η χρηματική ποινή δύναται να επιβληθῆ και σύν τῇ ποινῇ της φυλακίσεως.

2. Εάν ή προσβολή της τιμής, λαμβανομένων υπ' όψιν των περιστάσεων και του προσώπου του προσβληθέντος, δέν είναι ιδιαίζόντως βαρεια, ό ύπαίτιος τιμωρείται διά κρητίσεως ή προστίμου.

3. Η διάταξις της § 3 του άρθρου 308 έχει και έν προκείμενόν εφαρμογήν.

Τό έννομον αγαθόν της τιμής, τό όποιον προστατεύει τό κεφάλαιον ΚΑ δέν όρίζει ό Π.Κ. άφών τον όρισμόν εις την έπιστήμην και την νομολογίαν, εκτιμώσας τάς έκάστοτε κοινωνικός συνθήκας (Αιτιολ. σελ. 529).

Η έξυβρισίς τελεείται διά πάσης προσβολής της τιμής είτε διά της άποδόσεως πράξεως άξιοποιού είτε διά της άπλής χρήσεως έφράσεων ή τρόπων χλευαστικών ή όνειδιστικών, είτε λόγω είτε έργω (προφορικώς, έγγραφως, δι' έντύπου εικόνας, παρυστάσεως, ραπίσματος, έμπτυσμού κλπ.) είτε ένώπιον του παθόντος είτε έν άπουσίαι αυτού (Αιτιολ. σελ. 531).

Αντικείμενον του έγκλήματος είναι τό άτομον. Έστω και στερούμενον καταλογισμού ή παιδικής ήλικίας.

Αμφισβητείται άν άντικείμενον έξυβρίσεως δύναται να είναι

νομικόν πρόσωπον ή ομάδες άτόμων ή τάξεις.

Διάφορον είναι τό ζήτημα άν ή ύβρις άναφέρεται εις συγκεκριμένα άτομα της ομάδος ή εις όλα, λ.χ. «οι ύπάλληλοι του τελευτείου Πειραιώς», «οι έφοριακοί ύπάλληλοι» διότι τότε ύπάρχει όντως προσβολή της τιμής αύτων (Π. Παπαδάτος, Ποιν. Χρον. ε σελ. 167).

Η τιμή είναι δύσιστόν να τρωθῆ βαρύτερον από πράξιν άπλώς ευτελή και μη προβλεπομένην υπό του ποινικού νόμου, παρά από πράξιν αξιόποιον μέν, όφειλομένην όμως εις άντιλήψεις μη έπηρεαζούσας τό ήθικόν συνείσθημα (Αιτιολ. σελ. 532).

Η έξυβρισίς ύπάρχει είτε άναφέρεται όνομασι ό προσβαλλόμενος είτε άλλως καθ' ολονδήποτε τρόπον χαρακτηρίζεται (Αιτιολ. σελ. 532).

Απαιτείται δολία προαίρεσις.

τίμησιν ένέχουν προσβολήν της τιμής ατόμο (Α.Π. 77/1954). Καθ' ολονδήποτε άλλον τρόπον τελεείται ή έξυβρισίς όταν ή ένέργεια του ύπαίτιου, άντικειμενικώς έξεταζομένη, έκδηλοί καταφρόνησιν (Α.Π. 77/1954).

Δέν άποτελεί έξυβρισίς ή παρakoλύθησις προσώπου προς διαπίστωσην τυχόν άπιστίας, όταν δέν συνοδεύεται με ένέργειαν άκ τών άπαριζουσών την έννοιαν του άδικήματος (Α. Π. 77/1954).

Η παραγραφή του άδικήματος άρχεται από της γνώσεως (Α.Π. 190/1952).

Η γενικότης των ύβριστικών φράσεων άνευ ειδικεύσεως γένοντος, δυνάμενου να βλάψῃ την τιμήν ή την ύπόληψιν του παθόντος, συνιστά έξυβρισίον και όχι δυσφήμησιν (Έφετ. Αθηνών 1272/1940).

Διά τον μη όντα στρατιωτικόν κατά τον χρόνον της τελέσεως της πράξεως, άρμόδιον είναι τό μονομελές πλημμελειοδικειον, εις όδ την περιφέρειαν κατώκει κατά την έναρχίαν της ποινικής διάρξεως (Α.Π. 279/1952).

Τό τριμελές άρμόδιως δικάζει τό συναφές της συκοφαντικής δυσφημίσεως άδίκημα της έξυβρίσεως και όταν ήρώσασ τον κατηγορούμενον διά την δυσφήμησιν (Α.Π. 37/1955).

Τό άρθρ. 361 περιλαμβάνει και την έξυβρισίον δημοσίου ύπαλλήλου (άρθρ. 13α) κατά την έκτέλεσιν της ύπηρεσίας του ή διά λόγους σχετικούς προς τούτην (Γνωμ. έισαγ. Πλημ. Γουβειου 612/1951), έφόσον δέν δύνανται κατά νόμον να θεωρηθώσ ως άρχαι, όποτε εφαρμόζεται τό άρθρ. 181 (Γνωμ. έισαγ. έφ. Αθηνών 3791/1951).

Δέν τιμωρείται, όθεν, ό έξ άμελείας προσβλήτων εις δυσάρεστον έκδήλωσιν ή ό μη τελών έν γνώσει της ύβριστικής έννοίας της έκδηλώσεως (Αιτιολ. σελ. 534).

Διά την τέλεσιν της έξυβρίσεως είναι άδιάφορον άν ή ύβρις περιήλθεν ή όχι εις γνώσιν του ύβρισθέντος. Η πράξις είναι τελεσμένη εύθως ως τῆ θελήσει του ύπαίτιου ή ύβρις περιήλθεν εις γνώσιν έτέρου, είτε ούτος είναι ό ύβρισθείς (Αιτιολ. σελ. 534).

Εξυβρισίον άποτελεί ή διαμφισβήτησις της ήθικής ή κοινωνικώς αξίας άλλου τινος και ή οιαδήποτε άλλη καταφρονητική μεταχειρίσις. Πότε ύπάρχει καταφρόνησις είναι ζήτημα πραγματικόν.

Τό άδίκημα είναι τυπικόν και δέν χωράτ άπόπειρα (Κωστή β σελ. 571).

Έργω έξυβρισίς ύπάρχει όταν ή προσβολή άπευθύνεται κατά του σώματος, έμφανίουσα διά τό τρόπον καθ' όν ένέγνετο ένδειξιν περιφρονήσεως και μη σκοπούσα σωματικήν βλάβην (λ.χ. περιφρονητική ώθησις, έμπτυσις κλπ.) (Κωστή β σελ. 568).

Αποτελεί έργω έξυβρισίον και ούχι άποπλάγησιν άνηλικού ή ψάδιος των άποκρύφωσ μερών, έφόσον αύτη δέν προσέλαβε την μορφήν άσελυούσ πράξεως (Έφ. Κρήτης 42/1953).

Η έργω έξυβρισίς τελεείται διά προσβολής άπευθυνομένης κατά του προσώπου τινος και έμφαινούσης άπυθνεύσεως έξυβρίσεως (Α. Π. 77/1954).

Η λόγω έξυβρισίς τελεείται διά προφορικώς ή έγγραφως άπευθυνομένων κατά ώρισμένου προσώπου λέξεων ή φράσεων τοιούτων, άτινες κατά την κοινήν άν-

Η κρίσις του δικαστηρίου της ούσιας περί της ύβριστικότητας των φράσεων, είνε ανέλεγκτος (Α.Π. 114/1922, 125/1923).
 Ορθή άποψις: Υπόκειται εις τόν έλεγχον του Α. Π. ή κρίσις περί της ύβριστικότητας των φράσεων κλπ. (Α. Π. 343/1924, 380/1925, 77/1954, 183/1954, 37 1955 (έμμέσως Γ. Παπαδάτος, Π. Χρον. ε σελ. 170).

Εφόσον ή απόφασις έδέχθη ότι έκ προθέσεως έτέλεσθη ή πράξις, σαφώς προκύπτει ότι έτέλεσθη άποδειχθέντων την ήθελημένην ενέργειαν του ύπαίτιου κατά την διάταξιν του άρθρ. 27, ήτις δέν άποτελεί νομικήν έννοιαν άλλα πραγματικών γεγονότων, άναφερόμενων εις τόν ψυχικόν κόσμον του δράστου (Α.Π. 37/1955).
 Επεί έξυβρίσεως της παραγραφ. 1 δέν άπαιτείται ως στοιχείον αυτής να είνε ιδιαιζόντως βαρεία ή προσβολή της τιμής. Επομένως, ή ως έκ περισσόδ μνεία ότι ή προσβολή είνε ιδιαιζόντως βαρεία δέν καθιστά σαφή ούτε άνατιολόγητον την άπόφασιν (Α. Π. 37/1955).

Αυσαφήμησις

Άρθρον 362. — Ο καθ' εόνδήτηστε τρόπον ένώπιον τρίτου λαχυρίζμενος ή διαδίδων περί τινος άλλου γεγονόδ δυνάμενον να βλάψη την τιμήν ή την υπόληψιν αυτού, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρη δύο έτών ή διά χρηματικής ποινής. Η χρηματική ποινή δύναται να έπιβληθη και συν τη ποινή της φυλακίσεως.

Δέν είνε σκόπιμον ούτε σύμφωνον προς την άνθρωπίνην φύσιν να ύποχρεούται τις εις ψευδολογίαν ως έκ του ότι ή άλλη θέα ήθελεν εισθαι πικρά και προσβλητική δι' έτερον ή να ύποχρεούται τις εις σιωπήν έκ φόβου μήπως, όμιλών την αλήθειαν, προβή εις έκδηλώσιν δυσμενής. Αλλά τό να έπωφεληται τις έν τη κατοβουλία του έξ ώρισμένων άλλωνδων περιστάτικων διά να δημιουργήση επ' αυτόν την ήλικήν έξόντωσιν έτέρου ή διά να σύρη, στηριζόμενος εις αυτά, εις την δημοσιότητα τόν ιδιωτικόν

και οικογενειακόν βίον έτέρου εκεί όπου κανέν άπολύτως κοινόν συμφέρον δέν επιβάλλει τόν πρόσιν, είνε ενέργεια αιτινές δέν έννηδρθον και κοινωνικόν να άμνηστεύονται διά της άποδειξέως της αληθείας (Αιτιολ. σελ. 536).
 Πότε τό περί άλλον γεγονόδ δύναται να βλάψη την τιμήν αυτού είνε ζήτημα πραγματικόν, εκτιμητέον έν τη συγκεκριμένην έκαστοτε περιπτώσει (Αιτ. σελ. 537).
 Στοιχεία του άδικήματος του άρθρ. 362 είναι: α) ένώπιον τρίτου λαχυρισμόδ ή διάδοσις γεγονότων, β) τό γεγονόδ περί του οποίου ό ένώπιον τρίτου λαχυρισμόδ κλπ. να δύναται να βλάψη την τιμήν άλλου.

Εάν τό διαδοθέν γεγονόδ είνε άληθές ή πράξις μένει άτιμώρητος (άρθρ. 366). Αν όμως είνε ψευδής και ό ύπαίτιος έτέλει έν γνώσει της άναληθείας, ή πράξις τιμωρείται κατά τό άρθρ. 363 (Α. Π. 249/1952).

Ισχυρισμόδ, είνε ή άνακρίνωσις περί τινος, ως ίσθις του άνακρινόντος πεποιθήσεως, άνεξαρτήτως του τρόπου καθ' όν ή πεποιθήσις εσχηματίσθη.

Διάδοσις, είνε περαιτέρω μετάδοσις της παρ' άλλου γενομένης άνακρίνωσεως, χωρίς τό μεταδίδόμενον να έμφανίζεται και ως άποτελοϋν ίδιαν πεποιθήσιν του διαδίδοντος.

Τρίτος, είνε πών πρόσωπον πλην του δυσφημούμένου.

Τιμή, είναι ή εκτίμησις ή θεμελιουμένη επί της ήθικής αξίας του προσώπου.

Δέν είνε άναγκαίον όπως επέλθη πράγματι βλάβη εις την τιμήν ή την υπόληψιν. Αρκει ότι τό διαδοθέν γεγονόδ είνε ικανόν όπως βλάβη.

Τετελεσμένον θεωρείται τό έγ-

κλημα εύθδς ως ένώπιον τρίτου γίνη ό λαχυρισμόδ ή ή διάδοσις. Απότερείται δέν είνε δυνατή.
 Απαιτείται δόλοδ, συνιστάμενος εις την ήθελημένην ενέργειαν του λαχυρισμοδ ή της διάδοσεως και την γνώσιν ότι τό γεγονός δύναται να βλάψη την τιμήν ή την υπόληψιν του άλλου (Α. Π. 249/1952).

Υπόκειται εις τόν έλεγχον του Α. Π. ή κρίσις, ότι τό διαδοθέν γεγονόδ άποτελεί δυσφήμησιν (63/1953, 417/1953).

Τό άδικημα συνιστάται είτε διά τό λαχυρισμόδ είτε διά της διάδοσεως, ήτοι άρκει ή συνδρομή και μιάρ μόνον περιπτώσεως (Α. Π. 24/1952).

Τρίτος είνε πών πρόσωπον, όπερ καθ' εόνδήτηστε τρόπον λαμβάνει γνώσιν του δυσφημητικου γεγονότων, εστω και άν ή ύπό του τρίτου γνώσις προήλθε. Κατά την εκτέλεσιν των καθηκόντων του, άρκει τό γεγονόδ να είνε έπιλήψιμον διά τόν εις όν άποδίδεται (Α. Π. 24/1952).

Τό άδικημα της δυσφημίσεως είνε τελείως διάφορον και άνεξάρτητον του της ψευδοδς καταμνήσεως (Α. Π. 24/1952).

Επί δυσφημίσεως διά του τύπου ίδε ν. 1092/1938 άρθρ. 2, άρθρ. 60 ν. 5060/1951, άρθρα 14 και 95 Συντάγματος (Βαδαρέτου, σελ. 28 έπ., 74 έπ.) άρθρ. 932. Αστ. Κώδ., άρθρ. 29 και 30 ν. δ. 2493/1953. Επίσην ίδε άνωτέρω σελ. 132 έπ., 148 έπ. Ομοίως άρθρ. 114 Κ.Π.Δ. (Βαδαρέτου, σελ. 80 έπ.).

Ίδε και άρθρ. 80.2, 361, 364-369. Ομοίως ίδε άρθρ. 117, 326 Κ.Π.Δ. Υπ' όψιν και μελέτην Π. Παπαδάτου μετά παραπομπών. Ποιν. Χρον. ε σελ. 209 έπ.

Πρ. δικ. άρθρ. 20 ν. 5060/1931.

(Αίτιολ. σελ. 543).
 Το δικαίωμα της έγκλησης ά-
 νήκει κατά κανόνα εις τὰ έν άρθρ.
 118 αναφερόμενα πρόσωπα. Αί
 έν άρθρ. 368 εξαιρέσεις δικαιο-
 λογούνται έκ τής φύσεως τής
 πράξεως και τών περιστάσεων
 ύφ' ας έτέλεσθη (Αίτιολ. σελ. 543).
 'Επί δυσφημήσεως άνωμόμου
 έταιρίας, άπόκειται εις τήν κρι-
 σιν του δικαστηρίου έν ό έγκα-

Δημοσιεύσις τής άποφάσεως

Άρθρον 369.—1. 'Η § 3 του άρθρου 229 έχει και εις τας περιπτώσεις των άρθρων 361, 362, 363, 364, 365 εφαρμογήν ύπερ του έγκαλέσαντος, από δε τής πρόσ τούτον έπίδόσεως άρχεται ή πρόσ δημοσίευσιν τής άποφάσεως προθεσμία. 'Εάν δ' ή πράξις έτε-
 λέσθη διά του τύπου, πρέπει ή δημοσίευσιν αύτη να λάβη χώραν διά τής έν έφημερίδι καταχωρήσεως τουλάχιστον του σκεπτικού και διατακτικού τής άποφάσεως.

2. 'Ο έκδότης τής έφημερίδος ή του περιοδικού, έν οίς καταχω-
 ρίσθη τό έφ' ή καταδικη δημοσίευμα, φέρει να καταχωρήσῃ έν αύτοίς δλόκληρον τήν άπόφασιν έντός άκτώ ήμερών από τής εις αυτόν έπίδόσεώς τής και έν τή αύτη θάσει και διά των αύτων στοιχείων, ως κατεχωρήσθη τό ύδριστικόν δημοσίευμα, άλλως ύπο-
 βάλλεται εις φυλάκισιν μέχρι ένός έτους ή εις χρηματικήν ποινήν.

'Η διάταξις προνοεί περί τής
 ικανοποίησεως τής τελουμένης διά
 κή και κατισχύει τής διατάξεως
 τής δημοσιεύσεως τής καταδικα-
 στικής άποφάσεως (Αίτιολ. σ. 544).

'Η δημοσίευσιν τής άποφάσεως
 χαρακτηρίζεται ως παρεπομένη
 ποινή (άρθρ. 55 - 68), και έπομέ-
 νως θα γινή άφου καταστή άμε-
 τάκλητος ή άπόφασιν.
 'Η διάταξις, ως πρόσ τήν δη-
 μοσίευσιν οσάκις ή πράξις έτε-

'Ιδε και άρθρ. 80.2
 Πρ. δίκ. άρθρ. 28 ν. 5060/1931.

Παραβάσις άπορρήτων

Παραβάσις άπορρήτου των έπιστολών

Άρθρον 370.—1. 'Οστις άθεμίτως και πρόσ τόν σκοπόν του να λάβη γνώσιν του περιεχομένου αυτών άνοίγει κεκλεισμένην έπι-
 στολήν ή έτερον κεκλεισμένον έγγραφον ή παραδίδει τόν έν ψ
 τούτοις φυλάσσονται κεκλεισμένον χώρον ή καθ' οσονδήποτε τρόπον
 έίσαφωρετ εις ξένα άπόρρητα, αναγινώσκων, άντιγράφων ή άλλως
 άποτυπώνων έπιστολήν ή άλλο έγγραφον, τιμωρείται διά χρημα-
 τικής ποινής ή διά φυλάκισεως μέχρις ένός έτους.
 2. 'Η ποινική δίωξις χωρετ μόνον επί έγκλήσε.

'Ο σκοπός άφελείας ή βλάβης
 δεν άποτελεί στοιχείον του άδι-
 κήματος (Αίτιολ. σελ. 549).
 'Ο όρος «θεμίτως» έχει τήν έν-
 νοίαν ότι τό άνοιγμα του έγγρα-
 φου, ή άνάγνωσις αυτού κλπ.
 πρέπει να γίνονται άνευ δικαιο-
 ματος, χορηγούντος τήν πρόσ τοι-
 σότην ένεργείαν έξουσίαν (Αί-
 τιολ. σελ. 549).

Δέν γίνεται διάκρισις μεταξύ
 δημοσίου ή ιδιωτικού έγγραφου.
 Και τὰ τηλεγραφήματα περιέχον-
 ται εις τήν έννοίαν του άρθρ. 370
 (Τούση σελ. 467).

Κατά τὰ έν Γαλλία κρατούντα
 ό σύζυγος δύναται να λαμβάνη
 γνώσιν τής άλληλογραφίας τής
 συζύγου. Αντιθέτως κατά Ois-
 hausen, Manzini και τήν γερμα-
 νικήν νομολογίαν (Τούση σελ.
 468. Κωστή γ σελ. 318).

'Απαιτείται δόλος συνιστάμενος

εις τήν γνώσιν του ύπαίτιου ότι
 τό έγγραφον ήτο ξένον. βι' ό δεν
 είχε δικαίωμα άνοιγματος και
 εις τήν βούλησιν όπως άθεμίτως
 λάβη γνώσιν του περιεχομένου.
 'Εάν έκ πλάνης έγένετο ή ά-
 ποσφράγισις δεν είναι άξιόποινος
 ή πράξις (Κωστή γ σελ. 319).

Και άπόπειρα είναι δυνατή.
 Περι του άπορρήτου των έπι-
 στολών κλπ. πραγματοποιείται και
 τό άρθρ. 20 του Συντάγματος
 (Βαβαρέτου σελ. 34).

Περί τής έγκλήσεως ύδε άρθρ.
 118.
 Παθών θεωρείται κατά μίαν
 γνώμη ό κύριος του έγγραφου,
 κατ' άλλην δε ότε παραλήπτης και
 ό άποστολεύς και κατά τριτην
 γνώμην ό έχων δικαίωμα διαθέ-
 σεως του έγγραφου (Τούση σ. 468).
 'Ιδε και άρθρ. 445.

Παραβάσις επαγγελματικής έχευμβίας

Άρθρον 371.—1. Κληρικοί, δικηγόροι και παντός είδους νο-
 μικοί παραστάται, συμβολαιογράφοι, ιατροί, μαιαι, νοσοκόμοι, φαρ-
 μακασιοί και άλλοι, εις τούς όποιους διαπιστεύονται συνήθως,

Ένεκα τού επαγγέλματος των η τής ιδιότητος των ιδιωτικά άπόρρητα, ως και οι βοηθοί των προσώπων τούτων, τιμωροῦνται διά χρηματικῆς ποινῆς ἢ διά φυλακίσεως μέχρις ενός έτους, εάν ἤθελον φανερώσει ιδιωτικά άπόρρητα έμπιστευθέντα αὐτοῖς ἢ περιελθόντα εἰς γνώσιν αὐτῶν δυνάμει τού επαγγέλματος ἢ τῆς ιδιότητός των.

2. Όμοίως τιμωρεῖται, ὅστις, ἀποθανόντος τινός των ἐν § 1 προσώπων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποκτήσας τὴν κατοχὴν, ἐγγράφων ἢ σημειώσεων αὐτοῦ, σχετικῶν πρὸς τὴν ἀσκῆσιν τού επαγγέλματος του ἢ τῆς ιδιότητός του, ἠθελεν ἐκ τούτων φανερώσει ιδιωτικά άπόρρητα.

3. Ἡ ποινικὴ δίωξις χωρεῖ μόνον ἐπὶ ἐγκλήσει.

4. Ἡ πρᾶξις δὲν εἶναι ἀδίκος καὶ μένει ἀτιμώρητος, εάν ὁ ὑπάλληλος ἀπέβλεπεν εἰς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἢ εἰς διαφύλαξιν ἐνόμου ἢ ἄλλως δεδικαιολογημένου οὐσιώδους συμφέροντος, δημοσίου ἢ ἰδίου ἑαυτοῦ ἢ ἄλλου τινός, τὸ ὅποτον δὲν ἠδύνατο νὰ διαφυλαχθῇ ἄλλως.

Ἐποκεμένα τού ἀδικήματος εἶνε πάντα τὰ πρόσωπα, εἰς τὰ ὅποια διαπιστεῦνται συνήθως, χάριν τού επαγγέλματος των, ἰδιωτικά άπόρρητα (Αἰτιολ. σελ. 550).

Ἡ ἀπαρρίθμηση τῶν κληρικῶν, δικηγόρων κλπ. εἶνε ἐνδεικτικὴ (Αἰτιολ. σελ. 550). Νομικοὶ παραστάται εἶνε οἱ μὴ δικογόροι π.χ. γνωμοδοτοῦντες νομομαθεῖς, δικολάβοι, ἀξιωματικοὶ συνηγορήσαντες ἐνώπιον στρατοδικείου (Αἰτιολ. σελ. 550). Δὲν ἀπαιτεῖται τὰ πρόσωπα τού άρθρ. 371 νὰ εἶνε διωρισμένα ἢ νὰ ἔχουν ἄδειαν ἀσκήσεως ἰδιότητος ἢ επαγγέλματος (Αἰτιολ. σελ. 551).

Διὰ τῆς φράσεως «ἢ τῆς ιδιότητός των» περιλαμβάνονται καὶ οἱ σπάνια περιπτώσεις μεμονωμένης καὶ οὐχὶ κατ' ἐπάγγελμα ἐνεργείας (Αἰτιολ. σελ. 551). Εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἡ πρὸς σιω-

πικόν (Τ. Φιλιππίτης, Ποιν. Χρον. τὸς τὸ άπόρρητον αἶρει τὸ ἀξιόποιον (Τ. Φιλιππίτης, Ποιν. Χρον.

β σελ. 112. Ἀντιθέτως, τούση, νος εἰς τὴν γνώσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἰδιωτικοῦ άπορρήτου, περὶ ὅσ δὲν ἔχει ὁ ὑπάιτιος δικαίωμα πρὸς φανέρωσιν.

κλήσιν κατὰ τὸ άρθρ. 118, εἶνε τούσον ὁ διαπιστεῦθεῖς τὸ άπόρρητον, ὅσον καὶ ὁ ἐκ τῆς ἀνακοίνσεως βλαπτόμενος (Τούση σελ. 472, Τ. Φιλιππίτης, Ποιν. Χρον. β σελ. 114).

Τὸ άρθρ. 371 εἶνε εὐρύτερον τού σχετικοῦ άρθρ. 212 Κ.Π.Δ. (Βεβαίωτον σελ. 166 ἐπ.). Ἀπαιτεῖται δόλος, συνιστάμε-

Ποιν. Νόμ. άρθρ. 447.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας

Κλοπὴ

Ἄρθρον 372.—1. Ὁ ἐκ τῆς κατοχῆς ἑτέρου ἀφαιρῶν ζῖνον (ἐν ἄλφ ἢ ἐν μέρει) κινήτων πρᾶγμα, ἐπὶ σκοπῷ παρανόμου ἰδιοκτησίας αὐτοῦ, τιμωρεῖται διά φυλακίσεως τούλάχιστον τριῶν μηνῶν, εάν δὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς κλοπῆς εἶναι ἰδιαιτέρως μεγάλης ἀξίας διὰ φυλακίσεως τούλάχιστον δύο ἐτῶν.

2. Ὡς κινήτων πρᾶγμα θεωρεῖται κατὰ τὸν παράγοντα κώδικα καὶ ἡ ἐνέργεια τού ἡλεκτρισμοῦ, τού ἀτμοῦ καὶ πᾶσα ἄλλη ἐνέργεια. 3. Ἡ διάταξις τού άρθρου 72 περὶ οἴκου ἐργασίας ἔχει καὶ ἐν προκειμένῳ ἐφαρμογὴν.

Ὡς ἀναφέρει ἡ ἐισηγητικὴ ἔκθεσις, ἐτὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς περιουσίας καταμένονται εἰς δύο κεφάλαια, ἦτοι τὸ ΚΓ, περιλαμβάνον τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὸ ΚΔ, περιλαμβάνον τὰ λοιπὰ κατὰ τῆς περιουσίας ἐγκλήματα.

Ἡ πρόθεσις τῆς περιουσιακῆς ὠφελείας τού ὑπαίτιου, δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς κλοπῆς (Αἰτιολ. σελ. 553, 569). Ἡ διάταξις προστατεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τιμωροῦσα τὴν πρᾶξιν καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχη ὁ σκοπὸς τού πλουτισμοῦ (Αἰτιολ. σελ. 553).

Ἡ ἀντικείμενον κλοπῆς δύναται νὰ εἶνε μόνον πρᾶγμα τέλοῦ ἐν φυσικῇ κατοχῇ ἑτέρου, ἀναγράφεται ρητῶς εἰς τὸ άρθρ. 372 πρὸς ἀναμφίβολον διάκρισιν μεταξὺ τῶν περιπτώσεων τῆς κλο-

Ἡ κλοπὴ εἶνε τετελεσμένη ἀμα τῇ ἐκ τῆς κατοχῆς ἑτέρου ἀφαιρέσει τού πρᾶγματος (Αἰτιολ. σελ. 554).

Ἡ ἰδιοποίησις νοεῖται ὡς κατὰ τῆς ἐντελῶς πραγματικῆς ταυτίζεται δὲ ὁ σκοπὸς αὐτῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τού νὰ ἔχη ὁ ὑπάιτιος τὸ πρᾶγμα ὡς ἰδιοκτησίαν του (Αἰτιολ. σελ. 554).

Ἡ ἀντικείμενον κλοπῆς δύναται νὰ εἶνε μόνον πρᾶγμα τέλοῦ ἐν φυσικῇ κατοχῇ ἑτέρου, ἀναγράφεται ρητῶς εἰς τὸ άρθρ. 372 πρὸς ἀναμφίβολον διάκρισιν μεταξὺ τῶν περιπτώσεων τῆς κλο-

πής και της υπεξαίρεσως (Αιτιολ. σελ. 554).
 Διά της διάκρισιν κλοπής και υπεξαίρεσως χρησιμοποιείται η έννοια της κατοχής, δηλαδή της πραγματικής άπλως καταστάσεως και όχι η έννοια της νομής (Αιτιολ. σελ. 554).

Εάν εν τῇ συγκυροῦ ἡ τελουὴ πλείονες, δύνανται εἰς τούτων γίνῃ ὑπαίτιος κλοπῆς περιποικῶν ἐαυτῷ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐξουσίαν (Αιτιολ. σ. 524. 556).

Τὸ κινητὰ δύνανται νὰ εἶνε στερὰ, ὑγρὰ ἢ ἀέρια, πάντως ὁμοῦ ἐνώματα (Αιτιολ. σ. 554).
 Οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ ὅς εἶνε δεκτικὰ κλοπῆς (Αιτιολ. σελ. 555).

Διὰ τῆς φράσεως «ὁ ἐκ τῆς κατοχῆς ἔτερου ἀφαιρῶν» ἐκφράζεται ὅτι ἐπὶ τῆς πράξεως νὰ τελεσθῇ αὐτονομῶνως καὶ ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἔχοντος δικαίωμα (Αιτιολ. σελ. 555).
 Ἡ πράξις εἶνε τετελεσμένη ἀμα τῇ ἀφαίρεσει τοῦ πράγματος (Αιτιολ. σελ. 555).

Τὸ ἀνήκον εἰς ἐκκεκλήνη κληρονομίαν δὲν εἶνε ἀδέσποτον, μετὰ δὲ τὴν υπεξέλευσιν καὶ πρὸ τῆς διανομῆς ὑφίσταται κατὰστασις συγκυριότητος μεταξὺ τῶν συγκυρονόμων, ἢ μεταξὺ τῶν υπεξελθόντων καὶ τῆς ἐκκεκλήνης κληρονομίας τῶν λοιπῶν, ὥστε ἕκαστον πρᾶγμα νὰ εἶνε δι' ἑκάστων ἐν μέρει ἴδιον καὶ ἐν μέρει ἕξον (Αιτιολ. σελ. 556).

Εάν ἡ ἔταιρία ἀποτελῇ νομικὸν πρόσωπον, τοῦτο ἔχει τὴν κυριότητα τῆς περιουσίας καὶ ὁ συνετάριος ἀφαιρῶν τσαυτὴν ἀφαιρῇ ἕξον κινητὸν πρᾶγμα. Ἄν ἡ ἔταιρία δὲν ἀποτελῇ νομικὸν πρόσωπον τότε ἡ κυριότης ἀνή-

κει εἰς τοὺς συνεταίρους, ὥστε θὰ πρόκειται περὶ πράγματος ἐν μέρει ἴδιου καὶ ἐν μέρει ἄλλοῦ τριῶν (Αιτιολ. σελ. 557).

Τὸ ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει ἕξον πρᾶγμα δύνανται νὰ κληθῇ μὲν ὅταν τελῇ ἐν τῇ κατοχῇ ἔτερου τινὸς παρὰ τὸν ὑπαίτιον, νὰ ὑπεξαίρεθῇ δὲ ὅταν δὲν τελῇ ἐν τῇ κατοχῇ ἔτερου (Αιτιολ. σ. 557).

Κλοπὴ ἀδεσπότην (Ἀστ. Κώδ. ἄρθρ. 1075 ἐπ.). δὲν εἶνε δυνατὴ. Ἐπίσης δὲν εἶνε δυνατὴ κλοπὴ ἀπαιτήσεων, ἔκτος ἐάν αὐταὶ ἐνσωματοῦνται εἰς τὸ ἔγγραφο, ὡς ἐπὶ χαρτονομισμάτων, φορητῶν εἰς τὸν κομιστὴν, εἰσπρασιῶν κλπ.

Ἐπὶ θησαυροῦ εἶνε νοσητὴ ἡ κλοπὴ ὑπὸ τοῦ εὔρετου ὡς πρὸς τὸ ἦμιον, τὸ μὴ ἀνήκον κατὰ τὸ ἄρθρ. 1093 Ἀστ. Κώδ. εἰς αὐτόν.

Ἀφαίσεις νοεῖται ἡ πραγματική καὶ ἀποτελεσματική καὶ ὄχι ἡ ἀπλὴ διατάραξις τῆς ξένης κατοχῆς (Τούση σελ. 476).

Ἡ ἀφαίρεσις δύνανται νὰ γίνῃ ἴδιος χειρὶ, ἢ μέσφ καλοπίστου τρίτου, ἢ τῇ χρησιμοποίησει ζώου (Τούση σελ. 477).

Ἀπαιτεῖται δολία προαίρεσις (Αιτιολ. σελ. 555) συνισταμένη εἰς τὴν γνώσιν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀνήκει εἰς τὴν κυριότητα ἢ κατοχήν ἔτερου καὶ ὅτι ἡ ἰδιοποίησις εἶνε παράνομος.

Καὶ ἐνδεχόμενος δόλος ἀρκεῖ (Τούση σελ. 477).
 Δὲν ἀποτελεῖ κλοπὴν ἡ ἀφαίρεσις ποδηλάτου πρὸς διασκέδασιν καὶ μετὰ ταῦτα ἐγκυράλιψις αὐτοῦ (Πλημ. Πατρῶν 285/1955. Ἀντιθέτως πρὸτ. εἰσαγγ. Π. Π. Χρον. ε σελ. 306 ἔνθα καὶ σχόλ. Ι. Ζαγκαρόλα).

Ὁ σκοπὸς παρανόμου ἰδιοποιήσεως ταυτίζεται πρὸς τὸν σκο-

πὸν νὰ ἐκπ. ὁ ὑπαίτιος τὸ πρᾶγμα ὡς ἰδιοκτησίαν τοῦ (Α. Π. 480/1940, Πλημ. Πατρῶν 285/1955).

Ὡς ἰδιοποίησις δὲν νοεῖται ἡ κτήσις νομικῆς κυριότητος, ἢ τις εἶνε ἀδύνατος (Τούση σ. 477 ἐπ.). Ἡ ἰδιοποίησις περιλαμβάνει καὶ τὴν κατανώσειν τοῦ πράγματος καὶ τὴν εἰς τρίτον παραχώρησιν αὐτοῦ (Αιτιολ. σελ. 569).

Ὁ ἀφαιρῶν ἢ παρακρατῶν ἕξον πρᾶγμα καὶ διαθέτων αὐτὸ ὑπὲρ τρίτου, ἰδιοποιεῖται τὴν ἐξουσίαν τῆς διαθέσεως τοῦ πράγματος, ἢτοι ἰδιοποιεῖται αὐτὸ τὸ πρᾶγμα (Αιτιολ. σελ. 569, Α. Π. 273/1953).

Ἡ κρίσις ἐν τῷ ἀντικείμενον τῆς κλοπῆς εἶνε ἰδιαίτερος μετὰ γὰρ ἀξίας, εἶνε ὄλως σχετική καὶ ἀνάλογος τῶν προσώπων, καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου (Αιτιολ. σελ. 566).

Μεταβάλλονται οἱ ὅροι τῆς κλοπῆς, ὅταν ὀρισμένον ποσὸν ἀφορᾷ εἰς ἕνα ὑπερπλουτοῦν ἢ εἰς ἕνα μόλις ἐξαρκοῦντα εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολιτῆν (Αιτιολ. σελ. 566).

Ἐπὶ συμπράξεως πλειόνων, ἀντικείμενον τῆς κλοπῆς εἶνε δι' ἑκάστην τὸν συμμετέχοντων ὄλοκληρὸν τὸ ἀντικείμενον τῆς πράξεως (Αιτιολ. σελ. 566).

Ἄξια νοεῖται ἡ πραγματική, ἢ ἀντικειμενική, ἢ ἀγοραία καὶ ὄχι ἡ ἀπὸ διαθέσεως (Αιτιολ. σ. 566).
 Τὸ ἰδιαίτερος μέγα τῆς ἀξίας τοῦ κλαπέτου ἀποτελεῖ νομικὴν ἔννοια καὶ ὑπόκειται, ἐπομένως, εἰς τὸν ἐλεγχὸν τοῦ ἀκυρωτικοῦ (Διπλωματ. Π. Π. Χρον. α σ. 459 Π. Π. Χρον. ε σελ. 248. Ἀντιθέτως, ἀλλ' οὐχὶ ὀρθῶς, ὅτι ἡ κρίσις περὶ τῆς ἀξίας εἶνε ἀνελέγκτος, Α. Π. 323/1951, 231/1954, 98/1955).

Ἀποτελεῖ ἕξον διὰ τὸν ὑπαί-

τιον πρᾶγμα, τὸ προῖον τοῦ ἀνήκοντος μὲν εἰς αὐτὸν κατὰ κυριότητα πράγματος, ὅπερ ὅμως εἰς ἐνοχικῆς σχέσεως μετ' αὐτοῦ δικαιουται νὰ λάβῃ ἄλλος, ὅστις γίνεται κύριος τοῦ προῖοντος ἐάν κατὰ τὸ ἄρθρ. 1067 Ἀστ. Κώδ. ἀπέκτησε τὴν νομήν (Α. Π. 251/1951).

Ἡ ἐπὶ σκοπῷ ἰδιοποιήσεως ἀφαίρεσις κοινῶν κινητῶν ἀποτελεῖ κλοπὴν καὶ ὄχι αὐτοδικίαν (Α. Π. 251/1951).

Ἐπὶ ὑφαίρεσως, ἢ τις προσβάλλει τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει, εἰς τὴν περιπτώσειν πλειόνων συνιδιοκτητῶν τῶν ὑφαίρεθέντων, ὑφίστανται, πλείονες παραβάσεις τῆς αὐτῆς ποινικῆς διατάξεως διὰ μίαν πράξεως συντελουμένην, ἢτοι ὁμοειδῆς κατ' ἴδεαν ἢ τυπικῆ συμφορῇ ἐγκλημάτων (Πλημ. Σύρου 177/1953).

Ἀμοδιότης. Διὰ τὰ κακούργηματα κλοπῆς κατὰ τὸν δημοσίου καὶ τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἴδε ἄρθρ. 111 Κ. Π. Δ. (Βαδερφτου σελ. 82 ἐπ. καὶ πρὸλεγ.) ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τῶν ν. 1608/1950 καὶ 2865/1954.

Τὸ ἄρθρ. 111 Κ. Π. Δ. ἐφαρμόζεται καὶ διὰ τὰ κατὰ τῆς περιουσίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν καουρήματα (Α. Π. 372/1954).

Εἰς τὸ πενταμελὲς ἐφετεῖον ὑπάγεται γενικῶς ἡ κλοπὴ εἰς βάθρον κακούργηματος καὶ δυνάμει τοῦ ν. δ. 876/1941, ψηφισμα ΑΓ/1947, α. ν. 853/1948, ψήφ. ΟΒ/1949 (Α. Π. 405/1951, 472/1952) Γνωμ. εἰσαγγ. Α. Π. 8/1951).

Ἡ ὑπὸ στρατιωτικοῦ κλοπῆς κληρονομικῶν κινῶν ὑπάγεται εἰς τὴν κοινὰ ποινικὰ δικαστήρια καὶ ὄχι εἰς τὰ στρατοδικεῖα (Α. Π. 257/1952).

Διά τόν χαρακτηρισμόν τῆς κλοπῆς ὡς κακογυήματος ἀρκεῖ νά συντρέχη μία τῶν περιπτώσεων τῶν ἐδαφ. ε καί στ τοῦ ἀρθρ. 374 (Α.Π. 340/1954).
Ἐπί κλοπῆς (ρεύματος παρα-

Ἄρθρον 373.—Ὡς ὑπαίτιος κλοπῆς τιμωρεῖται καί ὁσitis, ἐπὶ σκοπῷ παρανόμου πέρουσαικῆς ὠφελείας ἑαυτοῦ ἢ τρίτου, τυμδωρυχῶν νεκροσυλήση.

Τὸ ἀρθρ. 373 ἀναφέρεται εἰς τὴν κλοπὴν πραγμάτων κατατεθέντων εἰς τάφους.
Ἡ διάταξις τοῦ ἀρθρ. 201 περιλαμβάνει μόνον πράξεις ὑβριστικῆς ἐνῶς ἢ τυμδωρυχίας δὲν εἰς καθ' ἑαυτὴν πράξις ὑβριστικῆς διὰ τὸν νεκρὸν ἢ διὰ τὸν τάφον (Αἰτιολ. σελ. 557).
Προκείμενου περὶ νεκροσυλήσεως δὲν δύναται νά νοηθῆ ἀφαίρουμένον ἢ μόνον κινήτῶν πράγμα (Αἰτιολ. σελ. 557).
Ἡ ἀνευ σκοποῦ παρανόμου περὶ ὑπάγειται εἰς τὸ ἀρθρ. 373 (Αἰτιολ. σελ. 558).

Διασκεκρίμεναι περιπτώσεις κλοπῆς

Ἄρθρον 374.—Ἡ κλοπὴ τιμωρεῖται διὰ καθερέξεως μέχρι δέκα ἐτῶν : α') Ἐάν πρᾶγμα ἀφιερωμένου εἰς τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν ἀφῆρηθῆ ἐκ τόπου προωρισμένου πρὸς ταύτην. β') Ἐάν κλαπῆ πρᾶγμα ἐπιστημονικῆς, καλλιτεχνικῆς ἢ ἱστορικῆς σημασίας, εὐρισκόμενον ἐν συλλογῇ ἐκτεθειμένῃ εἰς κοινὴν θέαν ἢ ἐν δημοσίῳ οἰκήματι ἢ ἐν ἀλλῷ δημοσίῳ τόπῳ. γ') Ἐάν ἡ κλοπὴ γίνῃ εἰς πρᾶγματα μεταφερόμενα δι' οὐδὴποτε μέσου ἐξυπηρετοῦντος τὴν δημοσίαν συγκοινωνίαν ἢ τοποθετημένα εἰς χώρους προωρισμένους ὑπὸ τῶν διεξαχθέντων τῶς μεταφοράς πρὸς τοποθέτησιν τῶν πρόβμεταφορᾶν πραγμάτων ἢ εἰς πρᾶγματα φερόμενα ὑπὸ ταξειδιώτου. δ') Ἐάν ἡ κλοπὴ ἐτελέσθη ὑπὸ πλειόνων ἡνωμένων πρὸς διαπράξιν κλοπῶν ἢ ληστειῶν. ε') Ἐάν ἡ πράξις ἐτελέσθη ὑπὸ προσώ-

που διαπράττοντος κατ' ἐπάγγελμα ἢ κατὰ συνῆθειαν κλοπᾶς ἢ ληστείας. στ') Ἐάν αἱ περιστάσεις, ὅφ' ἂς ἐτελέσθη ἡ πράξις μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ὑπαίτιος εἶνε ἰδιαιτέρως ἐπικίνδυνος.

Ὡς ἀναφέρει ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις καὶ περιπτώσεις διασκεκρίμενης κλοπῆς ἀπουστεύονται. Αἱ διασκεκρίμεναι περιπτώσεις κλοπῆς ἀναγράφονται περιωρισμένως εἰς τὸ ἀρθρ. 374 (Αἰτιολ. σελ. 560).

Περὶπτώσεις α. Τὸ εἰς θρησκευτικὴν λατρείαν ἀφιερωμένον πρᾶγμα πρέπει νά κλαπῆ εὐρισκόμενον ἐν τῷ ἀφιερωμένῳ εἰς λατρείαν τόπῳ, χωρὶς νά εἶνε ἀνάγκη νά ἀποκομιθῆ ἐξ αὐτοῦ, ἢ δὲ πράξις δύναται, κατὰ τοὺς κανόνας, νά εἶνε τετελεσμένη καὶ ἔφθσον τὸ πρᾶγμα εὐρισκεται εἰσὶ ἐν τῷ τόπῳ τῆς λατρείας (Αἰτιολ. σελ. 561).

Τάπητες, καθίσματα, κιβώτια κλπ. πρὸς χρῆσιν τῶν ἐκκλησιαζομένων, δὲν ὑπάγονται εἰς τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὴν λατρείαν. Ταῦτα θεωροῦνται αἱ εἰκόνες ἄγων, τὰ ἱερά σκεύη, οἱ κώδωνες, τὰ κηρία, τὰ θυμιατήρια καὶ γενικῶς τὰ πρὸς ἱεροτελεστῆσαν καὶ ἐν χρῆσει εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς (Κωστῆ γ σελ. 67).

Ἡ διάταξις προστατεύει τὰ πρᾶγματα τῆς λατρείας πάσης γωνίας καὶ ἐλευθέρας θρησκείας (ἀρθρ. 3 Συντάγματος, Βασιλείου σελ. 17).

Ὁ τόπος τῆς λατρείας δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νά εἶνε οικοδομημα (Αἰτιολ. σελ. 561).

Περὶπτώσεις β. Χαρακτηρίζεται ὡς διασκεκρίμενη περιπτώσις κλοπῆς οὐχὶ ἀπλῶς ἐάν κλαπῆ πρᾶγμα περιλαμβανόμενον ἐν συλλογῇ ἐκτεθειμένον εἰς κοινὴν θέαν, ἀλλ' ἐάν τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔχη ἐπιστημονικὴν, καλλιτεχνικὴν ἢ ἱ-

στορικὴν σημσίαν, καὶ τοῦτο διδῶνὰ καταδειχθῆ ὅτι δὲν πρόκειται νά χαρακτηρηθῆ ὡς βαρεία ἢ κλοπὴ ἐν κλαποῦ ἐυτέλῃ ἀντικείμενα κοινῶ ἐμπορίου τυγῶν εἰς προθήκας ἐκτεθειμένα, ἀλλὰ μόνον ἐάν πρόκειται περὶ ἀντικείμενων μουσειῶν ἢ ἄλλων ἰδιωτικῶν συλλογῶν εἰς ἃς ἐπιτρέπεται ἡ ἐπίσκοψις, ἐχόντων ἄξιαν ἱστορικὴν, καλλιτεχνικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν. Αἱ λέξεις «ἢ ἐν δημοσίῳ οἰκήματι» ἢ ἐν ἄλλῳ δημοσίῳ τόπῳ» ἐτέθησαν ἵνα ἀκριβῶς προβλέπεται πᾶσα περιπτώσις τοιαύτης κλοπῆς (Αἰτιολ. 1938 σ. 45).

Περὶπτώσεις γ. Ἐάν ἡ κλοπὴ τεληθῆ διὰ ρήξεως ἢ ἀποκοπῆς τῶν συντετινόντων πρὸς ἔξασφάλισιν τῶν πραγμάτων ἢ κατ' ἄλλο ἕν τινα τρόπον, ἐάν τεληθῆ ἐν δημοσίῳ ὁδῷ ἢ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ εἶνε ἀδιάφορον (Αἰτιολ. σ. 562).

Περὶπτώσεις δ. Διὰ νά ὑπάρξῃ ἡ περιπτώσις τῆς βαρείας κλοπῆς κλοπῆς δὲν εἶνε ἀνάγκη νά γίνῃ ἡ διάπραξις τούτων ἐξακολουθητικῶς (Αἰτιολ. 1938 σελ. 45).

Περὶπτώσεις ε. Ὁ κατ' ἐπάγγελμα ἢ κατὰ συνῆθειαν κλέπτης εἶνε ἰδιοζώντως ἐπικίνδυνος ἐγκληματίας καὶ διὰ τὴν περὶ τὸ κλέπτεν ἐπιτηθειότητα, τὴν ὁποῖαν ἀποκτᾶ διὰ τῆς ἔξεως, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν σταθερότητα τῆς ἐγκληματικῆς βουλήσεως (Αἰτιολ. σελ. 565).

Δὲν ἀπαιτεῖται νά ἔχη καταδικασθῆ προηγουμένως διὰ κλοπῆς ὁ ὑπαίτιος. Ἀρκεῖ νά ἀποδεικνύεται διὰ παντὸς τρόπου ἡ διάπραξις πολλῶν κλοπῶν, ἔστω καὶ ἐν αὐτῶν εἶνε ἀτιμώρητοι διό-

τι λ.χ. παρεγράψαν ή έτελέσθησαν εις την άλλοδαπήν (Αίτιολ. σελ. 565).
Είνε αδιάφορον επίσης αν αι πλεονεξ κλοπαί έγιναν κατά του αυτού προσώπου ή κατά διαφόρων (Τούση σελ. 481 έπ.).
"Ιδε και ύπ' άρθρ. 90 (σ. 152 έπ.).
Περικτωσής στ. Η τέλεις της πράξεως διά κατακινήσεως σπουδαίων υλικών έμποδίων, ή χρησιμοποήσις ουσιωδών σωματικών δυνάμεων ή κατορθών και δολιών μέσων, αποδεικνύει τον ιδιαίτέρως επικίνδυνον χαρακτήρα του δράστου και την ιδιαίτεραν όλως δύναμιν της πράξης αυτών έγκληματικής βουλήσεως (Αίτιολ. σ. 562).

Υπεξαιρέσεις

Άρθρον 376.—1. Ο παρανόμως ιδιοποιούμενος ξένον (ένδλφ ή έν μέρει) κινητόν πράγμα, όπως δήποτε περιελθόν εις την κατοχήν αυτού, τιμωρείται διά φυλακίσεως μέχρι δύο έτών, εάν δέ τό αντικείμενον της υπεξαίρέσεως είναι ιδιαίτέρως μεγάλης αξίας διά φυλακίσεως τουλάχιστον ενός έτους.
2. Εάν ή πράξις ενέχη κατάχρησιν ιδιαίτέρας έμπιστοσύνης, εδέξασάκις πρόκειται περί αντικειμένου έμπιστευμένου τώ υπαίτιω λόγω ανάγκης ή λόγω της ιδιότητος αυτού ως επιτρόπου ή κηδεμόνος του παθόντος ή ως μεσεγγυούχου ή διαχειριστού άλλων περιουσίας, τιμωρείται διά καθείρξεως μέχρι δέκα έτών.
3. Προς τό ξένον πράγμα εξομοιούται και τό ληφθέν τμήμα έμπιστευθέντος τώ υπαίτιω προς πώλησιν κινητού πράγματος, ως επίσης και τό κτηθέν κινητόν πράγμα διά χρημάτων ή άλλου πράγματος έμπιστευθέντων τώ υπαίτιω προς αγοράν ή ανταλλαγάν του κτηθέντος.

Η γενική διατύπωσις της διατάξεως περιλαμβάνει πάντα τά θέματα κατά τά όποια ούδεις ύπάρχει κάτοχος του πράγματος, ή είνε κάτοχος ό υπαίτιος, όπως δήποτε λαβών την κατοχήν είτε διαμέσου συμβάσεως, είτε ευρέσεως, είτε συνεπειά φυσικών δυνάμεων ή τυχαίων περιστατικών (Αίτιολ. σελ. 568).
Η έννοια της κατοχής της ιδιοποίησης του πράγματος και

της αξίας είνε οία και σχετικώς προς την κλοπήν (Αίτιολ. σελ. 569).
Υπαρξίς προθέσεως παρανόμου περιουσιακής ώφέλειας δέν απαιτείται (Αίτιολ. σελ. 569).
Η ύπαρξις του σκοπού της ιδιοποίησης άφίεται εις την έλευθέραν κρίσιν του δικαστού (Αίτιολ. σελ. 570).
Απαιτείται δόλος, συνιστάμενος εις την γνώσιν ότι τό πράγμα είνε ξένον και ότι ή ιδιοποίησις είνε παράνομος (Η Γάφος, Ποιν. Χρον. α σελ. 170. Έφ. Αθηνών 1020/1951, Α.Π. 64/1952, 320/1953).

Η απόπειρα δυσχερώς διακρίνεται από την τετελεσμένην υπεξαίρεσιν (Η Γάφος, Ποιν. Χρον. α σελ. 171).
Ξένον πράγμα νοείται τό ευσκοζόμενον υπό ξένην ως προς τον δράστην κυριότητα, ύφ' ήν έννοια έκλαμβάνεται ή κυριότης εις τό άστικόν δικαίον, και τέλοδν υπό την κατοχήν μόνον του υπαίτιου (Πλημ. Πατρών 217/1953).

Ο μέχρι της αποπληρωμής υπό παρακράτησιν της κυριότητος πώλησας πράγμα, δέν δύναται να έγκαλέση επί υπεξαίρέσει, εφόσον ήγειρεν ήδη άγωγήν περί πληρωμής και δέν εξήτησε προηγουμένως την επιστροφήν του ούτω πωληθέντος (Πλημ. Πατρών 217/1953).

Ξένον είνε τό πράγμα, όταν άνήκη εις την ιδιοκτησίαν άλλου, αποκτήσαντος τουτο κατά νόμιμον τρόπον εκ των έν τώ άστικώ δικαίω άναφερομένων (Α.Π. 360/1953, Η Γάφος, Ποιν. Χρον. α σ. 163, πρότ. άντεισ. έφ. Αθηνών, Ποιν. Χρον. β σελ. 467).
Υπεξαιρέσιν δύναται να διαπράξη και ό κατέχωρ τον πράγμα

διά συμβάσεως παρακαταθήκης (Α.Π. 360/1953, 117/1955).
Η κρίσις του δικαστηρίου ότι δέν ύφίσταται τά στοιχεία της υπεξαίρέσεως, άλλ' ότι πρόκειται περί διαφοράς άστικής φύσεως, ώς άναφερομένη εις πράγματα ενέανέλεγκτος (Α.Π. 220/1952, 321/1952).

Τό άρθρ. 375.1 τιμωρεί γενικώς την υπεξαίρεσιν ως άδίκημα πλημμελή την ιδιοκτησίαν, χωρίς να απαιτή την εις χρέμα άποτίμησιν της αξίας του υπεξαίρεθέντος (Α.Π. 393/1953).

Η εις χρέμα άποτίμησις της αξίας του υπεξαίρεθέντος δέν απαιτείται εις ουδέμιαν περίπτωση εν ούτε του άρθρ. 375 ούτε του άρθρ. 367 (Α.Π. 393/1953).

Διά τον χαρακτηρισμόν της υπεξαίρέσεως ως ιδιαιτέρως μεγάλης αξίας ή ως εύτελοδς, ό νόμος άρκείται εις την κρατούσαν εις τάς συναλλαγάς αντίληψιν και εις τούς κανόνας της κοινής πείρας (Α.Π. 393/1953).

Ματαιωθείσης της τελέσεως του γάμου, συνιστά υπεξαίρεσιν ή μη άπόδοσις των ληφθέντων προς μέλλουσαν σύστασιν προικός (Α.Π. 156/1953).

Σόζυος, εις ένέδδθη άνευ προικοσυμφώνου ποσόν προς άντιμειτώπιον εκ των τόκων αυτού των έξόδων του γάμου, διαπράττει ύπεξαίρεσιν άρνούμενος να επιστρέψη τό ποσόν τουτο, όπερ θεωρείται ως δόθεν συνεπειά έντολής προς διαχείρισιν (Πλημ. Αθηνών 2740/1952).

Η κρίσις του δικαστηρίου της ούσιας περί της ιδιοποίησης ενέανέλεγκτος (Α.Π. 403/1953).
Η παράνομος ιδιοποίησις ποσοδ δοθέντος προς πληρωμήν φόρου άποτελεί υπεξαίρεσιν (Α.Π. 405/1952).

1919, Βαβαράτου Κ.Π.Δ. σελ. 338).
 'Η απόρριψις του περι έμπράκτου μετανοίας Ισχυρισμού δέον να είνε ειδικώς ήτιολογημένη (Α. Π. 113/1953).
 'Επί έμπράκτου μετανοίας, τό Π.ιν. Νόμ. άρθρ. 378, 393.

Ληστεία

Άρθρον 380.—'Ο διά σωματικώς βίας κατά προσώπου ή δι' άπειλών ήνωμένων με έπικείμενον κίνδυνον σώματος ή ζωής άφαιρών παρ' έτέρου ζέρον (έν δλω ή έν μέρει) κινήσδν πράγμα ή έξαναγκάζων είς παράδοσιν τουούτου, ίνα ιδιοποιηθ ή αυτό παρανομός, τιμωρείται διά καθέρξεως.

2. 'Εάν συνεπειά τής πράξεως έπήληθεν ό θάνατος προσώπου τινός ή βαρεία σωματική δλάβη (άρθρον 310), ή εάν ή πράξις έξετέλεσθη μετ' ιδιαιτέρας σκληρότητος έναντίον προσώπου, έπίδύλλεται θάνατος ή ισόδιος κάθειρξις.

3. Αί αύται ποιναι (§§ 1 και 2) έπίδύλλονται είς έκείνον, οστις έν κλοπή έπ' αυτωρώρω καταληφθείς, μεταχειρίζεται σωματικώς ή διάν κατά προσώπου ή άπειλάς ήνωμένας με έπικείμενον κίνδυνον σώματος ή ζωής πρός διατήρησιν του κλαπέντος.

Διά να ύπάρξη τετελεσμένη ληστεία απαιτείται να έπέληθ και ή άφαιρέσις του πράγματος, διότι ή ληστεία είνε άδίκημα στρεφόμενον ούχι κατά τής έλευθερίας, αλλά κατά τής ιδιοκτησίας (Αίτιολ. σελ. 574).
 'Η πρός τουούτον μη έπιτευχθέντα όμως σκοπόν χρήσις βίας συνιστά άπόπειραν (Αίτιολ. σελ. 574).

'Η ψυχολογική βία πρέπει να τελείται δι' άπειλάς περί κινδύνου έπικείμενον (Αίτιολ. σ. 575).
 'Είνε άδιάφορον άν ή βία άπειθύνεται άμέσως κατ' έκείνου παρ' ού πρόκειται να άφαιρεθ ή τό πράγμα ή κατά των όργάνων αυτού, ίδίως έναντίον προσώπων μη κατεχόντων μέν τό

πράγμα, ύποστηρίζοντων όμως τον κάτοχον αυτού και των όποιών ή άντίστασις πρέπει να κατανικηθ ή ώστε να έπιτύχη ό ύπαίτιος να καταλάβη τό πράγμα, π.χ. άμαξηλατών, φυλάκων, συνδων κλπ. (Αίτιολ. σελ. 575).
 Τό αυτό ρηθέν και όταν δέν πρόκειται περί όργάνων του κάτοχου του πράγματος π.χ. τρομοκρατουύται οι κάτοικοι μέρους τινός ή οι διαβάται όδου, οίτινες θα ήτο δυνατόν να παρεμποδίσουν τήν άφαιρέσιν του πράγματος (Αίτιολ. σελ. 576).

'Εν τή έννοιά τής σωματικώς βίας περιλαμβάνεται και ή διά μέσον ύπνωτικών ή ναρκωτικών ή άλλων αναλόγων περιαγωγών είς κατάστασιν άναισθησίας ή

νευ έπρωξις τό γεγονός τής πρό τής έξετάσεως άποδόσεως (Α.Π. 474/1951).

'Εξέτασις υπό τής άρχής νοείται έξέτασις του ύπαίτιου ώς κατηγορουμένου (Ι. Ζησιάδης, Ποιν. Χρον. β σελ. 281, Γ. Χριστόπουλος, Θέμ. ΛΑ σελ. 128, Κωστής α σελ. 448 σημ. α).

'Εξέτασις υπό τής άρχής νοείται ή τε έγκυρος και ή άκύρωσ γενομένη υπό προανακριτικού ύπαλληλου, τακτικού άνακριτού δικαστηρίου, (Ι. Ζησιάδης, Ποιν. Χρον. β σελ. 283), ή άλλης άρχής διοικητικής, ενεργούσης διοικητικήν κατά του ύπαίτιου άνακριτήν (Α.Π. 135/1951).

Τό ζήτημα ότι τά κλοπιμαία άπεδόθησαν πρό πάσης άνακρίσεως είνε νομικόν (Α.Π. 62/1919. 'Αντιθέτως, Α.Π. 58/1952).

'Εξέτασις υπό τής άρχής νοείται και ή ως μάρτυρος (Πλημ. Κορινθου 1027/1953).

'Η άποδόσις ή ή Ικανοποίησις πρέπει να γίνη άνευ παρανομού βλάβης τρίτου τινός.

'Επομένως, δέν έξαλείφεται τό άξιοποιουν άν ό κλέπτης, προκειμένου να άποδόση τό πράγμα είς τον Ιδιοκτήμονα, κλέψη τουτό εκ νέου άπό τον καλή τή τίσει άγοραστήν (Ι. Ζησιάδου, Ποιν. Χρον. β σελ. 283).

'Επί μερικώς Ικανοποίησεως ή άποδόσεως, έφόσον τό ύπόλοιπον μέρος είνε εύτελοθς άξίας, χωρεί τό άρθρ. 377.

'Η έμπρακτος μετάνοια άποτελεί προσωρικόν λόγον έξαλείψεως του άξιοποιουν ύπερ μόνου του έκδηλώσαντος ταύτην (Α.Π. 99/1913, 632/1939).

'Εάν έχώρησεν έμπρακτος μετάνοια, κρίνει τό δικαστήριον των συνόδρων και όχι οι ένορκοι (Α. Π. 51/1909, 138/1909, 64/1916, 62/

κατά ού το ύδιοποιήθέντος τό πράγμα ή υπό τρίτου, ενεργούντος κατ' έντολήν αυτού, κατά τά έν άρθρ. 417 έπ. 428 'Αστ. Κώδικος.

Περί του όρου οικεία βουλήσει' έδε ύπ' άρθρ. 44 (άνωτ. σελ. 72 έπ.).

'Εφόσον δέν προκύπτει άναμφίβολως τό αντίθετον, ή μέχρι τής όπωσδήποτε έξετάσεως του ύπαίτιου υπό τής άρχής άποδόσις του πράγματος, δέον να θεωρηθ ή οικεία βουλήσει γενομένη (Ι. Ζησιάδης, Ποιν. Χρον. β σ. 279).

Οικεία βουλήσει θεωρείται ή γενομένη άποδόσις και όταν προηγήθ προτροπή, έφόσον έγένετο πρό τής έξετάσεως (Α.Π. 69/1861). Τοúτο και άν έτι προηγθ ή άποδόσεως ύποβολή μηνύσεως (όλομ. Α.Π. 180/1915, σχόλ. Ποιν. Χρον. ε σελ. 91. 'Αντιθέτως, 'Εφ. Θεσπιάκης 22/1952, Α. Π. 401/1954).

'Ικανοποίησις, έφόσον δέν έγένητο οικεία βουλήσει του ύπαίτιου, δέν έξαλείφει τό άξιοποιουν (Α.Π. 321/1952, 474/1951).

Δέν άποτελεί οικεία βουλήσει άποδόσιν ή έγκατάλειψις του πράγματος υπό τό δικωκομένου κλέπτου (Α.Π. 6/1855, 145/1891).

'Η περί του έκουσίου και αυθορμήτου τής άποδόσεως κρίσις του δικαστηρίου τής ούσας είνε άνέλεγκτος (Α.Π. 309/1952, 474/1951).

'Η έπίδειξις ελικρινούς μετάνοίας, λαμβανομένη ύπ' όφιν διά τήν έπιμέτησιν τής ποινής, δέν έξαλείφει τό άξιοποιουν, έλλείποντος του στοιχείου τής οικείας βουλήσει άποδόσεως (Α.Π. 309/1952).

'Ελλείποντος του στοιχείου τής οικείας θελήσει άποδόσεως είνε ά-

άνικανότητος πρὸς αντίστασιν (Αιτιολ. σελ. 576. Ίδε καὶ ἄρθρ. 13 δ).

Εἶναι ἀδιάφορον ἂν ἡ κάκωσις ἢ ἡ ἐκφύβησις γίνεται δι' ὀπλων ἢ δι' ἄλλων μέσων καὶ ἂν μὲ ταῦτα ἦτο ἐφωδιασμένος ἀρχικῶς ὁ ὑπαίτιος ἢ τὰ εὐρε κατόπιν (Αιτιολ. σελ. 576).

Αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρ. 380.1 εἶνε ἐπιεικέστεραι τῶν τοῦ ἄρθρ. 366.2 Ποιν. Νόμου (Α.Π. 447/1951).

Παράγρ. 2. Ὁ θάνατος ἢ ἡ βαρεῖα σωματικὴ βλάβη δέον νὰ μὴ προϋπήρχεν ὡς σκοπὸς εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ὑπαίτιου. Διότι ἄλλως ὕφίσταται ὀυρορρῆ τῶν ἄρθρ. 299, 310 καὶ 380 (Τουβη σελ. 493).

Αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρ. 380.2 εἶνε ἐπιεικέστεραι τοῦ ἄρθρ. 363.1 καὶ 364.2 Ποιν. Νόμου (Α.Π. 476/1951, 327/1952).

Ἡ περιπτώσις τῆς ἰδιαίτερας σκληρότητος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἄρθρ. 364 Ποιν. Νόμου (Α.Π. 327/1952).

Διὰ τὴν ἐπιβληθῆ ἢ ποινὴ τοῦ θανάτου ἀπαιτεῖται νὰ συντρέχουν οἱ ὄροι τοῦ ἄρθρ. 86 (Α.Π. 327/1952).

Παράγρ. 3. Εἰς τὴν παράγρ. 1 ἢ περὶ ληστείας ἀπόφασις εἶχε ληφθῆ πρὸ τῆς πράξεως. Ἀντιθέτως εἰς τὴν παράγρ. 3 προϋπήρχεν ἀπόφασις κλοπῆς μεταβληθείσα εἰς τοιαύτην ληστείας. **Ποιν. ἦ.** Ἡ ὑπὸ ληστῶν χάριν ἐκβίασεως ἐρπαγῆ τιμωρεῖται μὲ θάνατον κατὰ τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ ν. ΤΟΔ/1871 (Α.Π. 120/1952).

Ἐφόσον τὸ δικαστήριον δεχθῆ

Φθορὰ ξένης ἰδιοκτησίας

Ἄρθρον 381.— Ὁ ἐκ προθέσεως καταστρέφων ἢ ἐλάττωον ξένον (ἐν δὲ ἄλλοις ἢ ἐν μέρεσι) πρᾶγμα ἢ ἄλλως πῶς καθιστῶν ἀνέφ-

ῆτι ἢ πράξις ἐγένετο κατὰ τροπον ἀπεχθῆ, ἢ ὅτι ὁ δράστης εἶνε ἰδιαίτερος ἐπικίνδυνος, ὑποχρεωτικῶς θα ἐπιβῆλῃ τὴν ποινήν τοῦ θανάτου (Ἄγρ. ἀντιειο. Α.Π. 21/1955).

Διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου ἀρκεῖ νὰ συντρέχῃ μίᾳ τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων (ἀπεχθῆς ἢ ἐπικίνδυνος) (Α.Π. 21/1955).

Δὲν ἀπαιτεῖται αἰτιολόγησις τῶν περὶ ἐκτελέσεως τῆς πράξεως μετ' ἰδιαζούσης σκληρότητος, ἐφόσον γίνεται δεκτὸν ὅτι συντελεῖται τῆς πράξεως ἐπιβληθὲν ὁ θάνατος τοῦ παθόντος (Α.Π. 21/1955).

Δεμοδότης. Καὶ μετὰ τὸν Κ.Π.Δ. τὰ πενταμελῆ ἐφετεῖα εἶνε ἀρτιόδια ἐπὶ ληστείας (Α.Π. 476/1951, 472/1952, 260/1951, 402/1954, 21/1955. Κακουρυ. Ναυπλίου 9/1953. Ἀντιθέτως, Ἐφ. Ναυπλίου 123/1953).

Ἀρμόδια εἶνε τὰ πενταμελῆ ἐφετεῖα καὶ ἐπὶ στρατιωτικῶν (Γνωμ. ἀντιειο. Α.Π. 13/1954).

Ἐπὶ ἀνηλικῶν μὴ συμπληρωσάντων τὸ 17ον ἔτος ἀρμόδιον εἶνε τὸ τριμελὲς ἀνηλικῶν καὶ κατ' ἐφεσιν τὸ παρ' ἐφέταις τοιοῦτον (Α.Π. 432/1953). Ἡ Γάφος, Ποιν. Χρον. α σελ. 191, Ν. Γαδαλῆς, Ποιν. Χρον. α σελ. 264. Ἀντιθέτως, ὅτι ὑπάγεται εἰς τὸ μοιμελές, Τριμ. Ἀθηνῶν 2/1951).

Ἂδε καὶ ὁ ἄρθρ. 86, 374 δ, 471.1. Ὁμοίως ἴδε ἄρθρ. 106, 293.2, 309, 311, 591 στ Κ.Π.Δ.

Ποιν. Νόμ. ἄρθρ. 363 ἐπ.

κτον τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.
«2. Ἐὰν ἡ φθορὰ ἔχῃ ἀντικείμενον πρᾶγμα εὐτελοῦς ἀξίας ἢ ἡ διὰ τῆς φθορᾶς πρᾶξενηθεῖσα ζημία εἶνε ἐλαφρά, ὁ ὑπαίτιος τιμωρεῖται διὰ χρηματικῆς ποινῆς ἢ διὰ φυλακίσεως μέχρις ἑξ μηνῶν».

Ἡ πράξις προσβάλλει μόνον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας (Α.Π. 436/1953).

Ἡ κυριότης ἐπὶ τοῦ πράγματος κρίνεται κατὰ τὸ ἀστικὸν δίκαιον (Α.Π. 436/1953).

Ἀπαιτεῖται ὁλός, συνιστάμενος εἰς τὴν γνώσιν ὅτι πρόκειται περὶ ξένου πράγματος ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει. Βλάβη εἶναι καὶ ἡ ὑπανασίς ἢ παραμόρφωσις τοῦ πράγματος. Ἐπιτοῆς ἢ ὑπερβολικῆς ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ζῶου τινός (Τουβη σελ. 495).

Καὶ ἐμέσως ἂν προήλθεν ἡ βλάβη, τιμωρεῖται κατὰ τὸ ἄρθρ. 381. Οὕτως, ἡ καθορὶς θειωδῶν ὑλῶν πρὸς βλάβην τῶν μεταξοσκωλήκων (Α.Π. 10/1854).

Δυνατὴ καὶ ἡ ἀπόπειρα. Εἶνε ἀνέγκλητος ἡ ἐξ ἀμελείας προξενηθεῖσα φθορὰ (Πλημ. Πατρῶν 285/1955).

Ἡ κρίσις τοῦ δικαστηρίου τῆς οὐσίας περὶ τοῦ εὐτελοῦς ἢ μὴ τῆς ἀξίας τοῦ πράγματος εἶνε ἀνέλεγκτος (Α.Π. 93/1955).

Ἂδε καὶ ἄρθρ. 25, 264, 266, 268, 270, 382—384, 471.4, 473.2, 32, καὶ 48. Ὁμοίως ἄρθρ. 40 ἀ.ν. 1010/1937. Ἀστικὸν Κώδικος ἄρθρ. 282—286.

Ποιν. Νόμ. ἄρθρ. 421.

Διακεκριμένοι περιπτώσεις φθορᾶς

Ἡ ἐλευθέρως πιτηνῶν, ἢ βύθισης δακτυλίου εἰς ἀπόρριπτα βάρη, δὲν ἐπιπράττει μὲν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, καθίστουσιν ὁμως ἀνεπίδεκτον ἀσκήσεως τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαιοῦχου (Αιτιολ. σελ. 579).

Ἀυτονόητον ὅτι ἡ φθορὰ κλπ. πρέπει νὰ εἶνε παράνομος (Αιτιολ. σελ. 580).

Ἡ ἀσκήσις νομιζομένου δικαίουματος δὲν θὰ τιμωρηθῆ ὡς φθορὰ, ἀλλ' ὡς αὐτοδικία (Αιτιολ. σελ. 580).

Ἄρθρον 382.— Ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐν ἄρθρῳ 381 πράξεως: α) εἶναι πρᾶγμα χρησιμεῦον εἰς κοινὸν ὄφελος ἢ β) εἰ

να ιδιαίτερος μεγάλη αξία, ή γ') εν ή φθορά έγνετο διά πυρδ ή τινος τών εν άρθρω 270 μέσων, επίβλεπεται φυλάξεις τουλάχιστον τριών μηνών.

Τό κοινόν δφέλος δέν είνε μόνον όλικόν, άλλα παντός είδους, ώστε εν τή γενικωτέρα ταύτη διατυπώσει περιλαμβάνονται τά πράγματα των παραγράφων 2-5 του άρθρ. 422 Ποιν. Νόμου (Αιτιολ. σελ. 581), ή μνεία των δόπων είνε ένδεικτική (Κωστή γ σελ. 258). Τό άρθρ. 382 δέν τιμωρεί την φθοράν ίδιου του ύπαίτιου πράγματος (Αιτιολ. σελ. 581). Αι περι ζωοκτονίας και περι ζωοκλοπής διατάξεις παραμένουν έθικτοι (Αιτιολ. σελ. 581). Αι παραβάσεις του άρθρ. 4 ά.ν. 1966/1939 προβλέπονται ήδη υπό του άρθρ. 382 (άρθρ. 473.2. 30). Όμοίως αι παραβάσεις του άρθρ. 1 ν. 2918/1920 (άρθρ. 473.

Γενικαι διατάξεις

Άρθρον 383.— Είς τās περιπτώσεις των άρθρων 381 και 382 στοιχ. 6' ή ποινική δίωξις χωρεί μόνον επί έγκλήσει.

Τό προς έγκλησιν δικαίωμα άνηκει εις τόν ιδιοκτήτην του πράγματος, καθόσον ή πράξις της φθοράς προσβάλλει τό δικαίωμα της ιδιοκτησίας (Α.Π. 436/1953). Διώκεται άυτεπαγγέλτως ή κατ' άρθρ. 40 ά.ν. 1010/1937 φθορά άγροτικού κτήματος (Α.Π. 436/1953). Άυτεπαγγέλτως έπίσης διώκεται ή κατά τό άρθρ. 52 ά.ν. 1010/1937 φθορά (Α.Π. 135/1952 168/1954, 348/1954). Φθορά κατά της περιουσίας του πανεπιστημίου διώκεται άυτεπαγγέλτως, καθόσον τό πανεπιστήμιον είνε προσωρισμένον προς δημόσιαν ώφέλειαν (Α.Π. 279/1930). Η δασική φθορά διώκεται άυτεπαγγέλτως κατ' άρθρ. 1 ν. 482/1943 (Εφ. Θεσ/νίκης 272/1951). Επί άγοντος τό 17ον έτος άνηλικού έγκυρος ή έγκλησις τώσον αύτου όσον και του άσκούντος την πατρικήν έξουσίαν (Α.Π.

δικαίωμα προς έγκλησιν έχει μόνον αύτός (Πλημ. Κερκύρας 202/1955). Ίδε και άρθρ. 118. Ποιν. Νόμ. άρθρ. 426.

Άρθρον 384.— Είς τās περιπτώσεις των άρθρων 381 και 382 στοιχ. 6' τό αξιόποινον εξαλείφεται, εάν ό ύπαίτιος, οικεία θελήσει, πριν έτι έξετασθί δπωσθήποτε περι της πράξεώς του υπό της άρχης, ενήργησεν άνευ παρανόμου θλάβης τρώου τινός, την πλήρη άποκατάστασιν του φθαρέντος πράγματος ή την έντελη ήκανονιστικήν του ζημιωθέντος. Η μερική άποκατάστασις ή ήκανονιστικής εξαλείφουσι τό αξιόποινον κατά τούτο μόνον τό μέρος.

Τό άρθρ. 384 περιέχει διάταξιν περι έμπράκτου μετανοίας άνόλογον προς την του άρθρ. 379 (Αιτιολ. σελ. 582). Ίδε υπ' άρθρ. 379.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Έκθίσις

Άρθρον 385.— 1. Όστις, έκτός των εν άρθρω 380 περιπτώσεων, επί σκοπώ του να περιποιήση εις έαυτον ή εις άλλον παράνομον περιουσιακόν όφελος, έξαναγκάζει τινά δια θίας ή άπειλής εις πράξιν, παράλειψιν ή άνοχήν, έξ ής επέρχεται ζημία εις την περιουσίαν αύτου του έξαναγκασζομένου ή άλλου, τιμωρείται: α) κατά τά εν άρθρω 380 §§ 1 και 2 όριζόμενα, εν ή πράξις έτελέσθη διά σωματικής θίας κατά προσώπου ή δι' άπειλών ήνωμένων με έπικειμενον κίνδυνον σώματος ή ζωής, β) κατά πάσαν δ' άλλην περίπτωσην διά φυλακίσεως, τούλάχιστον τριών μηνών. 2. Αι διατάξεις του άρθρου 72 περι οίκου έργασίας έχουσι και εν προκειμένω εφαρμογήν.

Ός αναφέρει ή εισηγητική Έκθεσις, ώς άπάτη εν στενή έννοια χαρακτηρίζεται ή επί σκοπώ παρανόμου περιουσιακού όφέλουσ βλάβη άλλου. Αντιθέτως, ή δι' άπάτης πρόκλησις άπλής βλάβης εις άλλον άνευ άποκατάστασις άντιστοίχου όφέ-

λους, ανάγεται εις Ίδιον Εγ-
κλημα».

Τό άρθρ. 385 μόνον κατά βαθ-
μόν αξιοποιήτου διακρίνει μετα-
ξύ των προς έκβασιν χρησιμο-
ποιηθεισών άπειλων. Διότι τό
έγκλημα τής έκβιάσεως είνε πε-
ρυσσιασκόν, έπομένως δέν έχει
σημείωσιν τινά άν ή άπειλή έ-
στρέφετο εις πράξεις θεμιτάς ή
μή (Αιτιολ. σελ. 586).

Τό άρθρ. 385 δέν έπανελάβε
τήν διάταξιν του άρθρ. 369 Ποιν.
Νόμου, διότι εις τό θέμα τοϋτο
πρόκειται άπόπειρα έκβιάσεως
και παρέλκει συνεπώς ιδιαιτέρα
διάταξις. Έάν όμως τό έπιζη-
τούμενον ιδιωτικόν όφελος δέν
είνε παράνομον άλλα νομίμον,
δέν απαιτείται ποινική διάταξις,
έρκουτος του πειθαρχικού κο-
λασμού διά τήν άναξιοπρέπειαν
τής διαγωγής (Αιτιολ. σελ. 586).

Η διάταξις του άρθρ. 370
Ποιν. Νόμ. υπάγεται εις τό άρθρ.
385 (Αιτιολ. σελ. 586).

Ουχι αύτή αύτη ή άσκησις δι-
καιώματος, άλλ' ή άπειλή άσκή-
σεως αυτού συνιστά τήν έκβία-
σιν (Α.Π. 78/1954).

Τό παράνομον όφελος δέον
νά είνε περιουσιακόν, τοιοϋτο
δέ είνε δυνατόν νά έπιδιωχθή,
και άπό μοναχών, ως δυναμένων
νά άποκτήσουν περιουσίαν (Α.Π.
243/1953).

Τό παράνομον όφελος δύνα-
ται νά είνε άμεσον και σύγχρο-
νον ή έμμεσον και έπί προσδο-
κία (Κωστή γ σελ. 31).

Τό άδικημα τής έκβιάσεως δέν
έξαρτάται έκ του νομίμου ή μη
των πράξεων δι' ών έγένοντο αί
άπειλαι. Η άπειλή μάλιστα πρά-
ξεων, μη στερουμένων νομίμου

ύποστάσεως, προσφορώτερα πα-
ριστάται προς έκβασιν και ευ-
χρόστερον άγει προς τελεσίουρ-
γίαν του έγκλήματος (Κωστή α
σελ. 29, Α.Π. 136/1895, 239/1919,
1340/1948, Πλημ. Πατρών 284/
1951).

Απαιτείται έπέλευσις τής ζη-
μιάς, δι' ης έπιτυχάνεται ή ώ-
φέλεια του ύπαίτιου ή τρίτου
(Αιτιολ. σελ. 586, Πλημ. Πατρών
284/1951).

Τό άρθρ. 385 είνε έπικειστέ-
ρον του άρθρ. 368.2 Ποιν. Νόμ.
(Πλημ. Πατρών 284/1951).

Η δι' έκβιάσεως άπόσπασις
ύποσχέσεως περι χορηγήσεως
πράγματός τινος, έφόσον δέν ε-
πιαματοποιήθη ή χορήγησις, ά-
ποτελεί άπόπειραν (Πλημ. Πα-
τρών 284/1951).

Διά τήν έκβασιν, εκτός των
λοιπών στοιχείων, απαιτείται έξ-
αναγκασμός τινος διά βίας ή
άπειλής εις πράξιν, παράλειψιν
ή άνοχήν, έξ ης έπέρχεται ζημία
εις τήν περιουσίαν αυτού του έξ-
αναγκαζομένου ή άλλου (Α.Π.
62/1953).

Έκβιάσις άνευ θητείας χωρο-
φυλάκων κατά ιδιωτών υπάγεται
εις τήν άρμοδιότητα των κοινών
ποινικών δικαστηρίων (Α.Π. 371/
1951).

Έκβιάσιςπραχθείσα υπό δη-
μοσίου ύπαλλήλου (άρθρον 13)
υπάγεται εις τά πενταμελή έφε-
τεία κατά τον ά.ν. 853/1948
(Πλημ. Τριτόλεως 63/1953, Ι. Ζαγ-
κράκης, Ποιν. Χρον. β σελ. 186.
Αντιθέτως Πλημ. Αθηνών 691/
1952).

Ίδε και άρθρ. 86, 330, 473.2.26.
Όμοίως άρθρ. 45 Κ.Π. Δ. Βαδα-
ρέτου σελ. 35.
Ποιν. Νόμ. άρθρ. 368.

Απάτη

"Αρθρον 386. — 1. "Όστις, έπί σκοπώ του νά περιποιήσθ εις
εαυτόν ή εις άλλον παράνομον περιουσιακόν όφελος, δλάπτει ξένην
περιουσίαν, πείθων τινά -διά τής έν γνώσει παραστασάσεως ψευδών
γεγονότων ως άληθών ή δι' άθέμετον άποκρύψεως ή παρασωπηή-
σεως άληθών εις πράξιν, παράλειψιν ή άνοχήν, τιμωρείται διά φυ-
λακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών, εάν δ' ή προξενηθείσα ζημία
είναι ιδιαιτέρως μεγάλη διά φυλακίσεως τουλάχιστον δύο έτών".

2. Αί διατάξεις του άρθρου 72 περί οίκου έργασίας έχουσι και
έν προκειμένω έφαρμογήν.

3. Επιδάλλεται κάθειρξις μέχρι 10 έτών: α) Έάν δ ύπαίτιος
μετέρχεται τήν άπάτην κατ' έπάγγελμα ή κατά συνήθειαν και δ
Έάν αί περιστάσεις ύφ' ας έτελέσθη ή πράξις μαρτυρουσιν ότι ο
ύπαίτιος είνε ιδιαιτέρως επικίνδυνος.

Απάτη κυρίως είνε ουχι ή έ-
πιδιώξις βλάβης τής περιουσίας
άλλου χάριν αύτης τής βλάβης,
άλλα ή βλάβη άλλου τριος περι-
ουσίας προς τον σκοπόν τής έ-
πιτεύξεως παράνομου όφελους
(Αιτιολ. σελ. 587).

Η άποκλειστική έπιδιώξις τής
βλάβης δι' έξαιτιατήσεως τιμωρεί-
ται κατά τό άρθρ. 389 (Αιτιολ.
σελ. 587).
Τό έπιδιωκόμενον όφελος πρέ-
πει νά είνε περιουσιακόν και πα-
ράνομον, ως και εις τήν περιπτώ-
σιν του άρθρ. 385 (Αιτιολ. σ. 587).
Εις τό παράνομον περιουσια-
κόν όφελος δέν είνε άπαραίτη-
τον ν' άποβλέπη ό ύπαίτιος δι-
εαυτόν, άλλα δύναται ν' άπο-
βλέπη εις αυτό και υπέρ τρίτου
(Αιτιολ. σελ. 587).

Διά νά υπάρξη τετελεσμένη ά-
πάτη, δέον νά έπέλθη έκ τής πρά-
ξεως ή παραλειψεως βλάβη ξένης
περιουσίας. Η ξένη περιουσία δέν
είνε ανάγκη νά άνήκη εις τον ά-
πατηθέντα. Δυνατόν άλλος νά εί-

νε ό άπατηθείς και άλλος ό βλα-
πόμενος (Αιτιολ. σελ. 589).
Εις τό άρθρ. 386 ύπόκειται και
ή περιπτώσις τής χρησιμοποίη-
σεως έξαιτιατήσεως τελεσθείσης
παρ' άλλου του άρθρ. 396.2 Ποιν.
Νόμου (Αιτιολ. σελ. 590).

Η άπάτη τιμωρείται έξ Ισού
επτε έντός, επτε εκτός των συμβο-
λαίων γενομένη (Αιτιολ. σ. 590).
Η διά τήν συγκρότησιν τής
έννοιας τής άπάτης άλλου τριος
τής άληθείας δέον νά άναφέρε-
ται εις έπράγματα» υπό τήν ευ-
ρείαν τής λέξεως σημασίαν, έξω-
τερικήν έχοντα ύπόστασιν και ύ-
ποπίπτοντα άμέσως ή μη εις τάς
αίσθήσεις, καθ' ό άναγόμενα ει-
τε εις τό παρελθόν επτε εις τό
παρόν (Α.Π. 3/1953).

Δέν θεωρουται «πράγματα»
τά εις τήν ένδόμυχον πρόθεσιν
και διάνοιαν του πράττοντος πε-
ρι μελλούσης στάσεως του ανα-
φερόμενα καθ' όσον δέν δύναται
νά έλεγχθη τότε έλήφθη ή από-
φασις τής, μη εκτελέσεως τής υ-

ποσχέσεως (Α. Π. 3/1953).
Δέν υφίσταται άπάτη, όταν ό
πρωβας εις πράξιν βλαπτικήν τής
περιουσίας δέν παρεπλανήθη, άλλ-
λά τουναντιόν φέρεται κατάγω-
φθεις ως συμμετασχών δολώς
εις τήν πράξιν (Α.Π. 9/1953).

Η βλάβη δύναται να είνε ει-
τε θετική είτε άποθετική (Πρότ.
άντειο. Α.Π. Ποιν. Χρον. γ σελ.
127).

Περιουσία νοείται όχι μόνον
τό δικαίωμα κυριότητος, άλλά
τό σύνολον των χρηματικών ά-
ξίας άγαθών (έμπράγματα, προ-
σωπικά, χρηματικής άξίας δι-
καιώματα, νομή, άπαιτήσεις, μέ-
σα άποδείξεως) (Πρότ. άντειο.
Α.Π. Ποιν. Χρον. γ σελ. 127).

Δέν είνε άπαραίτητον ότως ή
ζημία είνε ένεστώσα καί άμεσος.
Διότι καί ή άπειλή ή ό κίνδυνος
τής περιουσίας εν τώ μέλλοντι
λόγω έμπλοκής εις δαπανηρόν
δικαστικόν άγώνα (Α. Π. 108/
1907) συνιστά περιουσιακήν βλάβη-
ν (Πρότ. άντειο. Α. Π. γ σελ.
127).

Αι διατάξεις του Π. Κ. περί
άπάτης είνε έπιεικέστεραι των
του Π.Ν. (Α. Π. 16/1953, 113/
1954).

Τό δόκιμα θεωρείται τετελε-
σμένον άφ' ης έπέλη ή βλάβη
εις τόν παθόντα καί ή αντίστοι-
χος ώφέλεια εις τόν άλλον
(Α.Π. 16/1953).
Η παρσιώπησις ή ή άπόκρυ-
φισ καθίσταται άθέμιτος διά τής
έπιτηδείως καί τεχνηέντως ενι-
σχυομένης πλάνης εκείνου από
των όποιον άποκρύπτεται ή ά-
λήθεια (Α.Π. 152/1953).

Κύριον συστατικόν του άδική-
ματος είνε ή δι' έξαπατήσεως
τινός, διά παραστάσεως έν γνώ-
σει ψευδών γεγονότων ως άλλη-
θών, βλάβη ξένης περιουσίας,

έπί σκοπώ περιουσιακού όφέλους
(Α.Π. 212/1953).

Πρός ύπαρξιν του άδικήματος
άρκει ή συνδρομή μιās τών έν
παραγρ. 1 διαφεκτικώς άναφε-
ρομένων δολών παραστάσεων
(Α.Π. 10/1954).

Δέν άπαιτείται ό συνεπέλα
τής πλάνης ένεργήσας τήν επι-
βλαβήν πράξιν να ήτο πράγ-
ματι εις θέσιν να διαθέση τήν
ξένην περιουσίαν (Α.Π. 72/1954).

Τήν έκ τής έξαπατήσεως βλά-
βην δέν άποκλείει ή κατά του
έξαπατησαντος άξίωσις του πα-
θόντος περί άποζημιώσεως, βά-
σει ύφισταμένης τυχόν συμβατι-
κής σχέσεως καί ή έπιδιώξις τής
ίκανοποιήσεως του διά προσφω-
γής εις τά δικαστήρια (Α.Π. 72/
1954).

Εάν έλλείπη ό σκοπός έπιτεύ-
ξεως παρανόμου όφέλους, χωρεί
τό άρθρ. 389 (Α.Π. 113/1954).

Περιουσιακόν όφελος είνε τό
επαγόμενον αύξησιν τής περιου-
σιακής καταστάσεως (Α. Π. 113/
1954).

Παράρνημον είνε τό όφελος ό-
τινά άξίωσιν κατά του παθόντος
(Α. Π. 113/1954).

Δέον να υφίσταται σχέσις αί-
τιου καί αίτιατου, μεταξύ αίτιου
καί άποτελέσματος, μεταξύ τής
ένεργείας του δράστου (παρά-
στάσις ψευδών γεγονότων) καί
τής προκληθείσης πλάνης (Α. Π.
163/1951, 10/1954).

Η ύποσχέσις περί μέλλοντος
να συμβή γεγονότος καί ή λήψις
ένεκα ταύτης χρημάτων ή άλλων
παροχών δέν άποτελεί άπάτην,
έναν δέν πραγματοποιηθή τό ύ-
ποσχεθέν, άλλ' ή άθέτησις τικτει
άστικώς συνεπέλας (Α. Π. 148/
1926 - Πλημ. Καλαμών 40/1953,
Έφ. Ναυπλ. 35/1953. Ίδε όμως

Τιμωρείται επί άπάτη ό ψευ-
δος έν γνώσει παραστήσας εις
τόν μνηστήν, διε έπικολογγά ένση-
μα του Ι.Κ.Α. άναλογούντα έφ-
όκλήρου του μισθού, ένώ ή έ-
πικόλλησις είνετο διά μικρότε-
ρον ποσόν (Α. Π. 79/1953).

Περιουσία νοείται τό σύνολον
των οικονομικών, ήτοι των χρη-
ματικών άξιών έχόντων άγαθών,
είτε πραγμάτων είτε δικαιωμά-
των, άτινα άνήκουν εις έτερον
(Α.Π. 71/1955).

Βλάβη τής περιουσίας νοείται
ή επί έλαττον τής άξίας αύτης
διαφορά, ήτις έπέρχεται έκ τι-
νων των ένεργειών ή παραλει-
ψεων του δράστου (Α.Π. 71/1955).

Η ποινή τής άπάτης έπιβάλλε-
ται καί επί παραβάσεως του
άρθρ. 87.1 του κώδικος περί φο-
ρολογίας καίνου (Πλημ. Αγρι-
νίου 45/1951).

Δέν άποκλείεται συρροή άπά-
της καί πλαστογραφίας καί δέν
άσκει έπύρολην τό ότι προς διευ-
κόλυσιν τής άπάτης εγένετο ή
πλαστογραφία (Α.Π. 396/1954).

Μόνον όταν ή χρήσις του πλα-
στού έγγραφου δέν προβλέπεται
ως έπιβαρυντική περιπτώσις τής
πλαστογραφίας, ύπάρχει συρ-
ροή άπάτης καί πλαστογραφίας
(Σχόλ. Α. Μπουροπούλου Ποιν.
Χρον. ε σελ. 38).

Η ύποβολή των ψευδών
καταθέσεων εις τήν εισαγγελί-
κήν άρχήν, άποτελοδσα όλοει-
πράξιν άξιοποιήσεως των ψευ-
δορκιών, δέν θεμελιού αύτοτε-
λές άδίκημα άπάτης (Πλημ. Πει-
ραιώς 937/1954).

Τό ιδιαιτέρως έπικίνδυνον είνε
νομική έννοια ύποκειμένη εις τόν
Έλεγχον του Α.Π. κρίνοντος επί
τη βάσει των άνελέγκτως γενο-

ριστατικών (Α.Π. 372/1954).
Τό άθέμιτον τής παρσιώπη-
σεως άλλων γεγονότων υφίστα-
ται όταν ό παρσιώπων ύπο-
χρεούται είτε έκ του νόμου είτε
έκ συμβάσεως προς άνακοίνω-
σιν (Α.Π. 392/1954).

Δέν είνε άθέμιτος ή έν δικήν
προσωρινών μέτρων παρσιώπη-
σις ύπό του ένάγοντος τής ύπ-
αύτου πρό τής συζήτησεως τής
αίτήσεως πώλησεως του άκινή-
του (Α.Π. 392/1954).

Απαραίτητον στοιχείον είνε ή
έπέλευσις βλάβης εις ξένην πε-
ριουσίαν, άδιαφόρου όντος άν
τό σκοπούμενον όφελος έπιτεύ-
χη ή μη (Α.Π. 22/1955).

Δέν άπαιτείται έν τή άποφά-
σει ειδική μνεία τής δολίας προ-
αίρεσεως, συναγομένης έκ τής
περί ένοχής άνελέγκτου κρίσεως
του δικαστηρίου τής ούσις (Α.Π.
22/1955).

Τό έγκλημα τής άπιστίας
(άρθρ. 390) είνε διάφορον του
τής άπάτης καί άν έτι ό πράξας
τήν άπάτην είνε άντιπρόσωπος
καί διαχειριστής τής περιουσίας
του παθόντος (Α. Π. 148/1955).

Διά τήν έπιβολήν καθείρξεως
άρκει ή μία τών έν παραγρ. 3
περιστάσεων (Α. Π. 148/1955).

Εφόσον εις τό βούλευμα άνα-
φέρονται λεπτομερώς αι περιστά-
σεις ύφ' ός έτελέσθη ή άπάτη,
έξ ών έκριθη ό ύπαίτιος ως ίδιαι-
τέρως έπικίνδυνος, δέν υφίστα-
σται έλλειψις ειδικής αίτιολο-
γίας (Α. Π. 148/1955).

Ο ψευδός παραστήσας ότε
διά των γνωρισμάτων του θα ήδύ-
νατο να έπιτύχη διορισμόν του
παθόντος, καί λαβών παρ' αύ-
του, πεισθέντος εις τάς ψευδείς
βεβαιώσεις, ώρισμένον ποσόν, τι-
μωρείται επί άπάτη (Α.Π. 212/53).

Προκειμένου περί άπάτης διά ψευδών παραστάσεων πρὸς τὸν συμβολαιογράφον ἢ ἀποκρύψεως ἀπ' αὐτοῦ ἢ παρασιωπήσεως τῆς ἀληθείας, ἀπαράιτητος εἶνε ἡ ἀρνητικὴ ἐνέργεια αὐτοῦ καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπέλευσις τῆς βλάβης εἴτε αὐτοῦ εἴτε τρίτου (Α. Π. 33/1954).

Ἡ άπάτη τῆς παραγράφ. 1, εἴτε μεγάλη εἶνε ἢ ζημία εἴτε μὴ, ἀποτελεῖ πλημμέλημα (Α. Π. 7/1953).

Ἄπάτη εἰς βάρος τοῦ ὀργανισμοῦ περιβάλλουσας Ἰσραηλιτικῶν Ἑλλάδος υπάγεται εἰς τὸ πενταμελές ἐφετεῖον, ἐφόσον πρόκειται περὶ βλάβης ἀνωτέρας τῶν 100.000 μεταλλικῶν (Ἐφ. Θεσ/ἀντικῆς 37/1954).

Ἡ ἀπόκρυψις τῆς συγκυριότητος ἄλλου ἐπὶ λοχείου τῆς Ἐνώσεως Συνακτῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀποκομισῆς ὀλοκλήρου, τοῦ κέρδους, συνιστᾷ άπάτην (Α. Π. 72/1954).

Ἡ ἀπόκρυψις τῆς ἀληθείας, δυναμὶ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἡ πλάτη, συνιστᾷ τὸ στοιχεῖον τοῦ άθεμίτου (Α. Π. 72/1954).

Ταυτότης άπατηθέντος καὶ ζημιωθέντος δέν απαιτεῖται (Ἄγρ.

Ἄπατη περὶ τῶς ἀσφαλείας

Ἄρθρον 388—1 Ὅστις, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παρ' αὐτοῦ ἢ ἑτέρου τινὸς εισπράξεως τοῦ ποσού, διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι ἠθρολισμένοι ἀντικειμένον τι κινήτων ἢ ἀκινήτων, ἐπιφέρει τὴν πραγματώσειν τοῦ καθ' οὗ ἡ ἀσφάλειαις κινδύνου, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως τοῦλάχιστον ἐξ μηνῶν.

2. Εἰς τὴν αὐτὴν ποινὴν ὑπόκειται, ὅστις ἐπὶ τῷ ἀνωτέρω σκοπῷ προξενεῖ εἰς ἑαυτὸν σωματικὴν βλάβην ἢ ἐπιτείνει τὰς συνεταιρας σωματικῆς βλάβης ἐπελθούσης ἐξ άτυχήματος.

Τὸ ἄρθρ. 388 καλύπτει ἐν μέρει καὶ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρ. 1 παράγρ. 4 καὶ 5 ν. περὶ ναυτοπάτης (Αἰτιολ. σελ. 592).

Ὁ ὅσλος ἐγκτεται εἰς τὴν θέλησιν πραγματώσεως τοῦ κινδύνου καθ' οὗ ἡ ἀσφάλεια, πρὸς τὸν σκοπὸν εισπράξεως τῆς ἀσφαλείας (Σιφναίου σελ. 1030).

Τὸ ἄδίκημα θεωρεῖται τετελεσμένον εὐθὺς ὡς πραγματοποιηθῆ ὁ κίνδυνος.

Δυνατὴ καὶ ἀπόπειρα. Κατ' ἰδέαν συρροῇ μὲ τὸ ἄδίκημα τοῦ ἐμπρημοῦ εἶνε δυνατὴ (Τουση σελ. 509).

Ἰδε καὶ ἄρθρ. 386 ἐπ.

Ἄπατη πρόκλησις βλάβης

Ἄρθρον 389—1 Ὅστις ἐκ προθέσεως παρανόμως δλάπτει ξένην περιουσίαν, πειθῶν τινά, διὰ τῆς ἐν γνώσει παραστάσεως ψευδῶν γεγονότων ὡς ἀληθῶν ἢ δι' άθεμίτου ἀποκρύψεως ἢ παρασιωπήσεως ἀληθῶν, εἰς πρᾶξιν, παραλείψιν ἢ άνοχὴν τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν ἢ διὰ χρηματικῆς ποινῆς.

2. Ἡ ποινικὴ δῶξις χωρεῖ μόνον ἐπὶ ἐγκλήσει.

Ἐξαιρουμένου τοῦ σκοποῦ τῆς πράξεως, τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τοῦ ἀδικήματος ταυτίζονται πρὸς τὰ τῆς άπάτης καὶ ἐφαρμόζονται συνεπῶς τὰ περὶ αὐτῆς (Αἰτιολ. σελ. 593).

Ἄπαιτεῖται βλάβη παράνομος, ὅπως καὶ ἡ πρᾶξις τῆς άπάτης άπαιτεῖ ἄσκοπὸν παρανόμου ὀφέλους (Αἰτιολ. 593).

Εἰς τὸ ἄρθρ. 389 υπάγεται καὶ ἡ περίπτωση τοῦ ἄρθρ. 440 Ποιν. Νόμου. Ἐπίσης υπάγονται αἱ περιπτώσεις τοῦ ἄρθρ. 1 παράγρ. 4 καὶ 5 τοῦ ν. περὶ ναυτοπάτης τοῦ 1845 (Αἰτιολ. σελ. 622, 600).

Δυνατὴ καὶ ἀπόπειρα. Ἰδε καὶ ἄρθρ. 80,2, 117 ἐπ. 379, 386 ἐπ. 393, 474,3,48.

ἀντισ. Α. Π. Ποιν. Χρον. 6 σ. 215).

Ἀπαράδεκτος ἔφεσις κατὰ βουλήματος παραπέμποσα ἐπὶ άπάτη εἰς βαθμὸν πλημμελήματος (Α. Π. 144/1954).

Ὁ διωχθεὶς ἐπὶ παραβάσει τοῦ ἄρθρ. 79 ν. 5960/1933 περὶ ἐπιταγῆς, ἐγκώρως τιμωρεῖται ἐπὶ άπάτη (Α. Π. 432/1951).

Ἡ ψευδὴς παράστασις τινος ὡς διπλωματούχου ἰατροῦ συνιστᾷ άπάτην τοῦ ἄρθρ. 386, οὐδαμῶς ταύτης ἀποτελοῦσης ἀναγκαστῶν μέσων πρὸς τέλεσιν τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τῶν ἄρθρ. 1, 141 καὶ 113 ἀ.ν. 1565/1939 περὶ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος (Α. Π. 355/1952).

Ἐπὶ άπάτης εἰς βαθμὸν κακούργηματος κατὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν ἀρμόδιον εἶνε τὸ Ἐφετεῖον (Α. Π. 372/1954, 148/1955. Ἀντιθέτως σ. 404. Α. Μπουροπ. Ποιν. Χρον. σελ. 70).

Ἄπατη εἰς βαθμὸν πλημμελήματος ἀναρμοδίως παρεπέμφθη εἰς κακούργιοδικεῖον (Α. Π. 243/1953).

Ἰδε καὶ ἄρθρ. 387-393. Ὁμοίως ν. 1608/1950, Βαδαρίτου Κ. Π. Δ. σελ. 82 ἐπ.

Ποιν. Νόμ. ἄρθρ. 396, 398-399.

Ἄπατη εὐτελοῦς ἀξίας

Ἄρθρον 387— Ἐὰν ἡ ἐκ τῆς άπάτης προξενηθεῖσα ζημία εἶναι εὐτελοῦς ἀξίας, ἐφαρμόζονται ἀναλόγως αἱ διατάξεις τῶν παρ. 1 καὶ 2 τοῦ ἄρθρου 377.

Τὸ ἄρθρ. 387 εἶνε ὁμοιον πρὸς τὸ ἄρθρ. 377 περὶ κλοπῶν καὶ ὑπεξαίρέσεων εὐτελοῦς ἀξίας, τοῦ αὐτοῦ συντρέχοντος λόγου

Ἡ ἀνωτέρας τιμωρίας καὶ μόνον ἐπὶ ἐγκλήσει (Αἰτιολ. 1938 σελ. 46).

Ἰδε καὶ ὑπ' ἄρθρ. 377, 393.

Άρθρον 390.— Όστις έκ προθέσεως ζημιώσιν τήν περιουσίαν άλλου, ής έχει δυνάμει του νόμου ή δικαιιοπραξίας τήν (έν δλω ή έν μέρει ή δι' ώρισμένην μόνον πράξιν) επιμέλειαν ή διαχειρίσιν, τιμωρείται διά φυλακίσσεως.

Τό άρθρ. 390 επαναλαμβάνει τήν χρησιμον διάταξιν του άρθρ. 402 α Ποιν. Νόμου (Αιτιολ. σελ. 593).

Η ζημία προξενείται διά κα- ταχρήσεως τής εξουσίας, ήν έχει ό υπάιτιος πρός διάθεσιν τής ζη- μιουμένης περιουσίας. Ός διά- θεσις νοείται ή πράξις και ή παράλειψις (Αιτιολ. σελ. 594).

Τό άρθρ. 390 τιμωρεί τήν κα- τάχρησιν τής εμπιστοσύνης. Έφόσον υπάιτια είνε πρόσω- πα έχοντα τήν ιδιότητα του ύ- παλλήλου προβλέπουν τά άρθρ. 256, 257. Έφόσον δέ οι υπάιτιοι δέν είνε υπάλληλοι, θά εφαρμο- σθή τό άρθρ. 390 (Αιτιολ. σελ. 448).

Υποκείμενον του εγκλήματος δύνανται να είνε πās έχων δια- χειρίσιν ή επιμέλειαν άλλου τής περιουσίας. Αν ή περιουσία είνε δημοσία κλπ. εφαρμόζεται τό άρθρ. 256, εφόσον το άδίκημα έ- χει σχέσιν πρός τήν άσκησιν τής υπηρεσίας (Α. Π. 190/1951, "Ιδε όμως και Α. Π. 344/1954, δι' ής εφηρμόσθη τό άρθρ. 390 και επί δημοσίου υπαλλήλου. Όμοίως Ιδε ΕΙδ. Δικ. άρθρου 80 Συντάγματος 5/1951, Ποιν. Χρον. α σελ. 143).

Τελεσσομένην είνε τό άδίκημα εϋθύς ώς επέλθη ή ζημία (Α. Π. 459/1931).

Δυνατή και άπόπειρα (Α. Π. 459/1931).

Απαιτείται δόλος, άρκοϋντος και του ένδεχομένου (Κωστή γ σελ. 162, Τούση σελ. 511).

Η έπελθοϋσα ζημία δύνανται να είνε θετική ή άποθετική (Α. Π. 140/1916). Δυνάμει του νόμου διαχειρίσιν άλλου τής περιουσίας Ιδε "Αστ. Κώδικος άρθρ. 1500, 1501 έπ., 1631, 1698, 1700, 1692, 831, 2020, 1412. Όμοίως Πολ. Δικον. άρθρ. 888, 889, 961, 962, Έμπορ. Νόμ. άρθρ. 574 έπ. 577 έπ.

Δέν αποκλείεται ή εφαρμογή του άρθρου όταν ή ζημία προε- κλήθη δι' ένεργειών του διαχει- ριστου έντός τής νομίμου δικαιο- δοσίας του γενομένων, εφόσον εκ τούτων επήλθε ζημία τής πε- ριουσίας εκ προθέσεως (Α. Π. 344/1954).

Τό άρθρον 390 εφαρμόζεται και επί ζημίας τής περιουσίας τής Ένώσεως Οίνοπαραγωγών Σάμου και των Συνεταιρισμών, παρά τήν διάταξιν του άρθρ. 7 ν. 6085/1934 (Α. Π. 370/1954).

Είνε διάφορον τό εγκλημα τής άπιστίας του άρθρ. 390 από του τής άπάτης του άρθρ. 386, και άν έτι ό διαπράξας τήν άπάτην είνε άντιπρόσωπος και διαχειρι- στής τής περιουσίας του παθόν- τος (Α. Π. 148/1955).

Διά τήν εφαρμογήν του άρθρ. 390 απαιτείται όπως ό εκ προ- θέσεως ζημιών τήν περιουσίαν άλλου; έχη δυνάμει του νόμου

κλπ. τήν διαχειρίσιν αϋτής (Α. Π. 167/1951).

Τό άρθρ. 390 εφαρμόζεται και επί διαχειριζομένου δημοσίαν πε- ριουσίαν και ύπουργών (ΕΙδ. Δικ. άρθρ. 80 Συντάγματος, 5/1951, Ποιν. Χρον. α σελ. 143).

Απιστία πλοιάρχου τιμωρεί- ται κατά τό άρθρ. 390 υπό του άρμόδιου τριμελούς πλημμελει- οδικού (Πλημ. Πειραιώς 275/ 1951).

Τό άρθρ. 390 προβλέπει τήν περίπτωσιν, καθ' ήν άνευ σκοπού νοσησιμού ή έτέρου εγκληματι- κοϋ σκοπού εκ προθέσεως ζημιοί τις ζένην περιουσίαν, ής έχει τήν

Δολία άποφυγή πληρωμής είσιτηρίου

Άρθρον 391.— 1. Όστις, έκτός των περιπτώσεων τής άπά- της, δολίως και άνυυ τής κεκανονισμένης πληρωμής, καταρθώνει, να παρευρεθ ή ες παράστασιν, εκθεσιν ή ες άλλολογον διοργανω- σιν ή να χρησιμοποίησιν μέσον τι δημοσίου κυκλοφορίας ή έτέραν τινά εγκυτάστασιν προσωρισμένην ες χροσιν κοινήν μόν, άλλ' επί καταβολή άντιτίμου, τιμωρείται διά χρηματικής ποινής ή διά φυ- λακίσσεως μέγρι τριών μηνών.

2. Η ποινική δώξις χωρεί μόνον επί εγκλήσει.

Είς τό άρθρ. 391 υπάγονται και συναλλιαί, διαλέξεις, σιδη- ρόδρομοι, τροχιδρόμοι, ταχυ- δρομεία πρός μεταφοράν έπιβα- τών, ατμόπλοια, λουτρό κλπ. (Αιτιολ. σελ. 595). Τό άρθρ. 391 διακρίνει τήν πε- ρίπτωσιν τής δολίας άπαλλά- γής πληρωμής είσιτηρίου από του δι' άπάτης έπιτυχανομένην, ό- ποτε δέον να εφαρμόζονται αι διατάξεις τής άπάτης (Αιτιολ. 1938 σελ. 47).

Ο δολίως άποφεύγων τήν πλη- ρωμήν είσιτηρίου (Α. Χ. διά δια- φυγής τής προσοχής του είσιτη- ρορος) τιμωρείται κατά τό άρθρ. 391. Αντιθέτως, ό δι' άπάτης ά- ποφεύγων τήν πληρωμήν (Α. Χ. ό παριστών ψευδώς ότι έχει δελ- τιον έλευθέρας κυκλοφορίας) τι- μωρείται επί άπάτη κατά τά άρθρ. 386 έπ.

Ιδε και άρθρ. 80.2, 117 έπ. 379, 393, 473.2.

Πρ. δικ. άρθρ. 1 ν.δ. 513/1942.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α * Γ *

Δ ι α φ ᾶ ν ε ι ε ς

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ 1

Εξελικτικά στάδια του προβλήματος

1. Αρνηση ή ελαχιστοποίηση του προβλήματος ⇒ Το πρόβλημα δεν αφορά την δική μας κοινωνία

2. Εν μέρη παραδοχή του προβλήματος ⇒ Εάν υφίσταται τέτοια κατάσταση είναι ασήμαντη και οι δράστες ψυχικά ασθενείς

3. Ενοχοποίηση του θύματος ⇒ Η βία ξεκινά από το θύμα, προκαλεί.

4. Ομάδες πίεσης ⇒ Κοινωνικές και επιστημονικές δραστηριότητες κινητοποίησης φορέων.

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ 2

Μορφές κακοποίησης

- 1. Οικονομική κακοποίηση ⇒ Στέρηση πόρων που μπορεί το άτομο να διαθέσει για την ευημερία του.**
- 2. Στέρηση ατομικών, κοινωνικών δικαιωμάτων ⇒ Παραβίαση του απόρρητου της αλληλογραφίας, του εκλογικού δικαιώματος κ.τ.λ.**
- 3. Παραμέληση ⇒ Εγκατάλειψη του φυσικού περιβάλλοντος του θύματος.**
- 4. Εγκατάλειψη ⇒ Παραμέληση του ηλικιωμένου, αδιαφορία.**
- 5. Ψυχολογική κακοποίηση ⇒ Γελιοποίηση, σαρκασμός, απειλές.**
- 6. Σωματική κακοποίηση ⇒ Ξυλοδαρμός, καθήλωση, βιασμός, ασελγεία.**
- 7. Ιατρική κακοποίηση ⇒ Κατάχρηση φαρμάκων κυρίως για έλεγχο συμπεριφοράς.**

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ 3

Αρχες και στόχοι μιας κοινωνικής πολιτικής με στόχο την ευημερία των ατόμων γ ηλικίας.

- 1. Κοινωνική πολιτική σύμφωνη με διεθνή δεδομένα**
- 2. Το εισόδημα των ηλικιωμένων ανάλογο με το εισόδημα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.**
- 3. Γεφύρωση χάσματος γενεών - κατάργηση της απομόνωσης και των προκαταλήψεων.**
- 4. Να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των υποομάδων και όχι να χαρακτηρίζονται όλοι σαν άτομα γ ηλικίας.**
- 5. Ιδρυματική περίθαλψη - φροντίδα**
- 6. Αμοιβόμενη απασχόληση και μετά τη συνταξιοδότηση.**
- 7. Αποτελεσματική και δίκαιη κατανομή κοινωνικών υπηρεσιών.**
- 8. Βοηθητικές υπηρεσίες στο οικογενειακό περιβάλλον.**

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ 4

Προγράμματα κοινωνικής πολιτικής για ηλικιωμένους

- ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ:**
1. *Ιδρυματική περίθαλψη*
 2. *Βοήθεια στο σπίτι σε μοναχικά άτομα.*
 3. *Οικονομικές ενισχύσεις*
 4. *Κ.Α.Π.Η.*

- ΥΓΕΙΑ:**
1. *Γενικές υγειονομικές υπηρεσίες*
 2. *Προληπτική υγιεινή*
 3. *Νοσοκομεία χρόνιων πασχόντων*
 4. *Ιδιωτικές κλινικές*

- ΕΙΣΟΔΗΜΑ:**
1. *Συντάξεις*
 2. *Σύνταξη για ανασφάλιστους 70 και άνω.*
 3. *Προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης.*

ΚΑΤΟΙΚΙΑ:

- ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ**
1. *Ανετη κυκλοφορία*
 2. *Διευκόλυνση στη μετακίνηση*

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ 5

Στόχοι εργασίας Κ.Α. με ηλικιωμένα άτομα.

- 1. Δυνατότητες ⇒ Προσαρμοστική ικανότητα.**
- 2. Δυνατότητα αλλαγής στάσης.**
- 3. Χρησιμοποίηση ικανοτήτων και πηγών της κοινότητας.**
- 4. Τόνωση προσωπικότητας**
- 5. Εργασία με περιβάλλον.**

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ 6

Ανάγκες των ηλικιωμένων

- 1. Οικονομικές ανάγκες**
- 2. Συναισθηματικής συμπαράστασης**
- 3. Σχέσεων, κοινωνικών επαφών.**
- 4. Κατάλληλα σπίτια**
- 5. «Ανθρώπινα» ιδρύματα**
- 6. Περισσότερα Κ.Α.Π.Η.**
- 7. Ευκαιρία καλοκαιρινών διακοπών**
- 8. Καλύτερες υπηρεσίες υγείας**
- 9. Ξενώνες για έκτακτα περαστατικά ή ανακούφιση της οικογένειας.**

ΓΕΝΕΣΙΟΥΡΓΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η υπόθεση του εκσυγχρονισμού ⇒ Υπεύθυνος ο σύγχρονος πολιτισμός, η αλλαγή δημογραφικών χαρακτηριστικών, η αλλαγή στη δομή της οικογένειας.

Η υπόθεση της μειονεξίας του θύματος ⇒ Ατομα άνω των 70 που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο.

Η υπόθεση της κοινωνικής απομόνωσης του θύματος ⇒ Η απομόνωση επειδή περιορίζει τις δυνατότητες θετικών παρεμβάσεων από τρίτους συνυπαρχει με ψυχικές εντάσεις που προηγούνται της κακοποίησης.

Η υπόθεση της ψυχικής διαταραχής του δράστη ⇒ Αδυναμία εκτίμησης της κατάστασης όταν αναλαμβάνουν τα παιδιά το ρόλο των γονιών.

Η υπόθεση του στρες στο περιβάλλον ⇒ Εξωγενή γεγονότα ή συγκινησιακή φόρτιση είναι συνηθέστερος παράγοντας κακοποίησης ηλικιωμένων.

Η υπόθεση της αλληλενέργειας και ανταλλαγής ⇒ Η αλληλενέργεια περιβάλλει και την ανταλλαγή αμοιβής και τιμωρίας μεταξύ ψυχικά εναλλασόμενων ατόμων. Αλλωστε κάθε άτομο προσπαθεί να αυξάνει το όφελος και να ελαχιστοποιεί το κόστος.

Η υπόθεση του «φαύλου» κυκλου της βίας ⇒ Η άσκηση βίας μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Τα ανήλικα θύματα γίνονται ενήλικοι θύτες.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΘΥΜΑΤΩΝ όπως δόθηκαν από τους Κ.Λ. των νοσοκομείων.

- **Ηλικιωμένα άτομα χωρίς συγγενείς**
- **Ηλικιωμένα άτομα με συγγενείς που αδυνατούν να προσφέρουν περίθαλψη.**
- **Ηλικιωμένα άτομα με συγγενείς που αδιαφορούν.**
- **Ηλικιωμένα άτομα που αρνούνται την περίθαλψη.**
- **Ηλικιωμένα άτομα αλκοολικά ή τοξικομανή.**

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ

- A. ΕΙΣΟΔΗΜΑ** 1. Ικανοποιητική αγοραστική ικανότητα σύνταξης.
2. Ελαχιστοποίηση επιπτώσεων συνταξιοδότησης
3. Προστασία ηλικιωμένων αλλά ικανών για εργασία γυναικών.

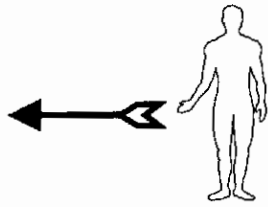
- B. ΚΟΙΝ.ΠΡΟΝΟΙΑ** 1. Δυνατότητες αποκατάστασης
2. Βοήθεια στο σπίτι
3. Κοινοτικά κεντρα περίθαλψης
4. Ξενώνες για έκτακτα προβλήματα
5. Αποκέντρωση υπηρεσιών
6. Συμμετοχή ηλικιωμένων στο σχεδιασμό
7. Μεγιστοποίηση κοινωνικής λειτουργικότητας
8. Αναδιοργάνωση ιδρυματικής περίθαλψης

- Γ. ΣΤΕΓΑΣΗ** 1. Προστασία ανεξαρτησίας και κινητικότητας
2. Διατήρηση δεσμών
3. Συμμετοχή σε δραστηριότητες
4. Ιδρύματα «σπιτικά»

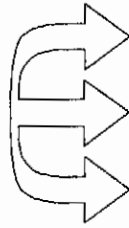
- Δ. ΥΓΕΙΑ** 1. Προληπτική υγιεινή
2. Πρωτογενής περίθαλψη
3. Νοσοκομειακή περίθαλψη
4. Υπηρεσίες αποκατάστασης
5. Γηριατρικές ομάδες
6. Συνεργασία με οικογένεια

ΘΕΩΡΙΑ ΑΠΟΔΕΣΜΕΥΣΗΣ

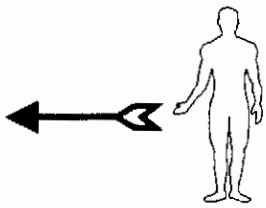
ΑΤΟΜΟ

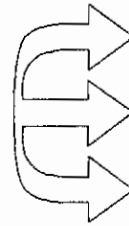
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΑΤΟΜΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η απομάκρυνση είναι αμοιβαία

ΘΕΩΡΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

ΑΤΟΜΟ

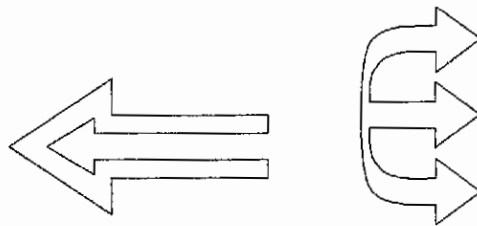
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΑΤΟΜΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η κοινωνία σπρωχνει τον ηλικιωμένο στο περιθώριο.

